स्थानीय स्तरको अनुकुलन कार्ययोजना

Local Adaptation Plan for Action (LAPA)

(आ. ब. २०८२/२०८३ देखि २०८७/०८८ सम्म)

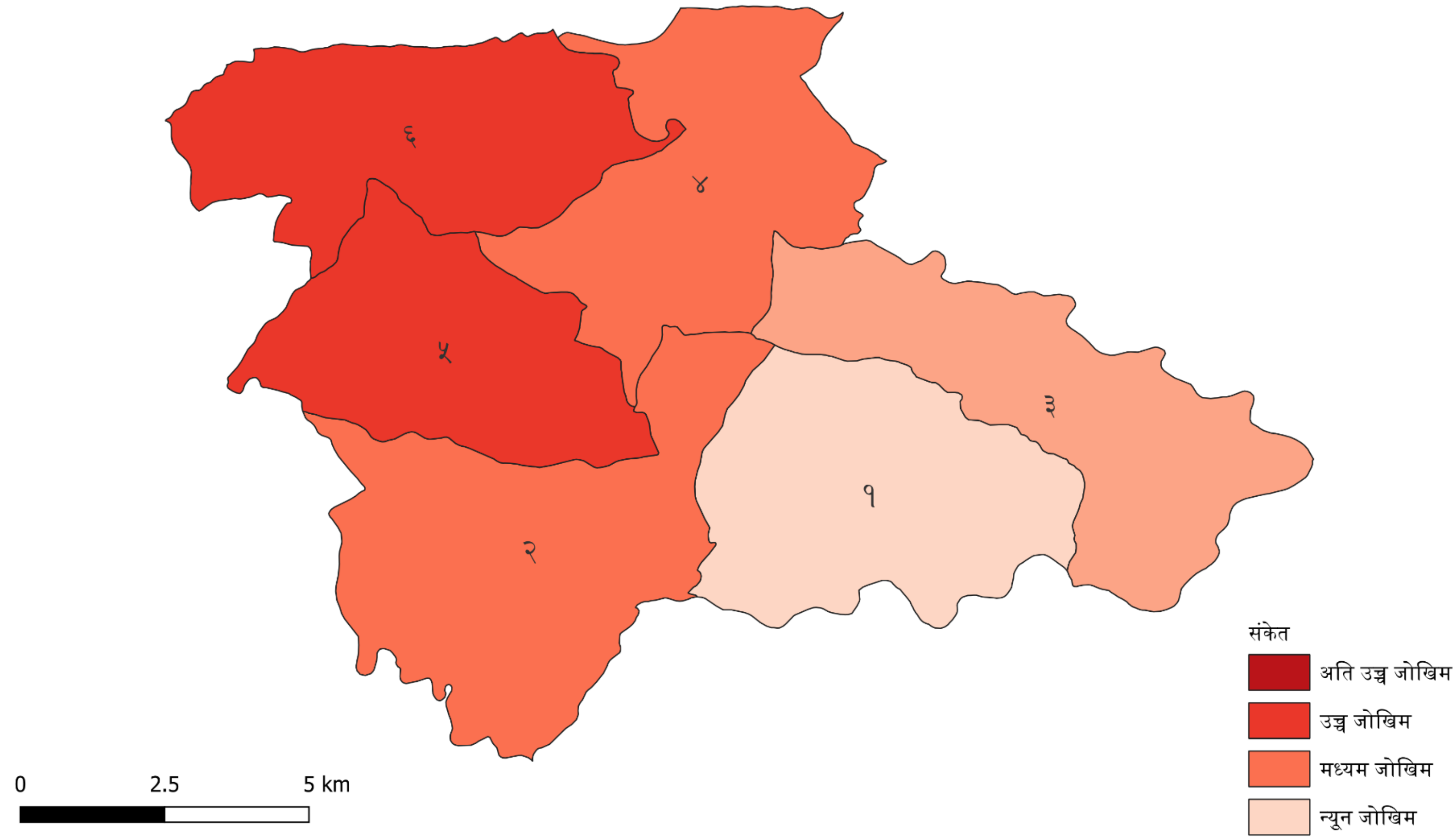

सरुमारानी गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, बड्डाँडा प्यूठान

लुम्बिनी प्रदेश

गाउँकार्यपालिकाबाट स्वीकृत मितिः २०८२ चैत्र १९ गते

आर्थिक सहयोग र सहजिकरण

Brot für die Welt

PEEDA
People, Energy & Environment Development Association

जनताको लागी उर्जा तथा वातावरण विकास संस्था (PEEDA),
जलवायु कार्यहरुको स्थानीयकरण परियोजना
Localization of Climate Action in Pyuthan (LOCAP)

सरुमारानी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

बङ्गाँडा, प्यूठान

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प.सः २०८२।०८३

च.न.

मितिः २०८२।१२।१९

शुभकामना ।

विश्वको कूल हरितगृह ग्याँस उत्सर्जनमा नेपालको भूमिका नगन्य भएतापनि नेपाल जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असरहरुको जोखिम उच्च रहेका राष्ट्रहरु मध्ये एक हो। राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम, २०६६ का अनुसार प्यूठान जिल्ला जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले सङ्कटासन्न जिल्लाहरू मध्येमा पर्ने भएकोले यसबाट यहाँका कृषक लगायत प्रायः सबै मानिसहरूमा प्रत्यक्षरूपमा नकारात्मक असरहरू परिरहेको देखिन्छ ।

प्यूठान जिल्लाको सरुमारानी गाउँपालिका धरातलीय विविधता, कमजोर भौगोलिक बनावट, संवेदनशील पारिस्थितिकीय प्रणाली, भौगोलिक विकटता, गरिवी, बेरोजगारी, सामाजिक असमानता साथै समुदायको जीविकोपार्जन प्राकृतिक स्रोतमा बढी निर्भर रहेका कारणले पनि यस गाउँपालिका जलवायु परिवर्तनका असरहरुप्रति अझ उच्च संवेदनशील रहेको छ। विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक प्रकोपहरु जस्तै बाढी, पहिरो, पानीका मुहान सुक्ने, आगलागी, कृषि बालीमा रोगकिरा, सुख्खा खडेरी, बन्यजन्तुको प्रकोपका कारण यहाँका स्थानीय समुदाय तथा व्यक्तिले जीविकोपार्जनमा चुनौती भोगिरहेका छन् ।

गाउँपालिकामा देखिएका जलवायुजन्य जोखिम तथा चुनौतीहरु पहिचान गरी ति जोखिमहरूसँग सामना गर्नका लागि गाउँपालिकाको नेतृत्वमा पाँच वर्षको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गर्न पाउँदा अति नै खुसि लागेको छ। गाउँपालिकाको नेतृत्वमा यसको सफल कार्यान्वयन गर्दै जलवायु परिवर्तनका कारण सिर्जित जोखिम, असर र प्रभावहरूको धेरै हदसम्म सम्बोधन गर्दै जाने विश्वास लिएको छु। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग पुर्याउने जनताको लागि उर्जा तथा वातावरण विकास संस्था प्रति हार्दिक धन्यवाद सहित कृतज्ञता प्रकट गर्दछु। साथै यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनमा समेत विकास साझेदार संस्थाहरुको सहयोग प्राप्त हुनेमा विश्वस्त रहेको छु।

यो कार्ययोजना तयारीको प्रकृयामा सहजीकरण गर्ने जनप्रतिनिधिहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, सम्वन्धित निकायका कर्मचारीहर, सव डिभिजन वन कार्यालय प्रतिनिधी, सामुदायक वनको प्रतिनीधी, टोलविकास संस्थाको प्रतिनीधी, शिक्षक, समाजसेवी, जलवायु कार्यहरुको स्थानीयकरण (Localization of Climate action in pyuthan (LoCAP)/PEEDA परियोजना, प्रतिबद्ध-३ परियोजना, RECOFTC, स्थानीय समूदाय लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। अन्त्यमा, स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार भै कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेकोमा यस सरुमारानी गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बासिन्दाहरूमा बधाई ज्ञापन गर्दै सफल कार्यान्वयनको अग्रिम शुभकामना प्रकट गर्दछु ।

....

झगवहादुर विश्वकर्मा

अध्यक्ष

झग बहादुर विश्वकर्मा

गाउँपालीका अध्यक्ष

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि शब्दावलीहरु

1. Weather (मौसम)

पृथ्वीको वायुमण्डलमा हरेक दिन परिवर्तन भईरहने तापक्रम, वर्षा, वायुको चाप, आद्रता आदिको अवस्थालाई मौसम भनिन्छ। यो प्रत्येक दिन, हप्ता र महिनामा परिवर्तन भईरहन्छ।

2. Climate (जलवायु वा हावापानी)

लामो अवधिको (करिव ३० वर्ष) मौसमको सरदर अवस्थालाई जलवायु भनिन्छ। सामान्यतया जलवायु स्थान, ऋतु विशेष अनुसार स्थिर रहन्छ। यसका सूचकहरु (Parameters) मौसमको जस्तै हुन्।

3. Climate Change (जलवायु परिवर्तन)

लामो समयको अन्तराल एवं दीर्घकालिन अवधिमा जलवायुका विभिन्न तत्वहरुमा भएको औसत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। पृथ्वीको सन्तुलन खल्वलिने गरी हजारौ वर्ष देखि मानवले महशुस गर्दै भोग्दै र बुझ्दै आएको जलवायुमा हुने फरक तथा बदलावलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ।

4. Green House Gases-GHGs (हरीत गृह ग्यास)

वायुमण्डलमा विश्वव्यापी रुपमा तापक्रम उष्णीकरण र जलवायु परिवर्तनको लागि जिम्मेवार रहेका ग्यासँहरुलाई हरितगृह ग्याँस भनिन्छ। क्योटो अभिसन्धि १९९७ को अनुसूची १ अनुसार हरितगृह ग्याँस अन्तर्गत कार्वनडाईअक्साईड (CO_2), मिथेन (CH_2), नाईट्रस अक्साइड (N_2O), हाईड्रोफ्लोरो कार्वन (HFC), परफ्लोरो कार्वन (PFC), सल्फर हेक्जाफ्लोराईड (SF_6) गरी ६ किसिमका ग्याँसहरु पर्दछन्। कतारको दोहामा सम्पन्न पक्ष राष्ट्रहरुको सम्मेलन (COP) ले नाइट्रोजन ट्राईफ्लोराईड (NF_3) लाई थप गरेकोले हरितगृह ग्याँसको संख्या ७ पुगेको छ।

5. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रारुप महासन्धि)

सन् १९९२ मा ब्राजिलको रियो दि जेनेरियोमा भएको पृथ्वी सम्मेलनबाट स्थापना भएको संयन्त्र हो। विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरुले विश्वमा जलवायु परिवर्तन भइरहेको महशुस गरेर त्यसलाई सम्वोधन गर्न यो महासन्धि पारित गरिएको हो। यसलाई १९६ देशहरुले अनुमोदन (Ratify) गरेका छन् भने सन् १९९४ देखि यो कार्यान्वयनमा आईरहेको छ। यस महासन्धिको मुख्य उद्देश्य वायुमण्डलमा रहेका हरितगृह ग्याँसहरुलाई प्रतिवद्धता अनुसारको मात्रामा निश्चित समयभित्र स्थिर राखु रहेको छ।

6. Conference of Parties (COP) (पक्षधर राष्ट्रहरुको सम्मेलन)

पक्ष (सदस्य) राष्ट्रहरुको सम्मेलन भन्नाले UNFCCC का हस्ताक्षर गर्ने देशहरुको सम्मेलनलाई जनाउँछ। यो UNFCCC को सबैभन्दा शक्तिशाली निकाय हो र यो सम्मेलन प्रत्येक वर्षको अन्ततिर नोभेम्बर डिसेम्बर महिनाहरुमा हुने गर्दछ। सन् १९९७ मा जापानको क्योटोमा भएको COP-3, सन् २००७ मा ईन्डोनेसियाको बालीमा भएको COP-13, सन् २००९ मा डेन्मार्कको कोपेन्हेगनमा भएको [COP-15 र फ्रान्सको पेरिसमा सन् २०१५ मा भएको] COP-21 सम्मेलनहरु विशेष चर्चामा र महत्वपूर्ण रहे। सन् २०१८ को डिसेम्बरमा पोल्याण्डमा COP-24 अर्थात चौबिसौं सम्मेलन सम्पन्न भयो जसमा पेरिस

सम्झौता सम्वन्धि महत्वपूर्ण निर्णयहरु भएका छन्। COP-30 ब्राजिलको बेलेम सहरमा मा सम्पन्न भएको छ भने ३१ औं COP टर्कीमा हुदैंछ।

7. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (जलवायु परिवर्तन सम्वन्धि अन्तरसरकारी समूह)

यो जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रमा कार्यरत वैज्ञानिकहरुको अन्तराष्ट्रिय संयन्त्र हो। संसारका विभिन्न राष्ट्रहरुबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी स्वयम्सेवीको रुपमा हजारौ वैज्ञानिकहरु यसमा आवद्ध छन्। यो सन् १९८८ मा स्थापित अन्तरदेशीय समूह अर्थात अन्तरसरकारी नियोग हो जसले मानव सृजित जलवायु परिवर्तनका असरहरुबारे मूल्याङ्कन गर्दछ। यसले सन् २००७ मा नोबेल पुरुस्कार समेत पाएको थियो। यस Panel बाट प्रकासित प्रतिवेदन नै आधिकारिक मानिन्छ। यस्तै अति कम विकसित देशहरुले पनि राष्ट्रिय संचार प्रतिवेदन (National Communication Report) प्रकाशित गर्दछन्। नेपालले हालसम्म दोश्रो प्रतिवेदन प्रकासित गरिसकेको छ।

8. Adaptation (अनुकूलन)

नयाँ अथवा परिवर्तित वातावरणमा प्राकृतिक तथा मानवीय प्रणालीको समायोजन नै अनुकूलन हो। यस अनुसार प्राकृतिक तथा मानवीय प्रणालीमा जलवायु परिवर्तनका कारणबाट हुने वा हुन सक्ने अपेक्षित असरलाई समायोजन गरी क्षति न्यूनीकरण गर्न सम्भाव्य अवसरको उच्चतम प्रयोग गरिन्छ।

9. Mitigation (न्यूनीकरण)

हरित गृह ग्याँस उत्सर्जनलाइ कटौती वा कम गर्न अपनाइने कृयाकलापलाई न्यूनीकरण भनिन्छ।

10. National Adaptation Programme of Action (NAPA) / राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम, सन् २००१ मा मोरोक्कोको माराकेस शहरमा आयोजना गरिएको पक्षधर राष्ट्रहरुको सातौं सम्मेलन (COP-7) मा भएको सम्झौता अनुरुप अनुकूलनको मसौदा आएको हो। कम विकसित मुलुकहरुले जलवायु परिवर्तनका कारणबाट सृजित जोखिमहरु आंकलन गरी तत्कालै गर्नुपर्ने अनुकूलनका कार्यक्रमहरु पहिचान गरी प्राथमिकीकरण गरी नापा बनाएको खण्डमा विकसित मुलुकहरुले सहयोग गर्ने प्रतिवद्धता अनुसार नेपालमा पनि वातावरण मन्त्रालयले सन् २०१० मा यो तयार गरेको छ।

11. National Framework of LAPA (स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका)

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) ले पहिचान गरेको कार्यक्रमहरुलाई समुदाय तहसम्म पुर्याउनका लागि नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालयले यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका तयार गरेको छ। यो वि.सं. २०६८ मा अनुमोदन भई कार्यान्वयनमा रहेको यो खाकालाई विद्यमान शासकिय संरचना अनुकूल बनाउन सन् २०१९मा समिक्षा गर्दै परिमार्जन गरिएको छ। स्थानीय स्तरमा विकास निर्माण र स्रोत व्यवस्थापनको समग्र प्रकृयामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न स्थानीय सरकार तथा अन्य सरोकारवालाहरुलाई दिशा निर्देश गर्नु यो लापा खाकाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। यसै खाका अनुसार तयार गरिएको स्थानीय स्तरको अनुकूलन कार्ययोजनालाई लापा - Local Adaptation Plan for Action-LAPA भनिन्छ।

12. Vulnerability (सङ्कटासन्नता)

कुनैपनि प्रणाली जलवायु परिवर्तनको असरबाट संकटमा पर्न सक्ने र प्रवाह वहन गर्न नसक्ने अवस्थामा पुग्ने स्थितिलाई संकटासन्नता भनिन्छ।

13. Sensitivity (संवेदनशीलता)

जलवायु परिवर्तनको कारणले कुनै पनि प्रणालीलाई सकारात्मक वा नकारात्मक रुपमा पार्ने प्रभावको परिणाम वा अवस्थालाई संवेदनशीलता भनिन्छ।

14. Adaptive Capacity (अनुकूलन क्षमता)

जलवायु परिवर्तन वा अन्य वातावरणीय समस्याहरुसँग अनुकूलन हुन सक्ने क्षमतालाई अनुकूलन क्षमता भनिन्छ। अनुकूलन क्षमता समुदायको आर्थिक स्रोतहरु, प्रविधिहरुमा पहुँच, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सूचनाहरुमा पहुँच, सूचनाहरुको उपयोग गर्न सक्ने क्षमता, संस्था र स्रोतको न्यायोचित वितरणसँग सम्बन्धित हुन्छ। अनुकूलन क्षमता विकाससँग पनि सम्बन्धित हुन्छ, जस्तै जति बढी राष्ट्र वा समुदाय विकसित हुन्छ अनुकूलन क्षमता पनि उत्तिनै बढी हुन्छ।

15. Risk (जोखिम)

जलवायु परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी, नोक्सानी वा प्रकोपको सम्भावना नै जोखिम हो।

16. Hazard (प्रकोप)

कुनै समुदायमा पर्ने गम्भीर व्यवधान नै प्रकोप हो। प्रकोपले मानव समुदाय र भौतिक वस्तुहरूमा आर्थिक, वातावरणीय क्षति तथा प्रभाव पार्दछ जुन कुरा समुदाय वा समाजको आफ्नो श्रोत प्रयोग गरी पुनः स्थापित हुने क्षमता भन्दा वढी हुन्छ।

17. Climate Resilience (जलवायु उत्थानशिलता)

जलवायु परिवर्तनले पारेका असरलाई कम गरी जीविकोपार्जन, वातावरण र पारिस्थितिकीय प्रणालीलाई साविक प्राकृतिक अवस्था वा सो भन्दा सवल अवस्थामा लैजान गरिने कार्यलाई उत्थानशीलता भनिन्छ।

18. Climate Friendly Development (जलवायुमैत्री विकास)

जलवायु परिवर्तन कम गर्न र विकास निर्माण कार्य गर्दा हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन न्यून गर्दै गरिने विकास कार्यलाई जलवायु मैत्री विकास भनिन्छ।

19. Risk Reduction (जोखिम न्यूनीकरण)

जलवायु परिवर्तन र मौसमसँग सम्वन्धित विषम घटना (Extreme Events) का कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी र जोखिमलाई कम गर्न अपनाइने क्रियाकलापलाई जोखिम न्यूनीकरण भनिन्छ।

सारांश

जलवायु परिवर्तन र यसका प्रतिकुल प्रभावहरु समग्र विश्वकै लागि साझा चुनौतिका रुपमा अगाडि आइरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा नेपाल सरकारले पनि यसबाट श्रृजित तथा भविष्यमा श्रृजना हुन सक्ने प्रतिकुल प्रभावहरुसँग अनुकूलित हुन जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) २०६७, स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना राष्ट्रिय संरचना (लापा) को राष्ट्रिय संरचना २०७६, वातावरण सरक्षण ऐन २०७६, राष्ट्रिय अनुकूलन योजना र राष्ट्रिया निर्धारीत योगदान ३.० (Nationally Determined Contributions, 3.0) समेत तयार गरी स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका कार्यहरुलाई प्राथमिकता दिंदै आइरहेको छ।

नेपालको शासकीय संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह सहितको संघीय प्रणालीमा पुनःसंरचित भए पश्चात विकास निर्माण, स्रोत व्यवस्थापन र जनजीविकासँग सम्बन्धित काम, कर्तव्य र अधिकार धेरै हदसम्म स्थानीय तहमा निहित रहेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरुलाई आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा आवधिक तथा वार्षिक क्षेत्रगत योजना बनाउन सक्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। यसले योजना निर्माणको प्रकृयामा वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन आदि विषयलाई आधार बनाउनु पर्ने कुरा समेत उल्लेख गरेको छ।

यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ पनि लागू भैसकेको छ जसले राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति, रणनीति, विकास योजना र कार्यक्रमहरूमा जलवायु परिवर्तनका मुद्दाहरुलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने उद्देश्य राखेको छ। यसरी नै यस नीतिले उत्थानशिल समाजको परिकल्पना समेत गरेको छ। नीतिले विशेष गरी जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय नीति, रणनीति तथा योजनाहरुको कार्यान्वयन स्थानीय तहबाट गरिनेछ भनी स्पष्ट किटान गरेको छ। साथै स्थानीय सरकारहरूलाई स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका असरहरु व्यवस्थापन गर्न र दीर्घकालिन जलवायुमैत्री विकासका योजनाहरु पहिचान तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नका लागि पुरानो शासकीय संरचनामा आधारित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (लापा) को संरचना, २०७६ पनि परिमार्जन गरी समय सापेक्ष खाका तयार गरिएको छ।

परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका अनुसारका प्राबधानहरु अबलम्बन गरी जनताको लागि उर्जा तथा वातावरण विकास संस्थाद्धारा संचालित "प्युठान जिल्लामा जलवायु कार्यहरुको स्थानियकरण" को सहजिकरणमा यस सरुमारानी गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ।

यस कार्ययोजना तयारीका क्रममा यस गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, प्रशासकिय अधिकृत, वडा सचिव, शिक्षकहरु, समाजसेवीहरु, राजनीतिक दलहरुका प्रतिनिधिहरु, गाउँपालिका अन्तर्गत विषयगत शाखाहरुका कर्मचारीहरु, गरिब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी परेका वर्गहरु समेतका स्थानीय समुदाय तथा अन्य बुद्धिजीविहरुको प्रत्यक्ष एवं सक्रिय सहभागिता रहेको थियो। पाँच वर्षका लागि तयार गरिएको यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा गाउँपालिकामा विद्यमान सामाजिक, मानविय, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक तथा सामुदायिक श्रोतहरु र जलवायु परिवर्तनबाट सृजित प्रतिकुल प्रभावहरु-प्रकोपहरुको पहिचान तथा लेखाजोखा सहभागीतमूलक विधिहरुको प्रयोग गर्दै तयार गरिएको थियो। सोही लेखाजोखा र मुल्याङ्कनको आधारमा अनुकूलनको लागि रणनीतिहरु तर्जूमा गरि अनुकूलन कार्यहरु तथा विकासलाई उत्थानशीलता वनाउने कार्यहरुको पहिचान, प्राथमिकीकरण तथा छनोट गरी यो कार्ययोजना तयार भएको थियो। यस कार्ययोजनाको सारांश तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

संक्षिप्त विवरण

चारकिल्लाः	पूर्वः प्युठान जिल्लाको ऐरावती गाउँपालिका र अर्घाखाँचि जिल्लाको सितगंगा नगरपालिका, पश्चिमः दाङ्ग जिल्लाको बंगलाचुली गाउँपालिका उत्तरः प्युठानको ऐरावती गाउँपालिका र माण्डवी गाउँपालिका र दक्षिणः दाङ्ग जिल्लाको राप्ती गाउँपालिका र अर्घाखाँची जिल्लाको सितगंगा नगरपालिका
क्षेत्रफलः	१५७.९७ वर्गमिटर

लैङ्गिक जनसंख्या र घरधुरी	महिला	पुरुष	जम्मा	जम्मा घरधुरी
	१०९५१	८८३२	१९७८३	४४५३

जातजाती जनसंख्या	पहाडी बा/क्षे/ठ	मधेसी बा/क्षे	पहाडी जनजाती	मधेसी जनजाती	पहाडी दलित	मधेसी दलित	अन्य, बिदेशी	जम्मा
	३४७१	३४	१२७२२	४६	३०१२	४९१	७	१९७८३

प्रमुख पेशा - जीविकोपार्जनको आधारः	यहाँका मानिसहरुको प्रमुख पेशा कृषि हो भने केही मानिसहरु सरकारी जागिर, व्यापार तथा वैदेशिक रोजगारीमा छन्।

जलवायु परिवर्तनको सम्मुखता तथा विषयगत प्रभाव तथा असरः

- तापक्रम वृद्धि भएको कारणले गर्दा मिचाहा प्रजातीहरुको प्रकोपमा वृद्धि भएको छ भने रैथाने वाली एवं वोट विरुवाहरुको फूल्ने, फल्ने र पाक्ने समयहरुमा पनि परिवर्तन हुन थालेको छ।
- सुख्खा खडेरीहरु लामो हुदै गएको जसको कारणवाट आगलागी तथा सुख्खा पहिरोको र पानीको मुहानहरु सुक्ने घटनाहरुमा वृद्धि हुदै गएको छ।
- पानी चक्रमा भएको फेरवदलले गर्दा कृषि उत्पादनमा हस हुदै आएको र यसले खाद्य असुरक्षालाई वढाएको छ।
- बाढी र पहिरोको पुनरावृत्ती तथा गम्भीरता बढेकोले धन,जन तथा कृषि क्षेत्रको नोक्सानी भएको।
- तापक्रम र वर्षाको समयमा भएको परिवर्तनले बालीचक्रमा परिवर्तन आउनुका साथै बीउँ बिजनहरुको प्रजातीहरुमा परिवर्तन आएकाले स्थानीयहरुको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष असर पुगेको ।
- कृषिबाली,पशुपंक्षी तथा मानवमा नयाँ रोगको प्रकोप बढेको, वनमा मिचाहा प्रजातिहरुको प्रकोप बढेको।

मुख्य प्रकोपहरु	बाढी, पहिरो, कृषिरोग, पशुरोग, आगलागी, नदि कटान, मुहान सुक्ने, मिचाह प्रजातीको बढेको, हावाहुरी, मानव स्वास्थ्थ, अतिवृष्टी र वन्य जन्तुको प्रक्रोप

जलवायु अरिवर्तन अनुकूलनका रणनीतिहरु

- जलवायु परिवर्तन अनुकूलित उपयुक्त वीउँविजन, प्रविधि र उन्नत नश्लको प्रवर्द्धनले गर्दा पशु व्यवसाय तथा कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई खाद्य सुरक्षा बढेको हुनेछ।साथै उन्नत नश्लको पशुपालन प्रवर्द्धनल् पशु व्यवसायमा उत्पादन वृद्धि भई आय आर्नमा वृद्धि भएको हुनेछ।
- पानी बहुउपयोगका निम्ति सिंचाई कुलोहरुको निर्माण, स्तरोउन्नती र साना तथा पानी किफायती सिंचाई प्रविधिहरुको प्रवर्द्धन गरिने छ ।
- जलवायुजन्य जोखिमवाट प्रभावित भिरालो, हैसियत कम भएको वन क्षेत्र र खेर गएका खाली जमिनहरुमा संरक्षण र व्यवस्थापन गरी कृषि वन प्रर्वधन तथा विकास गरिने छ।

- कृषि व्यवसायलाई भरपर्दो र सुरक्षित बनाउन कृषकहरुलाई लक्षित गरि मौसमी सूचना प्रणाली स्थापना गरि मौसमी सूचना तथा सल्लाहहरु प्रसारण गरिने छ।
- जलवायु उत्थानशील भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माण गरि दिगो र भरपर्दो आधारभुत सेवाहरुको पहुँच विस्तार गरिने छ।
- स्वच्छ उर्जाको पहुँच विस्तारका लागि स्थानीय र समुदाय स्तरमा लघु जलविद्युत, सौर्य उर्जा, सुधारिएको चुलो लगायतका प्रविधि पहिचान गरी प्रवर्द्धन गर्दै यी प्रविधिमा विपन्न वर्गको पहुँचका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिने छ।
- दिगो वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण तथा वनको हैसियतमा अभिवृद्धि गरी वन उद्यमलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ।
- स्थानीय समुदायमा लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि चेतना अभिवृद्धि भई यसका प्रभावहरुसँग अनुकूलित हुने र क्षति न्यूनीकरण गर्ने क्षमताको विकास गरिने छ।

योजनाको अवधी	योजनाको अवधी पाँच वर्षका आ.व. (२०८७/०८३-२०८७/०८८) लागि हुनेछ।

कार्ययोजनाको प्राथमिकता परेका मुख्य अनुकूलनका कार्यहरुः

- खडेरीको जोखिम सामना गर्नका लागि सिँचाइ पूर्वाधार विकास गर्ने, थोपा सिंचाई लगायतका पानी किफायती प्रविधि तथा प्रणालीको ब्यवस्था गर्ने तथा कृषि वन प्रणाली जस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।
- तरकारी तथा कृषिवालीमा लाग्ने रोग किराहरुको व्यवस्थापनका लागी एकिकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन अभ्यास, रैथाने बालीहरुको प्रवर्द्धन र घर वगैचा कार्यक्रहरु सञ्चालन गर्ने।
- गर्मि तथा खडेरी सहन सक्ने अन्न बालीका प्रजातीको संरक्षण तथा प्रचार गर्ने। कीरा तथा रोगको प्रकोपबाट बच्न बाली संरक्षण प्रविधिहरु अपनाउने।
- प्राकृतिक विपद् तथा जोखिमको सामना गर्न छिमेकी स्थानिय निकायसँग संचार समन्वय र सहकार्य गर्ने र जोखिम सम्वोधनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।
- जलवायु जन्य प्रकोप, विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण गर्न मौसम पूर्वानुमान प्रणालीको स्थापना गर्ने र मौसम सम्वन्धि सूचनाहरु समुदाय तहमा सम्प्रेषणका कार्यहरु गर्ने।
- स्वच्छ उर्जाको पहुँच विस्तारका लागि विद्युतीय चूलो, सोलार प्रवद्धन जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- अधिकतम जोखिममा रहेका समुदायहरुको पहिचान गरी अनुकूलन क्षमता वृद्धि गर्ने लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।
- उत्थानशील पूर्वाधार विकास गर्दै आधारभूत सेवाहरुको पहुँच विस्तारका कार्यक्रमहरु गर्ने।
- जलवायु तथा उत्थानशीलता विकासका लागि क्षमता विकास, नीति तथा कार्यक्रम र आवश्यक संयन्त्र विकास, विस्तार र स्थापनाका कार्यहरु गर्ने।

बिषयगत क्षेत्र अनुसार पाँच वर्षको लागि अनुमानित बार्षिक बजेटः

विषयगत क्षेत्र	अनुमानित बजेट रु. हजारमा					
	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	कूल जम्मा
कृषि तथा खाध्य सुरक्षा	१३२५१	२७१५३	२३३७३	२९२१७	१२८८५	१०५८७९
वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	७५७५	६८७०	५७१०	४३२०	१५५५	२६०३०
जलस्रोत तथा उर्जा	१३१०	१३१२५	८४९५	३७२५	१७५०	२८४०५

शहरी तथा ग्रामीण वसोवास	२६००	४५५०	३१००	१९५०	९५०	१३१५०
उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र	१८५	१५४८०	२०२८५	१६०१०	१४७५०	६६७१०
पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा	३०	२०००	५६२५	७३३०	३३००	१८२८५
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई	१६६४	५२४५	३८००	१२५०	१६५०	१३६०९
विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन	८२३०	२७९०	७४५५	३५७०	१९५०	२३९९५
लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन	११६५०	१३०७५	११४००	११०२५	११०५०	५८२००
क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना	१५३०	३४००	१२९०	१९२०	११३०	९२७०
कुल जम्मा	**४८०२५**	**९३६८८**	**९०५३३**	**८०३१७**	**५०९७०**	**३६३५३३**

योजना कार्यान्वयन तथा सहयोग गर्न सक्ने निकायहरु

यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको नेतृत्व गाउँपालिका तथा यसका संयन्त्रहरु वडा कार्यालय, विषयगत शाखाले गर्ने छ। यसका अतिरिक्त जिल्ला समन्वय समिति, संघिय सरकार अन्तरगतका विषयगत कार्यालयहरु (डिभिजन वन कार्यालय, कृषि ज्ञान केन्द्र, पशु विकास तथा अस्पताल, प्रादेशिक मन्त्रालयहरु तथा स्थानीय तहमा कार्यरत गैर सरकारी संस्था, अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था तथा विकास साझेदार सहयोगी तथा दातृ निकायहरुको सहयोग, सहकार्य र प्राविधिक सहायतामा कार्यान्वयन गरिने छ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना समायोजन तथा मुलप्रवाहीकरण

यस स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाको वार्षिक बजेट तथा योजना तर्जुमा प्रकृयाका ७ चरणहरु अन्तर्गत नीति तथा योजना तर्जुमाको मार्गदशन, वस्तीस्तर एवं वडास्तरीय योजना प्राथमिकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जूमा समिति, गाउँ कार्यपालिकाको बैठक हुदै गाउँसभाबाट अनुमोदन गरिनेछ। त्यसैगरी संघिय तथा प्रादेशिक मन्त्रालयहरु र ती माहततका निकायहरु तथा विकास साझेदारको वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरुमा यस कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनको लागि पेश गरि मुलप्रवाहीकरण गरिने छ। यसरी नै गाउँपालिकाको आवधिक योजना तथा विषयगत योजनाहरुको अनुसूचीमा राखी समायोजन तथा मूलप्रवाहीकरण गरिने छ।

अनुगमन तथा मुल्याङ्कन

यो स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गाउँपालिकाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति तथा अन्य संयन्त्रहरुवाट हुनेछ। समुदाय तहमा क्रियाकलापहरुको अनुगमन सम्वन्धित वडा कार्यालय बाट हुनेछ भने लापा कार्यान्वयनको प्रकृया, प्रगतिहरु, नतिजा तथा उपलब्धीहरुको अनुगमन गाउँपालिका तहबाट हुनेछ। यसरी नै गाउँपालिकाको वार्षिक समिक्षा, अर्धवार्षिक समिक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।

यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट यस गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बासिन्दा खासगरी संकटासन्न वर्गहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि र कार्ययोजनाका लक्ष्यहरु पूरा गर्नको लागि जम्मा रु ३६,३५,३३,०००।-(अक्षरेपी छत्तिस करोड पैतिस लाख तेत्तीस हजार) बराबरको विस्तृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ।

विषयशुची

परिच्छेद एकः पृष्ठभुमी १४

१.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परिचय तथा औचित्य १४

१.२ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको औचित्य, लक्ष्य, मान्यता एवं आधारहरु १५

१.३ द्वितीय सामग्रीको अध्ययन र समिक्षा १६

१.४ स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी विधि तथा प्रकृया २०

परिच्छेद दुईः सरुमारानी गाँउपालिकाको पृष्टभुमी........ २३

१.३ गाउँपालिकाको पृष्टभुमि २३

१.३.१ गाउँपालिकाको सामान्य जानकारी २३

१.३.२ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिती र भूवनोट २३

१.३.३ जनसंख्या र जातजाती २३

१.३.४ आर्थिक सामाजिक, मानवीय, शिक्षा, स्वास्थ्य र मानवस्रोत २४

१.३.५ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था २५

१.३.६ उर्जाको अवस्था २९

१.३.७ भौतिक पूर्वाधार तथा सामुदायिक विकास २९

परिच्छेद तिनः जलवायु परिवर्तनको अबस्था ३२

३.१ जलवायु परिवर्तनको क्रम र परिदृष्य विष्लेषण (Climate Change Trend and Scenario Analysis) ३२

३.१.१ सरुमारानी गाउँपालिकाको जलवायु ३२

३.१.२ तापक्रम तथा वर्षाको विश्लेषण ३३

३.१.३ मौसमी पात्रो ३८

३.१.४ प्रकोप पात्रो ३९

३.१.५ प्यूठान जिल्लाको जलवायु परिवर्तनको भविष्यको परिदृष्य (Future Climate Scenarios) ४०

३.२ संकटासन्नता, जोखिम र अनुकूलन क्षमता विश्लेषण ४३

३.२.१ जोखिम विश्लेषण (Risk Assessment) ४३

३.२.२ प्रकोप विश्लेषण (Hazard Assessment) ४५

३.२.३ सम्मुखता विश्लेषण (Exposure Assessment) ५५

३.२.४ सम्वेदनशिलता विश्लेषण (Sensitivity Assessment) ५७

३.२.५ संकटासन्नता विश्लेषण (Vulnerability Analysis) ६०

३.२.६ अनुकूलन क्षमताको विश्लेषण (Adaptive Capacity Analysis) ६२

३.२.७ प्रकोपको अवस्था तथा अनुकूलन क्षमताको विश्लेषण (Hazard and Adaptive Capacity Analysis) ६६

३.२.८ सरोकारवाला निकायहरुको शक्ति सम्बन्ध विश्लेषण ७५

परिच्छेद चारः जलवायु अनुकूलन योजना ७७

४.१ अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरणको रणनीति ७७

४.२ अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्यहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण ७७
४.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा ७९
४.४ स्थानीय तहको बार्षिक योजना प्रकृयामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा बिपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरुको समायोजन १४५
४.५ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन १४५
४.६ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको अनूगमन तथा मुल्यांकन १४५

तालिकाहरुः

तालिका १: जनसंख्याको वडा स्तरीय तथ्याङ्क २४
तालिका २: सामुदायिक वनको विवरण........ २५
तालिका ३ः गाउँपालिकामा पाईने जडिबुटीहरु........ २६
तालिका ४: झोलुङ्गे पुलको विवरण ३०
तालिका ५: प्यूठान जिल्लाको तापक्रम र वर्षामा हुनसक्ने परिवर्तन ४१
तालिका ६: सरुमारानी गा.पाको संकटासन्नता स्तरीकरण........ ४४
तालिका ७: जोखिमयुक्त वस्तीहरु ४५
तालिका ८: जोखिम तथा सम्मुखता विश्लेषण खाका........ ५६
तालिका ९: प्रकोप र यसको भिन्न असर ५७
तालिका १०: जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावहरुबाट प्रभावित समूह, लिंग तथा समूदाय पहिचान........ ५९
तालिका ११ः वडाहरुको संकटासन्नताको अवस्था र स्तरीकरण........ ६०
तालिका १२ः संकटासन्नताका कारण तथा सुचकहरु ६०
तालिका १३ः जीविकोपार्जनका सम्पत्ति तथा श्रोतहरुको विश्लेषण........ ६३
तालिका १४ः जलवायु परिवर्तनले विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव र भविष्यको परिदृश्य ६८
तालिका १५ः अनुकूलन तथा न्यूनिकरणका मूख्य कार्यहरुको प्राथमिकीकरण........ ७४
तालिका १६ः अनूकूलनका उपायहरुको पहिचान तथा प्राथमिकिरण ७८
तालिका १७ः विषयगतक्षेत्र अनूसारको वार्षिक बजेटको विवरण........ ८०
तालिका १८ः गाउँपालिका तहको कार्यक्रम तथा बजेट........ ८१
तालिका १९: वडा नं १ को कार्यक्रम तथा बजेट........ ८५
तालिका २०: वडा न २ को कार्यक्रम तथा बजेट ९३
तालिका २१: वडा न ३ को कार्यक्रम तथा बजेट........ १०४

तालिका २२: वडा नं ४ को कार्यक्रम तथा बजेट..११२
तालिका २३: वडा नं ५ को कार्यक्रम तथा बजेट..१२०
तालिका २४: वडा नं ६ को बजेट तथा कार्यक्रम.. १३५

चित्रहरु

चित्र १: सरुमारानी गाउँपालिको भु-उपयोग नक्सा.. २६
चित्र २: सरुमारानी गाउँपालिकाको भु- उपयोग परिवर्तन नक्सा (वायाः सन् १९९५ र दाँयाः सन् २०२५)..............२८
चित्र ३: सरुमारानी गाउँपालिकाको जलवायु अवस्था.. ३३
चित्र ४: सरुमारानी गाउपालिकको औसत अधिकतम तापक्रमको तथ्यङ्क विष्लेषण.. ३६
चित्र ५: सरुमारानी गाउँपालिकाको न्युनतम तापक्रमको तथ्याङ्क विश्लेषण.. ३६
चित्र ६: प्युठान जिल्लाको कुल बर्षाको तथ्याङ्क विश्लेषण..३७
चित्र ७: प्युठान जिल्लाको प्युठान जिल्लाको मासिक औसत बर्षा तथ्याङ्क विश्लेषण..३७
चित्र ८: सरुमारानी गाउँपालिकाको मौसमी पात्रो..३९
चित्र ९: सरुमारानी गाउँपालिकाको प्रकोप नक्सा..३९
चित्र १०: जातीगत संकटासन्नता स्तर... ४४
चित्र ११: सरुमारानी गाउपालिकाको पहिरो जोखिम नक्सा.. ४७
चित्र १२: १० बर्ष रिटन पिरियडमा बाढीको जोखिम.. ४९
चित्र १३: ५० बर्ष रिटन पिरियडमा बाढीको जोखिम.. ४९
चित्र १४: १०० बर्ष रिटन पिरियडमा बाढीको जोखिम...५०
चित्र १५: सरुमारानी गाउँपालिकाको सुख्खा खडेरी जोखिम नक्सा..५१
चित्र १६: सरुमारानी गाउँपालिकाको वन आगलागी जोखिम नक्सा..५२
चित्र १७: Modish image अनुसार सन् २०१० देखि २०२१ सम्मको आगोलागिको घटनाहरु............................५३
चित्र १८: सरुमारानी गाउँपालिकाको सहभागीमुलक संकटासन्नता नक्सा..५५
चित्र १९: सरुमारानी गाउँपालिकाको संकटासन्नता नक्सा.. ६१
चित्र २०: गाउपातलकाको जीविकापार्जनका सम्पत्तिहरुको विद्यमान अवस्था ६२
चित्र २१: जलवायु परिवर्तनका असर तथा प्रभाव एवम् अनुकूलनका प्रयासहरु ६७
चित्र २२: सरोकारवाला निकायहरुको शक्ति सम्बन्ध विष्लेषण...७६

अनुसुचिहरु

अनुसुची १: स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमा तथा सश्लेषण गोष्ठीका सहभागीहरु १४७

अनुसुची २: पहिरो जोखिमको ऐतिहासिक घटनाक्रम...१४९

अनुसुची ३: बाढि जोखिमको एतिहासिक घटनाक्रम...१५३

अनुसुची ४: पानीको मुहान सुक्ने ऐतिहासिक घटनाक्रम..१५६

अनुसुची ५: आगलागि जोखिमको ऐतिहासिक घटनाक्रम १५८

अनुसुची ६: मानव रोगको एतिहासिक घटनाक्रम १६०

अनुसुची ७: कृषिमा रोगकिरा प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम...१६१

अनुसुची ८: पशु रोगको ऐतिहासिक घटनाक्रम...१६२

अनुसुची ९: हावाहुरी ऐतिहासिक घटनाक्रम...१६४

परिच्छेद एकः पृष्ठभुमी

१.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परिचय तथा औचित्य

औद्योगिकीकरण, वन विनाश तथा वन क्षयिकरण, अव्यवस्थित शहरीकरण, सवारी साधनको बढ्दो प्रयोग जस्ता मानवीय क्रियाकलापहरुका कारणले गर्दा हरितगृह ग्याँसहरुको अत्याधिक उत्सर्जनले जलवायु परिवर्तन भईरहेको तथ्य वैज्ञानिक रुपमा पुष्टि भईसकेको छ। तापक्रममा वृद्धि र वर्षाको प्रकृति तथा प्रवृत्ति (अतिवृष्टि, अनावृष्टि, खण्डवृष्टि) मा परिवर्तन भईरहेको सबैले महशुस गरिरहेका छन्। समयमा पानी नपर्ने, परेपनि मुसलधारे पर्ने, गर्मी बढ्ने, पानीको मूलहरु सुक्ने, बाढी-पहिरो आउने जस्ता प्रकोपहरु हरेक वर्ष बढ्दै गईरहेका छन्। यसर्थ अहिले जलवायु परिवर्तन संसारकै प्रमुख समस्याको विषय बनेको छ। अझ प्राकृतिक श्रोत माथि निर्भर रहने, भौगोलिक विविधता र संवेदनशील क्षेत्रहरु भएको हाम्रो जस्तो कम विकसित गरीब राष्ट्रहरुमा त यो झन ठूलो समस्याको रुपमा देखा पर्न थालेको छ। Climate risk index, 2019 नेपाल जलवायु परिवर्तनको दृष्टिकोणले संसारमा प्रभावित देशहरु मध्ये चौथौ स्थानमा रहेको छ।

जलवायु परिवर्तनको कारणबाट सृजित समस्याहरुलाई सम्बोधन गर्न नेपाल सरकारले राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा पहलकदमी लिंदै आईरहेको छ। जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरुको जोखिम न्यूनिकरण गर्दै उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने तर्फ बिभिन्न तह र बिषयगत क्षेत्रहरुमा नीतिगत मार्गनिर्देश गर्ने उदेश्यले जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ लागू भएको छ। यसरी नै राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७ तयार गरी स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना अनुसार स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा आईरहेको छ। हाल नेपालमा, राष्ट्रिय अनुकूलन योजना र राष्ट्रिया निर्धारीत योगदान ३.० (Nationally Determined Contributions, 3.0) तयार भई अनुकूलनको कार्यहरुलाई प्रथमिकता दिईएको छ। यसरी नै वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ मा जलवायु परिवर्तन सम्वन्धि प्रावधानहरु समावेश भई कानूनी रुप समेत प्राप्त गरेको छ। यस ऐनको दफा ले स्थानीय तह र प्रदेश तहले अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्ने अपेक्षा गरेको छ।

नेपालको शासकीय संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह सहितको संघीय प्रणालीमा पुर्नसंरचना भएको छ। यो परिवर्तित संरचनासँगै विकास निर्माण, स्रोत व्यवस्थापन र जनजिविकासँग सम्बन्धित काम, कर्तव्य र अधिकार धेरै हदसम्म स्थानीय तहमा निहित रहेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरुलाई आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा आवधिक तथा वार्षिक क्षेत्रगत योजना बनाउन सक्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। यसले योजना निर्माणको प्रकृयामा वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन आदि विषयलाई आधार बनाउनु पर्ने कुरा समेत उल्लेख गरेको छ। यी प्रावधानहरुले स्थानीय तहका योजनाहरुमा जलबायु परिवर्तनलाई एकीकृत गर्ने अवसर सृजना गरेको छ।

यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ पनि लागू भैसकेको छ। जसले राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति, रणनीति, विकास योजना र कार्यक्रमहरूमा जलवायु परिवर्तनका मुद्दाहरुलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने उद्देश्य राखेको छ। नीतिले जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय नीति, रणनीति तथा योजनाहरुको कार्यान्वयन स्थानीय तहबाट गरिनेछ भनी स्पष्ट किटान समेत गरेको छ। परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका, २०७६ ले स्थानीय सरकारहरूलाई स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका असर तथा अवसरहरु व्यवस्थापन गर्न र दीर्घकालिन जलवायुमैत्री विकासका योजनाहरु पहिचान तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नेछ। यस खाकाले स्थानीय स्तरमा विभिन्न सरोकारवालाहरुबीच नियमित सहकार्य तथा सम्वाद मार्फत् स्थानीय क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सहमति निर्माण गरी जलवायु परिवर्तन

अनुकूलन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र दीगो विकाससँग सम्बन्धित अन्तरराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन गर्न समेत मद्दत गर्नेछ।

स्थानीय आवश्यकता र परिस्थिति अनुसार जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा बिपद जोखिम व्यवस्थापनलाई समग्र स्थानीय योजना प्रकृयामा समायोजन तथा मूल प्रवाहीकरण गर्न परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाकाका ७ चरण प्रकृयाहरु अंगिकार गरिएको छ। जस अनुसार पहिलो चरणमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि गरे पश्चात समुदायको जलवायु परिवर्तन संकटासन्नता तथा जोखिम बिश्लेषण गरी बस्तुगत बिवरण तयार गरिन्छ। अर्को महत्वपूर्ण प्रकृया भनेको जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका रणनीतिको पहिचान गर्नु हो। यसरी पहिचान गरिएका रणनीति र कार्यहरुलाई स्थानीय सरकारको नीति तथा योजनाहरुमा समायोजन र वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी अनुकूलन कार्यहरुलाई स्थानीय समुदाय लक्षित गरी कार्यान्वयन गरिन्छ।

जनताको लागि उर्जा तथा वातावरण विकास संस्थाले संचालन गरिरहेको "प्युठान जिल्लामा जलवायु कार्यहरु स्थानीयकरण (LoCAP)" परियोजना को आर्थिक तथा प्राविधिक सहजीकरणमा यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको हो। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका, २०७६ अनुसार यो कार्ययोजना तयार गरिएको हो। यसको तयारी प्रकृयामा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, वडा सचिव, टोल विकाश संस्थाको प्रतिनिधिहरु, सामुदायिक वन उपभोक्ता समितीको प्रतिनिधिहरु, सहकारीको प्रतिनिधिहरु, महिला समूहको प्रतिनिधिहरु, शिक्षक, समाजसेवी, स्थानीय राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, स्थानिय निकायको विषयगत शाखाहरुको कर्मचारीहरु, महिला, दलित, जनजाती तथा पछाडी परेका वर्ग लगायत अन्य बुद्धिजीविहरुको सहभागितामा थियो।

यस कार्ययोजना तयारीको प्रकृयामा सरुमारानी गाउँपालिका तथा वडाहरुमा कार्ययोजना तर्जूमा गोष्ठीहरु संचालन गरिएको थियो। जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना, जलवायु परिवर्तन संकटासन्नता तथा अनुकूलन क्षमता विश्लेषणको विभिन्न सहभागितामूलक ग्रामिण लेखाजोखाका विधिहरु (मौसमी पात्रो, ऐतिहासिक समयरेखा, प्रकोप तथा स्रोत नंक्साकन, जीविकोपार्जनको विश्लेषण आदि) को प्रयोग गरिएको थियो। यसरी नै अनुकूलनका उपायहरुको पहिचान र प्राथमिकिकरणका लागि वहु सुचाकाङ्क तालिका प्रयोग गरिएको थियो। गाउँपालिका तहमा २०७७ साल माघ १३ गते संचालन गरिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जूमा तथा सक्षेषण गोष्ठीबाट यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको हो।

१.२ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको औचित्य, लक्ष्य, मान्यता एवं आधारहरु

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी मुद्धा भएतापनि यसको प्रभाव स्थानीय स्तरमा पर्दछ। गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनका अर्थात वर्षाको चक्रमा भएको फेरवदल र तापक्रम वृद्धिका कारण प्राकृतिक स्रोतहरुको ह्रास हुनु, कृषि उत्पादनमा कमी हुनुका साथै अति विपन्न समुदायको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष असरहरु पुऱ्याईरहेको छ। गाउँपालिकाको लगानीमा भएका विकासका कार्यहरुलाई जलवायुजन्य प्रकोपहरु पहिरो, आगालागी र बाढी आदिवाट क्षति गरिरहेको हुँदा लगानीबाट राम्रो नतिजा प्राप्त गर्न कठिन भई रहेको छ र ती विकासकार्यहरु दीगो हुन सकेको छैन। यसकारण अनुकूलनका कार्यहरुमा लगानी गर्न र विकासलाई जलवायु उत्थानशील बनाउनका लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको आवश्यकता महसुस गरि गाउँपालिकाको नेतृत्वमा तर्जुमा गरिएको छ। यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको लक्ष्य जलवायु उत्थानशील समाजको निर्माण गर्नु रहेको छ। यसरी नै स्थानीय स्तरमा कार्यान्वयन गरिने विकास कार्यक्रमहरुलाइ जलवायु उत्थानशील बनाउन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न यस कार्ययोजनाको विशिष्ट उद्देश्यहरु निम्नानुसार रहेका छन्।

- स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनवाट सृजित जोखिम र संकटासन्नताको पहिचान, अभिलेखीकरण र प्राथमिकीकरण गर्न सहयोग गर्ने।
- जोखिममा रहेका तथा संकटासन्न व्यक्ति, घरधुरी, समूह र समुदायको अनुकूलन क्षमतामा बढोत्तरी गर्न र जलवायु उत्थानशील क्रियाकलापहरु पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्न सहजीकरण गर्ने।
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रकृयामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको विषयलाई एकिकृत गर्दै जलवायु उत्थानशील योजनाहरुको कार्यान्वयनमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने।
- स्थानीय स्तरमा निर्माण गरिने विकासका पूर्वाधारहरुका साथै शिक्षा, स्वास्थ, खानेपानी र स्थानीय प्रविधिलाई जलवायु उत्थानशील बनाउन सहयोग गर्ने

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका, २०७६, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना (२०७७-२०८७), उत्थानशील स्थानीय समुदायका लागि नमूना रणनीति, २०७५ र राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रमहरुले राखेका लक्ष्य, उदेश्य, प्राथमिकताहरुलाई आधार मान्दै गाउँपालिकाको समग्र संकटासन्नता तथा अनुकूलन विश्लेषणको आधारमा यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ। यस कार्ययोजनामा जलवायु परिवर्तनबाट सृर्जित प्रकोप तथा जोखिमहरुबाट उच्च प्रभावित हुने सामाजिक समूहहरु विशेष गरी महिला, अपाङ्गता भएको ब्यक्तिहरु, वालवालिका / जेष्ठ नागरिकहरुमा पर्ने असर तथा प्रभावहरु विश्लेषण गर्दै उनीहरु मैत्री कार्यक्रमहरु समेत समावेश गरिएका छन्।

यसरी नै संकटासन्न क्षेत्र र घरधुरीहरुलाई अति आवश्यक र तत्कालै कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अनुकूलनका कार्यहरुलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी उनीहरुलाई लक्षित हुने र थप रोजगारीको सृजना गर्ने कार्यक्रमहरु, महिलाहरुको कार्यबोझलाई न्यून गर्न र महिलाहरुको स्वास्थ्य सुधारकालागि सहयोगी प्रविधिहरु समावेश गरिएका छन्। यस अनुकूलन कार्ययोजनाले ती संकटासन्न वर्ग र क्षेत्रहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने मान्यता राख्दछ।

१.३ द्वितीय सामग्रीको अध्ययन र समिक्षा

नेपालले जलवायु परिवर्तनका सन्दर्भमा पेरिस सम्झौता अन्तर्गत जलवायु परिवर्तनका विषयमा विभिन्न प्रतिवद्धता तथा कार्ययोजना प्रस्तुत गरेको छ। यि प्रतिवद्धताहरु विशेष रुपमा राष्ट्रिय निर्धाारित योगदान मार्फत व्यक्त गरिएका छन् जसले विश्वको तापक्रम वृद्धिलाई सन् २०४५ सम्ममा १.५ डिग्री सेल्सियस सम्म सीमित गर्ने लक्ष पालना गर्न्ने दिशामा नेपाल प्रतिवद्ध छ भन्ने जनाउँछ। यसैगरी नवीकरणीय उर्जा जस्तै जलविद्युत, सौर्य उर्जा मार्फत उर्जा खपत बढाउने, विद्युतीय सवारी साधनको प्रयोग विस्तार गर्ने र स्वच्छ खाना पकाउने प्रविधि (ईन्डक्सन चुलो) जस्ता क्षेत्रहरुलाई प्रोत्साहन दिने लक्षहरु पनि समावेश गरेको छ।

१.३.१ नेपालले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा गरेका सन्धि सम्झौताहरु

संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तन रूपरेखा महासन्धि (UNFCCC), १९९२

UNFCCC यस महासन्धिमा नेपालले १९९४ मा हस्ताक्षर गरेको छ। यस महासन्धिले जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वित्त, प्रविधि हस्तान्तरण र क्षमता विकासको समग्र अन्तराष्ट्रिय ढाँचा प्रदान गर्दछ। LAPA स्थानीय स्तरको अनुकूलन योजना (लापा) यसै महासन्धि अन्तर्गत स्थानीय तहमा जलवायु अनुकूलन कार्यहरू कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख उपकरण हो, जसले समुदायस्तरका जोखिम पहिचान गरी समूदायस्तरका आवश्यकता सम्बोधन गर्न महत्वपुर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

क्योटो प्रोटोकल, १९९७

नेपालले सन् २००५ मा अनुमोदन गरेको क्योटो प्रोटोकल अन्तर्गत स्वच्छ विकास संयन्त्र (Clean Development Mechanism-CDM) मार्फत नवीकरणीय ऊर्जा र वातावरणमैत्री प्रविधि प्रवर्द्धन गरिएको छ। यस्ता अनुभव र सिकाइहरू LAPA मार्फत स्थानीय तहमा जलवायु-मैत्री अभ्यासहरू प्रवर्द्धन गर्न उपयोगी छन्।

पेरिस सम्झौता, २०१५

२०१६ मा अनुमोदन गरेको पेरिस सम्झौताले विशेषगरी अल्पविकसित देशहरूका लागि जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई उच्च प्राथमिकता दिएको छ। नेपालले पेश गरेको राष्ट्रिय निर्धारित लक्ष (NDC ३.०) मा उल्लेखित भए अनुसार अनुकूलन प्राथमिकताहरूलाई LAPA मार्फत स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गरिने व्यवस्था उल्लेख छ।

राष्ट्रिय रूपमा निर्धारण गरिएका योगदान (NDCs)

नेपालले UNFCCC अन्तर्गत नियमित रूपमा राष्ट्रिय रूपमा निर्धारण गरिएका योगदान अद्यावधिक गर्दै आएको छ। NDC मा उल्लिखित जलवायु अनुकूलन, जलस्रोत संरक्षण, कृषि, वन तथा जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी लक्ष्यहरूलाई स्थानीय स्तरमा कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख माध्यम LAPA हो।

सेन्डाइ फ्रेमवर्क फर डिजास्टर रिस्क रिडक्सन (२०१५-२०३०)

सेन्डाइ फ्रेमवर्कले विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु अनुकूलनबीचको सम्बन्धलाई जोड दिन्छ। LAPA ले बाढी, पहिरो, डढेलो जस्ता जोखिमहरू न्यूनीकरण गर्न समुदायस्तरका अनुकूलन उपायहरू समेत कार्यान्वयनमा सहयोग गर्दछ।

हरित जलवायु कोष (Global Climate Fund-GCF) र अनुकूलन कोष (Adaptation Fund-AF)

LAPA ले स्थानीय तहका अनुकूलन आवश्यकताहरू पहिचान गरी GCF, AF जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय जलवायु वित्त स्रोतहरूमा पहुँचका लागि आधार तयार गर्दछ।

१.३.२ जलवायु परिवर्तन सम्वन्धि नेपालले राष्ट्रिय स्तरमा गरेका कानूनी र नीतिगत व्यवस्थाहरु

नेपालको संविधान २०७२

नेपालको संविधान २०७२ ले हरेक नागरीकले स्वच्छ र सफा वातवारण्मा बाँच्न पाउनु नैसर्गिक अधिकारको रुपमा सुनिश्चित गरेको छ। यसै अधिकारलाई प्रवद्धन गर्न राष्ट्रले सबै तहमा दीगो तथा वातावरणमैत्री विकास, नवीकरणीय उर्जाको प्रवद्धन, औद्योगिक तथा अन्य कार्यबाट हुने जोखिम न्यूनकिरण, वातावरण मैत्री प्रविधिको प्रयोग जस्तै विद्युतीय यातायातका साधन जस्ता विषयहरुलाई नीति तथा कार्यक्रममा समेटी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भनेको छ।

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०१९

यस नीतिले स्थानीय तहमा जलवायु परिवर्तन शाखाको व्यवस्था गर्नुपर्ने विषयलाई जोड दिएको छ। साथै यसै नीतिमा टेकी स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने अन्य नीति, निर्देशिका, योजना तयार गर्न, सरोकारवालसँगको समन्वयमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न, स्थानीय तहमा गरिएका कार्यक्रमहरुको अनुमगन, मूल्यांकलन तथा दस्तावेजीकरण गर्न, स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तन सम्वन्धि सचेतना अभिवृद्धि गर्नकालागी यूवा समूह गठन गरी परिचालन गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७

यो ऐन, जलवायु परिवर्तनको विषय समेटिएको पहिलो कानुन हो। यस ऐनमा जलवायु परिवर्तनको जोखिम र प्रभावको संभाव्यता, हानी-नोक्सानी प्रक्षेपण गरी न्यूनीकरण र रोकथाम गर्नु अर्थात अनुकूलन गर्ने सम्बन्धित विषय लगायत कार्बन उत्सर्जन, कोष परिचालन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तर्जुमा समेतका विषयहरु समेटिएका छन्। यस ऐन अनुसार स्थानीय तहले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्नसक्ने प्रावधान समावेश गरेको छ।

यसरी नै वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ ले वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको विषयहरुको लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ। यस नियमावली अन्तर्गत जलवायु परिवर्तनलाई छुट्टै परिच्छेदमा उल्लेख गरिएको छ र उक्त परिच्छेद भित्र जलवायु परिवर्तनका सवालहरुलाई सम्बोधन गर्न तिनै तहका निकाय बीचको समन्वयात्मक भूमिकालाई महत्व दिइएको छ। जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी प्रतिवेदन तथा विवरणहरु अद्यावधिक गर्दै योजना निर्माणलाई सुसूचित गर्दै उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने, अनुकूलन योजनाहरु तर्जुम गर्ने र अद्यावधिक गर्दै जाने तथा अनुकूलन योजनाहरु कार्यान्वयन गर्दा न्यूनीकरणलाई प्राथमिकतामा राख्ने उल्लेख भएको छ।

राष्ट्रिय अनुकूलन योजना, २०२१-२०५०

नेपाल सरकारले सन् २०२१-२०५० सम्मका लागि राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (न्याप) तयार भई कार्यान्वयन गरिरहेको छ। यस योजनाले राष्ट्रिय मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन अनुकूलनका रणनैतिक लक्ष्यहरु प्रस्तुत गरेको छ। यस योजनाको प्रमुख उद्देश्य समग्र राष्ट्रको जलवायु सङ्कटासन्नता न्यूनीकरण गर्दै राष्ट्रिय उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्नु रहेको छ। यस योजनामा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ ले औंल्याएका आठ वटा विषयगत क्षेत्र तथा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण गरी नौ विषयगत क्षेत्र र अन्य तीनवटा क्षेत्रहरु जनचेतना तथा क्षमता विकास, अनुसन्धान तथा प्रविधि विकास एवं जलवायु वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी ६४ प्राथमिकताका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छ।

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (National Adaptation Program-NAP)

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (National Adaptation Program-NAP) अनुसार नेपालमा पछिल्ला दशकहरुमा औसत वार्षिक तापक्रम निरन्तर रुपमा बढ्दो क्रममा छ। विशेष गरी उच्च पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा तापक्रम वृद्धिको दर तराई भन्दा बढी छ। वर्षको सन्दर्भमा पनि मनसुनी वर्षा छोटो अवधिमा अत्यधिक हुने, लामो सुख्खा अवधि बढ्ने, असमान वर्षा हुने देखिएको छ। यि तापक्रम र वर्षामा हुने परिवर्तनले कृषि, जलस्रोतमा प्रभाव पार्नुका साथै विपद् जोखिम बढाएका छन्। हालका वर्षहरुमा बाढी पहिरो, डढेलो, खडेरी, असामान्य हिमपात, हिमतालहर फुट्ने जस्ता घटनाहरुको आबृति (बारम्बारता) बढेको छ। यसले मानिसको जीविकोपार्जन र पूर्वाधारमा प्रत्यक्ष असर पुर्याएको छ।

आगामी दिनमा पनि तापक्रममा वृद्धि हुँदै जाने तथा वर्षामा अनियमितता बढ्दै जाने अनुमान गरिएको छ। आगामी वर्षहरुमा कुल वार्षिक वर्षा सामान्यरुपमा बढेतापनी वर्षाको वितरण अनियमित हुने, छोटो समयमा भारी वर्षा र लामो सुख्खाको अवधि बढ्ने सम्भावना प्रवल छ। यसले भविष्यमा बाढी, पहिरो, वन तथा जैविक विविधता र परिस्थितिकीय प्रणाली र जलस्रोत व्यवसथापनमा थप जटिलता ल्याउने देखिन्छ। यस परिस्थितिले भविष्यमा कृषि उत्पादन घट्ने, पानीको उपलव्धता अनिश्चित हुने, स्वास्थ्य जोखिम बढ्ने, गरीब, महिला, आदिवासी र सिमान्तकृत समुदायहरु अझ बढी प्रभावित हुने देखिन्छ। २१ औं शताब्दीको अन्त्य सम्ममा औसत तापक्रम १.३ डिग्री सेल्सियस देखी ४.७ डिग्री सेल्सियस सम्म बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ। स्थानीय तहले जलवायु अनुकूलनलाई स्थानीय विकास प्रक्रियमा समायोजन गरी जलवायु उत्थानशिल विकास प्रकृयालाई प्राथमिकता दिनु अति आवश्यक छ। यसकालागी सबै स्थानीय तहले स्थानीय अनुकूलन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु अपरिहार्य भएको छ। नेपालको १६ औं योजनाले समेत जलवायु परिवर्तन र यसले भविष्यमा पार्ने नकारात्मक प्रभावलाई

मध्यनजर गर्दै सबै स्थानीय तह (७५३ वटै स्थानीय तह) ले स्थानीय अनुकूलन योजना (लापा) तयार गरी बार्षिक योजना तथा बजेटमा समाहित गरी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नुपर्ने कुरालाई विशेष जोड दिएको छ।

तेस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदान (Nationally Determined Contribution NDC 3.0)

नेपाल सरकारले तेस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदान, २०२५मा तयार गरि कार्यान्वयन गरिरहेको छ। तेस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदान, दोस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदानका लक्ष्यहरुलाई परिमार्जन गर्दै विश्वका तापमान १.५ डिग्री सेल्सियसका मार्गलाई हासिल गर्न र विश्वव्यापी सिद्धान्तहरु न्यायपूर्ण संक्रमण (Just Transition), कोही पनि पछाडी नछुटुन (Leaving No One Behind) र लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण जस्ता सिद्धान्तहरुलाई अनुसरण गरि तर्जुमा गरिएको छ। तेस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदानले यातायात क्षेत्रलाई विद्युतीकरण गर्ने र खाना पकाउन उर्जा किफायती विद्युतीय चूलो प्रविधिको प्रयोग वढाउने रणनीति तय गरेको छ। यसका लागि दोस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदानमा सन् २०३० सम्म २५ प्रतिशत घरधुरीमा विद्युतीय चूलोको प्रयोग विस्तार गर्ने लक्ष्यलाई १० लाख घरधुरीहरु थप गरि सन् २०३५ सम्म २१ लाख घरधुरीहरु पुर्याउने प्रतिज्ञा गरेको छ। यसरी नै ६००० हेक्टरमा फलफूल बगैचा विस्तार गर्ने, ५ लाख घरमा सुधारिएको चुलो र २ लाख घरधुरीमा बायोग्याँस प्रवर्द्धन न गर्ने लक्ष्यहरु यस दस्तावेजमा समेटिएका छन्। यी लक्षहरु हासिल गर्न स्थानीय तहको महत्वपूण योगदानको आवश्यता रहेको छ। यसरी नै सबै यो दस्तावेजले सबै स्थानीय तहमा स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्ने लक्ष्य पनि तय गरेको छ।

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७-२०८७

नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७-२०८७ तर्जुमा गरेको छ। उक्त कार्ययोजनामा महिला र सीमान्तकृत समुदायको अनुकूलन क्षमता बढाउने उद्देश्यले निर्णय प्रकृया र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र न्यूनीकरणको लागि स्रोतहरुमा उनीहरुको पहुँच बढाउने उल्लेख छ। यसरी नै योजना र निर्णयमा महिला र अन्य कमजोर समुदायको सहभागिता जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित क्षेत्रहरुमा कम्तीमा ५० प्रतिशत सम्म बढाउने लक्ष्य कार्ययोजना रहेको छ। यसबाहेक, कार्ययोजनाले समन्वय र संस्थागत प्रतिनिधित्वका सबै तहमा कम्तीमा ४० प्रतिशत महिलाको प्रतिनिधित्वको माग गर्दछ। यसैगरी, योजनामा जलस्रोत र ऊर्जा विकास गतिविधिमा कम्तीमा ४० प्रतिशत महिलाको सहभागिताको प्रावधान छ। साथै महिला र अन्य सीमान्तकृत समुदायलाई जलवायु परिवर्तनको बजेट र कार्यक्रमको ५० प्रतिशत लगानी गरिने उल्लेख छ। रणनीतिको कार्यान्वयनको लागि, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको समग्र कामको केन्द्रबिन्दुको रुपमा रहनेछ।

संचालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा आवधिक तथा वार्षिक क्षेत्रगत योजना बनाउन सक्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। यसले योजना निर्माणको प्रकृयामा वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन आदि विषयलाई आधार बनाउनु पर्ने कुरा समेत उल्लेख गरेको छ।

१६ औं पञ्चवर्षिय योजना

सोह्रौं योजनामा जैविक विविधता, जलवायु परिवर्तन र हरित अर्थतन्त्रका लागि लक्ष्यहरु तय गरी ती लक्ष्य हाँसिल गर्न १० वटा रुपान्तरणकारी रणनीति र कार्यक्रमहरु समावेश भएका छन्। यी रणनीतिहरुमध्ये एक रणनीति र कार्यक्रम जलवायु उत्थानशीलतामा केन्द्रीत छन्। यस योजनाले वातावरणका र जलवायु परिवर्तनका सवाललाई अन्तरक्षेत्रगत विषयको रुपमा मूलप्रवाहीकरण गर्दै स्थानीयकरण गर्ने रणनीति तय गरेको छ। सोह्रौं योजनाले आर्थिक वर्ष ०८५-०८६ सम्ममा जलवायु

परिवर्तनमा प्रत्यक्ष सहयोग गर्ने बजेट ६ प्रतिशतवाट २० प्रतिशत पुऱ्याउने, ७५३ वटै स्थानीय तहमा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी तथा कार्यान्वयन गर्ने र १० अर्ब बराबरको कार्बन व्यापार गर्ने लक्ष्यहरु तय गरेको छ।

स्थानीय सरकार जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७-२०८७

नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७-२०८७ तर्जुमा गरेको छ। उक्त कार्ययोजनामा महिला र सीमान्तकृत समुदायको अनुकूलन क्षमता बढाउने उद्देश्यले निर्णय प्रकृया र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र न्यूनीकरणको लागि स्रोतहरुमा उनीहरुको पहुँच बढाउने उल्लेख छ। यसरी नै योजना र निर्णयमा महिला र अन्य कमजोर समुदायको सहभागिता जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित क्षेत्रहरुमा कम्तीमा ५० प्रतिशत सम्म बढाउने लक्ष्य कार्ययोजना रहेको छ। यसबाहेक, कार्ययोजनाले समन्वय र संस्थागत प्रतिनिधित्वका सबै तहमा कम्तीमा ४० प्रतिशत महिलाको प्रतिनिधित्वको माग गर्दछ। यसैगरी, योजनामा जलस्रोत र ऊर्जा विकास गतिविधिमा कम्तीमा ४० प्रतिशत महिलाको सहभागिताको प्रावधान छ। साथै महिला र अन्य सीमान्तकृत समुदायलाई जलवायु परिवर्तनको बजेट र कार्यक्रमको ५० प्रतिशत लगानी गरिने उल्लेख छ। रणनीतिको कार्यान्वयनको लागि, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको समग्र कामको केन्द्रबिन्दुको रुपमा रहनेछ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकारको आर्थिक वर्ष २०८२-०८३ को नीति तथा कार्यक्रम

लुम्बिनी प्रदेश सरकार मूख्य मन्त्रीको आर्थिक वर्ष २०८२-०८३ को नीति तथा कार्यक्रममा जलवायु उत्थानशिल क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जलवायु परिवर्तनबाट कृषि प्रणालीमा पर्ने क्षती न्यूनीकरण गर्न जलवायु अनुकूलन कृषि तथा पशुपंछी उत्पादनका लागी प्राविधिक सेवा सहित आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने विषय प्रथमिकतामा रहेको छ। साथै जलवायु परिवर्तनका कारण जलस्रोत क्षेत्रमा उत्पन्न जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न जलाशययुक्त बहुउद्देश्यीय सिँचाई आयोजना कार्यान्वयनमा जोड दिने, वर्षातको पानी संकलन गर्न पोखरी स-साना जलाशय निर्माणका साथै पुराना ताल तथा पोखरीको संरक्षण गर्न स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने विषयलाई पनि प्रमूख रुपमा लिईएको छ। विपद् उत्थानशिल हाम्रो गाउँ, सुरक्षित बनाउँछौं आफ्नो ठाउँ भन्ने नाराकासाथ जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असरहरुलाई न्यूनीकरण गर्न विपद् उत्थानशिल विकास व्यवस्थापनको अवधारणलाई प्रत्येक क्षेत्रगत कार्यक्रमहरुमा आन्तरिकीकरण गरिनेछ भन्ने कुरा उल्लेख हुनुले पनि प्रदेश सरकार जलवायु परिवर्तनका प्रति संवेदनशिल हुदै जलवायु परिवर्तनका असर तथा प्रभावहरुका विरुद्ध प्रभावकारी र योजनावद्ध रुपमा जुध्ने विषयमा स्पष्ट रहेको छ भन्ने प्रस्ट हुन्छ।

१.४ स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी विधि तथा प्रकृया

१.४.१ नीति तथा कानूनको अध्ययन तथा विश्लेषणात्मक समिक्षा

स्थानीय स्तरको अनुकूलन योजना (लापा) तयारी पुर्व सो सँग सम्वन्धित नेपालले गरेको मूख्य अन्तराष्ट्रिय सम्झौता, राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहमा व्यवस्था भएका नीति तथा कानूनहरुका विषयमा समिक्षा गरिएको थियो। यस सन्दर्भमा नेपालले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणमा मूख्य रुपमा पृथ्वी सम्मेलन, संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तन रूपरेखा महासन्धि, पेरिस सम्झौता, राष्ट्रिय रूपमा निर्धारण गरिएका योगदान, सेन्डाइ फ्रेमवर्क, हरित जलवायु कोष जस्ता संरचनामा पक्षराष्ट्र भई सन्धी सम्झौतमा हस्ताक्षर गरी प्रतिवद्धता जनाएको छ। अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता र राष्ट्रिय लक्ष्यहरु प्राप्त गर्न तिनै तहका सरकारको उत्तिकै प्राथमिकताकासाथ कार्य गरेमा मात्रै सो लक्ष्य तथा प्रतिवद्धताहरु हाँसिल गर्न सम्भव हुने भएकाले पनि स्थानीय तहको योगदान महत्वपुर्ण रहेको छ। त्यसै गरी नेपाल सरकारले विभिन्न समयमा लागु गरेका महत्वपुर्ण कानूनहरुको समिक्षा गरिएको थियो।

- नेपालको संविधान २०७२ मा भएका व्यवस्थाहरु
- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०१९
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७
- राष्ट्रिय अनुकूलन योजना, २०२१-२०५०
- राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (National Adaptation Program-NAP)
- तेस्रो राष्ट्रिय निर्धारित योगदान (Nationally Determined Contribution NDC 3.0)
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७-२०८
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
- १६ औं पञ्चवर्षिय योजना
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७-२०८७
- लुम्बिनी प्रदेश सरकार मूख्य मन्त्रीको आर्थिक वर्ष २०८२-०८३ को नीति तथा कार्यक्रम
- सरुमारानी गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०८२-०८३ को नीति तथा कार्यक्रम

यि सबै कानून नीति नियम, निर्देशिका र कार्यक्रमहरुले जलवायु परिवर्तनको राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय लक्ष्य, सहमती र प्रतिवद्धताहरुलाई पुरा गर्नका लागी दिशनिर्देश गर्ने काम गरेका छन्। यिनै कानूनमा टेकेर प्रदेश तथा स्थानीय तहले पनि अनफुलाई आवश्यक पर्ने नीति, कानून, कार्यविधि, निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयन गर्नसक्ने व्यवसगथा गरिएको छ।

१.४.२ गाउँपालिका स्तरीय स्थानीय अनुकूलन योजना (लापा) अभिमूखिकरण कार्यक्रम

लापा तयारी गर्नु अधि एक दिने जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन योजना तयारी विषयमा सरुमारानी गाउँपालिकाको सभाहलमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो। उक्त अभिमूखकिरण कार्यक्रममा गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, पाँच वटै वडाका वडाध्यक्षहरु, अन्य कार्यपालिका सदस्यहरु, पालिका अन्तर्गतका अन्य सम्वन्धित शाखा (कृषि, पशु विकास, महिला बाबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक, प्रशासन, प्राविधिक वातावरण) का कर्मचारीहरु, जिल्ला समन्वय समितिका प्रमुख, डिभिजन वन कार्यालयका प्रमूख, सामूदायिक वनका प्रतिनिधि, स्थानीय बजार प्रतिनिधि, पत्रकार पीडा संस्थाका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा अन्य कर्मचारी लगायत ३३ जनाको उपस्थिति रहेको थियो उक्त अभिमूखीकरण बैठकमा स्थानीय अनुकूलन योजनाको महत्व, योजना तयारी गर्ने तौर तरिका तथा विधि, प्रकृयाको बारेमा जानकारी गरिएको थियो। सो प्रकृयामा पालिका तथा सारोकारवाला निकाय सबैले आवश्यकता अनुसारको सहयोग गर्ने प्रतिवद्धता समेत गरिएको थियो।

१.४.३ वडा स्तरीय स्थानीय अनुकूलन योजना (लापा) अभिमूखिकरण कार्यक्रम

पलिका स्तरको अभिमूखीकरण पश्चात अर्को चरणमा छ वटै वडामा वडास्तरीय लापा अभिमूखीकरण कार्यक्रम गरिएको थियो। उक्त कार्यक्रममा वडा प्रतिनिधि, टोल विकास संस्थाका पदाधिकारी, सो वडामा पर्ने सामूदायिक वनमा प्रतिनिधि, वडाका कर्मचारी, स्थानीय सहकारी तथा विद्यालयका प्रतिनिधिहरुको सहभागिता रहेको थियो। सो अवधिमा स्थानीय अनुकूलन योजनाको महत्व विषयमा छलफल गरी बस्ति स्तरीय सहभगितात्मक संकटासन्नता तथा जोखिम विश्लेषण गर्ने कार्य कुन बस्तिको कुन स्थानमा गर्ने, कुन मिति र समयमा गर्ने र सो समूदायमा जनसहभागिता जुटाउन कसले कस्तो भूमिका खेल्ने भन्ने विषयमा साझा बुझाई गरिएको थियो। उक्त एक दिने छलफल बैठकमा ११३ जनाको सहभागिता रहेको थियो।

१.४.४ बस्ति स्तरीय संकटासन्नता तथा जोखिम विश्लेषण

अर्को चरणमा पीडा संस्थाद्वारा सञ्चालित जलवायु कार्यको स्थानीयकरण परियोजनाका कर्मचारीको सहजिकरणमा छ वटै वडामा तय गरिएका ४६ वटा बस्तिमा एक दिने संकटासन्नता तथा जोखिम विश्लेषण कार्य गरिएको थियो। उक्त क्रियाकलापमा सम्वन्धित टोलका पदाधिकारी, समूदायका जानिफकारहरु, सहकारी, कृषक समूह, विद्यालयका प्रतिनिधिहरुको सहभागिता रहेको थियो। यस क्रियाकलापमा उक्त समूदायका सहभागिहरुसँगको सहभागितात्मक छलफलबाट जलवायु परिवर्तनका विषयमा प्राथमिक तथ्याङ्कहरु जस्तै ऐतिहाँसिक समयरेखा सूचना, घरधुरीहरुको संकटासन्नता स्तर, सो समूदायमा जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेका प्रभावहरु विषयमा छलफल गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो। उक्त छलफलमा ६२६ जनाको सहभागिता रहेको थियो।

१.४.५ वडा स्तरीय ३ दिने स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठी

समूदायस्तरीय छलफलहरु सम्पन्न पश्चात वडा स्तरमा ३ दिने अनुकूलन योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको थियो। उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा समूदाय स्तरीय छलफलबाट संकलन गरिएका प्राथमिक सूचनाहरु प्रस्तुत गरी रुजु गर्दै अनुकूलन योजना तयारीका अन्य विधिहरु जस्तै प्रकोप नक्सा तयारी, मौषमी तथा प्रकोप पात्रो तयारी, प्रकोप जोडागत स्तरीकरण, बस्ति जोडागत स्तरीकरण, जोखिम अवस्था तथा अनुकूलनका प्रयास विश्लेषण, जलवायु परिवर्तनले विषयगत् क्षेत्रमा पारेको प्रभाव र भविष्यको परिदृश्य, अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका प्राथमिक कार्यहरुको प्राथमिकीकरण, जलवायु परिवर्तनका असर तथा प्रभावहरुबाट प्रभावित समूह, लिंग, वर्ग, जातजाती विश्लेषण, सरोकारवाला निकाय पहिचान र आगामी पाँच वर्षकालागी योजना तथा बजेट तयारी विधिहरुमा सहभागितात्मक छलफल गरी सूचना संकलन गरिएको थियो। उक्त वडा स्तरीय योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठीमा १५२ जनाको सहभागिता रहेको थियो।

१.४.६ अनुकूलन योजना संश्लेषण तथा लेखन

स्थानीय अनुकूलन योजना तयारीको अर्को प्रमूख चरण संकलित तथ्याङ्क एकीकृतिकरण, संश्लेषण तथा लेखन कार्य हो। सो कार्यकालागी फिल्ड स्तरबाट संकलन गरिएका सूचना तथा तथ्याङ्क रुजु गर्ने, विश्लेषण तथा संश्लेण गर्ने र द्वितीय तथ्याङ्कसँग तलमेल गर्दै लेखन कार्य गरिएको थियो। यस कार्यसंगै जलवायु परिवर्तनसँग सम्वन्धित आवश्यक नक्साहरु जस्तै विगत् र वर्तमानको औषत तापक्रम र वर्षा, गाउँपालिकामा आगलागी, पहिरो, बाढी, खडेरीको सम्भावना समेत तयार गरी उपयुक्त शिर्षकमा राखी सो को सान्दर्भिकता सहित व्याख्या गरिएको थियो। यस सन्दर्भमा प्रत्येक वडाबाट संकलन गरिएको तथ्याङ्क समेटी छुट्टा छुट्टै छोटो प्रतिवेदन तयार गरी सम्वन्धित वडालाई अध्ययन तथा समिक्षाकोलागी पठाईएको थियो। सम्वन्धित वडाबाट उक्त प्रतिवेदनमा आवश्यक थप सूचना भएमा सो को पृष्ठपोषण माग गरिएको थियो। तत्पश्चात पुनः प्राप्त भएका सूचना तथा तथ्याङ्कहरु समेटी अन्तिम अनुकूलन योजनाको ड्राफ्ट तयार गरिएको थियो।

१.४.७ स्थानीय अनुकूलन योजना स्वीकृती र अनुमोदन

ड्राफ्ट अनुकूलन योजना पुनः दोस्रो चरणको पालिकास्तरीय लापा प्रस्तुती तथा पृष्ठपोषण बैठकमा प्रस्तुत तथा छलफल गरि आवश्यक परिमार्जन गर्ने, पालिकाबाट प्राप्त पृष्ठपोषण संलग्न गरी अन्तिम अनुकूलन योजना गाउँपालिकामा पेश गरिएको थियो। पालिका स्तरीय बैठकमा गाउँपालिका अध्यक्ष र वडाध्यक्षहरुले सो अनुकूलन योजना कार्यपालिका बैठकमा प्रस्तुत गरी पारित गर्नकालागी गाउँ सभामा पेश गर्ने र गाउँसभाबाट पास भएपश्चात वार्षिक रुपमा बजेट विनियोजना गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता जनाउनुभएको थियो। साथै प्रत्येक वर्ष उक्त अनुकूलन योजनाको कार्य प्रगती विषयमा समिक्षा गरी बाँकी रहेका क्रियाकलाप तथा योजनाहरु स्थानीय तहको सात चरणको योजना छनौट प्रकृयामा समायोजन गर्दै पुनः आउँदा वर्षहरुमा कार्यन्वयन गर्दै जाने प्रकृयाबाट यस स्थानीय स्तरको अनुकूलन योजना लागु गर्ने सहमती गरिएको थियो।

परिच्छेद दुईः सरुमारानी गाँउपालिकाको पृष्टभुमी

१.३ गाउँपालिकाको पृष्टभुमि

१.३.१ गाउँपालिकाको सामान्य जानकारी

यस गाउँपालिकाको नामाकरण यहाँ रहेको भौगोलिक सबैभन्दा अग्लो पहाड सरुमारानीबाट रहेको हो , यो पहाड साविकको ढुंगेगढि र तिराम गाविसमा हालको सरुमारानी वडा नं ०४ , ०५ र ०६ को सिमानामा पर्दछ , सरुमारानी पहाडको नाम कसरी रहयो भन्ने विषयमा बाइसे चौविसे राज्यको समयमा त्यस ठाउँ कि रानी अग्लो पडाडको टुप्पा अर्थात शिरमा गएर नेपालको दक्षिणी तराई तथा भारतको मनोरम दृश्य हेर्न जानेहुदाँ त्यहाका जनताले शिरमा रानी गएकी छन् अर्थात शिरमा रानी शिरमा रानी भन्दा भन्दै अपभ्रंश भएर सरुमारानी नाम रहन गएको जनविश्वास रहेको छ।धार्मिक हिसावले महत्वपुर्ण मानिने स्वर्गद्धारी जाने प्रवेशद्धारको रुपमा यो गाउँपालिका रहेको छ . मोक्ष प्रासीको लागी पवित्र स्थल मानीने ऐरावति नजिकै मिसिने राप्ती नदी यहाँको जल श्रोतको प्रमुख श्रोत को रुपमा रहेको छ।यस नदिमा बहुचर्चित नौमुरे बहुउद्देश्यीय जलविद्युत आयोजना पनि यो गाँउपालिका बासिको सपना रहेको छ।यो नदि स्नान तिर्थको लागी भारतको गंगा नदी जस्तै पवित्र स्थलको रुपमा मानिन्छ।यो नदिको किनारमा रहेका वडा नं ०१ र ०२ को उर्वर भुमिमा सिंचाईको संभावना रहेको छ।

१.३.२ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिती र भूवनोट

प्युठान जिल्लाका ९ वटा स्थानीय तहहरु मध्ये सरुमारानी गाउँपालिका एक हो। सरुमारानी गाउँपालका प्यूठान जिल्लाको सदरमुकाम देखि १७ कोष दक्षिणमा महाभारत श्रृखलाको तल्लो भागमा भित्री मधेश र चुरे पहाडि क्षेत्रमा यो सरुमारानी गाउँपालिका अवस्थित रहेको छ। पुर्व-पश्चिम राजमार्ग अन्तर्गत दाङ्गको भालुवाङ्गबाट ८ कि.मी. उत्तर तिर यस गाउँपालिकाको सिमारम्भ हुन्छ। यो गाउँपालिका साविक बाङ्गेसाल, हंसपुर, ढङ्गेगढी गाविस पुरै र तिराम गाविसको वडा नं. ५ देखि ९ र धुवाङ गाविसको वडा नं.७ र ८ गाभिएर हाल ६ वटा वडा बनेको छ भने यसको केन्द्र साविक ढुङ्गेगढी गाविसको बड्डाँडा र हालको ४ नं वडामा रहेको छ। यस गाउँपालिकाको पुर्वमा प्युठान जिल्लाको ऐरावती गाउँपालिका र अर्घाखाँचि जिल्लाको सितगंगा नगरपालिका, पश्चिममा दाङ्ग जिल्लाको बंगलाचुली गाउँपालिका, उत्तरमा प्युठानको ऐरावती गाउँपालिका र माण्डवी गाउँपालिका र दक्षिणमा दाङ्ग जिल्लाको राप्ती गाउँपालिका र अर्घाखाँची जिल्लाको सितगंगा नगरपालिका पर्दछ। चुरे पर्वतको काख र चुरे पर्वतदेखि उत्तर र माहाभारत श्रृखला देखि दक्षिणमा अवस्थित रहेको छ। यसको कुल क्षेत्रफल १५७.९७ वर्ग कि. मि. रहेको छ।

१.३.३ जनसंख्या र जातजाती

यस गाउँपालिकाका प्रोफायल र जनगणना २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १९७८३ मध्ये ४४.६५ पुरुष र ५५.४५ महिला रहेको छ। यस गाउँपालिकामा कूल ४४५३ घरधुरीहरु छन्। यस गाउपालिकाको विस्तृत विवरण तल तालिका न १ मा राखिएको छ। यस गाउँपालिकामा मुख्य गरि जनजातीमा मगर सुनार गुरुङ, ब्रामहण, क्षेत्री, दलित, मुस्लिम तथा गीरी, कवर र योगी लगायतका जातजातीहरुको वसोवास रहेको छ। यस गाउँपालिकामा १२,७२२ (६४.३१%) जना पाहाडी जनजाती, ३,४७१ (१७.५५%) पाहाडी ब्राम्हण क्षेत्री, ३,०१२ (१५.२३%) पाहाडी दलित, ४९१ (२.४८५) मधेसी दलित, ३४ (०.१७%) मधेसी, ४६ (०.२३%) मधेसी जनजाती र ७ (०.०४%) जना अन्यमा रहेका छ। साथै

यस गाउँपालिकामा अपङ्गता भएको महिला २३७ र अपाङ्गता भएको पुरुष २२८ जना व्यक्तिहरु रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा ८६२ जना एकल महिलाहरु रहेका छन् भने ८७४ जना जेष्ठ नागरिकहरु रहेका छन्।

तालिका १: जनसंख्याको वडा स्तरीय तथ्याङ्क

वडा	घरधुरी सख्या	जनसंख्या				
		जम्मा	पुरुष	%	महिला	%
१	९०३	३७५५	१६७४	४४.६%	२०८१	५५.४%
२	८८६	३७७९	१६७१	४४.२%	२१०८	५५.८%
३	७५५	३३२५	१४५८	४३.८%	१८६७	५६.२%
४	७१७	३२३३	१४७२	४५.५%	१७६१	५४.५%
५	५५६	२५२३	१११७	४४.३%	१४०६	५५.७%
६	६३६	३१६८	१४४०	४५.५%	१७२८	५४.५%
जम्मा	**४४५३**	**१९७८३**	**८८३२**	**४४.६%**	**१०९५१**	**५५.४%**

श्रोतः जनगणना २०७८

१.३.४ आर्थिक सामाजिक, मानवीय, शिक्षा, स्वास्थ्य र मानवस्रोत

समग्रमा गाउँपालिकामा करिव ७९.१५ प्रतिशत मानिसहरु साक्षर रहेका छन् जसमा महिला ७३.०२ र पुरुष ८६.९८ रहेको छ। यहाँका जनसमुदायमा जलवायु परिवर्तन तथा जलवायु परिवर्तनको शब्द त सुनेको तर यसको आर्थ खासै जानकारी नभएको तर सहजिकरण गर्दै जादा यसको अवसर, प्रभाव र असरहरु भोगिरहेको देखिन्छ।

यसरी नै सरुमारानी गाउँपालिकाका ११ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु रहेको छ। जस अन्तरगत ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, ४ वटा आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, ४ वटा सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई र १ आखा उपचार केन्द्र रहेको छ। जटिल स्वास्थ्य समस्याका लागि जिल्ला बुटवल र दाङ जाने गरेको छ। धेरै जटिल स्वास्थ्य सेवाका लागि स्थानीयहरु विशेषगरि काठमाण्डौ, कोहलपुर र छिमेकी मुलुक भारतका विभिन्न शहरहरुमा औषधी उपचारकालागि जाने गरेको पाईन्छ। ३५ प्रतिशत घरधुरीहरुमा शौचालयको व्यवस्था छैन।

हिमाली र पहाडी भुगोलमा पर्ने गाउँपालिकाको मुख्य आम्दानीको स्रोत कृषि व्यवसाय रहेको छ। यद्दपी ३.२६ प्रतिशत भु-भाग मात्र खेती योग्य देखिन्छ। यहाँको प्रमूख कृषि बाली मकै, कोदो, कोसेवाली, धान आदि रहेको छ भने अन्य सहायकबालीहरु तरकारी, आलु, सिमि, फापर, दाल आदी रहेका छन्। प्रायजसो भु-भाग सुख्खा रहेता पनि केही ठाँउमा भने सिँचाइको सुविधा रहेको छ। यसकारण खेतीपातीका लागि आकाशे पानीको नै भर पर्नु पर्ने देखिन्छ। यहाँको कृषि प्रणाली, विऊ तथा खाद्यान्न उत्पादनका तौरतरिका परम्परागत र निर्बाहमूखी नै रहेको छ। परिवर्तित जलवायु अनुरुप खेती प्रणालीका लागि उन्नत विउँ, प्रविधिको प्रयोग एवं अभ्यास निकै कम मात्र भएको देखिन्छ। व्यवसायिक पशुपालनको प्रचुर सम्भावना भएतापनि स्थानीयहरुले परम्परागत तरिकाले नै पशुपालनमा गरिरहेका छन्।

सरुमारानी गाउँपालिकाको कुल ४,४५३ घरधुरी मध्ये अधिकांश घरधुरी खानेपानीका लागि धारा/पाइप प्रणालीमा निर्भर रहेका छन्। यसमध्ये ३५.७७ प्रतिशत घरधुरीले घर परिसर भित्रको धारा/पाइप प्रयोग गरिरहेका छन् भने ३७.०८ प्रतिशत घरधुरीले घर परिसर बाहिरको धारा/पाइपबाट खानेपानी संकलन गर्दै आएका छन्। यसले सुरक्षित खानेपानीको पहुँचमा सुधार भए तापनि अझै पनि घरभित्रै धारा जडान नभएका घरधुरीको संख्या उल्लेख्य रहेको देखाउँछ।यसका अतिरिक्त, ११

प्रतिशत घरधुरी खुला इनार/कुवामा र ८.६७ प्रतिशत घरधुरी ढाकिएको इनार/कुवामा निर्भर छन्, जसले विशेषगरी सुख्खा र वर्षायाममा पानीको उपलब्धता र गुणस्तरसम्बन्धी जोखिम बढाउन सक्छ। ५.७५ प्रतिशत घरधुरी खुल्ला मुहान र ०.९४ प्रतिशत घरधुरी खोला/झरनाबाट पानी प्रयोग गर्दै आएका छन्। ट्युबवेल/हाते पम्प प्रयोग गर्ने घरधुरीको प्रतिशत ०.७६ मात्र रहेको छ भने जार/बोतलको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी शून्य रहेको छ। यी तथ्याङ्कहरूले जलवायु परिवर्तनका प्रभावलाई मध्यनजर गर्दै सुरक्षित, दिगो र नजिकको खानेपानी स्रोत विकास तथा व्यवस्थापनलाई ध्यान दिनपर्ने देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा मानवीय श्रोतको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा विभिन्न किसिमका जनशक्तिहरु रहेका छन्। यहाको व्यक्तिहरु विभिन्न सरकारी, नीजि तथा गैरसरकारी क्षेत्रहरुमा रोजगारीमा रहेको देखिन्छ .

१.३.५ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था

भू-उपयोग वर्गीकरणका लागि Google Earth Engine को प्रयोग गरी Sentinel- 2 Satellite Image मार्फत विश्लेषण गरिएको छ, जसको spatial resolution १० मिटर रहेको छ। उक्त विश्लेषणका आधारमा अध्ययन क्षेत्रको भू-उपयोगलाई छ (६) किसिममा वर्गीकरण गरिएको छ।

विश्लेषण अनुसार अध्ययन क्षेत्रको कुल क्षेत्रफल १५७.९६१ वर्ग कि.मी. रहेको छ। यसमध्ये वन क्षेत्र सबैभन्दा बढी ११८.८४४ वर्ग कि.मी. (७५.२४%) ओगटेको देखिन्छ, भने घाँसे मैदान २९.०६७ वर्ग कि.मी. (१८.४०%) रहेको छ। त्यसैगरी खेतीयोग्य जमिन ५.१४२ वर्ग कि.मी. (३.२६%) मात्र रहेको देखिन्छ। बस्ती क्षेत्र २.२० वर्ग कि.मी. (१.३९%) रहेको छ भने नदी तथा नालाले ओगटेको क्षेत्र १.९०१ वर्ग कि.मी. (१.२०%) रहेको छ। त्यसैगरी बझो जमिन ०.८०८ वर्ग कि.मी. (०.५१%) मात्र रहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको भू-उपयोग वर्गीकरणको अवस्थालाई तलको चित्र १ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

यस गाउँपालिकाको ३४ वटा सामुदायक (तालिका नं २ मा प्रस्तुत गरिएको छ) वन र २ वटा कवुलियति वन रहेको छ। तल्लो भागमा प्रायः साल, अस्ना बैजारो सदन खयर, बकाइनो, इपिल लिपिल, चिउरी, आदि जस्ता वनस्पती पाइन्छन भने माथिल्लो भागमा सल्ला, भोर्ला, मालुको, लालिगुँरास, काफल, बाझ आदि पाइन्छन्। झाडी प्रजातीमा चुत्रो, थाकल, वनमारा र केही मात्रामा सिन्दुरे रहेकोछ। यसरी नै यस गाउँपालिकामा उचाई अनुरुप विभिन्न प्रकार र उच्च मूल्यका जडिवुटीहरु प्राकृतिकरुपमा पाइन्छ, जसलाई तलको तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २: सामुदायिक वनको विवरण

सि.न.	वडा १ को सा.व.को नाम	सि.न.	वडा २ को सा.ब.को नाम	सि.न.	वडा ३ को सा.ब.को नाम
१	बसेनी दमार सा.व.	१	गनाह सा.व.	१	ऐरावती सा.व.
२	खारखोलि सा.व.	२	चरिङ्गे सा.व.	२	धनैरी सा.व.
३	झाक्रिदमार सा.व.	३	ददेरी सा.व.	३	खड्क सा.व.
४	कालीवन सा.व.	४	धुलेखार सा.व.	४	चाव सा.व.
५	झिलिवाङ सा.व.	५	डोडनखोली सा.व.	५	पालुकाथान सा.व.
		६	बगाले सा.व.	६	जनता सा.व.
				७	देउतीथान सा.व.
				८	रानीआँप सा.व.

सि.न.	वडा ४ को सा.व.को नाम	सि.न.	वडा ५ को सा.ब.को नाम	सि.न.	वडा ६ को सा.ब.को नाम
१	वनगढी सा.व.	१	जस्पुर सा.व.	१	भिङ्ग्री खोला सा.व.
२	वच्छीमपोखरा सा.व.	२	राङवाङ सा.व.	२	बुढीचौर सा.व.
३	छवीसे सा.व.	३	कालीढुङ्गा सा.व.	३	किमीचौर सा.व.
४	खहरे सा.व.	४	बुढीचौर सा.व.	४	पाङवाङ सा.व.
५	सोलिघोप्टे पौवागैरा सा.व.	५	चौकेडाडाँ सा.व.	५	सरस्वती सा.व.

तालिका ३: गाउँपालिकामा पाईने जडिबुटीहरु

उचाई	मुख्य जडिवुटीहरु
३१७ मी-१२०० मी	अमला, कुरीलो, सेतो मुस्ली, सर्पगन्धा, तुल्सी, तेजपात, रिठ्ठा, चिउरी
१२०० मी-२१०० मी	पाखनभेद, चुत्रो, टिमुर, चौतारी, कालीगेडी, झ्याऊ, तेजपात, मजिठो

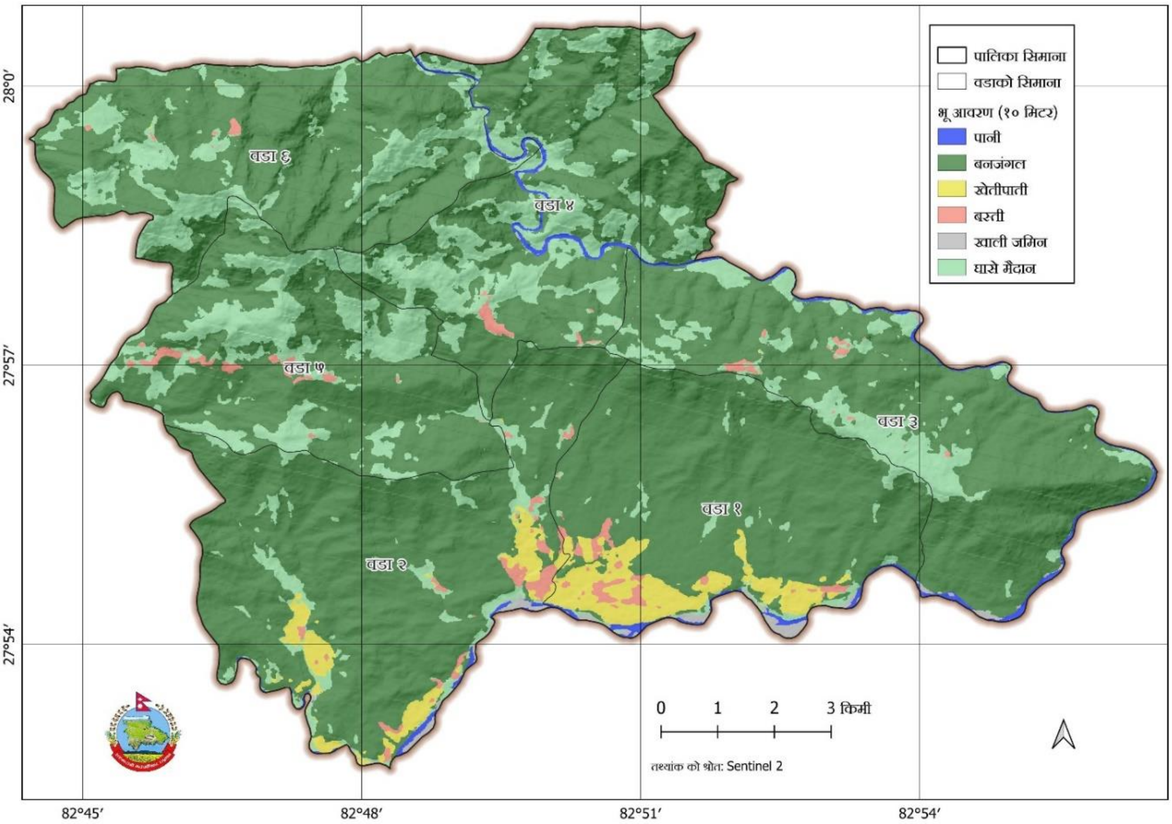

चित्र १: सरुमारानी गाउँपालिको भु-उपयोग नक्सा

त्यसैगरी ३० वर्षको अन्तरालमा भू-उपयोग परिवर्तनको विश्लेषण गर्न सन् १९९५ सालका लागि Landsat-५ र सन् २०२५ सालका लागि Landsat-8 Satellite Image प्रयोग गरिएको थियो। दुवै Image spatial resolution ३० मिटर रहेको थियो।

भू-उपयोग परिवर्तन विश्लेषण अनुसार वन, घाँसे मैदान र झाडी प्रजातिका क्षेत्रहरूमा उल्लेखनीय कमी आएको देखिन्छ। विशेषगरी वन क्षेत्र ५.११४ वर्ग कि.मी. र घाँसे मैदान ४.७५५ वर्ग कि.मी. ले घट्नुले निरन्तर दबाब बढ्दै गएको संकेत गर्दछ। यसको विपरीत, बस्ती क्षेत्र ९.१३६ वर्ग कि.मी. ले वृद्धि भएको देखिन्छ, जसले बस्ती विस्तार, अव्यवस्थित शहरीकरण तथा पूर्वाधार विकासका कारण भू उपयोगमा उल्लेखनीय परिवर्तन भइरहेको स्पष्ट गर्दछ। त्यसैगरी खेतीयोग्य जमिन ०.६४० वर्ग कि.मी. ले वृद्धि हुनुमा कृषि विस्तार भएको देखिन्छ भने नदी तथा नालाले ओगटेको क्षेत्र ०.२६९ वर्ग कि.मी. ले वृद्धि हुनु नदी बहाव, कटानसँग सम्बन्धित प्रकोपहरु बढ्दै संकेत गर्दछ।

समग्रमा, यस भू-उपयोग परिवर्तन अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा प्राकृतिक श्रोतहरुको क्षेत्रफल घट्दै जानु र मानवीय उपयोग बढ्दै गएको देखिन्छ र यस अवस्थालाई बेवस्ता गर्ने हो भने भविष्यमा बाढी, पहिरो, भू-क्षय तथा जलवायु जोखिमहरूलाई थप तीव्र बनाउन सक्ने सम्भावना जनाउँछ। त्यसैले LAPA गाउँपालिकाको योजना अन्तर्गत दिगो भू-उपयोग योजना, वन तथा घाँसे क्षेत्र संरक्षण, नियन्त्रित बस्ती विस्तार र जोखिम-संवेदनशील भू-उपयोग नीति अवलम्बन गर्न आवश्यक देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको भू-उपयोग परिवर्तनको अवस्थालाई तलको चित्र २ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

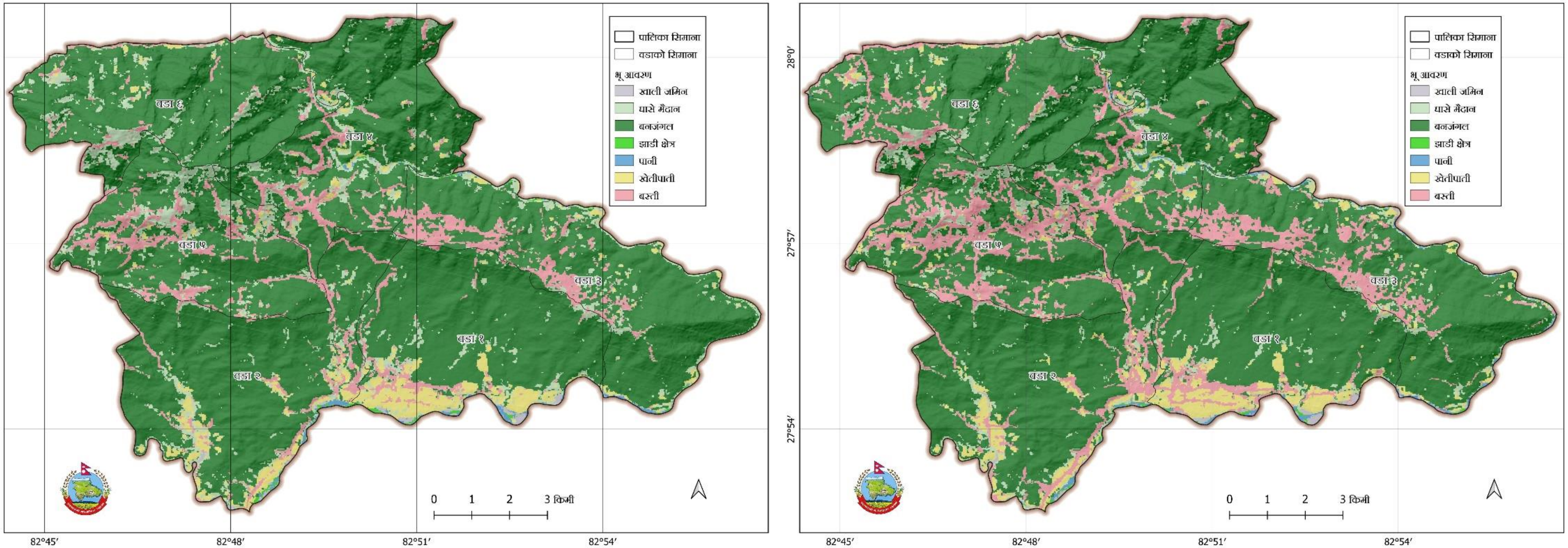

चित्र २: सरुमारानी गाउँपालिकाको भु- उपयोग परिवर्तन नक्सा (बायाः सन् १९९५ र दाँयाः सन् २०२५)

१.३.६ उर्जाको अवस्था

सरुमारानी गाउँपालिकामा बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको अवस्थालाई हेर्दा अधिकांश घरधुरी विद्युत् ऊर्जामा निर्भर रहेका छन्। कुल घरधुरीमध्ये ९८ प्रतिशतले बत्ती बाल्न विद्युत् प्रयोग गर्दै आएका छन्। यसपछि १ प्रतिशत घरधुरीले सोलार/सौर्य ऊर्जा प्रयोग गरिरहेका छन्। मट्टितेल प्रयोग गर्ने घरधुरीको प्रतिशत ०.२ रहेको छ भने ०.६ प्रतिशत घरधुरीले अन्य स्रोत प्रयोग गरिरहेका छन्।

खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको सन्दर्भमा, अधिकांश घरधुरी अझै पनि परम्परागत इन्धनमा निर्भर रहेका छन्। कुल घरधुरीमध्ये ८७.४ प्रतिशतले काठ-दाउरा प्रयोग गर्दै आएका छन्। एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरी ११.६ प्रतिशत रहेका छन् भने विद्युतिय चुलो, गुइँठा र बायोग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरी क्रमशः ०.२, ०.२ र ०.५ प्रतिशत रहेका छन्। मट्टितेल प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.०४ प्रतिशत मात्र रहेको छ भने अन्य इन्धन प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.०२ प्रतिशत रहेका छन्।

१.३.७ भौतिक पूर्वाधार तथा सामुदायिक विकास

घरधुरी संरचनाः यस गाउँपालिकामा अधिकांश घरधुरीहरू ३,४६५ (७७.८ प्रतिशत) कच्ची माटोबाट निर्मित रहेका छन्, जसले परम्परागत तथा जोखिमप्रति संवेदनशील आवास संरचनाको प्रभुत्व देखाउँछ। सिमेन्टले बनेका घरधुरीहरूको संख्या ५८३ रहेको छ भने आर.सी.सी. संरचनाका घरधुरी २४९ मात्र रहेका छन्। यसैगरी अर्धपक्की घरधुरी १४९ र झुप्रा घरधुरीको संख्या जम्मा ७ रहेको देखिन्छ। छानाको प्रकारअनुसार हेर्दा अधिकांश घरधुरीहरू (३,५८२) मा टिनको छाना प्रयोग गरिएको छ। ढलान गरिएको छाना भएका घरधुरी ४१८, खरको छाना भएका १८७, टायलका छाना भएका २४२, ढुंगाको छाना भएका १७ तथा काठको छाना भएका ७ घरधुरी रहेका छन्। ५७६ घरधुरीको घर तथा जग्गा महिलाको नाममा दार्ता रहेको छ। समग्रमा, यस गाउँपालिकाको आवास संरचना जलवायुजन्य विपद् तथा प्राकृतिक जोखिमप्रति उच्च रूपमा संवेदनशील रहेको देखिन्छ, जसलाई LAPA योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन प्रकृयामा विशेष ध्यान दिन आवश्यक छ।

संचारः यस गाउँपालिकामा कुनै पनि सञ्चारको माध्यम, यातायातको साधन तथा विद्युतीय उपकरण नभएका घरधुरीहरूको संख्या २४९ रहेको छ भने बाँकी घरधुरीहरूमा कुनै न कुनै प्रकारका यस्ता सम्पत्तिका स्रोतहरू उपलब्ध रहेका छन्। कुल ४,४५३ घरधुरीमध्ये १,०६८ घरधुरीमा रेडियो, १,३४८ मा टेलिभिजन र १८ घरधुरीमा ल्यान्डलाइन फोनको प्रयोग रहेको छ। यसैगरी ३,३२१ घरधुरीले साधारण मोबाइल फोन तथा ३,०७२ घरधुरीले स्मार्ट मोबाइल फोन प्रयोग गर्ने गरेका छन्। कम्प्युटर/ल्यापटप १२८ घरधुरीमा र इन्टरनेट सेवा ३३१ घरधुरीमा उपलब्ध रहेको देखिन्छ। यातायातका साधनतर्फ ४८ घरधुरीमा कार/जिप/भ्यान, ३६५ मा मोटरसाइकल तथा २३३ घरधुरीमा साइकल रहेको छ। विद्युतीय उपकरणहरूमा १,३९१ घरधुरीमा विद्युतीय पंखा, ४३९ मा फ्रिज र ४ घरधुरीमा वासिङ मेसिनको प्रयोग भइरहेको छ।

पुल र सडकः यस गाँउपालिकामा सहजताको लागि ४ वटा पक्कि पुल (ददेरी पुलः ददेरी देखि दाङ जोड्ने, दर्भान खोला पुल, बाय खोला पुलः सरुमारानी र माण्डभी जोड्ने र दर्भान बजार पुल रहेको छ। त्यसैगरी झोलुङ्गे पुल १२ वटा रहेको छ। जसको विवरण तल तालिका नं ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४: झोलुङ्गे पुलको विवरण

सि न	झोलुङ्गे पुलको नाम	अवस्थित
१	ददेरी	सरुमारानी १, सितगंगा न पा अर्घाखाँची जोड्ने
२	बाङ्गेसाल	सरुमारानी २, दर्भान दि्ख सितगंगा न पा अर्घाखाँची जोड्ने
३	झिलिवाङ	सरुमारानी १, सितगंगा जोड्ने
३	पाङवाङ	सरुमारानी ६ देखि माण्डवी १ जोड्नेः जिर्ण अवस्थामा रहेको
४	खहरे	खहरे देखि छतिवन दमार, सरुमारानी ४
५	दोमही	सरुमारानी ३ देखि ऐरावती गाउँपालिका जोड्ने
६	लामी दमार	सरुमारानी देखि ऐरावती गाउँपालिका जोड्ने
७	मिचा बगर	सरुमारानी देखि ऐरावती गाउँपालिका जोड्ने
८	खनी बगर	सरुमारानी देखि ऐरावती गाउँपालिका जोड्ने
९	कुडुले	कुडुलेदेखी सिरुवारी जाने, सरुमारानी ४ः जिर्ण अवस्थामा रहेको

श्रोतः सामुहिक छलफल, २०८२

यस गाउँपालिकामा प्यूठान रोल्पा सडकखण्ड दाङको भालुवाङ हुदै सरुमारानी गाउँपालिका वडा नं २ हुदै १-४ र ६ हुदै माण्डवी गाउँपालिका र रोल्पा जिल्ला र प्युठानको सदरमुकाम सम्म जोडिएको छ। यस सडकखण्ड भन्दा बाहेक वङ्गाडाँ बजारदेखि गुरङ डाडाँसम्म र दर्भान देखि विद्यालयसम्म जाने बाटो कालो पत्रे रहेको छ। गाउँपालिका भित्र थुप्रै कच्चि बाटोको सञ्जालहरु रहको छ र केहि मुख्य कच्चि बाटोहरु निम्न अनुसारको रहेको छ।

१. बाय खोला देखि किमचौर-बुढिचौर हुदै दाङको मुर्कुटी सम्म
२. बङ्गाँडाडाँ-जस्पुर-हात्तिखाल-पुठाखोला हुदै दाङ सम्म
३. बङ्गाँडाडाँ-हंशपुर-ऐरावती गाँउपालिका
४. रन्ने मसुरे-राङबाङ जस्पुर
५. जस्पुर-सौराकोट
६. बङ्गाडाँ-उपल्लो बङ्गाडाँ-धनकोट-बुढीचौर
७. दर्भान-झीलिवाङ
८. गनाह खोला-बाघखोर-गनाह सम्म
९. दर्भार-मैदान-वर्नभीर-भोम्पाली
१०. दर्भान खोला-मिया टोल सम्म
११. १४ नं-आठीटार-बोदनी खोला-१ नं वडा कार्यालय सम्म
१२.जस्पुर-लुक्लुके
१३. जस्पुर-छवीसे-पुरानोखेत-बेलडाडा-बङ्गाँडा
१४.कासकोट-वडा कार्यालय ३-नौघाट
१५.दर्भान चौकी-ढाँड

यी सबै वडाहरूमा कच्ची सडकको पहुँच विस्तार हुँदै गएको छ र ती सडकहरूमा सार्वजनिक यातायातका साधनहरूको सञ्चालन पनि क्रमशः बढ्दै गएको छ। यी मार्गहरूबाट विभिन्न यातायातका साधनहरू नियमित रूपमा सञ्चालन हुने गरेका छन्। तर वर्षायाममा वडाभित्र कच्ची सडकहरू पहिरो र बाढीका कारण अवरुद्ध हुने समस्या रहँदै आएको छ।

विद्यालयः यस गाउँपालिकामा सामुदायिक तथा संस्थागत गरी जम्मा ४१ वटा विद्यालय रहेका छन्। आपत्कालिन अवस्थामा जस्तैः बाढी-पहिरो आउँदा गाउँ, टोलका परिवारले आश्रय लिन सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका कक्षाकोठा र परिसर

प्रयोग गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको छ। कतिपय विद्यालयमा वा विद्यालय जाने सडकमा पहिरो वा ढुङ्गा लडेर आउन सक्ने जखिम छ।

वडा नं	१	२	३	४	५	७
सामुदायिक	४	५	८	७	५	८
संस्थागत	१	२	०	१	०	०
जम्मा	५	७	८	८	५	८

स्वास्थ्य सेवाः यस गाँउपालिकामा ११ स्वास्थ्य ईकाइ रहेका छन्।

वडा नं	१	२	३	४	५	७
स्वास्थ्य चौकी	१	०	१	०	१	०
आधारभुत स्वा. से. के.	०	१	०	१	०	१
सामुदायीक स्वा. ई.	०	२	०	१	०	१
गाउँघर क्लिनिक	१	०	३	३	३	२
खोप क्लिनिक	३	३	५	५	४	४
स्वास्थ्य कर्मी	७	५	७	४	६	४
आर. आर. टी.	१	१	१	१	१	१
आँखा स्वास्थ्य केन्द्र	५	४	८	८	४	५

वित्तिय सेवा र संस्थाः यस गाउँपालिकामा वित्तीय कारोबार बैंक, सहकारी तथा लघुवित्त संस्थामार्फत हुँदै आएको छ। स्थानीय स्रोत-साधनमा आधारित केही साना तथा घरेलु उद्योगहरू दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा फर्निचर, मह र मसला उद्योग प्रमुख रहेका छन् र यसबाट केही रोजगारी सिर्जना भएको छ। गाउँपालिकामा तीन वटा साना तथा मुख्य बजार क्षेत्र रहेका छन्, जसमा वङ्गाडाँडा र देदेरी भालुवाङ-रोल्पा राजमार्गसँग जोडिएका छन् भने जस्पुरमा स्थानीय बजार सञ्चालनमा रहेको छ। वित्तीय सेवाका लागि वङ्गाडाँडामा ज्योति विकास बैंक र प्राइम क्यापिटल डेभलपमेन्ट बैंक रहेका छन् भने साथै ७ वटा कृषि, बहुउद्देश्यीय तथा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था र ४ वटा लघुवित्त संस्थाहरू सञ्चालनमा रहेका छन्।

परिच्छेद तिनः जलवायु परिवर्तनको अवस्था

३.१ जलवायु परिवर्तनको क्रम र परिदृष्य विश्लेषण (Climate Change Trend and Scenario Analysis)

३.१.१ सरुमारानी गाउँपालिकाको जलवायु

सरुमारानी गाउँपालिका भौगोलिक तथा जलवायुको हिसाबले विविधता रहेको छ। भुगोल र उचाईको आधारमा यो गाउँपालिकालाई २ भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ।

क) **उपोष्ण मनसुनी हावापानी (Sub-Tropical Monsoon Climate):** सरुमारानी गाउँपालिकाको उपोष्ण हवापानी क्षेत्र समुद्री सतहबाट ३१७ मिटरदेखि १,२०० मिटरसम्मको उचाइमा फैलिएको छ। यस क्षेत्रअन्तर्गत वडा नं. १, २ र ३ को सम्पूर्ण भूभाग तथा वडा नं. ४, ५ र ६ का तल्लो बेल्टका भूभागहरू पर्दछन्। यस क्षेत्रमा प्रायः चौडापाते पतझर वनस्पतिहरू पाइन्छन्।वनस्पतिक अन्तर्गत रुख प्रजातिहरूमा मुख्यतः साल, जामुन, खयर, अस्ना, पियार, बैजारो र सदन पाइन्छन् भने झाडी तथा बुट्यान प्रजातिहरूमा थाकल तथा डालेघाँसका रूपमा धएरो र तिल्को पाइन्छन्। त्यसैगरी कुरीलो, सेतो मुस्ली, अमला र सर्पगन्धा जस्ता विभिन्न महत्त्वपूर्ण जडीबुटी प्रजातिहरू समेत रहेका छन्।

यद्यपि पछिल्ला वर्षहरूमा यस क्षेत्रको वन क्षेत्रफल तथा गुणस्तर दुवै घट्दो क्रममा रहेको देखिन्छ। वन क्षेत्रमा मिचाहा प्रजातिहरू, विशेषतः वनमारा, तीव्र रूपमा फैलिँदै गएकाले वनको प्राकृतिक संरचना र उत्पादकत्वमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ। लामो समयसम्मको सुख्खा खडेरीका कारण वनभित्रका पानीका मुहानहरू क्रमशः सुक्दै गएका छन् भने पछिल्ला केही दशकयता वन डढेलो (आगलागी) को घटनाको दर पनि बढ्दै गएको स्थानीय समुदायले अनुभव गरेका छन्।यी सबै प्रवृत्तिहरूले यस क्षेत्र क्रमशः मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै गएको संकेत गर्दछ।

ख) न्यानो समशीतोष्ण हावापानी (Warm Temperate Climate):

यस क्षेत्रको न्यानो समशीतोष्ण हावापानी समुद्री सतहबाट १,२०० मिटरदेखि १,८०३ मिटरसम्मको उचाइमा फैलिएको छ। यस क्षेत्रमा पाइने अधिकांश कोणधारी वनहरूमा माथिल्लो भेगमा मुख्य रूपमा सल्ला प्रजातिको बाहुल्यता रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी चौडापाते वनस्पतिहरूमा चिउरी, पाहाडी साल, उत्तिस, बैजारो, भोर्ला, मालुको तथा साज जस्ता रुख प्रजातिहरू प्रमुख रूपमा पाइन्छन्।जडीबुटी प्रजातिहरूमा अमला, चुत्रो, टिमुर, पाखनभेद, कालिगेडी तथा कुरीलो जस्ता महत्वपूर्ण प्रजातिहरू यस क्षेत्रमा पाइने देखिन्छन्।त्यसैगरी मिचाह प्रजातीमा वनमाराको कारणले पुनरउत्पादनमा कमी आई वनको गुणस्तर घट्दै गईरहेको छ भने सुख्ख खडेरी बढ्दै गएको हुदा आगलागीको दर पनि बढ्दो क्रममा छ।

यस सरुमारानी गाउँपालिकाको जलवायुको अवस्था झल्किन् नक्सा चित्र नं ३ मा प्रस्तुत गरीएको छ।

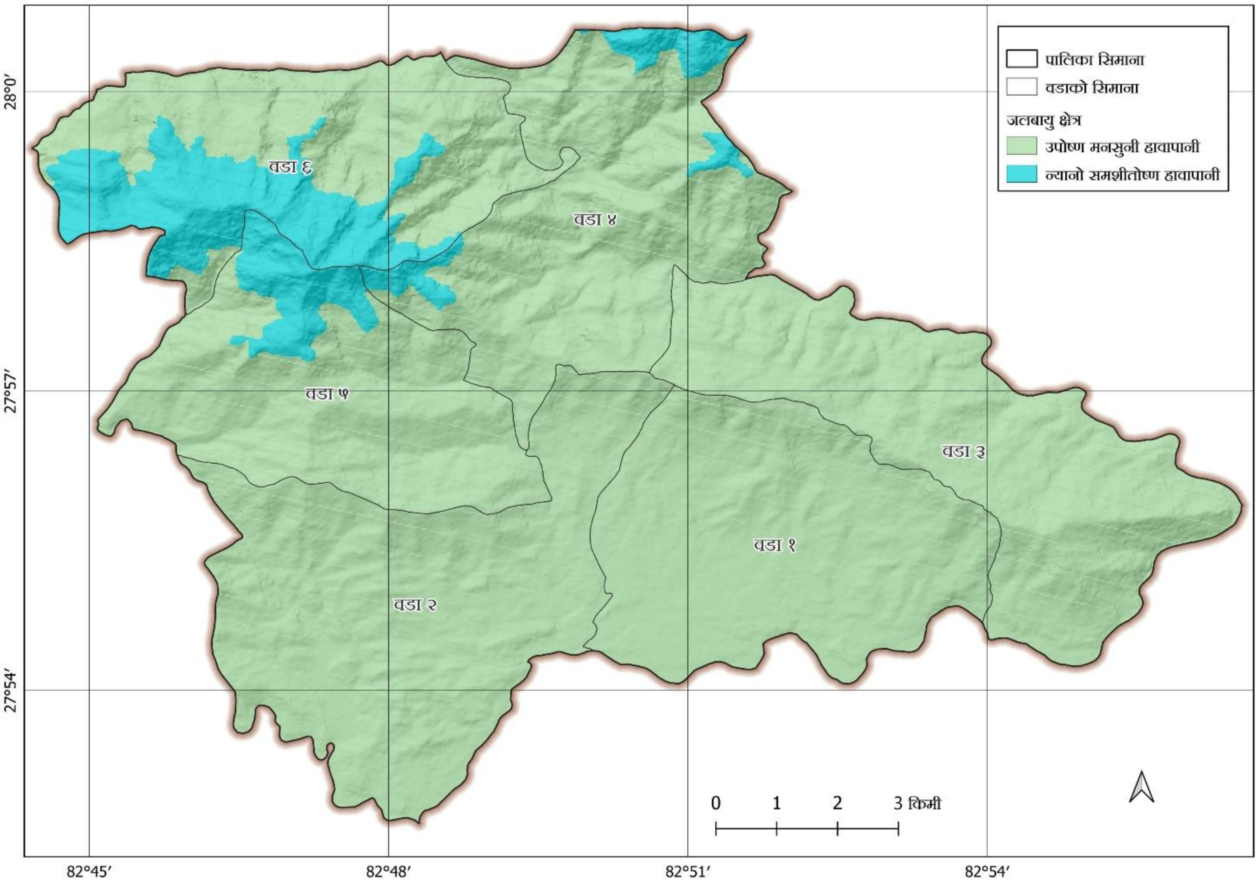

चित्र ३: सरुमारानी गाउँपालिकाको जलवायु अवस्था

३.१.२ तापक्रम तथा वर्षाको विश्लेषण

जलवायुको हिसाबले यस गाउँपालिकामा उपोष्ण र न्यानो समशितोष्ण प्रकारको हावापानी रहेको छ तरपनि बाह्रै महिना एकैनासको हावापानी छैन। यस पालिका क्षेत्रमा फागुन महिनादेखि असोजको अन्तिमसम्म गर्मी हुन्छ। कार्तिक र माघमा यहाँको हावापानी समशितोष्ण हुन्छ भने गर्मीयाममा यहाँको तापक्रम औषत अधिकतम ३२.४ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्छ जुन न्यानो समशितोष्ण हावापानी हो। प्यूठान जिल्लामा औषत अधिकतम तापक्रम २७ डिग्री सेल्सियस देखी १५ डिग्री सेल्सियस र न्यूनतम तापक्रम २१ डिग्री सेल्सियस देखी ५ डिग्री सेल्सियस सम्म रहेको छ। बैज्ञानिक रुपमा गरिएको अध्ययन अनुसार प्यूठान जिल्लाको विगत् ४५ वर्षको तापक्रममा आएको परिवर्तन हेर्दा तातो अवधि प्रत्येक वर्ष बढ्दै गएको देखिएको छ। विस्तृत विवरण तलको ग्राफमा देखाईएको छ।

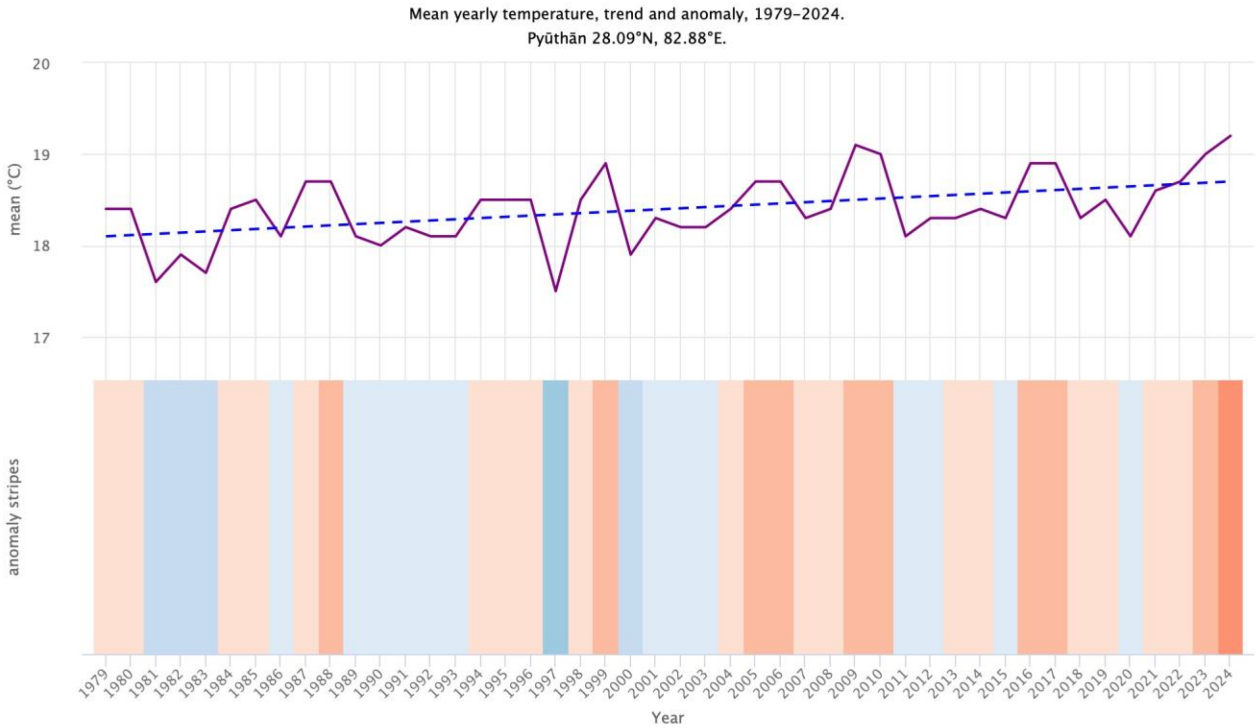

श्रोतः https://www.meteoblue.com/en/climate-change/pyūthān_nepal_1282887?month=12

ग्राफमा देखाइएको वार्षिक औसत तापक्रममा वर्ष-वर्ष अनुसार उतार-चढाव भए पनि, नीलो ड्यास गरिएको रेखा (linear trend line) बायाँबाट दायाँतर्फ माथि उक्लिएको छ। यसले दीर्घकालीन रूपमा तापक्रम बढिरहेको (positive warming trend) संकेत गर्दछ। सुरुका वर्षहरू (१९८० को दशक) तुलनात्मक रूपमा चिसो देखिन्छ भने पछिल्ला वर्षहरू, विशेष गरी सन् २००० पछि र हालका वर्षहरूमा तातो वर्षहरूको संख्या र तीव्रता बढेको पाइन्छ। माथिको ग्राफ अनुसार सन् १९९७ मा औषत तापक्रम १८.४ डिग्री सेल्सियस रहेमा २०२४ मा सो तापक्रम बढेर १९.० भएको छ।

तापक्रममा वृद्धि र वर्षामा आउने परिवर्तनको परिदृष्यले जलवायुजन्य प्रकोपको पुनरावृत्ति हुने र झन गम्भीरता बढ्ने देखिएको छ। यसले गर्दा सरुमारानी गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक, सामाजिक एवं सास्कृतिक अवस्था र विकासका पूर्वाधारमा नकारात्मक असर तथा हानी नोक्सानी हुने आँकलन गर्न सकिन्छ। सन् १९७९ देखी २०२४ सम्मको द्वितीय तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा सन् १९७९ मा १९२२.३ मिलिलिटर वर्षा भएको देखिन्छ भने सन् २०२४ मा २७८६.२ मिलिलिटर वर्षा भएको देखिन्छ। ४५ वर्षको अन्तरालमा औषत ६४ मिलिलिटर वर्षा बढी भएको तथ्याङ्कले वर्षाको दरमा पनि वृद्धि हुँदै गएको र आगामी दिनमा अझै बढ्ने आँकलन गर्न सकिन्छ। तलको ग्राफमा सन् १९७९ देखी २०२४ सम्मको वर्षको विवरण तलको ग्राफमा देखाईएको छ।

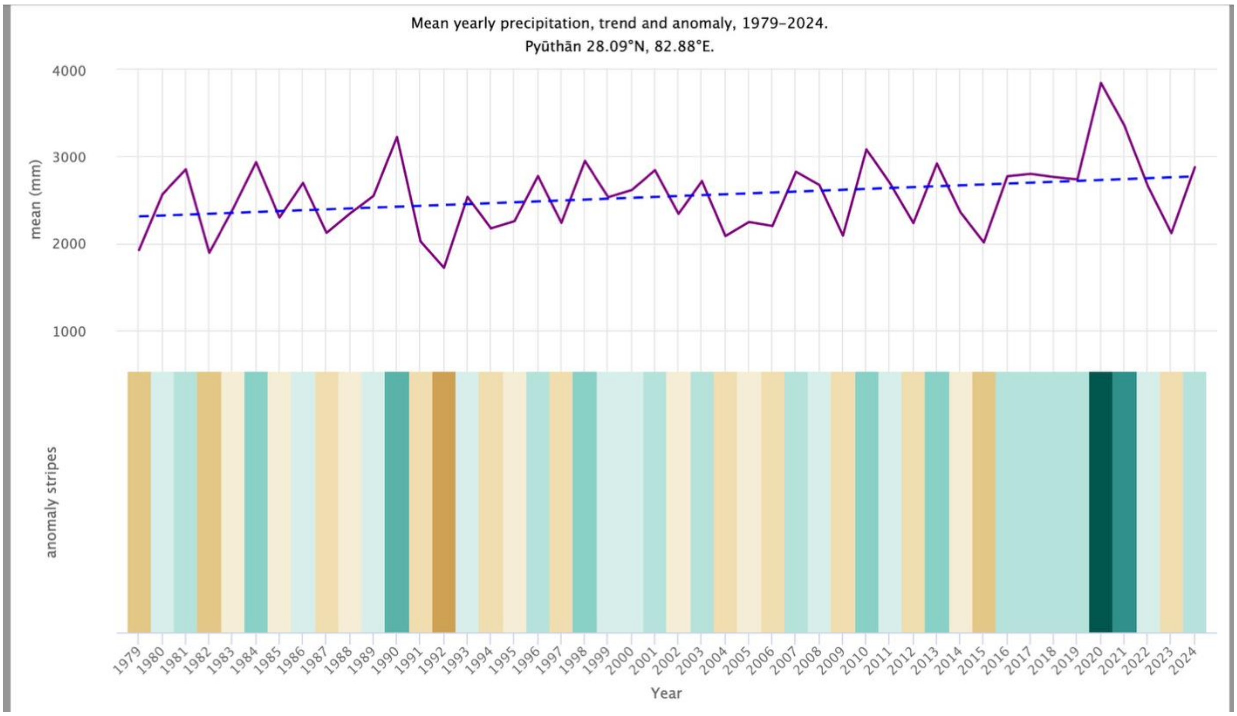

तापक्रमः

जल तथा मौसम विज्ञान विभागको विजुवार स्टेसनबाट प्राप्त सन् १९०९ देखि २०२४ सम्मको अधिकतम तथा न्यूनतम तापक्रमसम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकाको अधिकतम औसत तापक्रम २८.८७ डिग्री सेल्सियस र न्यूनतम औसत तापक्रम १५.४२ डिग्री सेल्सियस रहेको देखिन्छ। सो अवधिको तापक्रम प्रवृत्ति विश्लेषण अनुसार अधिकतम तापक्रमको वार्षिक औसत वृद्धि दर ०.१२ डिग्री सेल्सियस रहेको छ भने न्यूनतम तापक्रमको वार्षिक औसत वृद्धि दर ०.०५५ डिग्री सेल्सियस रहेको पाइन्छ। यी दरहरूलाई समग्र नेपालको औसत वार्षिक तापक्रम वृद्धि दर (०.०५६ डिग्री सेल्सियस) सँग तुलना गर्दा अधिकतम तापक्रमको वृद्धि दर उल्लेखनीय रूपमा उच्च र न्यूनतम तापक्रमको वृद्धि दर करिब समान तर अलि न्यून देखिन्छ। प्युठान जिल्लाको औसत अधिकतम तापक्रम र औसत न्युनतम तापक्रमको ग्राफ चित्र नं ४ र ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

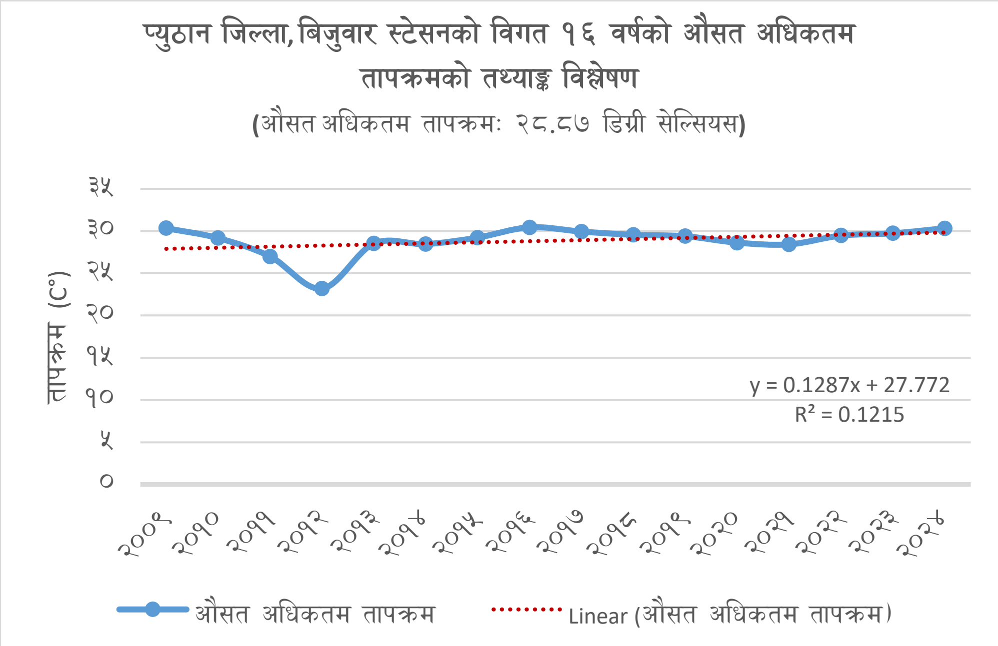

चित्र ४: सरुमारानी गाउपालिकको औसत अधिकतम तापक्रमको तथ्यङ्क विष्लेषण

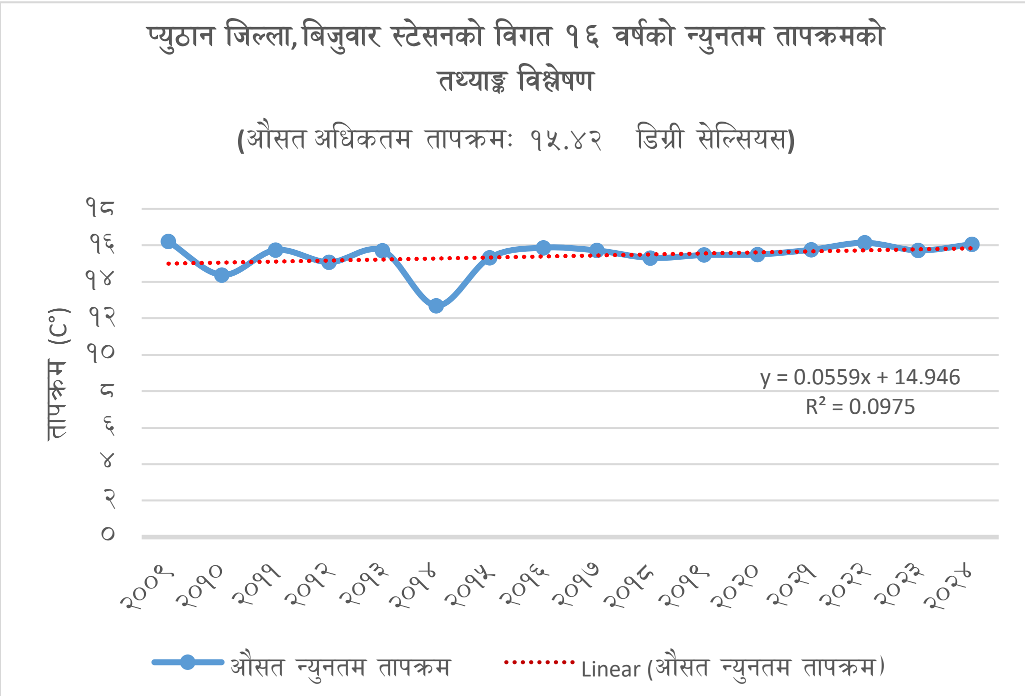

चित्र ५: सरुमारानी गाउँपालिकाको न्युनतम तापक्रमको तथ्याङ्क विश्लेषण

बर्षाः

जल तथा मौसम विज्ञान विभागको विजुवार हंसपुर र स्वर्गद्धारी स्टेसनबाट प्राप्त सन् १९९४ देखि २०२४ सम्मको बर्षातको तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको औसत वार्षिक वर्षा २००५ मिलीमिटर देखिन्छ। यस तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकाको वार्षिक वर्षाको दरमा १७.४९ प्रतिशत बढ्दै गईरहेको छ। वर्षाको क्रमलाई विश्लेषण गर्दा सन् केहि वर्षहरुमा औषत भन्दा

वढी वर्षाहरु भएको देखिन्छ। केहि वर्षहरुमा सन् २०१३, २०११, २००८ र २०१० मा अत्याधिक वर्षाहरु भएको देखिन्छ। यसरी नै हरेक सालको वर्षा मात्रा पनि समान देखिदैन्। सन् २००७ देखि अधिकांस वर्षहरुमा औषत भन्दा धेरै पानी परेको देखिन्छ।

त्यसैगरी पानी पर्ने तथ्याङ्कलाई महिनामा विश्लेषण गर्दा जेष्ठ, असार, श्रावण र भाद्रमा बढि वर्षा हुने गरेको दखिन्छ।र समुदायमा छलफल गर्दा पहिले र हाल पानी पर्ने प्रबृतीमा फरक रहेको महसुस गरेको छन्। प्युठान जिल्लाको औसत वर्षाको तथ्याङ्क विश्लेषण र मासिक औसत बर्षा तथ्याङ्क विश्लेषणको ग्राफ चित्र नं ६ र ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

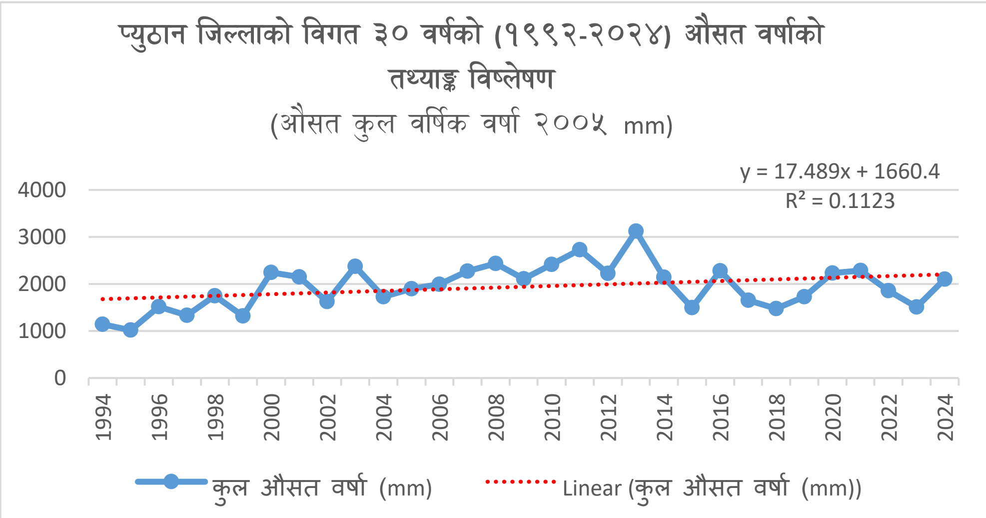

चित्र ६: प्युठान जिल्लाको कुल बर्षाको तथ्याङ्क विश्लेषण

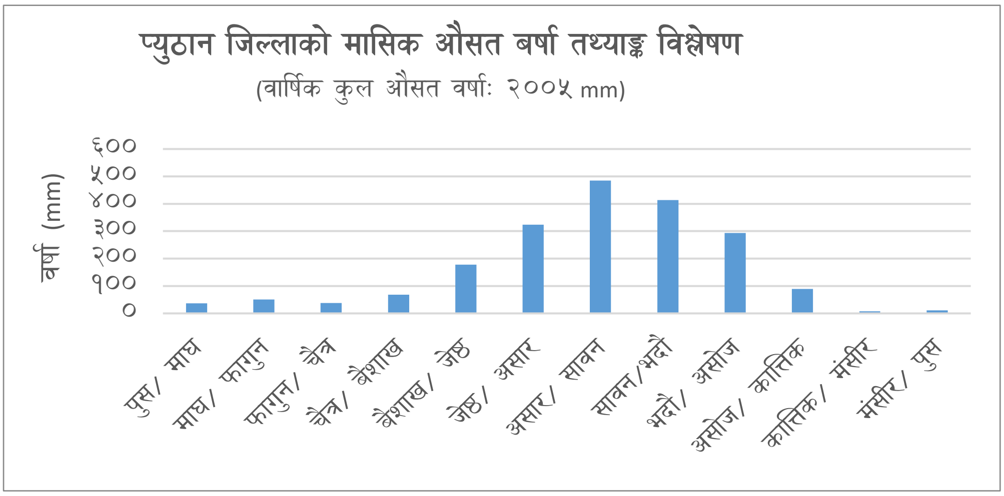

चित्र ७: प्युठान जिल्लाको प्युठान जिल्लाको मासिक औसत बर्षा तथ्याङ्क विश्लेषण

३.१.३ मौसमी पात्रो

विगत ३० वर्षको अन्तरालमा स्थानीय स्तरमा जलवायुमा आएका परिवर्तनहरुको जानकारी प्राप्त गर्न यो मौसमी पात्रो विधिको प्रयोग गरिएको थियो। यस विधिको छलफलमा समुदायका ज्येष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवी तथा जानिफकारहरुको सहभागिता रहेको थियो। यसै विधिको प्रयोग गरी समुदायस्तरमा जलवायु अर्थात तापक्रम र वर्षामा भएको परिवर्तन, रैथाने वनस्पति प्रजातीहरुको जीवनचक्र-व्यवहार परिवर्तन, प्रकोपको स्वरुप र प्रकोप घट्ने समयमा देखिएका परिवर्तनहरुको जानकारी समेत प्राप्त गरिएको थियो।

मौसमी पात्रोको विश्लेषण गर्दा स्थानीय स्तरमा जाडोको समयावधि घट्दै गएको, गर्मीका दिनहरु लम्बिएको र तुलनात्मक रुपमा तातोपना बढेको पाइएको छ।विगतको समयमा मनसुनी वर्षा जेठ महिना शुरु भएर असोज सम्म हुन्थ्यो र पानी सिमसिम पर्थ्यौं। हालको समयमा पानी पर्ने अनिस्तचितता र पहिला हुने सिमसिमे वर्षाको सट्टामा मुसलधारे पानीहरु पर्ने र एकैछिनमा घाँम लाग्ने स्थानीयहरुको अनुभव रहेको छ। हिउदे वर्षा पहिलेको तुलनामा हाल हराउदै गएको छ र पहिले वुढापाखाहरुले मंसिराम पानी आयोभने सुन बस्यौं भन्ने गर्थे।

हिउँदे वर्षाको साथै तुसारो हुने समयावधि छोटो भएको देखिन्छ। हिउँदे वर्षाको मात्रा पनि कम भएको, लगभग हराउदै गरेको अनुभव स्थानीयको छ। उच्च क्षेत्रमा तुसारो पर्ने समय कम भएको र होचो क्षेत्रका बासिन्दाको अनुसार तुसारो लाग्ने समयावधि पहिलेको तुलनामा घटेको र कम मात्रामा देखिएको छ।

त्यसैगरी गर्मीका दिनहरु बढेको र पानी पर्ने समयमा फेरबदल भएको कारणले गर्दा खेतिपाती गर्ने समयमा केहि पछाडी गएको देखिन्छ। स्थानीय जातका धान पहिला जेष्ठमा लगाउने गरेकोमा अहिले असारको मध्य वा अन्तिम हप्तामा लगाउन थालेका छन्।पहिले धान बालि असोज अन्तिममा काट्ने गरेकोमा अहिले असोजको शुरुमै पाकिसकेको हुन्छ।खाध्यान्न बालीको पाक्ने समयमा पनि परिवर्तन भएको छ। काफल, चिउरी तुलनात्मक रुपमा छिटो फुल्न र फल्न थालेको पाइयो। पहिला वैशाख महिनामा फूल्ने गुराँस अहिले फागुन-चैत्र महिनामा नै फूल्न थालेको देखिन्छ। त्यसैगरी बर्षायाममा पानीका मुल फुट्ने क्रम पनि निकै कम भएको पाइएको छ।

यसरी जलवायुमा आएको परिवर्तनका कारण कृषि बालीमा रोग तथा कीराको प्रकोप बढ्नु, समयमा पर्याप्त वर्षा नहुनु तथा सुख्खा, खडेरी, पहिरो र डढेलोजस्ता विभिन्न जलवायुजन्य विपद् बारम्बार देखिन थालेका छन्। यसका कारण कृषि क्षेत्रमा मात्र नभई जलस्रोत, वन तथा जैविक विविधतामा समेत गम्भीर असर परेको देखिन्छ। विगतमा यस क्षेत्रमा धानतर्फ हंसराज, टाइचन, आपजोते, मार्सी र बासमती; गहुँतर्फ मुडुले र रानीवासी; मकैमा काली मकै, भदौरे सेती, अर्सी र फिलङ्गे; साथै जौ, कोदो र कागुनोजस्ता विभिन्न रैथाने अन्नबालीहरूको खेती प्रचलनमा थियो। तर हाल ती रैथाने बालीहरू क्रमशः हराउँदै गएको र उच्च उत्पादनशील (हाइब्रिड) जातिहरूको प्रयोग बढ्दै गएको स्थानीयहरूको अनुभव छ। साथै माटोको उर्वराशक्ति घट्दै जाँदा कृषि उत्पादनमा कमी आएको, वन पैदावारमा ह्रास भएको तथा खानेपानी र सिँचाइका लागि पानीको उपलब्धता घट्दा स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष असर परेको छ, जसले उनीहरूको दैनिकीलाई झनै चुनौतीपूर्ण बनाएको छ। यस अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै सहभागितामूलक प्रकृयाबाट तयार गरिएको मौसमी पात्रो चित्र ८ मा समावेश गरिएको छ।

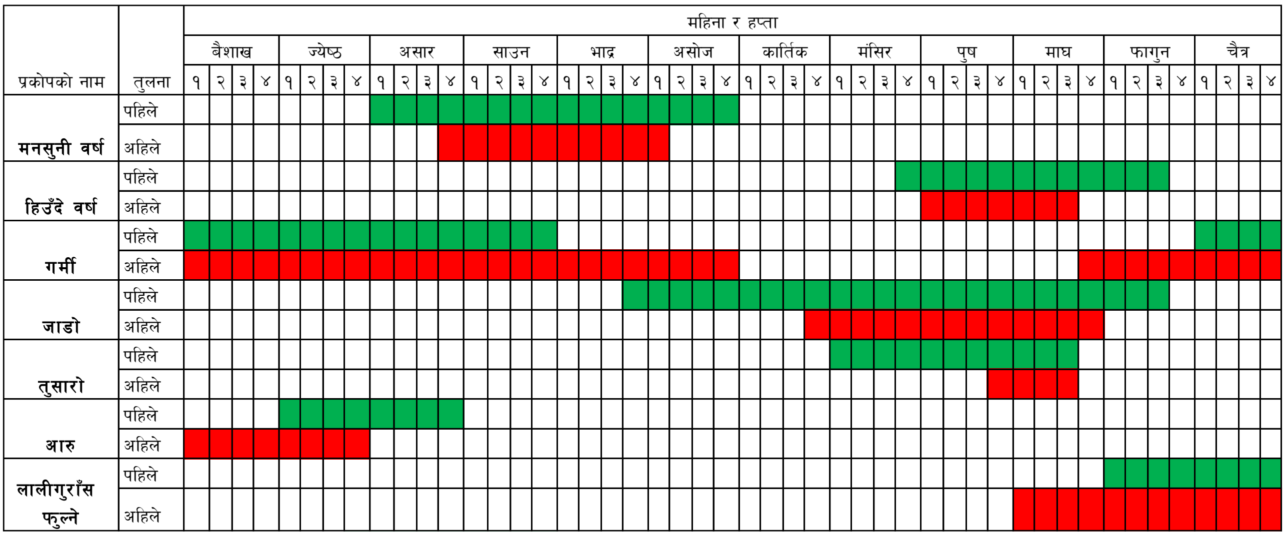

चित्र ८: सरुमारानी गाउँपालिकाको मौसमी पात्रो

३.१.४ प्रकोप पात्रो

यसरी जलवायुमा आएको परिवर्तनले कृषि बालीमा रोग र कीराको वृद्धि, समयमा पानी नपर्ने र विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपहरु जस्तै सुख्खा खडेरी, पहिरो, आगलागीहरुका कारणले कृषि लगायत जलस्रोत, वन तथा जैविक विविधतामा समेत असर परेको देखिन्छ। यसले गर्दा कृषि उत्पादनमा कमी भएको, वन पैदावारहरु नष्ट भएका र खानेपानी तथा सिचाँइकालागि पानीको उपलव्धतामा कमी हुँदा स्थानीयहरुको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष असर पार्नुका साथै उनीहरुको दैनिकी थप चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको स्थानीयको अनुभव छ। पछिल्लो समयमा वन्यजन्तुहरु विशेषगरी बाँदर, बँदेल, दुम्सीहरु वर्षभरी नै बारीमा आई खेतिपातीहरु नष्ट गर्ने क्रम निकै बढेको छ। जसका कारण मानिसहरुले वन नजिकको बारीमा खेती गर्न छोड्दै गएका छन्।

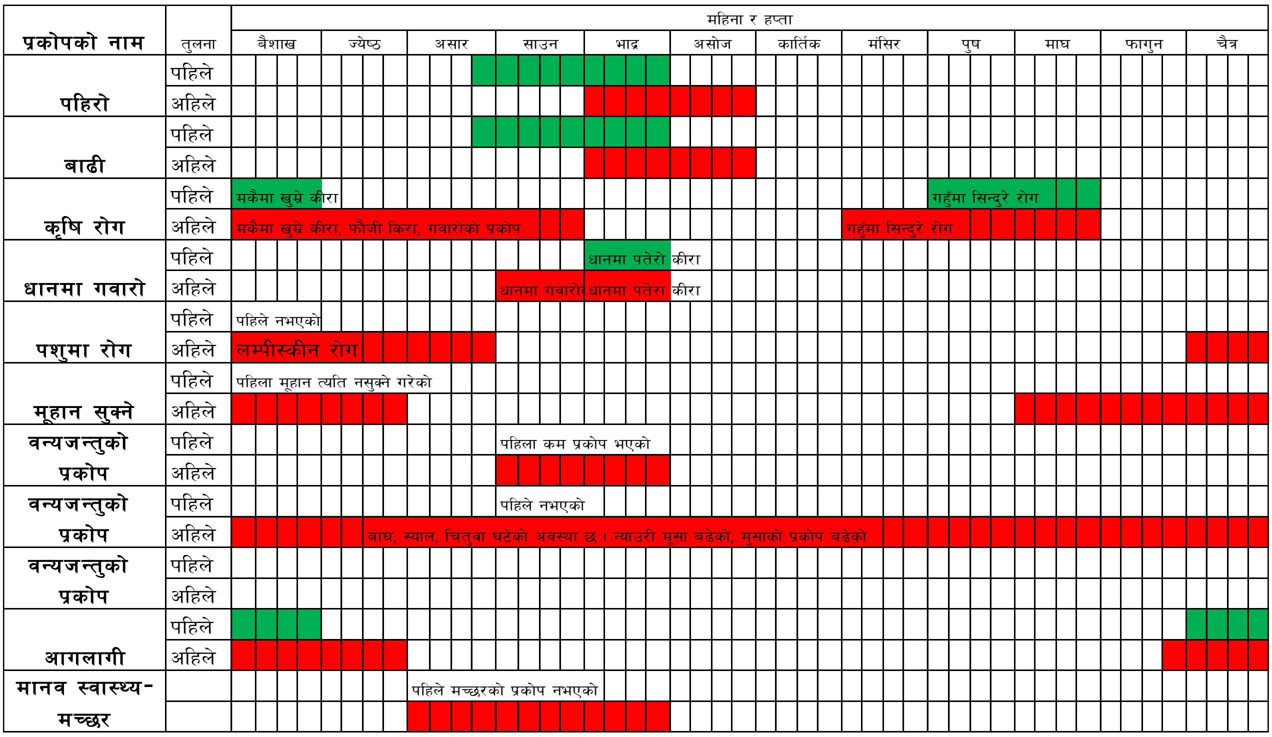

चित्र ९: सरुमारानी गाउँपालिकाको प्रकोप नक्सा

३.१.५ प्यूठान जिल्लाको जलवायु परिवर्तनको भविष्यको परिदृष्य (Future Climate Scenarios)

नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालयले सन् २०१९ सालमा तयार गरेको जलवायुको परिवर्तित परिदृष्य सम्वन्धि प्रतिवेदन (National Adaptation Plan, 2019) अनुसार समग्र नेपालमा तापक्रम तथा वर्षाको मात्रामा बढोत्तरी आउने अनुमान गरिएको छ। RCP 4.5 पद्दती अनुसार मध्यम अवधि अर्थात सन् २०१६ देखी २०४५ सम्म ०.९ देखी १.० डिग्री सेल्सीयसले बढ्ने अनुमान गरिएको छ भने सोही आविधमा RCP 4.5 पद्दती अनुसार लामो अवधि सन् २०३६ देखी २०६५ मा १.६ र १.८ डिग्री सेल्सीयसले बढ्ने अनुमान गरिएको छ। त्यस्तै गरी RCP 8.5 पद्दती अनुसार मध्यम अवधि सन् २०१६ देखी २०४५ सम्म १.० देखी १.१ डिग्री सेल्सीयसले बढ्ने अनुमान गरिएको छ। RCP 8.5 पद्दती अनुसार लामो अवधि सन् २०३६ देखी २०६५ मा १.८ देखी २.० वा सो भन्दा बढी तापक्रम बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ (यस तथ्याङ्क विश्लेषणमा आधार वर्षको रुपमा सन् १९८१ देखी २०१० लाई लिईएको छ) सोही प्रतिवेदन अनुसार नेपालको पुर्वी भागमा भन्दा पश्चिमी भागमा तापक्रम बढी बढ्ने अनुमान गरिएको छ। त्यसैगरि, वर्षाको मात्रा बढेतापनि वर्षाका दिनहरु घट्ने, गर्मीका दिनहरु बढ्ने, चिसोको दिन र रात घट्ने आँकलन गरिएको छ। सन् १९८१ देखी २०१० लाई आधार वर्ष मानी RCP 4.5 पद्दती अनुसार मध्य अवधिमा औषत २६.३ प्रतिशत र RCP 8.5 पद्दती अनुसार औषत २८ प्रतिशत पानी पर्ने दिनहरुमा वृद्धि हुने आँकलन गरिएको छ। लामो अवधिको सन्दर्भमा RCP 4.5 / RCP 8.5 पद्दती अनुसार पानी पर्ने दिनहरुमा क्रमशः ४१.३ र ५९.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ (National Adaptation Plan 2019 पेज १८, १९)।

Indices	No of mean annual days in the reference period	RCP4.5				RCP8.5			
		Medium-term		Long Term		Medium-term		Long-term	
		%	Days	%	Days	%	Days	%	Days
Rainy Days	166.4	-1.8	-3	-1	-1.7	-0.9	-1.6	-0.5	-0.8
Warm days	36.5	64.5	23.9	87.3	32.3	71.4	26.4	124.7	46.1
Warm Nignts	36.5	81.4	30.5	115.7	43.3	101	37.8	159.2	59.6
Cold days	36.5	-42	-15.4	-52.6	-19.3	-55.8	-20.5	-75	-27.5
Cold nights	36.5	-40.7	-15	-53.5	-19.7	-54.1	-19.9	-74	-27.3
Warm spell duration index	17.6	110	19.3	149	26.2	157.4	27.6	244.8	43
Cold spell duration index	20.3	-51.8	-10.5	-63.9	-12.9	-55.1	-11.2	-73.3	-14.8

स्रोतः जलवायुको परिवर्तित परिदृष्य सम्वन्धि प्रतिवेदन (National Adaptation Plan 2019), पेज २५

माथिको तालिका अनुसार पानी पर्ने दिनहरु, गर्मीका दिनहरु गर्मीका रातहरु चिसोका दिन तथा रातहरु औषत रुपमा बढ्दै जाने प्रक्षेपण गरिएको छ। उक्त प्रक्षेपण अनुसार पानी पर्ने दिनहरु RCP 4.5 पद्दती अनुसार मध्य अवधिमा १.८ प्रतिशतले घट्ने देखाएको छ भने लामो अवधिमा १ प्रतिशतले घट्ने अनुमान गरिएको छ। त्यस्तै गर्मीका दिनहरुका सन्दर्भमा RCP 4.5 पद्दती अनुसार मध्य अवधिम ६४.५ प्रतिशत (२३ दिन) ले र लामो अवधिमा ८७.३ प्रतिशत (३२ दिन) ले बढ्ने आँकलन गरिएको छ। त्यस्तै RCP 8.5 पद्दती अनुसार मध्य अवधिमा ८१.४ प्रतिशत (२६.४ दिन) र लामो अवधिमा

१२४.७ प्रतिशत (४६.१ दिन) ले बढ्ने अनुमान गरिएको छ। अत्यधिक गर्मिका दिनहरु पनि बढ्दै जाने र अत्यधिक चिसोका दिनहरु घट्दै जाने प्रक्षेपण गरिएको छ। यसैलाई तालिका नं ५ मा अझ स्पस्ट पारिएको छ।

तालिका ५: प्यूठान जिल्लाको तापक्रम र वर्षामा हुनसक्ने परिवर्तन

क.स.	विवरण	RCP 4.5		RCP 8.5	
		२०७३-२१०२	२०९३-२१२२	२०७३-२१०२	२०९३-२१२२
१	Change in Temperature (^{0}C) for Pyuthan district from the reference period (2038-2067) तापक्रममा परिवर्तन हुने	१.०१	१.३९	१.८४	१.१३
२	Change in Precipitation (%) for Pyuthan district from the reference period (2038-2067) वर्षामा परिवर्तन हुने	२.६२	९.३	८.३७	१३.७८
क. वर्षामा हुनसक्ने परिवर्तन (Change in Precipitation Indices)					
१	Change in Very Wet Days (P95) (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) धेरै ओसिलो दिनहरुमा परिवर्तन	३.०७	१५.१२	१५.३४	२१.२४
२	Change in Extreme Wet Days (P99) (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) विषम ओसिलो दिनहरुमा परिवर्तन	२६.४३	४९.०५	३९.४९	७०.२८
३	Change in No. of Rainy Days (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) वर्षाका दिनहरुमा परिवर्तन	-२.०४	-१.१२	-०.४५	-०.२५
४	Change in Consecutive Dry Days (CDD) (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) निरन्तर सुख्खा हुने दिनहरुमा परिवर्तन	११.१६	६.०१	०.३६	-१.९३
५	Change in Consecutive Wet Days (CWD) (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) निरन्तर ओसिलो हुने दिनहरुमा परिवर्तन	-२.५२	-०.४१	८.००	७.४४
ख. तापक्रममा हुनसक्ने परिवर्तन (Change in Temperature Indices)					
६	Change in Warm Days (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067),	६.७६	९.३५	६.०६	१०.४८

क्र.स.	विवरण	RCP 4.5		RCP 8.5	
		२०७३-२१०२	२०९३-२१२२	२०७३-२१०२	२०९३-२१२२
	गर्मीका दिनहरुमा परिवर्तन				
७	Change in Warm Nights (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) गर्मीका रातहरुमा परिवर्तन	९.७४	१३.१९	११.०३	१६.००
८	Change in Cold Days (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) चिसो दिनहरुमा परिवर्तन	-४.३८	-५.६२	-५.५५	-७.२९
९	Change in Cold nights (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067) चिसो रातहरुमा परिवर्तन	-४.६८	-५.८८	-५.०४	-६.७६
१०	Change in Warm Spell Duration Index (WSDI) (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067)	१००.२१	१४१.९५	१२१.२१	१९५.५९
११	Change in Cold Spell Duration Index (CSDI) (%) for Pyuthan of Nepal from the reference period (2038-2067)	-५६.३६	-६६.२३	-६६.७५	-८४.६०

३.२ संकटासन्नता, जोखिम र अनुकूलन क्षमता विश्लेषण

३.२.१ जोखिम विश्लेषण (Risk Assessment)

३.२.१.१ जलवायु परिवर्तनबाट जोखिममा भएको घरधूरीहरु

लोक्याप परियोजनले समुदाय स्तरमा सहभागितामुलक केन्द्रित समूह छलफल (Focused Group Discussion - FGD) तरिकाले घरधुरीहरुको जलवायु परिवर्तन जोखिमको स्तरीकरण गरिएको थियो। यसक्रममा समुदाय आफैले तयार गरेको जलवायु परिवर्तन सम्मुखता, सम्वेदनशिलता र अनुकूलन क्षमता (जीबिकोपार्जनका पाँच सम्पत्तिहरु (प्राकृतिक, भौतिक, मानवीय, सामाजिक र आर्थिक सम्पत्ति) का सूचकहरु साथै जलवायु जन्य प्रकोपहरुले घरधुरीमा पारेको प्रभाबको समेत आधारहरुमा विश्लेषण तथा स्तरीकरण गरेका थिए।यस छलफलमा वडा जनप्रतिनिधी, सामुदायिक वन, टोल विकास समिति महिला समूह र स्थानिय बुद्धिजिविहरुको प्रतिनिधीत्वमा सम्पन्न गरिइको थियो। तल उल्लेखित समुदाय केन्द्रित समूह छलफल सम्पन् गरिइको थियो।

वडा नं. १ का बस्तिहरुः आटीटार, कालिवन, खारखोली, झाक्री दमार र झीलीवाङ्ग रहेका छन्।

वडा नं. २ का बस्तिहरुः चरिङ्गे चुकाहा टोल, ढाडा टोल, ददेरी टोल, दर्भान टोल, भुल्के भोम्पाली टोल, मैदान टोल, रत्ने मुसुरे टोल र वारी गहना टोल रहेका छन्।

वडा नं. ३ का बस्तिहरुः उदिनढुंगा टोल, ऐरावती टोल, चाभा पालुथान टोल, ढाब कटौजे टोल, दुर्गा भगवती टोल, देउतीथान टोल, दोमहि जामुने टोल, बाङ्गे पनाह टोल, सजिकोट टोल र सुजिनपुर टोल रहेका छन्।

वडा नं. ४ का बस्तिहरुः उपोल्लो बड्डाँडा, क्याउरे पानी, छत्तिवन दमार, दाङसिङ, मान्द्रे, कुडुले, तालपानी वैके, धनकोट, बेलडाडा, बड्डाँडा बजार र सिरुबारी रहेका छन्।

वडा नं. ५ का बस्तिहरुः हात्तिखाल, गोलधारा, छविसे वस्ती, जस्पुर वस्ती, पाखापानी, प्यालीमाटी, बाघखोर, राङ्गवाङ्ग, लुकलुके, विरिङकोट, वुढीचौर र सौराकोट रहेका छन्।

वडा नं. ६ का बस्तिहरुः पाङकोट बस्ती, किमिचौर बस्ती, गोद्धारा बस्ती, भिङ्ग्रीखोला टोल, पाङबाङ बस्ती, बगैचा टोल, बुढिचौर बस्ती, सिम्ले बस्ती, स्कुल टोल र मोतिपुर बस्ती रहेका छन्।

आफ्नो जग्गाको उत्पादनले १२ महिना खाना पुग्ने, सरकारी तथा गैरसरकारी सेवामा रोजगारी भएका, र जलवायुजन्य प्रकोपबाट न्यून प्रभावित भएका सम्पन्न घरधुरीलाई, न्यून संकटासन्न घरधुरी (V1) मा राखिएको थियो भने घरको उत्पादनले ९ महिना मात्र खाना पुग्ने र सरकारी सेवामा रोजगारी भएतापनि जलवायुजन्य प्रकोपबाट प्रत्यक्ष प्रभाबित घरधुरीलाई मध्यम संकटासन्न घरधुरी (V2) मा राखिएको थियो। त्यसैगरी घरको उत्पादनले आफनो जग्गाको उत्पादनले ६ महिना भन्दा बढी खाना पुगे तापनि जलवायुजन्य प्रकोपबाट प्रत्यक्ष प्रभाबित घरधुरीलाई उच्च संकटासन्न घरधुरी (V3) मा राखिएको थियो भने घरको उत्पादनले ३ महिना मात्र खाना पुग्ने र जलवायुजन्य प्रकोपबाट प्रत्यक्ष प्रभाबित अति बिपन्न घरधुरीलाई अति उच्च संकटासन्न घरधुरी (V4) मा राखिएको थियो। यस क्रममा गाउँपालिकाका V3 र V4 मा स्तरीकरण भएका घरधुरीहरुलाई कार्यक्रमवाट उपलव्ध हुने रोजगारीमूलक कार्यमा संलग्न गरिएको छन्।

यस सहभागितामूलक विश्लेषण अनुसार अति उच्च संकटासन्न स्तर (V4) मा २४.८३ प्रतिशत रहेको छ भने ३५.१३ प्रतिशत उच्च संकटासन्न स्तर (V3) रहेको देखिन्छ। करिव २४.६९ प्रतिशत घरधुरीहरु मध्यम संकटासन्न (V2) स्तरमा रहेको

पाईएको छ। यसरी नै न्यून संकटासन्न (V1) र मध्ययम संकटासन्न समूहमा क्रमश १५.३५ प्रतिशत रहेको पाईएको छ। वडागतरुपमा घरधुरीहरुको संकटासन्नटा स्तरीकरणको विवरण तालिका ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ६: सरुमारानी गा.पाको संकटासन्नता स्तरीकरण

वडा नं	V1	V2	V3	V4	जम्मा
१	१०२	१५५	३६१	२७६	८९४
२	१०९	२०३	३२०	२३२	८६४
३	१३३	२१४	२२५	१५१	७२३
४	१५१	१८३	१७८	१६१	६७३
५	६८	१५०	२४१	११४	५७३
६	१०९	१७६	२१३	१५३	६५१
जम्मा	**६७२**	**१०८१**	**१५३८**	**१०८७**	**४३७८**
%	१५.३५%	२४.६९%	३५.१३%	२४.८३%	१००%

स्रोत: जलवायु परिवर्तन संकटासन्नता स्तरीकरण, २०८२

त्यसैगरी जातिगत समूह अनुसार दलित समुदायको कुल ७५४ घरधुरीमध्ये ६७ प्रतिशत घरधुरी अति उच्च तथा उच्च संकटासन्न अवस्थामा रहेका छन्। त्यसपछि अन्य समुदायका ६४ प्रतिशत र मुस्लिम समुदायका ६२ प्रतिशत घरधुरी संकटासन्न अवस्थामा छन्। जनजाति समुदायमा कुल घरधुरी संख्या सबैभन्दा बढी (२,८९८) भए तापनि ६० प्रतिशत घरधुरी मात्र अति उच्च तथा उच्च संकटासन्न अवस्थामा रहेका छन्, जसका कारण संख्यात्मक रूपमा संकटग्रस्त घरधुरीको भार यसै समूहमा बढी देखिन्छ। ब्राम्हण-क्षेत्री समुदायमा ५० प्रतिशत घरधुरी संकटासन्न अवस्थामा रहेका छन्, जुन अन्य समूहको तुलनामा केही कम भए तापनि आधाभन्दा बढी घरधुरी जोखिममा रहेको हो। समग्रमा जातिगत समूहबाट विश्लेषण गर्दा दलित, अन्य र मुस्लिम समुदाय बढी जोखिममा रहेकोले देखिन्छ। सरुमारानी गाउँपालिकाको प्रमूख प्रकोपबाट जोखिमयुक्त बस्तिहरुको नाम तालिका ७ मा उल्लेख गरिएको छ।

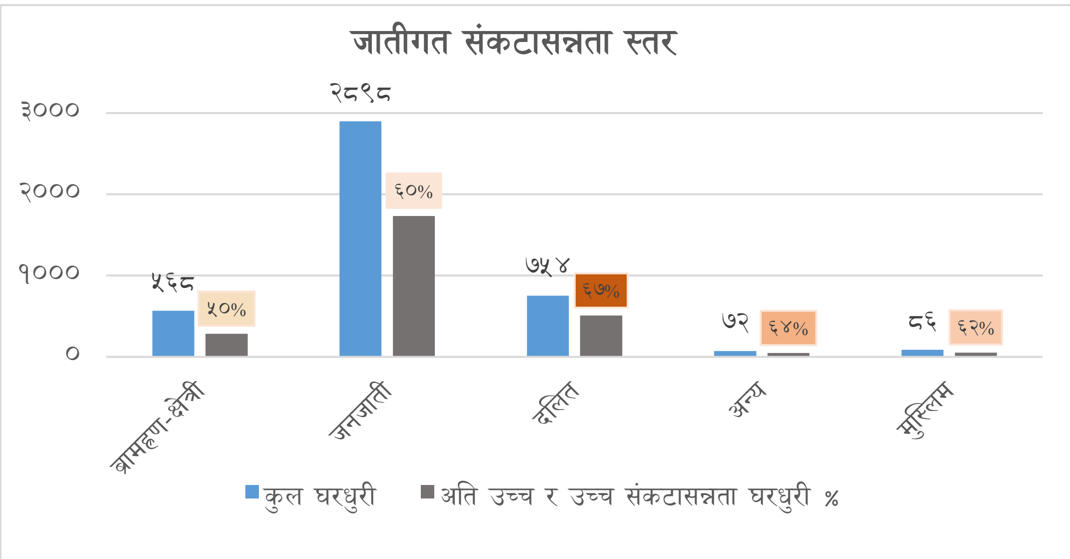

चित्र १०: जातीगत संकटासन्नता स्तर

तालिका ७: जोखिमयुक्त वस्तीहरु

वडा/ स्तर	पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाचौ	छैठौ	सातौ	आठौ	नवौ
वडा १	कालीवन	झिलीवाङ	झाक्रिदमार	बसेनी दमार	खारखोली				
वडा २	चरिङ्गे	गहना	भल्के भम्पाली	ढाड	रत्ने मसुरे	मैदान वर्नभीर	ददेरी	दर्भान	
वडा ३	दोमही	पालुकथान चावा	पनाह	हंशपुर वहरखोला	उदिन ढुंगा	ढावा	सुजिनपुर	दुर्गा भगवती टोल	सजिकोट
वडा ४	डाङसिङ मान्द्रे	सिरवारी	उपल्लो बड्डाँडा	केउरेपानी	धनकोट	छत्तिवन दमार	तलपानी	बड्डाँडा वजार	
वडा ५	बिराङकोट लुकलुके	पाखापानी, तल्लो हात्तिखाल गोलधारा, उपल्लो हातिखाल	राङवाङ	जस्पुर, छबिसे, बाघखोर					
वडा ६	पाङकोट	मोतीपुर ठाडीओडार	बुढीचौर	स्कुल टोल	गोद्धारा दह	किमचौर	भिंगृ खोला	सिम्ले	पाङवाङ

३.२.२ प्रकोप विश्लेषण (Hazard Assessment)

विगत ३० वर्षको अन्तरालमा यस सरुमारानी गाउँपालिका वडा नं. १ देखि ६ मा घटेका विभिन्न प्रकोपहरुको विश्लेषण ऐतिहासिक समयरेखा विधिवाट सूचना संकलन तथा विश्लेषण गरिएको थियो। वडावाट प्राप्त भएका सूचनाहरुलाई गाउँपालिका तहमा सष्लेषण गरिएको थियो।साथै भौगोलिक सुचना प्रणालीको तथ्याङ्कहरुलाई पनि आधार मानि प्रकोपको विश्लेषण गरिएको थियो। यस विधिवाट प्राप्त भएको सूचनाको आधारमा गाउँपालिका रहेको जलवायु जन्य प्रकोप तथा जोखिमहरु मध्ये मुख्य जोखिम एवं प्रकोपहरु, यसवाट भएको असर तथा प्रभावहरु र प्रकोपहरुका पुनरावृत्ति र गम्भिरताहरुलाई तल विश्लेषण गरिएको छ।

जोखिमः पहिरो तथा भू-क्षय

यस गाउँपालिकामा देखिने प्रमुख प्रकोपहरूमध्ये पहिरो तथा भू-क्षय एक प्रमुख प्रकोपका रूपमा रहेका छन्। ऐतिहासिक समयरेखाको विश्लेषण अनुसार पछिल्ला वर्षहरूमा पहिरो जाने प्रवृत्तिमा परिवर्तन देखिएको छ, जसअन्तर्गत वर्षायाम बाहेक पनि सुख्खा पहिरोका घटनाहरू हुन थालेका छन्। साथै, पहिरोको गहिराइ (गम्भीरता) तथा त्यसबाट हुने क्षतिको स्तर पनि उच्च हुँदै गएको देखिन्छ।

ऐतिहासिक समयरेखाका सूचनाहरूको विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा विगतका वर्षहरूमा ४० भन्दा बढी स्थानहरूमा जम्मा ६७ वटा पहिरोका घटनाहरू भएको देखिन्छ। ती पहिरो प्रभावित स्थानहरूमा निरन्तर रूपमा पहिरोका घटनाहरू दोहोरिइरहेको अवस्था पाइन्छ। विवरणअनुसार वडा नं. ५ मा १५ पटक, वडा नं. ३ मा १४ पटक, वडा नं. २ र ४ मा १३-१३ पटक, वडा नं. ६ मा ११ पटक तथा वडा नं. १ मा १ पटक गरी जम्मा ६७ पटक पहिरो गएको अभिलेख रहेको छ।

यी पहिरोका घटनाहरूका कारण ८०३ घरधुरीहरू प्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित भएका छन् भने ३०९ रोपनी खेतीयोग्य जमिनमा क्षति पुगेको देखिन्छ। यसका साथै सार्वजनिक भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तैः वडा कार्यालय भवन, गोरेटो बाटो, सिँचाइ कुलो, विद्यालय, निजी भवन तथा बस्तीहरू, खानेपानीका मुहानहरू र सिँचाइ कुलोहरूमा पूर्ण तथा आंशिक क्षति पुगेको अवस्था देखिन्छ। त्यसैगरी निजी सम्पत्तिमा समेत उल्लेखनीय क्षति पुगेको छ। विवरणअनुसार १९३ वटा गाई/भैंसी, ७३३ वटा बाख्रा तथा ७०० वटा कुखुराहरू नष्ट भएका छन्। साथै, केही बस्तीहरू हाल पनि उच्च जोखिमको अवस्थामा रहेका देखिन्छन्। विगत ३० वर्षको अवधिमा यस गाउँपालिकामा घटेका पहिरोका घटनाहरूको विवरण अनुसुचि २ मा प्रस्तुत गरिएको छ। पहिरोवाट खेतीयोग्य जमीन, वस्ती तथा घरहरु, सामुदायिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधारहरु (बाटो, सिचाँई कूलो) तथा प्राकृतिक स्रोतहरु अधिक सम्वेदनशिल र संकटासन्न रहेको देखिन्छ। पहिरो जाने प्रवृतीमा पनि फरक आई सुख्खा पहिरो जाने थालेको छ भने पहिरोको क्षतिको स्तर उच्च भएको देखिन्छ।

भौगोलिक सूचना प्रणाली (Geographic Information System) अन्तर्गत METEOR Project प्रयोग गरी तयार गरिएको पहिरो जोखिम नक्साको विश्लेषण गरिएको छ। उक्त नक्सा तयार गर्ने क्रममा भौगोलिक-पर्यावरणीय सूचकहरू, भिरालोपना (slope), विगतका पहिरोका घटनाहरू तथा वर्षाको प्रवृत्तिबीचको सम्बन्ध (correlation) को विश्लेषण गरिएको छ।

यस गाउँपालिकामा दुई किसिमका भौगोलिक बनावट (folds) रहेको पाइन्छ, जसका आधारमा भविष्यमा हुन सक्ने पहिरोको सम्भावित जोखिम भएका क्षेत्रहरूलाई विभिन्न रङको माध्यमबाट नक्सामा देखाइएको छ। विश्लेषण अनुसार वडा नं. ६ र ४ का अधिकांश क्षेत्रहरू, तथा वडा नं. १ र २ का केही क्षेत्रहरू भू-क्षय तथा पहिरोको दृष्टिले अति उच्च जोखिम मा रहेका देखिन्छन्। त्यसैगरी वडा नं. ५ र ३ का अधिकांश भू-भागहरू उच्च जोखिम वर्ग अन्तर्गत पर्दछन्। समग्र पहिरो जोखिम विश्लेषण अनुसार अध्ययन क्षेत्रको कुल क्षेत्रफलको ६३ प्रतिशत भू-भाग उच्च तथा अति उच्च पहिरो जोखिम क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछ। यसमध्ये उच्च जोखिम क्षेत्र ३५ प्रतिशत र अति उच्च जोखिम क्षेत्र २८ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी मध्यम जोखिम क्षेत्र ३५ प्रतिशत रहेको हुँदा अध्ययन क्षेत्रको ठूलो भू-भाग पहिरोको सम्भावनामा रहेको देखिन्छ। अति न्यून तथा न्यून पहिरो जोखिम क्षेत्र क्रमशः १ प्रतिशत र १ प्रतिशत मात्र रहेकोले सुरक्षित भू-भागको उपलब्धता अत्यन्त सीमित रहेको स्पष्ट हुन्छ। यस अवस्थाले जलवायु परिवर्तनका कारण बढ्दो वर्षा, तीव्र वर्षा घटनाहरू तथा अव्यवस्थित भू-उपयोग परिवर्तनले पहिरो जोखिमलाई थप संवेदनशील बनाइरहेको संकेत गर्दछ। त्यसैले गाउँपालिकाका उच्च तथा अति उच्च पहिरो जोखिम क्षेत्रहरूमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा पहिरो जोखिमलाई विशेष रूपमा ध्यानमा राखी, ती पूर्वाधारहरूको उत्थानशीलता (resilience) अभिवृद्धि गर्न आवश्यक देखिन्छ। साथै, पहिरोसँग जुध्नका लागि पहिरो आउनु पूर्व (पूर्वतयारी) तथा पहिरो पश्चात (पुनःस्थापना) का अनुकूलन उपायहरूमा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ। भौगोलिक सूचना प्रणालीको प्रयोगबाट तयार गरिएको पहिरो जोखिम नक्सा चित्र ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

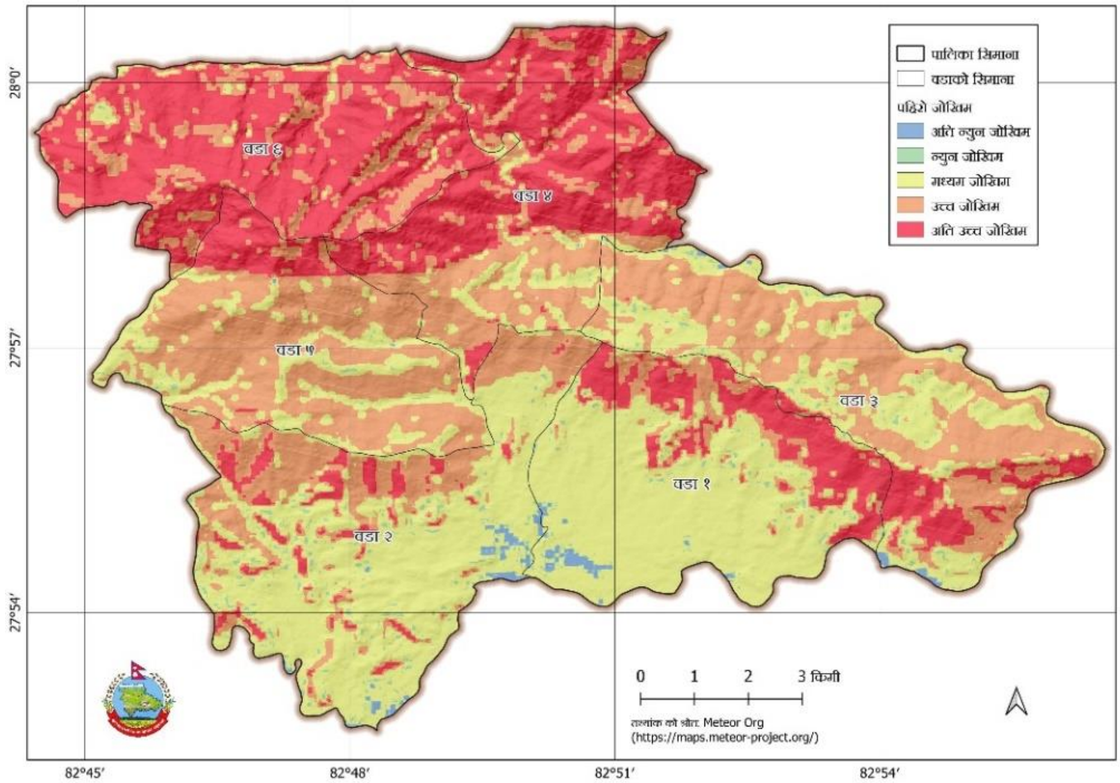

चित्र ११: सरुमारानी गाउपालिकाको पहिरो जोखिम नक्सा

जोखिमः बाढी

यस गाउँपालिकामा माण्डभी नदी प्रमुख नदि रहेको छ, जुन वडा नं. ६ बाट सुरु भई वडा नं. ४ हुँदै वडा नं. ३, १ र २ को सिमानाबाट प्रवाहित हुँदै दाङ जिल्लाको राप्ती नदीमा मिसिन्छ। त्यसैगरी आराङ खोला वडा नं. ५ हुँदै वडा नं. २ बाट प्रवाहित भई अन्ततः माण्डभी नदीमा मिसिन्छ। यी दुई मुख्य नदी तथा खोलाहरूका साथै तिनका विभिन्न सहायक खोल्सीहरू पनि यस गाउँपालिकाभर फैलिएका छन्।

बाढीको प्रकोप मुख्य रूपमा यिनै नदी तथा खोलाहरूमा आउने गरेको देखिन्छ। ऐतिहासिक समयरेखाको विश्लेषण अनुसार विगतको तुलनामा वि.सं. २०७० सालपछि बाढी आउने घटनाको आवृत्ति उल्लेखनीय रूपमा बढ्दै गएको छ। स्थानीय समुदायका अनुसार पछिल्ला वर्षहरूमा वर्षा हुने प्रवृत्ति र समयक्रममा परिवर्तन आएको छ। विशेष गरी छोटो समयमा अत्यधिक वर्षा हुने (intense rainfall) अवस्था बढेकाले पानी माटोभित्र सोसिन नपाई सतहबाट तीव्र रूपमा बग्ने गरेको छ, जसले बाढीको अवस्था सिर्जना गर्ने गरेको देखिन्छ।

ऐतीहासीक घटनाक्रमलाई विश्लेषण गर्दा बाढीको जोखिमका हिसाबले वडा नं. २ सबैभन्दा बढी प्रभावित देखिन्छ। उपलब्ध अभिलेखअनुसार वि.सं. २०६२ सालदेखि हालसम्म यस वडामा १३ पटक बाढीका घटनाहरू टिपोट गरिएका छन्। यी घटनाहरूका कारण २ जनाको ज्यान गएको, १६४ रोपनी खेतीयोग्य जमिन कटान भएको तथा २ वटा गाई/भैंसी, १५ वटा बाखा र ५६ वटा कुखुरा बगाएको विवरण प्राप्त भएको छ। साथै, २ वटा सिँचाइ कुलो पूर्ण रूपमा बगाएको रहेको छ।

त्यसैगरी वडा नं. १ मा ४ पटक, वडा नं. ३ मा ५ पटक, वडा नं. ४ मा ६ पटक, वडा नं. ५ मा ५ पटक तथा वडा नं. ६ मा २ गरी जम्मा २२ पटक बाढीका घटनाहरू घटेका छन्। यी घटनाहरूमध्ये एक घटनामा विद्यालयबाट फर्कँदै गरेकी एक बालिकाको बाढीमा बगेर मृत्यु भएको दुखद घटना समेत रहेको छ।

समग्रमा वडा नं २ बाहेकको वडाहरूमा ४२० घरधुरीहरू प्रत्यक्ष रूपमा बाढीबाट प्रभावित भएका छन् भने ४४२ रोपनी खेतीयोग्य जमिनमा क्षति पुगेको देखिन्छ। भौतिक पूर्वाधारको सन्दर्भमा, वडा नं. ४ को खानेपानी इन्टेक संरचना पुरिएको तथा स्वास्थ्य भवन उच्च जोखिममा रहेको छ। त्यसैगरी वडा नं. ५ मा सिँचाइ कुलो बगाएको छ भने वडा नं. ६ को आरुगैरा-घुरकेचौर जोड्ने झोलुङ्गे पुल हाल जोखिमको अवस्थामा रहेको देखिन्छ।विगत ३० वर्षको अवधिमा यस गाउँपालिकामा घटेका पहिरोका घटनाहरूको विवरण अनुसुचि ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

बाढी जोखिमको विश्लेषण गर्न METEOR Project database को प्रयोग गरी भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) मार्फत अध्ययन गरिएको थियो। जसमा पानी पर्ने प्रविति (rainfall characteristics), पानीको सतही वहावको प्रकृया (surface runoff processes) र जमिनको भिरालोपना (terrain data) लाई आधार मानिएको थियो। यस विश्लेषणमा सरुमारानी गाउँपालिकामा बाढीको जोखिम १० वर्ष, ५० वर्ष र १०० वर्षको रिटन अवधिमा जोखिमको मुल्याङ्कन गरिएको छ। पहिरो जोखिमको विश्लेषण गर्दा समयावधि बढ्दै जाँदा यसबाट हुने जोखिम क्षेत्रहरूको क्षेत्रफल क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ।वडा २ र १ सबैभन्दा वढी प्रभावीत रहेको छ। विशेषगरी ५० वर्ष र १०० वर्षको अवधिमा अति उच्च जोखिम क्षेत्र उल्लेखनीय रूपमा बढ्ने प्रवृत्ति देखिनु दीर्घकालीन जोखिम गम्भीर बन्दै गएको संकेत हो।

१० वर्षको अवधिमा अति उच्च जोखिम क्षेत्र ७८.५७ हेक्टर रहेकोमा १०० वर्षको अवधिमा यो क्षेत्रफल बढेर १६८.०७ हेक्टर पुग्ने अनुमान गरिएको छ। त्यसैगरी उच्च जोखिम क्षेत्र पनि १० वर्षमा १०३.३४ हेक्टर बाट १०० वर्षमा १३९.८२ हेक्टर मा वृद्धि हुने देखिन्छ।

यसको विपरीत, अति न्यून जोखिम क्षेत्रको क्षेत्रफल भने समयक्रमसँगै केही घट्दै गएको देखिन्छ, जसले सुरक्षित भू-भाग क्रमशः जोखिमतर्फ सर्दै गएको संकेत गर्दछ।

यस अवस्थाले जलवायु परिवर्तनका कारण वर्षाको तीव्रता र आवृत्ति बढ्नु, भू-उपयोगमा आएको परिवर्तन तथा भिरालो भू-भागमा अव्यवस्थित विकास कार्यहरूले भविष्यमा पहिरो जोखिमलाई अझ सघन बनाउने सम्भावना रहेको देखाउँछ। त्यसैले योजना निर्माण गर्दा दीर्घकालीन जोखिम परिदृश्यलाई ध्यानमा राखी, उच्च तथा अति उच्च जोखिम क्षेत्रहरूमा पूर्वतयारी, जोखिम न्यूनीकरण, सुरक्षित भू-उपयोग योजना तथा उत्थानशील पूर्वाधार विकास मा विशेष जोड दिन आवश्यक देखिन्छ।बाढीको जोखिम १० वर्ष, ५० वर्ष र १०० वर्षको रिटन पिरियडमा हुदाको परिदृष्य भौगोलिक सूचना प्रणालीको प्रयोगबाट तयार गरिएको नक्सा चित्र १२, १३ र १४ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

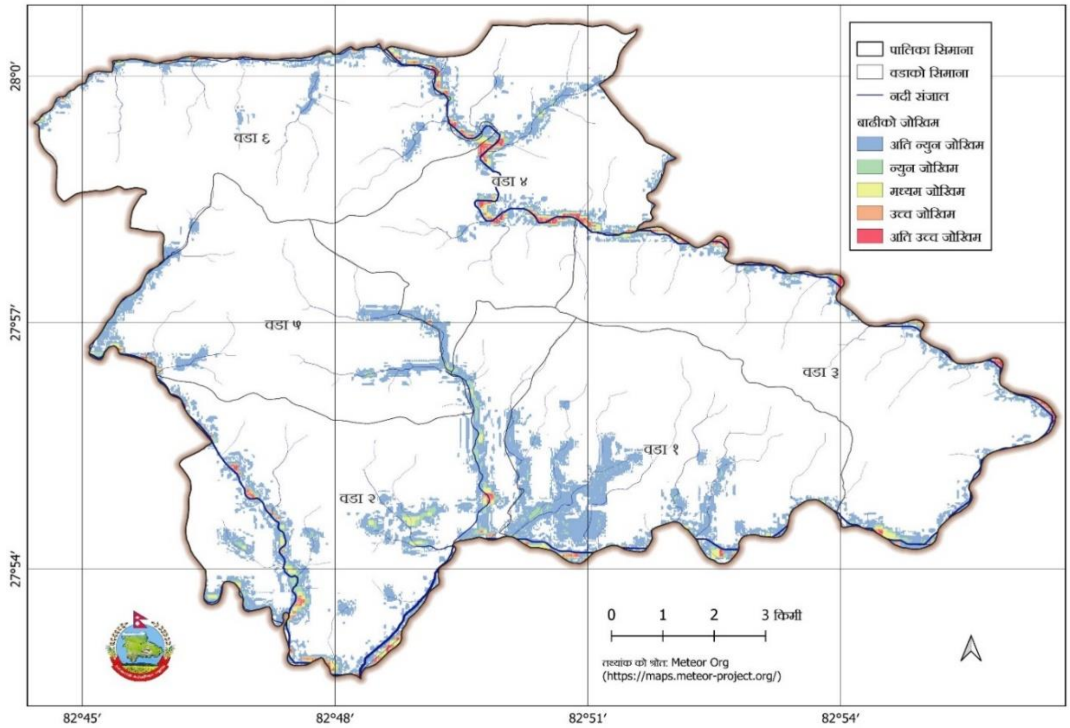

चित्र १२: १० बर्ष रिटन पिरियडमा बाढीको जोखिम

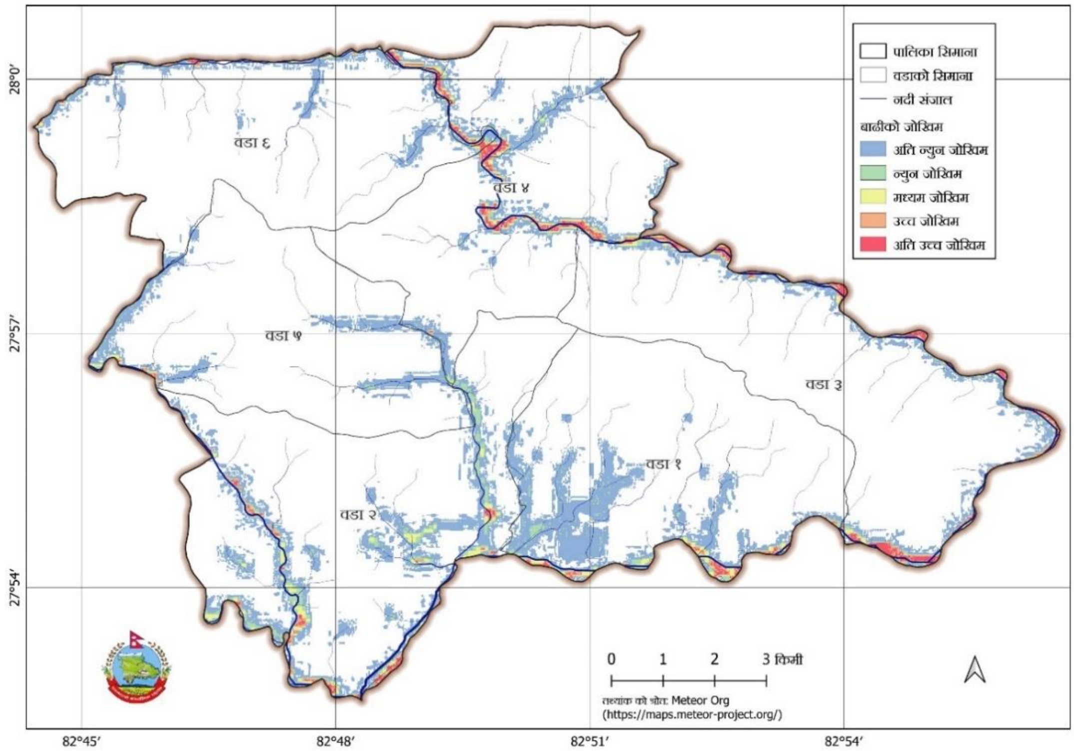

चित्र १३: ५० बर्ष रिटन पिरियडमा बाढीको जोखिम

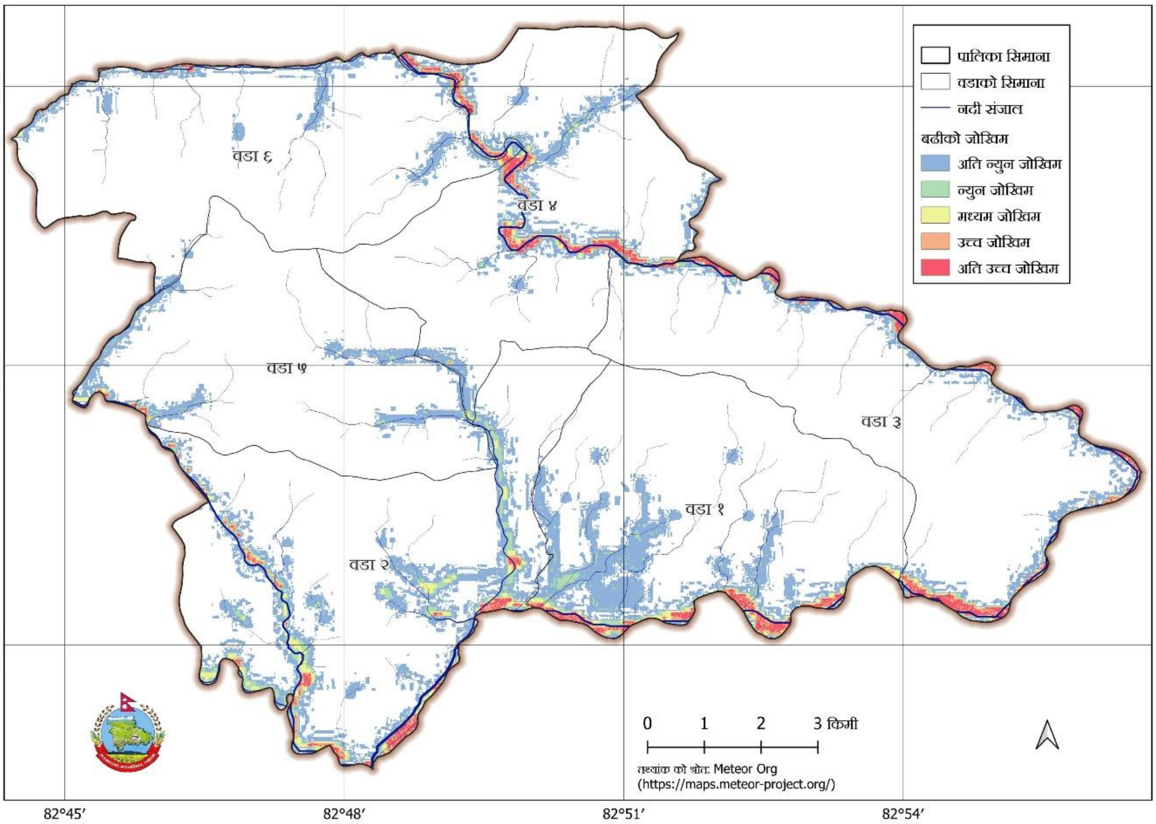

चित्र १४: १०० बर्ष रिटन पिरियडमा बाढीको जोखिम

जोखिमः पानीको मुहान सुक्ने / सुख्खा खडेरी

यस गाउँपालिकामा सुख्खा तथा खडेरीको प्रकोप उच्च देखिन्छ। स-साना खडेरीको प्रकोप धेरै वर्ष अगाडी देखि हुन थालेता पनि केहि वर्ष देखि खडेरी बारम्वार हुन थालेको र झन झन लामो हुदै गरेको देखिन्छ। खडेरीको कारणले गदाँ प्राकृतिक स्रोतहरु पानी, कृषि तथा खाद्य सुरक्षा प्रणाली तथा जैविक विविधतामा उच्च असर पारिरहेको छ। साथै केहि भुगोलहरु मरुभूमीकरण तर्फ उन्मुख भएको देखिन्छ।

ऐतिहासिक समयरेखाको विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा २०५९ साल देखि नै पानीको मुहान सक्न थालेको अनुभवहरु रहेको छ। हाल सम्म ३४ वटा पानीको मुहानहरु पुर्ण तथा आंशिक रुपमा सुक्दै गईरहेको छ। जसको कारणले प्रत्यक्ष सबै वडाको ९५९ घरधुरी हरु प्रभावित रहेका छन् भने वनमा भएको पानीको मुहान सुक्दै जादा वन्यजन्तुहरु कम भएको, वन पैदावारहरु उपलब्धता न्यून हुदै गएको छ भने कृषि उत्पादन कम भई खाद्यसंकट भएको देखिन्छ। समग्रमा सुख्खा खडेरीका कारणले कृषि उत्पादनमा हस भएको, पानीको मुहानहरु सुक्ने तथा पानीको उपलव्धतामा कमी आएको, जंगलहरुमा आगोलागीले गर्दा वन पैदावारहरु धाँस दाउराहरु उपलव्धतामा कमी आएको र वन पैदावारको कमीले गर्दा वनमारा जस्ता मिचाहा प्रजातीको वनको गुणस्तर घट्दै गएको छ। पानीको मुहान सुकेको ऐतिहासिक घटनाक्रमको विवरण अनुसुची ४ मा देखाएको छ।

भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट Landsat 5 TM (2000-2011), Landsat 7 ETM+ (2013-2014) र Landsat 8 OLI (2013-2025) को satellite image विश्लेषणबाट तयार गरिएको खडेरीको जोखिम नक्सा अनुसार गाउँपालिका वडा नं ४ र ६ सबै भन्दा वढी खडेरीको प्रकोप भएको देखिन्छ भने अरु सबै वडाहरुमा केही मात्रामा खडेरीको प्रभाव भएको देखिन्छ। यसरी

खडेरी जोखिम विश्लेषण गर्दा मध्यम तथा उच्च खडेरी जोखिम भएका भू-भागहरूमा विशेष ध्यान दिनुपर्ने अवस्था देखिन्छ। मध्यम खडेरी जोखिम क्षेत्र २,३१०.३२ हेक्टर रहेको हुँदा अनियमित वर्षा, लामो सुख्खा अवधि कारण कृषि उत्पादन, खानेपानी स्रोत तथा जीविकोपार्जन प्रणालीमा प्रतिकूल असर परेको छ।

त्यसैगरी उच्च खडेरी जोखिम क्षेत्र १०३.०० हेक्टर रहेकोले यी क्षेत्रहरू अत्यन्त संवेदनशील रहेको छ, जहाँ साना किसान, वर्षामा निर्भर कृषि प्रणाली तथा सीमित जलस्रोतका कारण खडेरीको प्रभाव गम्भीर हुन सक्ने देखिन्छ।

यस अवस्थालाई मध्यनजर मध्यम र उच्च खडेरी जोखिम क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता दिई जलस्रोत संरक्षण, वर्षा पानी संकलन, सूख्खा सहन सक्ने बाली प्रवर्द्धन, जल उपयोग दक्षता प्रविधि तथा समुदाय-स्तरका अनुकूलन उपायहरू कार्यान्वयन गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ। विद्यमान खडेरीको अवस्थालाई चित्र १५ मा देखाएको छ।

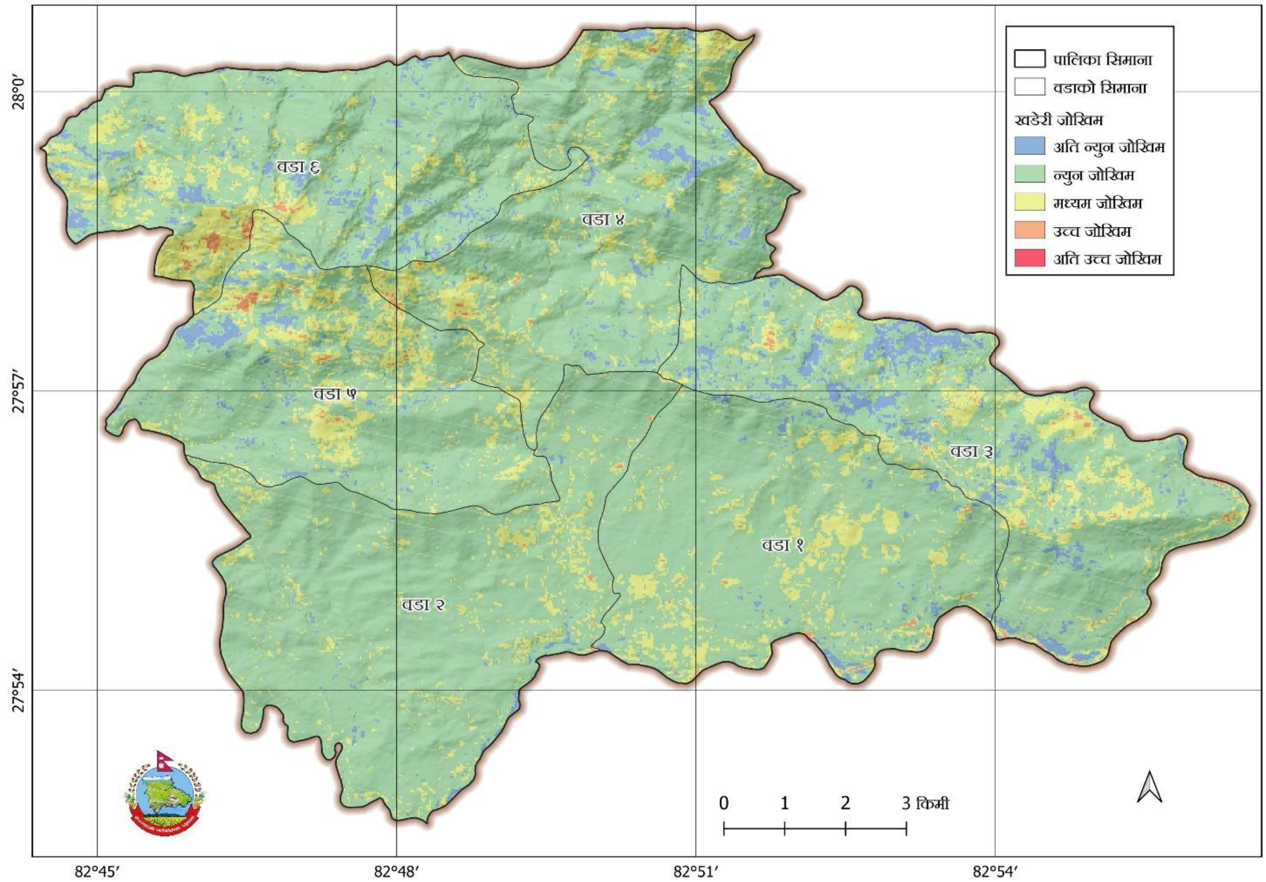

चित्र १५: सरुमारानी गाउँपालिकाको सुख्खा खडेरी जोखिम नक्सा

जोखिमः वन आगलागि

यस गाउँपालिकामा आगलागीका घटनाहरू प्राकृतिक तथा मानवीय दुवै कारणबाट हुने गरेको देखिन्छ। स्थानीय समुदायका अनुसार सुख्खा र खडेरीको बढ्दो अवस्थाले आगलागीका घटनाहरूलाई झन तीव्र बनाएको छ। विशेष गरी भिरालो तथा खुला जमिनमा छिटो र राम्रो घाँस उम्रन्छ भन्ने विश्वासका कारण जानाजानी आगो लगाउने अभ्यासले आगलागीको जोखिम थप बढाएको देखिन्छ। पछिल्ला वर्षहरूमा आगलागीका घटनाहरू निरन्तर बढ्दो तथा पुनरावृत्ती हुँदै गएको छन्।

आगलागीबाट वन तथा वन पैदावार, आवासीय घर-गोठ र पशुपक्षीहरू प्रत्यक्ष रूपमा अत्यन्त संवेदनशील तथा संकटासन्न देखिएका छन्। डिभिजन वन कार्यालय, प्युठान (२०७७) का तथ्याङ्क अनुसार वि.सं. २०७२/०७३ मा जिल्लाभर १०००

हेक्टरभन्दा बढी सामुदायिक वन क्षेत्रको वन पैदावार नष्ट भएको तथा सबै वडाहरूमा निजी घर र गोठहरू जलेर नष्ट भएको पाइन्छ। ऐतिहासिक समयरेखाको विश्लेषण गर्दा आगलागीका घटनाहरू बढ्दो क्रममा रही पुनरावृत्ति भइरहेको स्पष्ट देखिन्छ, र पछिल्लो एक दशकदेखि सबै वडाहरूमा आगलागीका घटनाहरू निरन्तर दोहोरिँदै आएका छन्।

ऐतिहासीक घटनाक्रम अनुसार ३० वर्षको तथ्याङ्क विश्लेषण अनुसार आगलागीका कारण १३१ घरधुरी प्रत्यक्ष प्रभावित, ४ जनाको मानवीय क्षति, ३७ गाई-भैंसी, ९६ बाखा र १०५० कुखुराको क्षति भएको देखिन्छ। साथै आगलागीबाट जलेका तथा चरण क्षेत्रका घाँस नष्ट हुनुका साथै भर्खरै रोपिएका बोटबिरुवाहरू समेत जलेर नष्ट भएका छन्। यस अवस्थाले दाउरा र घाँस संकलनका लागि टाढा जानुपर्ने बाध्यताका कारण महिलाहरूको कार्यभार उल्लेखनीय रूपमा बढेको स्थानीय समुदायको अनुभव रहेको छ। वडागत रूपमा आगलागीका समष्टिगत घटनाहरू अनुसुची ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

आगलागी जोखिमको स्थानगत विश्लेषणका लागि Geographic Information System (GIS) अन्तर्गत Google Earth Engine प्रयोग गरी सन् २०२५ को Sentinel-2 Satellite Image तथा ३० मिटर Spatial Resolution को Shuttle Radar Topography Mission (SRTM) Digital Elevation Model (DEM) का आधारमा आगलागी जोखिम नक्सा तयार गरिएको हो। यस विश्लेषणमा वन क्षेत्रमा रहेको जैविक द्रव्यमान (Biomass) को मात्रा र माटोको चिस्यान (Soil Moisture) लाई वन आगलागीका प्रमुख निर्धारक तत्वक रूपमा लिइएको छ।यसरी तयार गरिएको वन आगलागि जोखिम नक्सा अनुसार वडा नं. ४, ५ र ६ का भू-भागहरू अति उच्च, उच्च तथा मध्यम आगलागी जोखिममा रहेका छन् भने अन्य वडाहरूका केही भागहरू पनि जोखिमयुक्त देखिएका छन्। त्यसैगरी वडा नं. १, २ र ३ का दक्षिणी भू-भागहरू अधिकांश रूपमा मध्यम जोखिममा रहेका छन्।

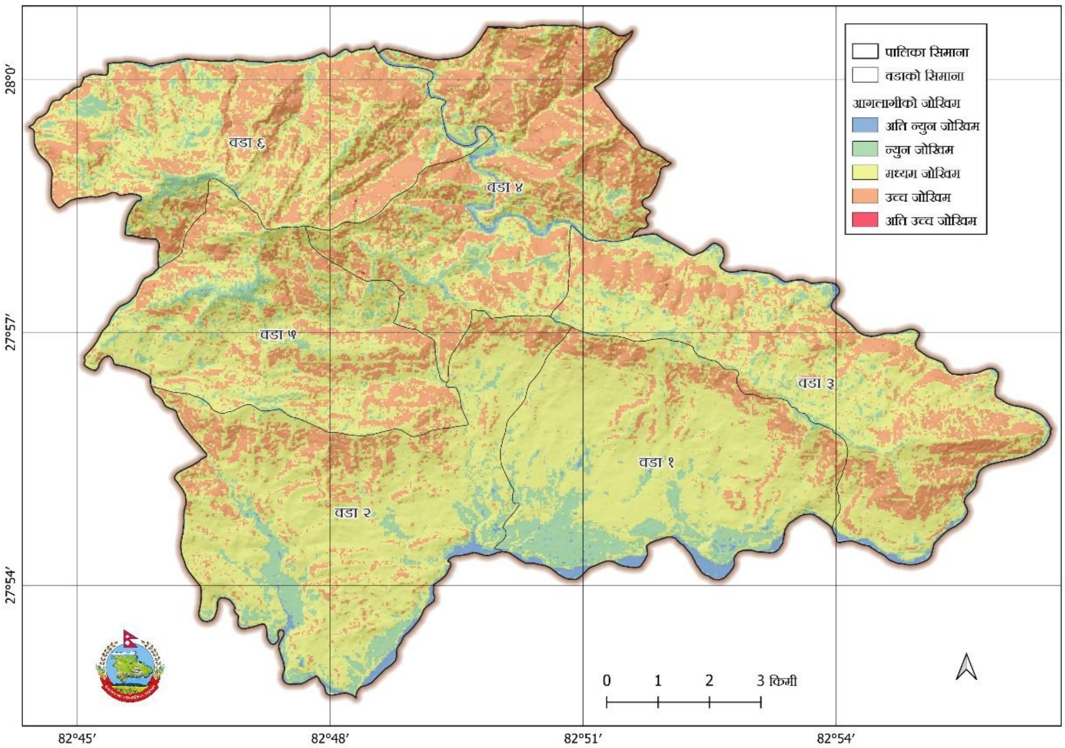

चित्र १६: सरुमारानी गाउँपालिकाको वन आगलागी जोखिम नक्सा

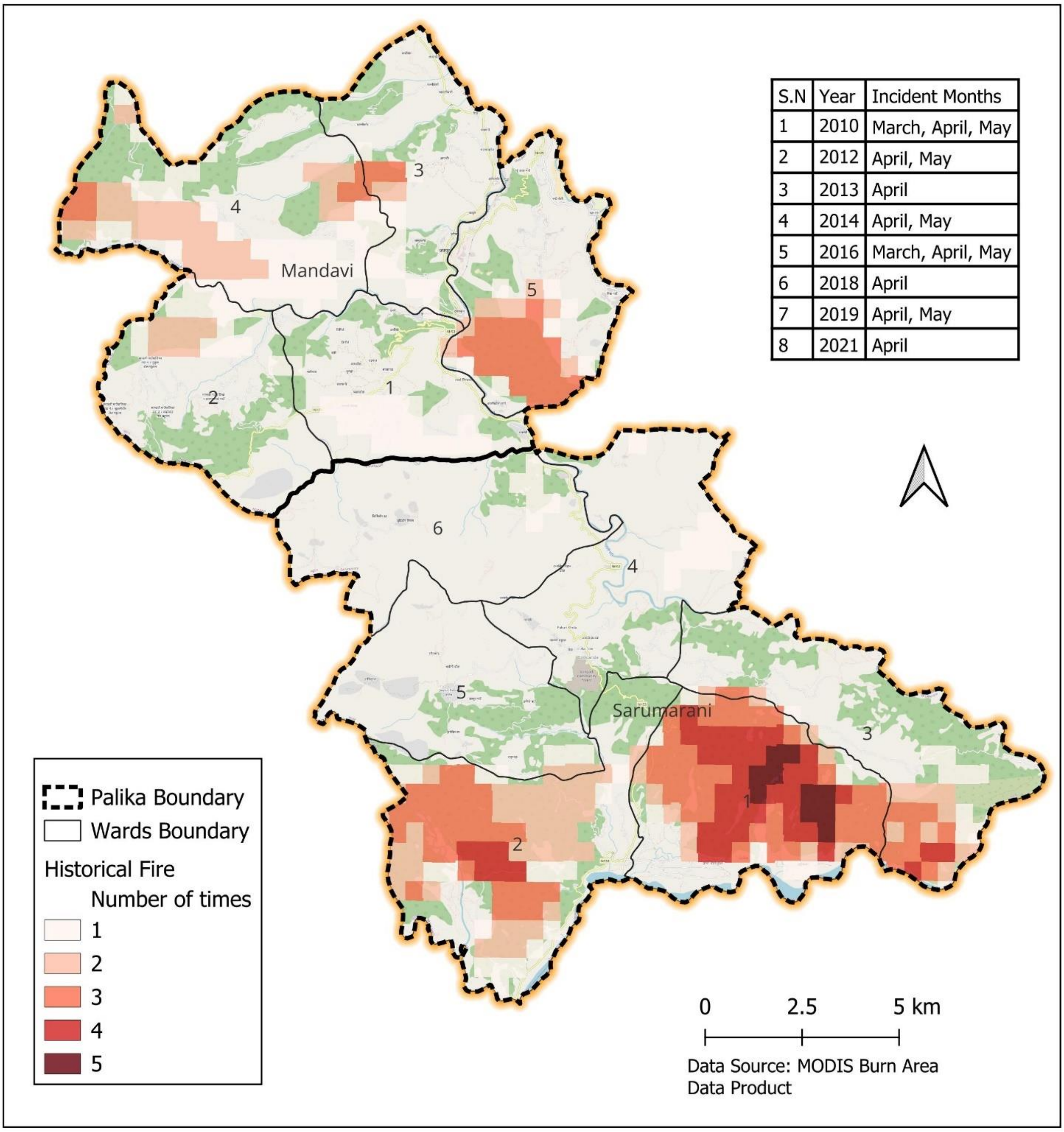

चित्र १७: Modish image अनुसार सन् २०१० देखि २०२१ सम्मको आगोलागिको घटनाहरु

मानव स्वास्थ्यसम्बन्धी जोखिम

ऐतिहासिक समयरेखा विश्लेषण अनुसार, पहिले तराई तथा तल्लो भेगमा सीमित मानिने लामखुट्टे-जन्य रोगहरू (Vector-borne diseases) पछिल्ला वर्षहरूमा माथिल्लो भेगसम्म फैलिएको देखिन्छ। यससँगै डेङ्गु, कालाजार र टाइफाइड जस्ता रोगहरूको प्रकोप बढ्दो क्रममा रहेको छ। उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार १६ जनामा डेङ्गु पुष्टि भई ३ जनाको मृत्यु भएको छ। साथै वि.सं. २०८२ मा कालाजारबाट १ जनाको मृत्यु भएको तथा वि.सं. २०६१ मा झाडापखालाका कारण १ बालिकाको मृत्यु

भएको अभिलेख पाइन्छ। यद्यपि पछिल्ला वर्षहरूमा सरसफाइ सुधार, व्यवहार परिवर्तन तथा स्थानीय स्वास्थ्य सेवाको विस्तारका कारण झाडापखालाका घटनाहरू घट्दै गएको स्थानीय समुदायको अनुभव रहेको छ। यस पालिकामा जलवायु जन्य मानव रोगहरुको विवरण अनुसुची ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

कृषिमा रोगकिरा

कृषि क्षेत्रमा पछिल्लो समय रोग तथा कीराको प्रकोपले सरुमारानी गाउँपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्र प्रभावित गरेको देखिन्छ, जसमा प्रत्यक्ष रूपमा ५७५ घरधुरी असरमा परेका छन्। विशेषगरी फौजी किरा (Army-worm) ले धान, मकै र तोरी जस्ता प्रमुख बालीहरूमा उल्लेखनीय क्षति पुऱ्याएको छ। यसका साथै सलह र रातो गवारो जस्ता कीराको प्रकोप पनि बढ्दो रहेको छ। फलफूल बालीतर्फ अमिलो जातका बोटबिरुवा र अनारमा रोग लाग्ने तथा फल खस्ने समस्या देखिएको छ। यसबाट जोगिन विषादीको बढ्दो प्रयोगले मानव स्वास्थ्य र वातावरणमा दीर्घकालीन जोखिम थपिएको छ। यस पालिकामा जलवायु कृषिमा रोगकिराको विवरण अनुसुची ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

पशु स्वास्थ्यसम्बन्धी जोखिम

पशु स्वास्थ्य क्षेत्रमा गाईवस्तु तथा अन्य पशुमा लाग्ने महामारीजन्य रोगहरूले गम्भीर असर पुऱ्याएका छन्। विगत ३० वर्षको विश्लेषण अनुसार पशु रोगका २८ पटकसम्मका प्रकोपहरू अभिलेख भएका छन्, जसबाट ४६४ घरधुरी प्रत्यक्ष प्रभावित भएका छन्। लम्पी स्किन, खोरेत र PPR प्रमुख रोगका रूपमा देखिएका छन्। तीमध्ये लम्पी स्किन रोगले गाई-भैंसीमा सबैभन्दा बढी क्षति पुऱ्याएको, जसबाट १९३ गाई-भैंसी, ७३३ बाख्रा तथा करिब ७०० कुखुराको मृत्यु भएको अभिलेखले देखाउँछ।यसको बिस्तृत विवरण अनुसुची ८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

हावाहुरी तथा अन्य वातावरणीय जोखिम

जलवायु परिवर्तनसँगै वि.सं. २०८० पछि हावाहुरीको प्रकोप देखिन थालेको छ, जसले ३३ घरधुरीहरु प्रभावित भएको छन्।हावाहुरीले खर, टायल र टिनका छाना उडाउने तथा घर-गोठ भत्काउने जस्ता क्षति पुऱ्याएको छ। यसबाट वडा नं. ३, ४ र ५ विशेष रूपमा प्रभावित भएका छन्। यसको बिस्तृत विवरण अनुसुची ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ। त्यसैगरी सम्पुर्ण वडाको सामुदायिक वन, निजी वन तथा बारी क्षेत्रमा मिचाहा प्रजाति (वनमारा, बोके झार) को फैलावटले स्थानीय घाँस प्रजातिहरू घट्दै गएको अनुभव गरिएको छ, जसका कारण घाँस संकलनका लागि टाढा जानुपर्ने बाध्यताले महिलाहरूको कार्यभार बढेको छ।

३.२.३ सम्मुखता विश्लेषण (Exposure Assessment)

श्रोत तथा प्रकोप नंक्सा

बढ्दो जलवायु परिवर्तनका कारण जलवायुजन्य प्रकोपहरूको दर र तीव्रता निरन्तर बढ्दै गएको छ, जसले मानव, प्राकृतिक तथा भौतिक स्रोतहरूलाई उच्च जोखिममा पारेको छ। यस अवस्थाको सम्मुखता विश्लेषण गर्नका गाउँपालिकाका वडा तहमा जीविकोपार्जनका लागि स्रोत, साधन र प्रणालीहरु के के छन् र ती स्रोतहरुमा जलवायुजन्य प्रकोप र जोखिमहरु के के छन् भनि सहभागितामूलक स्रोत तथा प्रकोप नक्शाङ्कन विधिवाट विश्लेषण गरिएको थियो। यस अभ्यासवाट आएका सूचनाहरुको आधारमा गाउँपालिका तहमा सश्लेषण गर्दै मुख्य-मुख्य प्रकोप तथा जोखिमहरु उच्च भएका क्षेत्रहरु र ती जोखिमहरुसँग सामाना गर्न उपलव्ध भएको जीविकोपार्जनका स्रोत तथा साधनहरुको पहिचान गर्दै श्रोत तथा प्रकोप नंक्सांकन विधिवाट विश्लेषण गरिएको थियो। यसकालागि गाउँपालिकाको भौगोलिक सूचना प्रणालीका नक्साहरु प्रयोग गरिएका थिए। यस नंक्साको विश्लेषण अनुसार प्रकोपका जोखिमहरु विशेषगरि पहिरो, पानीको मुहान सुक्ने, कृषि र पशुमा रोगकीरा र आगलागी सबै वडाहरु देखिएका छन्। स्थानीय तहमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दा प्रकोपका जोखिमहरु ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ। उक्त विश्लेषणवाट प्राप्त भएको सूचनाहरुलाई आधार मानी श्रोत तथा प्रकोप नक्सामा तयार गरि चित्र-१८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

चित्र १८: सरुमारानी गाउँपालिकाको सहभागीमुलक संकटासन्नता नक्सा

गाउँपालिकाको विद्यमान अवस्थामा जलवायुजन्य प्रकोपहरु मुख्यगरि पहिरो,बाढी, मुहान सुक्ने, कृषिमारोग रहेको छ। जसले गर्दा सार्वजनिक तथा नीजि भौतिक पूर्वाधारहरु एवं संरचनाहरु, प्राकृतिक स्रोतहरु उच्च संकटासन्न र सम्वेदनसिल रहेका छन्। यी प्रकोपहरुका कारणले कृषि उत्पादनमा ह्रास, वन विनाश तथा हैसियतमा कमी भएको, भौतिक पूर्वाधारहरुमा क्षति

भई लगानीहरु खेर गएको र ती पूर्वाधारवाट प्राप्त हुने सेवाहरु कम भएको देखिन्छ। सिचाँइको लागिको पानीको अभाव, वालीमा रोककिराको आक्रमण, वन आगलागी एवम् मिचाहा झारहरुको कारण उत्पादन कम भई खाद्य असुरक्षा वढेको र वन पैदावारको कमी, खानेपानीको अभावले गर्दा ती वस्तुहरु लिन धेरै समय खर्चिनु पर्ने हुँदा महिलाहरुको कार्यवोझ वढेको देखिन्छ।

यसले भविष्यमा प्रकोपका जोखिमहरु वढ्ने जसकारणले विपन्नहरु, जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोतहरुको उच्च संकटासन्न रहने अनुमान गर्न सकिन्छ। यसका भविष्यमा यी प्रकोपहरुका कारणले वेरोजगारी वढ्ने, प्राकृतिक स्रोतहरु हस हुने हुँदा प्राकृतिक स्रोतहरुको उपयोगमा विवादहरु आउन सक्ने र प्राकृतिक स्रोतवाट प्राप्त हुने सेवा तथा वस्तुहरु उपलव्धता न्यून हुने देखिएको छ। यसकारण गाउँपालिका लगायत अन्य विकास साझेदार गैर सरकारी संस्था, आयोजनाहरु यी अवस्थामा सचेत हुदैं जलवायु मैत्री र उत्थानशील विकासका रणनीतिहरु एवं कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरि कार्यान्वियन गर्न आवश्यक देखिन्छ। गाउँपालिकाको समग्र प्रकोप संकटासन्नता र प्रकोपका प्रभावहरुको विद्यमान र भविष्यको सम्भावित जोखिम अवस्थाहरुलाई तलको जोखिम विश्लेषणको खाँका, तालिका-८ मा सक्षिप्त रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ८: जोखिम तथा सम्मुखता विश्लेषण खाका

	विद्यमान अवस्था	भविष्यको अवस्था
प्रकोप	❖ पहिरो ❖ बाढी ❖ मुहान सुक्ने ❖ कृषिमा रोगकिरा ❖ पशु रोग ❖ आगलागी-वन डढेलो ❖ मिचाहा प्रजातीका झारहरु	❖ मरुभूमिकरण तर्फ उन्मूख ❖ सुख्खा पहिरो जाने क्रममा बृद्वि। ❖ प्रकोपका घटनाहरु वढोत्तरी हुने।
संकटासन्नटा	❖ कृषक,पशुचौपायाहरु तथा वन्यजन्तुहरु, विपन्न, महिला, बालबालिका तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु ❖ भौतिक पूर्वाधारहरुः मोटरबाटो, सिचाँई कुलो, खानेपानीका मुहान तथा संरचनाहरु, गोरेटो तथा घोरेटोबाटो, नीजि तथा सार्वजनिक जग्गाहरु ❖ प्राकृतिक स्रोतहरुः व्यक्तिगत तथा सार्वजनिक जग्गाहरु, वन पैदावार तथा जैविक विविधता	❖ जैविक विविधताको क्षति हुने। ❖ विपन्नहरुको संकटासन्नटा थप वढ्ने। ❖ उच्च क्षेत्रमा रहने जीव तथा वनस्पती लोभ भएर जान सक्ने।
जोखिम (प्रभावहरु)	❖ उत्पादनमा कमी ❖ खाद्य असुरक्षामा वृद्धि ❖ वालीमा रोग किराहरुमा वृद्धि भएको ❖ जलवायु जन्य मानव रोगमा वृद्धि ❖ पानीको मुहान सुकेको र पानीको उपलव्धतामा कमी भएको ❖ वन विनास तथा वनको हैसियतमामा कमी ❖ भौतिक पूर्वाधारहरुको क्षति ❖ महिलाहरुको कार्यवोझमा वृद्धि	❖ वेरोजगारी ❖ स्रोतहरुमाथीको विवाद ❖ खाद्य असुरक्षा तथा कुपोषण ❖ जैविक विविधतामा ह्रास ❖ पानीको उपलव्धतामा कमी ❖ वसाई सराई ❖ आर्थिक संकट

३.२.४ सम्वेदनशिलता विश्लेषण (Sensitivity Assessment)

जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न हुने विभिन्न प्रकोपहरूको प्रभाव व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर रहने भएकाले फरक-फरक प्रकोपहरूले उमेर समूह, लिङ्ग, जातजाति तथा आर्थिक र सामाजिक अवस्थाअनुसार फरक-फरक असर पार्ने गरेका छन्। यस औजारको प्रयोगमार्फत यस पालिकामा देखिएका जलवायुजन्य प्रकोपहरूको असर तथा प्रभावले कुन उमेर समूह, शारीरिक क्षमता, लिङ्ग, जातजाति तथा आर्थिक-सामाजिक अवस्थाका समुदायहरू कस्तो रूपमा प्रभावित भएका छन् भन्ने विषयमा विस्तृत विश्लेषण गरिएको थियो। समग्र विश्लेषणका आधारमा लैङ्गिक दृष्टिले महिलाभित्र पनि गर्भवती महिला, एकल महिला र उमेर समूहका हिसाबले ज्येष्ठ नागरिक र बालबालिका, सामाजिक समूहका हिसाबले तथा अपाङ्गता भएका सदस्यहरू तुलनात्मक रूपमा बढी प्रभावित देखिएका छन्। त्यस्तै, जातिगत रूपमा दलित समुदाय अन्य जातिहरूको तुलनामा बढी प्रभावित तथा संकटासन्न अवस्थामा रहेको पाइन्छ। वर्गीय हिसाबले सबैभन्दा बढी V4 वर्ग र त्यसपछि V3 वर्गका समुदायहरू आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय क्षमताका हिसाबले अन्य समुदायभन्दा कमजोर भएकाले ती वर्गका व्यक्ति तथा घरधुरीहरू बढी जोखिममा रहेको छ। समूहमा छलफल अनुसार प्रकोप र यसको भिन्न असरको बारेमा तालिका ९ मा प्रस्तुत गरीएको छ। जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावहरुबाट प्रभावित समूह, लिंग तथा समूदाय पहिचान तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ९: प्रकोप र यसको भिन्न असर

प्रकोप	प्रभाव	को मा सबैभन्दा बढी संकटासन्नता ?	किन?
आगोलागी	आगोलागी हुदाः प्राकृतीक, भौतीक र मानविय क्षती हुने	युवा र वयस्क	प्रत्यक्ष रूपमा संलग्न हुनुपर्ने भएकाले उनीहरू बढी जोखिममा
	घाँस, दाउरा र काठको उपलब्धतामा कमी आउनु तथा जैविक विविधतामा ह्रास	महिला	दाउरा संकलनका लागि वनजंगलमा अझ टाढासम्म जानुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ, जसले उनीहरूको कार्यभार र समय खर्च दुवै बढाएको छ।

कृषिमा रोगकिरा र पशु स्वास्थ्य	पशु रोगको कारण ४६४ घरधुरी प्रभावित र कृषिमा रोगको कारण उत्पादनमा कमी आउनु र परम्परागत बिउ तथा पशु नस्लहरू क्रमशः हराउँदै जानुले कृषि र पशुपालन प्रणालीलाई कमजोरहुनु	महिला पुरुष र विपन्न वर्ग	पशु र कृषिको हेरचाहको जिम्मेवारी मुख्यतः महिलाको नै हुन्छ जसको कारणले कार्यभार उल्लेखनीय रूपमा बढेको पुरुषहरू आम्दानीका लागि वैकल्पिक स्रोतको खोजी गर्दै बाह्य क्षेत्रमा जान बाध्य भएको
पानीका मुहान सुक्ने/खडेरीः	पानीको मुहान सुक्दा ९५९ घरधुरी प्रभावित, सिँचाईमा समस्या, वन आगलागि बढ्ने	महिला	पानी खोज्न ठाढा सम्म जान पर्ने हुदा कार्यबोझ बढेको
पहिरो	पहिरोः ७४४ घरधुरी प्रभावितः घर जग्गा, खेतियोग्य जमीन- ३०८ रोपनी; बोटविरुवा, बाटो, सिँचाई कुलो, पाईप बगाएको	वालवालिका, गर्भवती महिला, अपाङ्गता भएको ब्यक्तिहरु, बृद्धबृद्धा र महिलाहरु विपन्न वर्गहरु	हत्तपत्त भाग्न नसक्ने हुदा वढी जोखिममा हुने विपद् पश्चात आश्रय घरमा महिला अझ अपाङ्गता भएको महिलाहरु यौन हिंसामा पर्ने सक्ने आर्थिक सामाजिक मानविय र श्रोतमा पहुच कम हुने हुदा वढी जोखिममा हुने
बाढी	५९५ घरधुरी प्रभावितः १ जना वालकका स्कुलबाट फर्कदा बगाएर मृत्यु र २ जना मान्छेको मृत्यु; ६०५ रोपनी खेतीयोग्य जमिन बगाएको	बालवालिका, गर्भवती महिला, अपाङ्गता भएको ब्यक्तिहरु, बृद्धबृदा र महिलाहरु विपन्न वर्गहरु	हत्तपत्त भाग्न नसक्ने हुदा वढी जोखिममा हुने विपद् पश्चात आश्रय घरमा महिला अझ अपाङ्गता भएको महिलाहरु यौन हिंसामा पर्न सक्ने आर्थिक सामाजिक मानविय र श्रोतमा पहुच कम हुने हुदा वढी जोखिममा हुने

तालिका १०: जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावहरुबाट प्रभावित समूह, लिंग तथा समुदाय पहिचान

प्रकोपहरु	स्थान	सारिरीक क्षमता (१-५)		उमेर समूह (१-४)				लिङ्ग (१-४)		वर्ग (१-४)				जातजाती (१-४)			
		गर्भवती महिला	अपाङ्ग	बालबालिका	युवा	वयस्क	ज्येष्ठ नागरिक	पुरुष	महिला	V1	V2	V3	V4	ब्रा, क्षे	जनजाती	दलित	अन्य
आगोलागी	सबै वडा	३	२	२	३	३	२	२.५	३	२	३	३	४	२	३	३	३
कृषिमा रोगकिराः	सबै वडा	२	१	२	३	३	२	३	३	२	३	३	४	२	३	३	३
पशु स्वास्थ्य	सबै वडा	२	२	२	३	४	२	४	३	२	३	३	४	३	३	४	२
पहिरो	वडा १ मा २०७९ मा मात्र पहिरो गएको र बाकी वडाहरुमा पहिरो बारम्वार जाने गरेको	४	४	४	२	२	४	२	३	१	२	३	४	२	३	३	३
पानीको मुहान सुक्ने	सबै वडाहरु प्रभावित, सबै भन्दा धेरै वडा ५ प्रभावित रहको	२	२	२	४	४	२	३	४	२	२	३	४	३	३	३	३
बाढी	सबै वडाहरु प्रभावित, सबै भन्दा धेरै वडा २ प्रभावित रहको	३	४	४	२	२	४	२	३	२	२	३	४	२	३	३	२
मानव स्वास्थ्य	सबै वडा; ५ र ३ वडा मा धेरै असर गरेको	५	४	४	२	२	४	३	३	१	२	३	४	२	३	३	४
वन्यजन्तुको आक्रमण	सबै वडा	१	१	२	३	४	२	४	३	२	२	३	३	३	३	३	३
हावाहुरी	३, ४ र ५ वडा मा बढी असर भएको	४	४	४	२	२	३	४	४	२	३	४	४	३	४	४	४

नोटः १ न्यून जोखिम, २ मध्यम जोखिम, ३ उच्च जोखिम र ४ अती उच्च जोखिम

यसका साथै सम्वेदनशिलता विश्लेषण दलित, जनजाति तथा मुस्लिम घरधुरी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका र वृद्धवृद्धाको जनसंख्या, महिला घरमूली, भाडामा बस्ने घरधुरी, कृषिमा आधारित घरधुरी, विधवा तथा एकल महिला, गरिब जनसंख्या, बालविवाह, निरक्षरता, वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न जनसंख्या, घरको कमजोर संरचना, पानीका मुहान सुक्ने अवस्था, असुरक्षित पानीको प्रयोग तथा दाउरालाई ऊर्जाको रूपमा प्रयोग गर्ने घरधुरीहरूको आधारमा गरिएको थियो। उक्त विश्लेषणको विस्तृत विवरण तालिका नं. ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.२.५ संकटासन्नता विश्लेषण (Vulnerability Analysis)

वडागत रुपमा उपलब्ध भएका जीविकोपार्जनका स्रोतहरु (प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, मानवीय तथा सामाजिक) र वडामा रहेको जलवायु जन्य प्रकोप तथा जोखिमको आधारमा तुलना गर्दै सबैभन्दा जोखिममा रहेको वडा निर्धारण गरिएको थियो। यो अभ्यास गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरु अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरु, कर्मचारीहरुका, डिभिजन वन कार्यालय, टोल विकास समिती, सामुदायिक वनका प्रतिनिधिहरुको सहभागितामा गरिएको थियो। जलवायु परिवर्तनको प्रभाव तथा असर एवं अनुकूलनका क्षमताहरुको विश्लेषणका आधारमा वडा नं ५ र ६ अति उच्च जोखिममा रहेको, वडा नं ४, र २ उच्च जोखिममा रहेको, मध्यम जोखिममा रहेको वडाहरु ३ र वडा नं १ न्यून जोखिममा रहेको देखिएको छ। वडागत स्तरीकरणलाई तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ११: वडाहरुको संकटासन्नताको अवस्था र स्तरीकरण

वडा नं	वडा नं. १	वडा नं. २	वडा नं. ३	वडा नं. ४	वडा नं ५	वडा नं ६	स्तर
वडा नं. १		२	३	४	५	६	V I
वडा नं. २			२	४	५	६	I V
वडा नं. ३				४	५	६	V
वडा नं. ४					५	६	III
वडा नं. ५						५	I
वडा नं. ६							II
जम्मा	०	२	१	३	५	४	

तालिका १२: संकटासन्नताका कारण तथा सुचकहरु

साविकको वडा नं.	संकटासन्नताको स्तर	संकटासन्नताको कारण तथा सूचकहरु
१	न्युन	अन्य वडाहरु जस्तै सबैखाले जलवायु जन्य प्रकोपहरुको असर परिरहेता पनि अन्य वडाहरुको तुलनामा अनुकूलन क्षमता भएको कारण कम असर भएको, जीविकोपार्जनका स्रोतहरु सिचाँई वन तथा खेती योग्य जमिनहरु राम्रो भएको।
३	मध्यम	तुलनात्मक रुपमा अन्य वडाहरु भन्दा जलवायु जन्य प्रकोपहरुको असर कम भएको, भौगोलिक रुपमा सेवा प्रदायक संघ संस्थाहरु बाट टाढा भएको र अन्य आधारभुत सेवाहरु पनि कम भएको

२ र ४	उच्च	अन्य वडाहरु भन्दा उच्च जलवायुजन्य प्रकोपहरुको असर परिरहेको। आधारभुत सेवाहरु जस्तैः बाटो, सिचाँई र बजारहरु टाढाँ भएको , बाढी, पहिरो, खडेरी जस्ता प्रकोपहरुको असर धेरै देखिएको
५ र ६	अति उच्च	अन्य वडाहरु जस्तै सबैखाले जलवायु जन्य प्रकोपहरुको असर परिरहेको, पहिरोको अत्यधिक जोखिम रहेको, अन्यत्र वडाहरु जीविकोपार्जनका स्रोतहरु न्यून रहेको। आधारभुत सेवाका पूर्वाधारहरु न्यून भएको

यस गाउँपालिकाको संकटासन्नता झल्कन् नक्सा चित्र न १९ मा प्रस्तुत गरीएको छ।

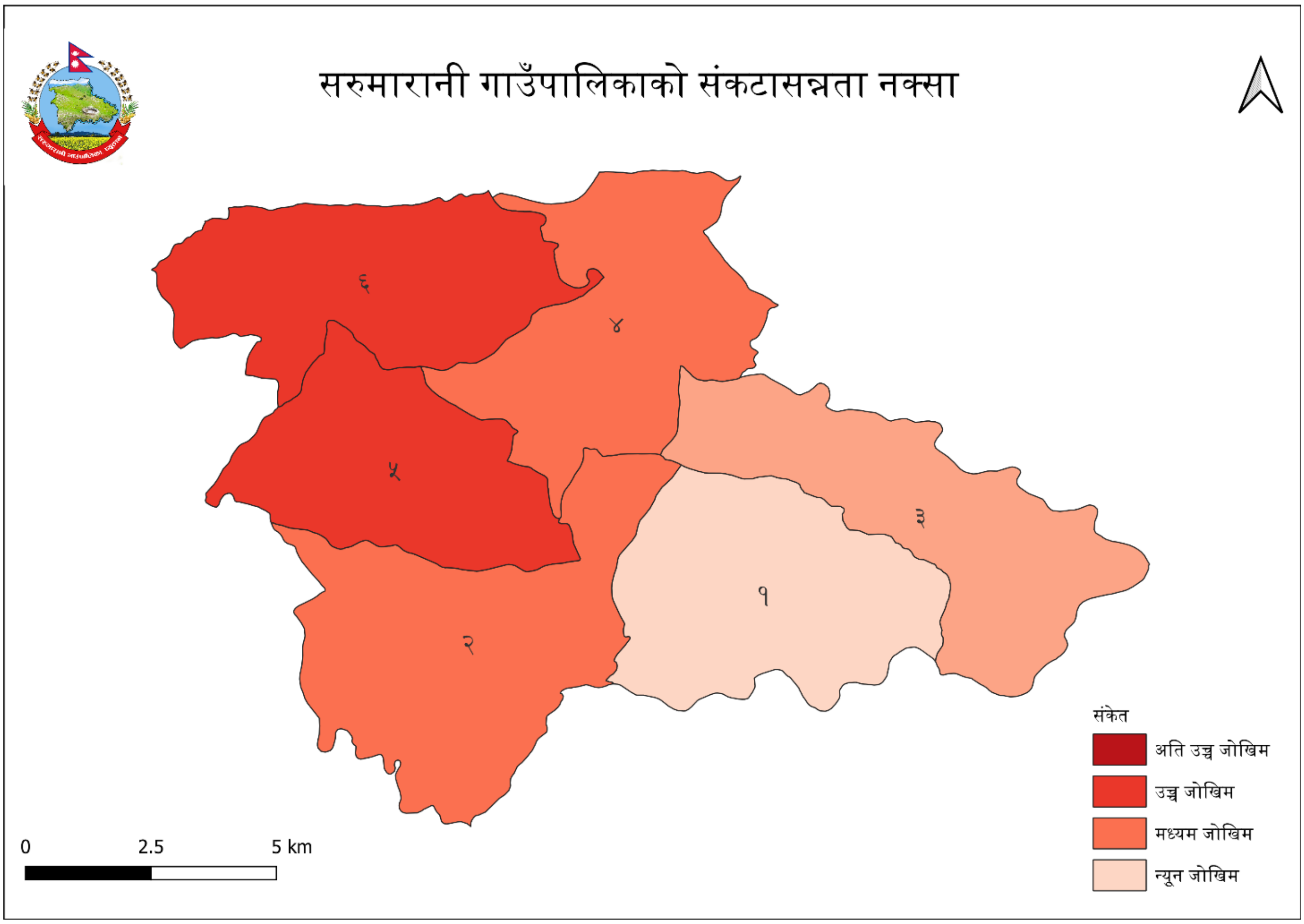

चित्र १९: सरुमारानी गाउँपालिकाको संकटासन्नता नक्सा

३.२.६ अनुकूलन क्षमताको विश्लेषण (Adaptive Capacity Analysis)

जीविकोपार्जनका सम्पत्तिहरुको विश्लेषण

विद्यमान जीविकोपार्जनका स्रोतहरु, ती स्रोतहरुवाट गाउँपालिकाको तहमा उपलव्ध भई रहेको विभिन्न सेवा, सुविधा तथा वस्तुहरुको अवस्था सन्तोषजनक रुपमा रहेको देखिन्छ। तर यी सेवा तथा सुविधाहरुको गुणस्तर तथा पहुँचहरुमा अभिवृद्धि हुनका साथै सेवा विस्तारहरु भएको परिदृश्य रहेको छ। स्थानीय सरकारको स्व-लगानी तथा प्रदेश तथा संघिय सरकारहरु लगायत अन्य निकायहरुको लगानीहरु क्रमश वृद्धि हुदै गएको देखिएको छ। स्थानीय सरकारको पनि ठोस योजनाहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयनको आधारमा उपलब्ध जीविकोपार्जनका स्रोत, सेवा र वस्तुहरु उल्लेख्य अभिवृद्धि हुने अनुमान स्थानीय सरकारको रहेको छ। तालिका १३ को उल्लेखित सूचनामा आधारित भई र जनप्रतिनिधिहरुको सामूहिक छलफलर निर्कष आधारमा जीविकोपार्जनका सम्पत्तिहरुलाई १-४ स्तरमा अंक प्रदान गरेका थिए। हरेक जीविकोपार्जनका सम्पत्तिमा प्राप्त गरेका अंक अनुरुप विद्यमान जीविकोपार्जनका सम्पत्तिको अवस्थालाई माकुरे जालो चित्र २० मा उल्लेख गरिएको छ। यस चित्र अनुसार गाउँपालिकाको तुलानात्मकरुपमा सामाजिक सम्पत्ति, मानवीय सम्पत्ति कमजोर देखिन्छ भने आर्थिक, प्राकृतिक र भौतिक सम्पत्तिको अवस्था मध्यम रहेको देखिन्छ।

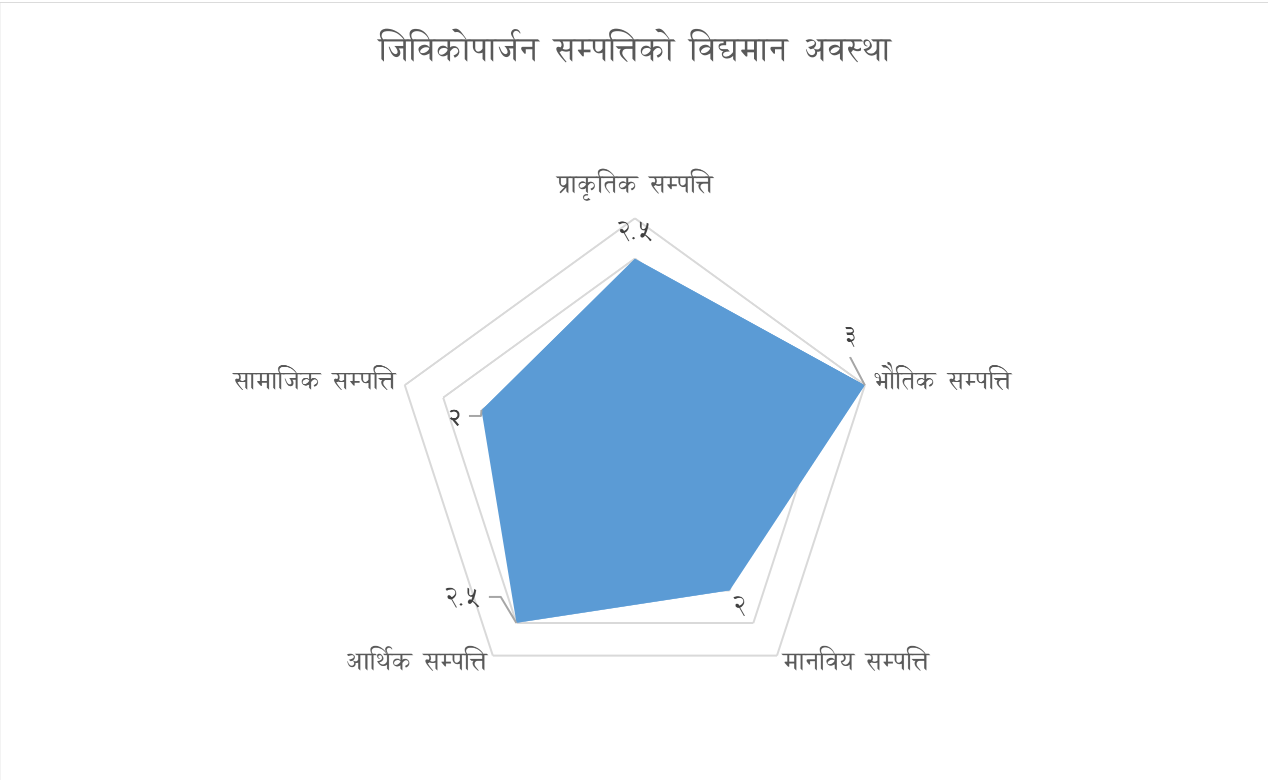

चित्र २०: गाउपालिकाको जीविकापार्जनका सम्पत्तिहरुको विद्यमान अवस्था

तालिका १३: जीविकोपार्जनका सम्पत्ति तथा श्रोतहरुको विश्लेषण

जीविकोपार्जनको सम्पत्ती	जीविकोपार्जनको सम्पत्तिहरुको हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था (परिदृश्य) र गुणस्तर	हालको अवस्थाको स्तर
प्राकृतिक सम्पत्ति	**वन तथा जडिबुटी** • गाउँपालिकामा ३४ वटा सामुदायिक वन स्थानीय उपभोक्ताहरूले व्यवस्थापन गरिरहेका छन् भने २ वटा कबुलियती वन पनि रहेका छन्। यी वनहरूले करिब ९० प्रतिशत वन पैदावार आपूर्ति गरिरहेका छन्, जसअन्तर्गत वनमा आबद्ध घरधुरीहरूले काठ, दाउरा, घाँस तथा सोत्तर मुख्य रूपमा वनबाट नै प्राप्त गर्दै आएका छन्। • वनमा तल्लो भेगमा साल, सल्ला लगायत अस्ना, कर्मा, सादन जस्ता प्रजातिहरू पाइन्छन् भने माथिल्लो भेगमा लालिगुँरास, काफल र बाँझ प्रमुख रूपमा पाइन्छन्। त्यसैगरी जडीबुटीहरूमा कुरीलो, टिमुर, सेतो मुस्ली, पाखभेद र अमला पाइन्छन् भने झाडी प्रजातिमा चुत्रो, थाकल, वनमारा र केही मात्रामा सिन्दुरे पनि पाइन्छ। तर यी वन स्रोतहरूको उपलब्धता क्रमशः घट्दै गएको देखिन्छ। **पानीको मुहान तथा श्रोतहरु** • हाल सम्म ३४ वटा पानीको मुहानहरु पुर्ण तथा आंशिक रुपमा सुक्दै गईरहेको छ। • केहि टोल तथा वस्तीहरु खानेपानी तथा सिँचाईको अभाव हुँदा आकाशेपानीमा भर पर्नु पर्नेछ।उत्पादनको कमी भएकोछ।	• वनको राम्रो व्यवस्थापन भई वन पैदावारमा राम्रो पहुँच हुनेछ। • वनको नवीकरण भई कार्ययोजना अनुरुप काम गरि हरियाली हुनेछ। • मुहानहरु संरक्षण भई पानीको मात्र वृद्धि हुनेछ। • सिँचाईमा पून-निर्माण देखि खानेपानी अनुकूलता कार्य कायम भएको। • सुकेका मुहानहरुमा वृक्षारोपण गर्ने र वडाका सबै घरधुरीलाई प्राप्त मात्रमा खानेपानी तथा सिँचाईको पहुचमा पुगेको छ। • खडेरी सहनसक्ने प्रजाती लगाइने छ। सिँचाईका किफायती माध्यम खोजी व्यवस्था गरिने छ। • कृषिमा आधुनिकिकरण गरी व्यवसायीक फलफूल खेती गरिनेछ। • बाँझो खेतबारीमा आधुनिक खेती गर्नका लागि कृषि नीति तर्जुमा गरि कार्यान्वयन भएको हुनेछ।	२.५
भौतिक सम्पत्ति	**पूर्वाधारहरुः** • विद्यालयः गाउँपालिकामा ३७ वटा सामुदाायक र ४ बटा संस्थागत विद्यालयहरु रहेका छन्। • मोटरबाटो तथा गोरेटो बाटोका पहुचँ कालो पत्रे सडक प्यूठान रोल्पा राजमार्ग दाङको भालुवाङ हुदै सरुमारानी गाउपालिकाको वडा नं २ १ ४ र ६ हुदै माण्डभी गाउँपालिकाहुदै रोल्पा सम्म जान्छ र यसको अवस्था कालो पत्रे रहेको छ। यो राजमार्ग रोल्पा जाने र स्वर्गद्वारी जाने हुदा यो राजमार्ग ब्यस्तनै हुन्छ।		३

जीविकोपार्जनको सम्पत्ती	जीविकोपाजर्नको सम्पत्तिहरुको हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था (परिदृश्य) र गुणस्तर	हालको अवस्थाको स्तर
	• नगरपालिकादेखि विभिन्न गाँउहरुमा जानको लागि कच्ची बाटोहरु निर्माण भएको छ। तर वर्षातको समायमा पहिरो र बाढीको कारणले बाटो अवरुद्द हुन्छ। • एक गाउँ वस्ती देखि अर्को वस्ती सम्म आवतजावत गर्नको लागि गोरेटो बाटोहरु छन् तर समयमा यी बाटोहरुको मर्मत नहुँदा जिर्ण हुदै गएको र हिडडुल गर्नको लागि समस्या भएको छ। • **सिँचाई सुविधाः** अधिकान्श कुलाहरु कच्ची र माटोको भएका हुँदा पानीहरु चुहिने र परम्परागत कुलाहरु रहेका छन्। केहि कुलाहरु क्रमश पक्की हुने क्रममा रहेका छन्। • ४ वटा पक्की पुलहरु र ९ वटा झोलुङ्गे पुलहरु रहेका छन्। यी पुलहरुको प्रयोग गर्दै आवतजावत गर्ने गरेको, केही झोलुङ्गे पुल पुराना भएको कारणले जीर्ण अवस्थामा रहेको छ र मर्मत सम्भारका आवश्यकता देखिन्छ।केहि पुलहरु पहिरो तथा बाढीका कारणलेगर्दा भत्केको छ। • विद्युतः ९८ % घरधुरीले बिजुलिको प्रयोग गर्छन् र ददेरी र गहनामा नेपाल बिद्युत प्रधिकरणबाट प्रसारण छ भने बाकी मा बुटवल पावर कम्पनी वाट विजली प्रसारण भएकोछ। वर्षातको समयमा पानी धेरै पर्दा विजुली अवरुद्व हुने गरेको छ।	• पक्की भवन, झ्याल ढोका, शौचालय, खानेपानी जस्ता भौतिक संरचना व्यवस्थित भएको हुने छ। • मोटर बाटो गाउँ पालिकाको प्राथमिकतामा रहेको र क्रमशः बाटोको स्तर वृद्धि हुदै जानेछ। • सबै कुलोलाई पुन निर्माण गरि पक्की भई राम्रो सेवा प्रदान हुनेछ । • पहिरोको रोकथाम र पुलहरुको मर्मत भई राम्रो पहुँच हुनेछ। • गाउँपालिकामा विद्युतको प्रवाहमा नियमितता भई ईन्धनको रुपमा प्रयोग भैरहेको दाउरा र एल. पी. जि गयाँस क्रमशः घट्दै गई विद्युतीय चुलोको प्रयोग बढ्नेछ।।	
मानविय सम्पत्ति	• करिव ७९ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेको छ। अधिकाँस युवा जनशक्तिहरु रोजगारीका लागि गाउँ बाहिर रहेका छन्। • गाउँमा ३२२३ महिला र ३३६० पुरुष आर्थिक रुपमा सक्रिय छन्। • जम्मा ३४ जना महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविका छन्। • २४ जना ले प्राथमिक उपचार सम्बन्धि र २४ जनाले खोज तथा उद्दार तालिम लिनु भएकोछ।	• सीपमुलक दक्षता वृद्धि भई आम्दानी बढेको हुनेछ। • थोरै बाँकी रहेको निरक्षरता दरमा कमी भई पुर्ण साक्षर भएको हुनेछ साथै उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने, प्राविधिक शिक्षा प्रप्त गर्ने संख्यामा वृद्धि भई रोजगारीमा लाग्ने र आय आर्जनमा वृद्धि हुनेछ। • आय अर्जन तथा रोजगारीको सिर्जना स्थानीय स्तरमै भई	२

जीविकोपार्जनको सम्पत्ती	जीविकोपार्जनको सम्पत्तिहरुको हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था (परिदृश्य) र गुणस्तर	हालको अवस्थाको स्तर
		बैदेशिक रोजगारीको मात्रै भर पर्नुपर्ने अवस्थामा कमी भएको हुनेछ भने सिर्जनशिल रोजगारीका लागी भारत जाने क्रम बन्द हुनेछ।	
आर्थिक सम्पत्ती	• आम्दानीका मुख्यस्रोतहरुमा स्थानीय ज्याला मजदुरी, कुषि तथा पशुपालन, व्यापारहरु रहेका छन्। • हरेक घरहरुवाट मजदुरीकालागि भारत जानेगरेको र यसवाट हुने आम्दानी नै मुख्य स्रोतमा रहेको छ। • आर्थिक कारोवारका लागि महिला समूहहरुमा मासिक वचत, बैंकिङ स्रोत, सहकारी संस्था, रेमिट्यान्सहरुको सेवाहरु रहेका छन्। (हिमचुली वचत तथा ऋण सहकारी, नविल वैक,सृजनसिल बहुउद्देश्य सहकारी संस्था • साना तथा घरेलु उद्योगहरुमा फर्निचर, ढाका वुन्ने उद्योगहरु रेहका छन् केही स्थानीय तहमा दर्ता भएका छन्। • केहि वैदेशिक रोजगारीमा रमेत गएको छन् भने वजार केन्द्रहरु केही रहेका छन्।	• स्थानीय स्तरमा पाईने वस्तुहरुको आधारमा साना तथा घरेलु उद्योग संचालन तथा साना वन तथा कृषि उद्यागेको स्थापना र व्यवस्थापन गर्ने, • बैंकिक तथा वित्तिय सस्थाको संख्या वृद्धि हुने र सेवा सुविधाहरुको गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुने	२.५
सामाजिक सम्पत्ती	• सामुदायिक वन, कवुलियती वनहरु क्रियाशिल रहेका छन्। आमा तथा महिला समूह रिन तथा बचत कार्य गर्दै आएका छन् भने केहि युवा कल्बहरु रहेका छन्। • सहकारी संस्थाहरु क्रियाशिल रहेका छन् र धेरै जसो घरधुरीहरु यी संस्थामा आवद्द रहेका छन्। • धार्मिक आस्थाका केहि मन्दिर तथा रीतिरीवाज रहेका छन् भने मेलाहरु समेत लाग्ने गरेको छ। • इ.प्र.का रहेका र भवन नबनेको • वडा कार्यालयहरुले स्थानीय रुपमा नै सेवा प्रदान गरेको छ।	• समूह संस्थाहरुको क्रियाशिलता बढ्ने छ • प्रहरी चौकी को व्यवस्थित भवन निर्माण भई सर्वशुलव सेवाहरु प्रवाह भएको हुनेछ। • वडास्तरमा व्यवस्थित सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरुको सवलिकरण भएको हुनेछ।	२

जीविकोपार्जनको सम्पत्ती	जीविकोपाजर्नको सम्पत्तिहरुको हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था (परिदृश्य) र गुणस्तर	हालको अवस्थाको स्तर
	• स्वास्थ चौकीहरु हरेक वडामा रहेको र करार कर्मचारीहरु बाट सञ्चालनमा रहेको छ, दरवन्दी अनुसारको पदपूर्ती भएको छैन्।		

३.२.७ प्रकोपको अवस्था तथा अनुकूलन क्षमताको विश्लेषण (Hazard and Adaptive Capacity Analysis)

यस विधिको प्रयोगबाट जलवायु जन्य प्रकोपहरुले विभिन्न क्षेत्रहरुमाः प्राकृतिक, भौतिक र समाजिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव तथा असर एवं जोखिमहरुको पहिचान गर्दै विश्लेषण गर्नुका साथै प्रकोपसँग जुध्नका लागि समुदायले गरिरहेको अनुकूलन क्षमताहरुः आर्थिक, मानविय, संस्थागत र सामाजिक क्षेत्रमा विश्लेषण गरिएको थियो। यो विधि प्रयोग गर्दा प्रभावको स्तर र अनुकूलनका प्रयासहरुको स्तर दुबैलाई १ देखी ४ अंक भार दिई विश्लेषण गरिएको थियो जसमा १ भन्नाले न्यून प्रभाव तथा क्षमता र ४ भन्नाले सबैभन्दा उच्च प्रभाव तथा क्षमता भन्ने बुझिन्छ। १ देखि ६ सबै वडा मा प्रकोपको अवस्था र यस सँग जुध्न अनुकूलन क्षमताको विश्लेषण गरीएको थियो। समग्र पालिकाको विश्लेषण गर्नको लागि वडहरु प्राप्त तथ्याङ्कलाई औसत गरिएको थियो।

यस विश्लेषण अनुसार खडेरी तथा पानीका मुहान सुक्ने र पहिरो को प्रभाव उच्च रहेको छ, तर यी प्रकोपहरूसँग जुध्ने अनुकूलन क्षमता समुदायमा न्यून रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी बाढी, कृषिमा रोग-कीरा, वन आगलागी र हावाहुरी को प्रभाव पनि उच्च रहेको छ र यी जोखिमहरूसँग सामना गर्ने समुदायको क्षमता सीमित छ। वन्यजन्तुको प्रकोपको हकमा पनि त्यससँग जुध्ने क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा पशु रोग तथा मानव स्वास्थ्यसम्बन्धी जलवायुजन्य प्रकोपहरू बढ्दै गएको देखिए तापनि, यी जोखिमहरूसँग अनुकूलन गर्ने क्षमता समुदायमा तुलनात्मक रूपमा विद्यमान रहेको देखिन्छ। समग्र रूपमा हेर्दा, जलवायुजन्य प्रकोप तथा जोखिमका कारण कृषि उत्पादनमा कमी आई खाद्य असुरक्षा बढेको, जैविक विविधतामा क्षति पुगेको, पानीका स्रोत सुक्नुका साथै पानीको उपलब्धतामा कमी आएको, साथै महिला तथा सिमान्तीकृत समुदायहरूको कार्यबोझ वृद्धि भई उनीहरूको जीविकोपार्जनमा गम्भीर असर परेको स्पष्ट हुन्छ। यद्यपि समुदायले यी असरहरूसँग निरन्तर सामना गर्दै आए पनि, तिनलाई व्यवस्थित, योजनाबद्ध तथा दीर्घकालीन रूपमा सम्बोधन गर्ने प्रयास स्थानीय सरकार र समुदाय दुवैबाट न्यून रहेको देखिन्छ।

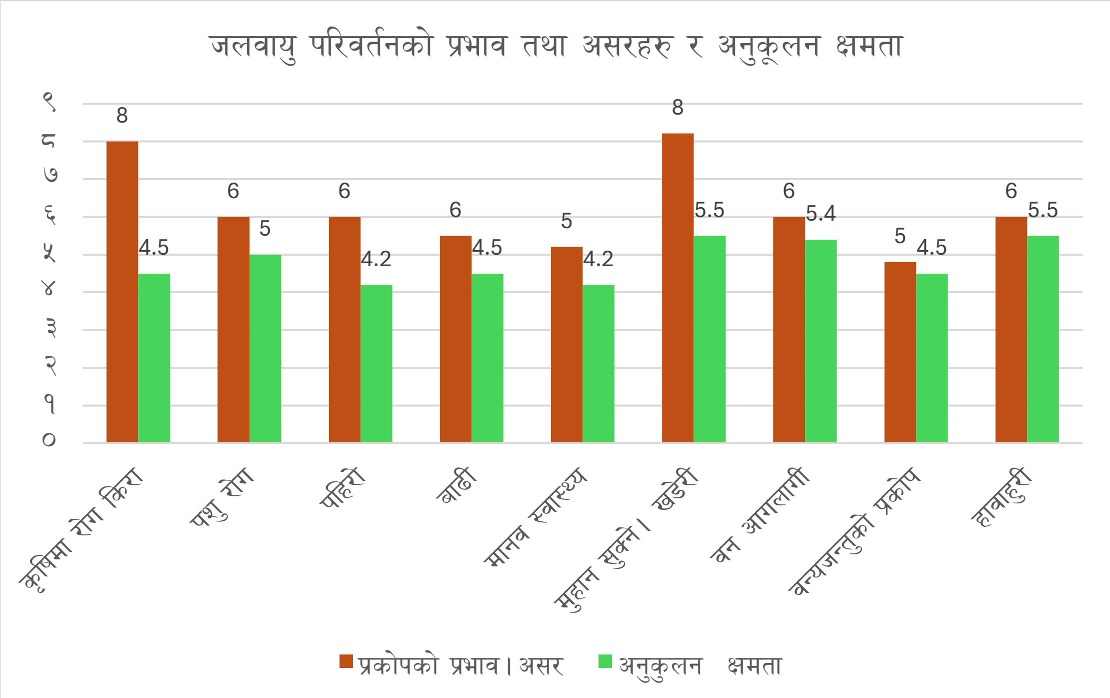

चित्र २१: जलवायु परिवर्तनका असर तथा प्रभाव एवम् अनुकूलनका प्रयासहरु

जलवायु परिवर्तनले विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव र भविष्यको परिदृश्य

सरुमारानी गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनले विषयगत क्षेत्रमा पारेको असर तथा प्रभाव पहिचान गर्न सहभागितामूलक विश्लेषण गरिएको थियो। यस छलफलमा उक्त वडामा प्रमूख ८ वटा क्षेत्रमा (कृषि तथा खाद्यसुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता विगत् (३० वर्ष) को अवस्था के कस्तो थियो, हाल के कस्तो महशुस गरिएको छ र भविष्यको अनुमान के कस्तो गर्न सकिन्छ भनी छलफल गरिएको थियो। सो छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई समग्रमा तलको तालिकामा नं १५ समेटिएको छ।

तालिका १४: जलवायु परिवर्तनले विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव र भविष्यको परिदृश्य

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अघिको अवस्था	हाल महशुस गरिएको अवस्था	भविष्यको अनुमान
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	• खेतबारीमा गोठेमलको प्रयोग गर्ने, • रैथाने जातका बाली लगाउने, • रोगकीराको प्रकोप कम हुने, रोग कीरा देखिएमा स्थानीय स्तरमै उपलव्ध परम्परागत तरिकाले उपचार गर्ने, • आफुलाई आवश्यक पर्ने बीउ बिजनको जोहो आफैले गर्ने, • खाद्यान्न अपुग भएको अवस्थामा तराईतिरबाट आपुर्ति गर्ने,	• खेतबारीमा रासायनिक मलको अत्यधिक प्रयोग, विगतमा लगाईने रैथाने बालीहरु लोप भैसकेको, हाईब्रीड बीउको प्रयोग, सबै खेती बालीको बीउ खरिद गरि लगाउँदा आर्थिक भार बढेको, • समयमा पानी नपर्ने कारणले उत्पादनमा अनिश्चितता, पानी पर्ने तौरतरिका फरक भएकाले बारीको मलिलो माटो बगाउने, • पहिरो तथा बाढीको प्रकोपले खेतियोग्य जमिन क्षती हुने गरेको, धान, गहुँ, मकै, तरकारी बालीमा रोगकीराको प्रकोप बढेको, • मिचाहा झारको बढ्दो प्रकोपले खेतियोग्य जमिनहरु ढाक्दै गएको, वन्यजन्तुको प्रकोपले मानिसहरुले खेती लगाउन छोड्दै गएका, • आफ्नो उत्पादनले अपुग भएमा गाउँमै अन्य व्यक्तिबाट किनेर खाने गरिएको,	• भविष्यमा अझै उत्पादन कम हुने, रोगकीराको प्रकोप बढ्ने, माटोको शक्ति ह्रास हुनाले खाद्य असुरक्षा बढ्ने, भोकमरीको सम्भावनालाई नकार्न सकिँदैन, हाल अली अली भएका स्थानीय जातहरु लोप हुने, • सिँचाईको अभाव बढ्दै जाने हुँदा बैकल्पिक उपायको खोजि गर्नुपर्ने, • खडेरी बढ्दै जाँदा उत्पादनमा कमी हुने, बसाई सराई बढ्ने।
वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	• विगतमा वनमा विभिन्न प्रकारका घाँस हुने, जंगली जनावरहरुमा बाघ पनि देखिन्थ्यो, मयूर चरा निकै पाईन्थयो, • आगलागी कम हुने गरेको, • जंगली जनावर रातुवा बारीमा आउदैनथ्यो,	• विगतमा पाईने घाँस आजकल हराएको छ र वनमा वनमारा झार बढेको, • जंगली जनावर बदेल, दुम्सी, बाँदर बढेको • वनमा आगलागी बढेको, • मयूर लोप भएको तर सुगा बढेको,	• बन्य जन्तु बाँदर, बँदेल, रतुवा र सुगाको अति आक्रमणले मानिसहरु खेति गर्न कम गर्नेछन् जसको कारण खाद्य असुरक्षा बढ्नेछ, • आर्थिक भार बढ्ने, • बसाई सराई बढ्ने,

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अघिको अवस्था	हाल महशुस गरिएको अवस्था	भविष्यको अनुमान
	• वनमा साना कीरा भुसुना हुने गरेको, • विगतमा समूदायिक वन नभएता पनि बोट विरुवा बढी थिए, • राष्ट्रिय वन मात्रै भएको, वनको काठ चोरी निकासी हुने गरेको।	• वनमा हुने भुसुना हराएको, • वनमा रतुवा (मृग) हाल बारीमा आई चना खेती खाने गरेको, आँपमा कीरा बढी लाग्ने गरेको, आँप पहिले भन्दा १५ दिन अगाडी पाक्ने गरेको, भदौरे आँप छिटै पाक्ने गरेको, • अन्य मसला बाली टिमूर अमला, दाल्चिनी पनि छिटो पाक्ने गरेको, • वनमा बँदेलको वृद्धिले पशुमा लाग्ने किर्ना बढेको, • विभिन्न प्रजातीको वनमारा झार बढेको, तर साझ, बैदारो जस्ता घाँसहरु घटेको, सल्ला र सालका रुखहरु माथि सर्दै गएका छन्।	• तापक्रम बढीरहेको हुँद वनजंगलमा आगलागी बढ्ने, • केही बन्यजन्तु जस्तै बाघ लोप हुँदै जाने।
उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार	• पक्की घरहरु थिएनन्, बाटो थिएन, हालका जस्ता पक्की पुल पुलेसाहरु, सिँचाई कुलोहरु थिएनन्। गोरेटो घोडेटो बाटो प्रयोग गर्ने गरिन्थ्यो। विजुली बत्तिको सुविधा थिएन, सल्लोको दियालेको प्रयोग गर्ने गरिन्थ्यो।	• बटोहरु कालोपत्रे भएका छन्, सिमेन्ट ईटको प्रयोग गरी पक्की घर भवनहरु बनिरहेका छन्, पक्की पुलहरु, पक्की कुलोहरु बन्दै गएका छन्।	• कंक्रिटको प्रयोग बढ्दै जाने जसले गर्दा तापक्रममा झन वृद्धि हुने देखिन्छ, बाटोहरु पक्की बन्दै जाँदा यातायातको सुविधा संगै सडक दुर्घटनामा पनि वृद्धि हुनेछ। उद्योगधन्दाहरु बढ्दै जाँनेछ जसले हरितगृह ग्यासको उत्सर्जन पनि बढाउनेछ।
स्थानीय तथा ग्रामीण शहरी बस्ति	• विगतमा घरहरु पातला थिए, खरको छाना थिए, घरहरु चारपाखे र झ्यालढोका कम हुने थियो जसले हिउादमा जाडोबाट बचाउथ्यो, • बिकास नभएको र शिक्षा, स्वास्थ्यको, यातायातको सुबिधामा कमी थियो। एक स्थानबाट अर्को	• हाल बस्तीहरु बाक्ला भएका छन्, बजार क्षेत्रमा ईटा र सिमेन्टको प्रयोग गरी घरहरु बनाउने चलन बढेको छ भने गाउँघरमा जस्तापाताकाको प्रयोग भएको छ, • हाल परिवार छुट्टिदा अर्को घर नबनाई ग्रामीण बसाइसराइ शहरतिर बढ्दो क्रममा छ।	• बसाई सराई बढ्नेछ, • सामाजिक सम्बन्ध घट्दो, • बसाइसराई बढ्ने हुदा बस्ती खाली हुदै जाने सम्भावना, • पक्की घरहर बढ्दै जाने, • सामाजिक सम्बन्धहरु निकै कमजोर हुने।

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अघिको अवस्था	हाल महशुस गरिएको अवस्था	भविष्यको अनुमान
	स्थानमा जानुपर्दा पैदल या घोडाको प्रयोग गर्ने गरिन्थ्यो, • सामाजिक सम्बन्ध निकै नजिकको हुन्थ्यो।	सामाजिक सम्बन्धहरु क्रमश कमजोर हुँदै गएको छ।	
स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाई	• गाउँमा कोही बिरामी पर्दा बैद्यसँग ओखती गर्ने गरिन्थ्यो। स्थानीय स्तरमा पाईने औषधियुक्त जडिबुटी प्रयोग गर्ने गरेको, • खुल्ला दिसा गर्ने चलन भएकाले झाडापखाला जस्ता रोग बढी लाग्नाले बर्षेनी धेरै मानिसहरु प्रभावित हुने गर्थे, • गर्मी सिजनमा पनि पंखाको प्रयोग हुदैनथ्यो, • हालको जस्तो अस्पतालको सुविधा नभएको, अन्धविश्वास बढी भएको, रोगलाग्दा घोट्ताप्के, जस्ता जडिबुटीको प्रयोग गर्नेगरेको, • विगतमा गाउँमा बच्चाहरु माहामारिमा परी मृत्यु हुने गरेको, • तराईमा औलो रोग लाग्ने सुनिन्थ्यो। गाउँमा सुरक्षित थियो।	• तराई देखी पहाडसम्मै डेंगु, कालाजार रोगहरु बढेको, मच्छरको प्रकोपहरु बढेको। गर्मी बढ्नाले मानिसहरुले पंखाको प्रयोग गर्न सुरु गरेका छन्। विगत् १५ वर्ष देखी झुलको प्रयोग भैरहेको अवस्था छ। • गाउँपलिकाको अग्लो स्थामा समेत केही वर्ष देखी मच्छर लाग्न थालेको छ। • गाउँ गाउँमा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु भएकाले प्रथमिक उपचार, गर्भवती महिलाको नियमित स्वास्थ्य जाँच, बालबालिकाहरलाई नियमित खोपको व्यवस्था भएको छ। पालिका स्तरमा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरुले सामान्य रोगको उपचार गर्ने र जटिल रोगहरुकालागी अन्य स्थानका ठुला अस्पतालहरुमा रिफर गरी उपचार सहजै पाउन सकिएको छ। • एक घर एक धाराको अवधारण अनुरुप खानेपानीको व्यवस्था हुँदै गएको छ।	• मनिस, कृषिबाली, पशुहरुमा नयाँ नयाँ रोगहरु देखिने हुनसक्छ। गरीब परिवारहरुमा उपचार गर्न आर्थिक भार बढ्न सक्छ, • वनमा किर्नाको प्रकोप बढ्दै जाने, • शुद्ध खानेपानकिो व्यवस्थापन अझ प्रभावकारी हुँदै जानेछ। स्वास्थ्य संथाहरु वृद्धि हुने तथा उनीहरुले प्रदान गर्ने सेवाको गुणस्तरमा वृद्धि हुनेछ।

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अघिको अवस्था	हाल महशुस गरिएको अवस्था	भविष्यको अनुमान
		सरसफाईको जनचेतना बढेको छ। बालबालिकामा रोगहरु कम लाग्ने गरेको छ। सबैले व्यवस्थित सौचालयको प्रयोग गर्ने गरेका छन्।	
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन	• विगतमा पहिरो तथा बाढीको प्रकोप कम थियो। बर्षाको पानी नियमित रुपमा एक हप्तासम्म पर्थ्यो, बाली नालीकालागी आवश्यक पर्ने समयमा पानी पर्ने गर्थ्यो। • हिउँदको सिजनमा पनि समय समयमा पानी पर्ने भएकाले खडेरी नहुने, वनमा आगलागी निकै कम हुने हुन्थ्यो। कारणवश कुनै खालको विपद्ले समूदायका घरधुरीहरुलार्य प्रभावित गरिहालेमा समूदायका अन्य छिमेकी हरुले सहारा दिने, घर बनाउनमा सहयोग गर्ने गरिन्थ्यो। स्थानीय सरकार नभएकाले हालको जस्तो विपद् कोष तथा विपद् व्यवीथापन समितिहरु हुँदैनथे। • लेकतिर पानी परेको देखिएमा खोला, नदीमा पानी बढ्न सक्ने अनुमान गरी सोही अनुसार खेतिपातीको व्यवस्थापन गरिन्थयो।	• हाल पानी पर्ने तौर तरिकामा भएको फेरवदलले आरी घोप्टे पानी पर्ने गर्छ, जमिनले पानी सोस्न पाउँदैन, बारिमा हालेको मल सबै बगाएर लैजान्छ। • एक्कासी आएको बाढीले खेत कटान गर्ने, खेत बगाउने, अन्नबाली लगाएको बारी बगाउने, मानिसको ज्यान जाने, पशुबस्तुहरु बगाउने जस्ता प्रकोपहरु निकै बढेको अवस्था छ। • तापक्रम बढेको कारण र समयमा पानी नपर्दा सुख्खा बढेको छ। बाली उत्पादनमा कमी आएको छ। • हालका वर्षहरुमा अनुमान गरेको भन्दा फरक मौषमी अवस्था भएकाले स्थानीय सरकार तथा अन्य निकायले विपद् पुर्व तयारीका कार्यहरु गरिरहेका छन्। विपद् व्यवस्थापनका लागी विभिन्न पालिका स्तरीय, वडा स्तरीय र बस्ती	• आगामी दिनमा प्रकोपका घटनाहरु जस्तै बाढी, पहिरो बढ्दै जानेछन्। बाढी पहिरो बढिजसो हाम्रो जस्तो पहाडी क्षेत्रमा बढी हुने भएकाले मानिसहरु बसाई सराई गर्नेछन्। विपन्न वर्गहरु अझै बढी प्रभावित हुनेछन। • विपद् बढ्दै जाने विषयलाई मध्यनजर गरी सरकारले पनि व्यवस्थापनका कार्यहरु बढाउनेछ।

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अघिको अवस्था	हाल महशुस गरिएको अवस्था	भविष्यको अनुमान
		स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिहरु गठन गरी परिचालन गर्ने अभ्यास छ तर सबैले नियमित रुपमा तालीम नपाएको, आवश्यक सामग्री पर्याप्त नभएको अवस्था छ।	
जलस्रोत तथा उर्जा	• सबैले उर्जाको रुपमा दाउरा प्रयोग गर्ने र उजयालोकालागी दियालो प्रयोग गरिन्थ्यो। • वन जङ्गलमा ठाउँ ठाउँमा पोखरी हुने गरेको, भैसी आहाल बस्ने गरेको थियो। • टाढा रहेको कुवाबाट गाग्रीमा बोकेर पानी खाने गरेको, पानीको स्वाद पनि राम्रो हुन्थ्यो। • खानेपानीको स्रोत धेरै टाढा भएकाले महिलाहरुले २ देखी ३ घण्टासम्म हिँडेर पानीको जोहो गर्नुपर्ने। कहिलेकाहीं राती पनि पानीको पालो लाग्नुपर्ने। • मुलहरुमा पानी पर्याप्त थिए।प्राय सबै गाउँहरुमा मौला गाडेका पोखरीहरु थिए।	• हाल ५० प्रतिशत दाउराको प्रयोग कम भएको छ। • डाँडाँमा भएका पोखरीहरु पुरिएका छन् भने केही हराईसकेका छन्। • पानी पर्ने तौर तरिकामा फेर वदल भएकाले पानीका मुहान सुक्दै गएका छन्। मुहानको संरक्षणमा ध्यान पुगेको छैन। • हाल धेरैजसो गाउँमा एक घर एक धारा भएको र केही गाउँमा नजिकैको कुवाबाट पानी प्रयोग गर्ने भएकाले महिलाले टाढाँबाट पानी बोक्नु परेको छैन। • उर्जाको प्रमुख श्रोतमा दाउरा र एल. पी. जी. ग्याँसको प्रयोग भैरहेको छ। • हाल परम्परागत रुपमा रहेको मौला राखेका पोखरीहरु लोप हुँदै गएको अवस्था छ।	• मुहान सुक्दै जानेछ, हालको उत्पादन योग्य भुमी खडेरीको चपेटामा पर्नेछ र भविष्यमा मरभूमीकरण तर्फ उन्मूख हुनेछ। • वन जङ्गल बढ्नेछ। • पानीका मुहानहरु सुक्दै गएकाले खानेपानी तथा सिँचाईकोलागी लिफ्ट मात्र विकल्पको रुपमा रहनेछ। बजार क्षेत्रमा ट्यांकरबाट पानी बोकेर खानुपर्नेछ। यसले आर्थिक रुपमा भार थप्नेछ। • जलजन्य प्रकोपहरु जस्तै बाढी पहिरो बढ्दै जानेछन्। बसाइसराईको सम्भावना अझै बढ्दै जानेछ। • खानेपानी व्यवस्थापनमा अझै व्यवस्थित हुँदै जाने, एक घर एक धाराको व्यवस्था हुँदै जाने र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्थापन समेत हुँदै जानेछ।

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अघिको अवस्था	हाल महशुस गरिएको अवस्था	भविष्यको अनुमान
पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा	• हालको जस्तो पर्यटनको व्यवस्था तथा अभ्यास नभएतापनि मानिसहरु परम्परागत रुपमै विभिन्न मेला पर्वहरुमा सहभागि हुने, एक अर्कासँगको आत्मीय सम्बन्धहरु बढाउने गरिन्थ्यो। गाउँमा भएका विभिन्न देवी देवताका मन्दिरहरुमा पुजाआजा गर्ने चलन थियो। विभिन्न जातीहरुको आ आफ्नै परम्परा अनुरुपका सांस्कृतिक नाचहरु नाच्ने रमाईलो गर्ने गरिन्थ्यो। • सम्पदाको संरक्षणकालागी गउँका सबै मिलेर जनासहभागिताबाट गर्ने चलन थियो।	• परम्परागत सास्कृतिक चलनहरु अभ्यास गर्ने परिपाटी घट्दै गएको छ। मानिसहरु परम्परागत भन्दा पनि आधुनिक मेलाहरुमा रमाउने गरेका छन् यद्यपी स्थानीय तहले सांस्कृतिक मेला पर्वहरुको जगेर्नाकालागी बजेट विनियोजन गर्ने गरिएको छ। गाउँबाट शहरतिरको बसाई सराईले संस्कृतिक मूल्य मान्यतामा कमी आएको पाईन्छ। प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षणमा समाज जुटेर मिलेर गर्ने भन्दा पनि स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी हो भनेर पन्छिने व्यवहार बढेको छ।	• विस्तारै आगामी दिनमा मानिसहरु संस्कृति छोड्दै जाने, परम्परागत सम्पदाहरु संरक्षण तथा सम्बर्धनको अभावले जीर्ण र लोप हुँदै जाने।

अनुकूलन तथा न्यूनिकरणका मूख्य कार्यहरुको प्राथमिकीकरण

सरुमारानी गाउँपालिकाका ६ वटै वडामा वडा स्तरीय तीन दिने स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठीमा भएको सहभागितामूलक छलफलका आधारमा पहिचान भएका मूख्य प्रकोपहरु र सो प्रकोपसँग जुध्नकालागी गर्नुपर्ने अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका प्राथमिक कार्यहरु समेत पहिचान गरिएको थियो। प्रकोप अनुसार पहिचान भएका अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका कार्यहरुको सूची तालिका नं १६ प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १५: अनुकूलन तथा न्यूनिकरणका मूख्य कार्यहरुको प्राथमिकीकरण

प्रकोपहरु	वडा नं. १	वडा नं. २	वडा नं. ३	वडा नं. ४	वडा नं. ५	वडा नं. ६
पहिरो	वृक्षारोपण तारजाली	वृक्षारोपण तारजाली	वृक्षारोपण तारजाली मेसीनरी वाल	व्यवसायिक खेती तालिम कम्पोष्ट मल बनाउने तरकारीको विउ वितरण	वृक्षारोपण, तारजाली, अश्रय स्थल पहिचान र निर्माण	वृक्षारोपण तारजाली
बाढी	वृक्षारोपण तटवन्ध	वृक्षारोपण तटवन्ध	वृक्षारोपण	वृक्षारोपण तटवन्ध	वृक्षारोपण तटवन्ध	
कृषिरोग	कृषि तालीम, खेति प्रणली परिवर्तन जैविक विषादी प्रयोग	व्यवसायिक खेती तालिम कम्पोष्ट मल बनाउने तरकारीको विउ वितरण	व्यवसायिक खेती तालिम कम्पोष्ट मल बनाउने अदुवा पकेट क्षेत्र निर्माण	व्यवसायिक खेती तालिम कम्पोष्ट मल बनाउने तरकारीको विउ वितरण	तरकारी खेती तालिम करर्सावारी प्रवद्धन आई पि एम	व्यवसायिक खेती तालिम, कम्पोष्ट मल बनाउने, तरकारीको विउ वितरण
पशुमारोग	सरसफाई आहारा व्यवस्थापन पशु स्वस्थ्य शिविर	सरसफाई भकारो सुधार डीपिङ ट्याङ्की	पशु विमा डीपिङ ट्याङ्की पशु पालन तालिम	पशु स्वास्थ्य शिविर पशुपालन तालिम पशु विमा	खोर सुधार बाख्रापालन तालिम नश्ल सुधार	पशु पालन तालिम खोर सुधार, घाँसको विउ वेर्ना वितरण
मुहान सुक्ने	वृक्षारोपण मुहान संरक्षण लिफ्ट सिँचाई	वृक्षारोपण मुहान संरक्षण लिफ्ट सिँचाई	मुल संरक्षण लिफ्ट सिँचाई मर्मत वृक्षारोपण	मुहान संरक्षण वृक्षारोपण	जुठेल्नो पानी व्यवस्थापन वृक्षारोपण मुल सरक्षण	मुहान संरक्षण वृक्षारोपण

प्रकोपहरु	वडा नं. १	वडा नं. २	वडा नं. ३	वडा नं. ४	वडा नं. ५	वडा नं. ६
वनमा आगलागी	अग्नी दस्ता निर्माण पतकर निकाल्ने, अग्नी नियन्त्रण सामाग्री, वन व्यवस्थापन	अग्नी नियन्त्रण दस्ता तयारी र सामाग्री वितरण वन व्यवस्थापन तालिम	अग्नी रेखा निर्माण अग्नी नियन्त्रण समाग्री खरीद	अग्नी रेखा निर्माण अग्नी नियन्त्रण समाग्री खरीद	अग्नी रेखा निर्माण अग्नी नियन्त्रण समाग्री खरीद	अग्नी रेखा निर्माण अग्नी नियन्त्रण समाग्री खरीद

३.२.८ सरोकारवाला निकायहरुको शक्ति सम्बन्ध विश्लेषण

सरुमारानी गाउपालिका जालवायु परिवर्तन सँग जुध्नको लागि पहिचान भएको अनुकूलन कार्यहरु कार्यानवयन गर्न अति आवश्यक छ। यि कार्यहरुलाई कार्यान्वयन गर्नको लागि सम्पुर्ण सरोकारवालाहरुको महत्वपुर्ण भुमिका रहेको हुन्छ।त्यसैले सरोकारवाला निकायहरूको पहिचान, उनीहरूको भूमिका, प्रभाव र संलग्नताको स्तर बुझ्न आवश्यक हुन्छ। यसका लागि शक्ति (Power) र रुचि (Interest) का आधारमा विश्लेषण गरिएको छ, जसले योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारी समन्वय र साझेदारी सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ।

विश्लेषणको उद्देश्यहरुः

- सरोकारवालाहरूको भूमिका र प्रभावको स्तर निर्धारण गर्नु
- प्राथमिकता अनुसार संलग्नता रणनीति तय गर्नु
- LAPA कार्यान्वयनमा समन्वय, सहकार्य र सहभागिता सुदृढ गर्नु

विश्लेषणको आधारहरुः

- शक्ति (Power): निर्णय क्षमता, स्रोत परिचालन र नीतिगत प्रभाव
- रुचि (Interest): जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यप्रति चासो, सहभागिता र प्रतिबद्धता

सरोकारवालाहरूको वर्गीकरण तथा विश्लेषणः

१. **उच्च शक्ति - उच्च रुचि (High Power, High Interest)**

समावेश निकायहरूः प्रदेश सरकार, गाउँपालिका, वडा कार्यालय, डिभिजन वन कार्यालय, लघु वित्तिय संस्थाहरु, सम्बन्धित शाखाहरू, LOCAP परियोजना, प्रतिवद्ध परियोजना

विश्लेषणः यी निकायहरू LAPA योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनका मुख्य निर्णयकर्ता र कार्यान्वयनकर्ता हुन्। उनीहरूसँग स्रोत, अधिकार र प्राविधिक क्षमता उपलब्ध हुन्छ।

रणनीतिः नियमित समन्वय र सहकार्य, योजना निर्माणमा सक्रिय संलग्नता

२. उच्च शक्ति - कम रुचि (High Power, Low Interest)

समावेश निकायहरूः जिल्ला समन्वय समिति, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, घरेलु उद्योग, महिला तथा बालबालिका शाखा, लघु उद्यम कार्यालय, एकिकृत कृषि तथा पशुपन्छी कार्यालय

विश्लेषणः यी निकायहरूसँग पर्याप्त अधिकार र प्रभाव भए पनि जलवायु अनुकूलन कार्यक्रम प्रति प्रत्यक्ष रुचि कम हुन सक्छ।

रणनीतिः नियमित सूचना प्रवाह र समन्वय, आवश्यकताअनुसार संलग्नता बढाउने, नीतिगत तथा प्रशासनिक सहयोग सुनिश्चित गर्ने

३. कम शक्ति - उच्च रुचि (Low Power, High Interest)

समावेश निकायहरूः आमा समूह, कृषक समूह, सहकारी संस्था, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, होटल व्यवसायी, टोल विकास संस्था

विश्लेषणः यी सरोकारवालाहरू स्थानीय स्तरमा अत्यन्त सक्रिय र प्रभावित समूहहरू हुन्। उनीहरू प्रत्यक्ष रूपमा जलवायु परिवर्तनको असर भोगिरहेका हुन्छन् र अनुकूलन कार्यमा उच्च चासो राख्छन् तर कार्यनवयनको लागि श्रोत कम हुन्छ।

रणनीतिः क्षमता अभिवृद्धि (Capacity building), सहभागितामूलक योजना निर्माण र कार्यान्वयन, सचेतना अभिवृद्धि तथा सशक्तीकरण

४. कम शक्ति - कम रुचि (Low Power, Low Interest)

समावेश निकायहरूः विद्यालय, केही स्थानीय कार्यालयहरू, कृषि ज्ञान केन्द्र, हुलाक कार्यलय, सहकारी संस्थाहरु, ढाका उद्योग, एग्रोभेट आदी

विश्लेषणः यी निकायहरूको प्रभाव र संलग्नता कम रहेको पाइन्छ।

रणनीतिः आवश्यकतानुसार जानकारी उपलब्ध गराउने र आवश्यकता अनुसारको समन्वय गर्ने

चित्र २२: सरोकारवाला निकायहरुको शक्ति सम्बन्ध विष्लेषण

परिच्छेद चारः जलवायु अनुकूलन योजना

४.१ अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरणको रणनीति

- जलवायु परिवर्तन अनुकूलित उपयुक्त वीउँविजन, प्रविधि र उन्नत नश्लको प्रवर्द्धनले गर्दा पशु व्यवसाय तथा कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई खाद्य सुरक्षा बढेको हुनेछ।साथै उन्नत नश्लको पशुपालन प्रवर्द्धन पशु व्यवसायमा उत्पादन वृद्धि भई आय आर्जनमा वृद्धि भएको हुनेछ।
- पानी वहुउपयोगका निम्ति सिंचाई कुलोहरुको निर्माण, स्तरोउन्नती र साना तथा पानी किफायती सिंचाई प्रविधिहरुको प्रवर्द्धन गरिने छ ।
- जलवायुजन्य जोखिमवाट प्रभावित भिरालो, हैसियत कम भएको वन क्षेत्र र खेर गएका खाली जमिनहरुमा संरक्षण र व्यवस्थापन गरी कृषि वन प्रर्वधन तथा विकास गरिने छ।
- कृषि व्यवसायलाई भरपर्दो र सुरक्षित बनाउन कृषकहरुलाई लक्षित गरि मौसमी सूचना प्रणाली स्थापना गरि मौसमी सूचना तथा सल्लाहहरु प्रसारण गरिने छ।
- जलवायु उत्थानशील भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माण गरि दिगो र भरपर्दो आधारभुत सेवाहरुको पहुँच विस्तार गरिने छ।
- स्वच्छ उर्जाको पहुँच विस्तारका लागि स्थानीय र समुदाय स्तरमा लघु जलविद्युत, सौर्य उर्जा, सुधारिएको चुलो लगायतका प्रविधि पहिचान गरी प्रवर्द्धन गर्दै यी प्रविधिमा विपन्न वर्गको पहुँचका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिने छ।
- दिगो वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण तथा वनको हैसियतमा अभिवृद्धि गरी वन उद्यमलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ।
- स्थानीय समुदायमा लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट जलवायु परिवर्तन सम्वद्धि चेतना अभिवृद्धि भई यसका प्रभावहरुसँग अनुकूलित हुने र क्षति न्यूनीकरण गर्ने क्षमताको विकास गरिने छ।

४.२ अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्यहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण

यस विधि अन्तर्गत अनुकूलनका कार्यहरुको प्राथमिकीकरण गर्नको लागि विभिन्न आधारहरु जस्तैः प्रभावकारिता, सम्भाव्यता, दिगोपना, खर्चको मितव्ययिता, संकटासन्न घरधुरीमुखी (लक्षितबर्गमूखी) तथा महिला प्रति संवेदनशिलता निर्धारण गरिएका थिए। प्राथमिकीकरणको लागि यसमा १ देखि ४ सम्मको अङ्कभारको प्रयोग गरिएको थियो। अङ्कभार १ ले उक्त आधारहरु राम्ररी पूरा गर्न नसक्ने भन्ने जनाउँछ भने अङ्कभार ४ ले आधार राम्ररी पूरा गर्न सक्ने जनाउँछ। खर्चको मितव्ययिताको सम्बन्धमा भने कम खर्चिलोलाई ४ अंक र धेरै खर्चिलोलाई १ अंक दिइएको थियो। वडागतरुपमा आएका अनुकूलनका कार्यहरु पहिचान तथा प्राथमिकिरणलाई समग्रमा सक्षेषण गरि तालिका-१७ मा प्रस्तुत गरिएका छन्।

तालिका १६: अनूकूलनका उपायहरुको पहिचान तथा प्राथमिकिरण

जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापनका रणनीति	अनुकूलनका तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका उपायहरु	प्रभावकारी ता	सम्भाव्यता	खर्चको मितव्ययिता	लक्षित वर्ग मुखी	जम्मा	स्तर
जलवायु परिवर्तन अनुकूलित उपयुक्त वीउँविजन, प्रविधि र उन्नत नश्लको प्रवर्द्धनले गर्दा पशु व्यवसाय तथा कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई खाद्य सुरक्षा बढेको हुनेछ।साथै उन्नत नश्लको पशुपालन प्रवर्द्धनल् पशु व्यवसायमा उत्पादन वृद्धि भई आय आर्नमा वृद्धि भएको हुनेछ।	सुख्खा सहने विउ बिजनको प्रर्वधन गर्ने	४	४	३	४	१५	II
	स्थानिय रैथाने वालीको विकास गर्ने	४	४	४	४	१६	I
	घर वगैचा कार्यक्रम	४	४	३	४	१५	II
	पशुपालन तथा गोठ सुधार	४	३	२	३	१२	IV
	एकिकृत शत्रु जीव व्यावस्थापन कार्यक्रम	४	४	३	३	१४	III
	मौसम सुहाउँदो कृषि वन तथा फलफूल खेती	४	४	४	३	१५	II
	वैकल्पिक पशु तथा पंक्षि पालन (कुखुरा तथा उन्नत वाख्रा)	४	४	३	३	१४	III
पानी वहुउपयोगका निम्ति सिंचाई कुलोहरुको निर्माण, स्तरोउन्नती र साना तथा पानी किफायती सिंचाई प्रविधिहरुको प्रवर्द्धन गरिने छ।	पक्की सिँचाई कुलो निर्माण	४	४	४	४	१६	I
	जुठेल्नो पानी संकलन	३	३	४	४	१३	III
	मुहान संरक्षण	४	३	२	३	१२	IV
	लिफ्ट सिँचाईको व्यवस्था	३	३	४	४	१३	III
	थोपा सिँचाई व्यवस्था	४	४	४	४	१६	I
	सुख्खा सहने प्रजातीको वृक्षारोषण	४	४	४	४	१६	I
	विपन्नका लागि कृषि वन कार्यक्रम	३	३	३	४	१३	II
	भिरालो जग्गामा घाँस तथा फलफूलका विरुवा रोपण	४	३	३	३	१३	II
कृषि व्यवसायलाई भरपर्दो र सुरक्षित बनाउन कृषकहरुलाई लक्षित गरि मौसमी सूचना प्रणाली स्थापना गरि मौसमी सूचना तथा सल्लाहहरु प्रसारण गरिने छ।	मौसमी सूचना केन्द्रको स्थापना तथा सूचनाहरुको प्रसारण	४	४	३	४	१५	I
	सूचना प्रविधिमा सचेतना कार्यक्रम	४	४	२	३	१३	III
	विपद् पुर्व सूचना सम्प्रेषण गर्न डिजिटलाईजेसन विषयमा अभिमुखिकरण	४	४	३	२	१३	III
	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति निर्माण	४	४	३	३	१४	II
जलवायु उत्थानशील भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माण गरि दिगो र भरपर्दो आधारभुत सेवाहरुको पहुँच विस्तार गरिने छ।	आश्रय स्थलको पहिचान र निर्माण	३	४	२	४	१३	II
	विपद् सामग्री भण्डारण गर्ने भवन निर्माण	३	३	३	४	१३	II
	आपतकालिन संचालन केन्द्र स्थापना	४	३	२	३	१३	II

जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापनका रणनीति	अनुकूलनका तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका उपायहरु	प्रभावकारी ता	सम्भाव्यता	खर्चको मितव्ययिता	लक्षित वर्ग मुखी	जम्मा	स्तर
स्वच्छ उर्जाको पहुँच विस्तारका लागि स्थानीय र समुदाय स्तरमा लघु जलविद्युत, सौर्य उर्जा, सुधारिएको चुलो लगायतका प्रविधि पहिचान गरी प्रवर्द्धन गर्दै यी प्रविधिमा विपन्न वर्गको पहुँचका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिने छ।	विद्युतीय ईन्डक्सन चुलो प्रवद्धन गर्ने	३	४	३	४	१४	II
	विद्युत सेवा नियमित प्रवाहमा सुनिश्चित गर्न विद्युत लाईन प्रसारण व्यवस्थापन गर्ने	३	३	३	४	१३	III
	बायोग्यास प्रवद्धन गर्ने	४	४	३	४	१५	I
	सौर्य उर्जा प्रवद्धन (सोलार लिफ्ट खानेपानी तथा सिँचाई)	४	३	२	३	१३	III
	स्थानीय उत्पादनहरु (अदुवा, बेसार) को सुठो तथा धुलो तयार गरी बजारीकरण गर्न सोलार ड्रायरको व्यवस्था	४	३	२	२	११	IV
दिगो वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण तथा वनको हैसियतमा अभिवृद्धि गरी वन उद्यमलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ।	वनडढेलो हुनबाट बचाउन जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	४	४	४	४	१६	I
	आगलागी तथा चरीचरण बन्द गर्ने नीति तर्जुमा तथा कार्यान्वयन	४	३	३	४	१४	II
	मिचाह प्रजातीहरुको नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन	४	३	३	३	१३	III
	दीगो वन व्यवस्थापन	३	३	३	३	१२	IV
	आगोलागी नियन्त्रणका सामाग्री तथा तालिमहरु	२	४	३	२	११	V
	वन उद्यम प्रवर्द्धन गर्ने	४	४	३	४	१५	I
स्थानीय समुदायमा लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट जलवायु परिवर्तन सम्वद्धि चेतना अभिवृद्धि भई यसका प्रभावहरुसँग अनुकूलित हुने र क्षति न्यूनीकरण गर्ने क्षमताको विकास गरिने छ।	जलवायु परिवर्तन सम्वन्धि सचेतना अभिवृद्धि गर्ने	४	३	३	३	१३	II
	स्थानीय तहमा जलवायु परिवर्तनका लागि इकाइ तथा महिला फोकल विन्दु तोकने।	४	४	४	३	१५	I
	जलवायु परिवर्तनका अध्ययन तथा सचेतना सामाग्रीका तयारी तथा प्रसार	४	२	२	३	११	IV
	जलवायु परिवर्तन सम्बन्ध विद्यालय कक्षा सञ्चालन	४	३	२	३	१२	III

४.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा

वडागत अनुकूलन योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट पहिचान भई र गाउँपालिका तहमा सक्लेषण गरि प्राथमिकतामा परेका जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले प्राविधिक रुपमा सवल देखिएका अनुकूलनका उपायहरुलाई समेट्दै र स्थानीय जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, सामुदायिक नेतृत्वका व्यक्ति तथा समुदायद्धारा गरेका अनुकूलन प्रयासहरुलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै यस अनुकूलन योजना तर्जुमा गरिएको छ। यस पालिकाको उच्च प्राथमिकतामा परेको र तत्कालै गर्न आवश्यक देखिएको क्रियाकलापहरु समावेश

गरिएका छन्। यस योजनाको बजेट तर्जुमा गाउँपालिकाको विद्यमान दररेट, सम्बन्धित सरकारी निकायहरुसँगको समन्वय र योजना तयारीमा संलग्न स्थानीय व्यक्तिहरुको अनुभवको साथै प्राविधिकहरुको सुझावका आधारमा गरिएको छ। यस कार्ययोजनामा पहिलो वर्ष रु ४८०२५०००।- (१३ प्रतिशत) दोस्रो वर्ष रु. ९३६८८०००।- (२६ प्रतिशत) र तेस्रो वर्ष रु. ९०५३३०००।- (२५ प्रतिशत) , चौथो वर्ष ८०३१७०००।- (२२ प्रतिशत) र पाचौ वर्ष ५०९७००००।- (१४ प्रतिशत) गरी जम्मा रु ३६,३५,३३,०००।- बराबरका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छन्। यस कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति हेरी स्थानीय निकायहरु र समूहहरुले पनि योगदान गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका छन्।

यसरी नै विषयगत क्षेत्र अनुसार कृषि तथा खाद्य सुरक्षामा २९ प्रतिशत, वन, जैबिक बिविधता तथा जलाधार संरक्षणमा ७ प्रतिशत, जलश्रोत तथा उर्जामा ८ प्रतिशत, शहरी तथा ग्रामीण वसोबासमा ४ प्रतिशत, उद्योग यातायात तथा भौतिक पूर्वाधारमा १८ प्रतिशत, पर्यटन एवम् सास्कृतीक सम्पदा ५ प्रतिशत, स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाईमा ४ प्रतिशत, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा ७ प्रतिशत, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासनमा १६ प्रतिशत र क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतनामा ३ प्रतिशत, रहेको छ। बजेटको संक्षिप्त विवरण तालिका-१८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १७: विषयगतक्षेत्र अनूसारको वार्षिक बजेटको विवरण

विषयगत क्षेत्र	२०७७।७९	२०७८।८०	२०७९।८१	२०८०।८२	२०८१।८३	बजेट (०००)
	बजेट (०००)	बजेट (०००)	बजेट (०००)	बजेट (०००)	बजेट (०००)	
कृषि तथा खाध्य सुरक्षा	१३२५१	२७१५३	२३३७३	२९२१७	१२८८५	१०५८७९
वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	७५७५	६८७०	५७१०	४३२०	१५५५	२६०३०
जलस्रोत तथा उर्जा	१३१०	१३१२५	८४९५	३७२५	१७५०	२८४०५
शहरी तथा ग्रामीण वसोवास	२६००	४५५०	३१००	१९५०	९५०	१३१५०
उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र	१८५	१५४८०	२०२८५	१६०१०	१४७५०	६६७१०
पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा	३०	२०००	५६२५	७३३०	३३००	१८२८५
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई	१६६४	५२४५	३८००	१२५०	१६५०	१३६०९
विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन	८२३०	२७९०	७४५५	३५७०	१९५०	२३९९५
लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन	११६५०	१३०७५	११४००	११०२५	११०५०	५८२००
क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना	१५३०	३४००	१२९०	१९२०	११३०	९२७०
जम्मा	**४८०२५**	**९३६८८**	**९०५३३**	**८०३१७**	**५०९७०**	**३६३५३३**

तालिका १८: गाउँपालिका तहको कार्यक्रम तथा बजेट

क्र. सं.	अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरण कार्यहरु	ईकाइ	परिमाण	कार्यान्वयन गरिने आर्थिक वर्ष अनुमानित लागत					जम्मा
				आ. व. २०८२/०८३	आ. व. २०८३/०८४	आ. व. २०८४/०८५	आ. व. २०८५/०८६	आ. व. २०८६/०८७	
१	कृषि तथा खाध्य सुरक्षा			५०००००	१४५००००	१०००००	३०००००	१०००००	२४५००००
१.१	कृषि तथा पशु विमा कार्यक्रम कार्यविधि तयार गरी सञ्चालन तथा अनुदान प्रदान	पटक	१		१००००००				१००००००
१.२	स्थानिय श्रोत व्यक्ति तथा अगुवा कृषकलाई प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम र कृषक पाठशाला स्थापना	पटक	२		३०००००		३०००००		६०००००
१.३	कृषि व्यवसाय वा साना तथा लघु उद्यम स्थापनाका लागि सहयोग (खाद्यान्न प्रशोधन, कृषि, वन तथा उत्पादनमा आधारित उद्यम, जडिबुटी, आदि)	गोटा	३	१०००००		१०००००		१०००००	३०००००
१.४	उत्थानशिल जीविकोपार्जन रणनीति तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१		१५००००				१५००००
१.५	पकेट क्षेत्र विकास गर्नकालागी अध्ययन	पटक	१	१५००००					१५००००
१.६	उद्यमीहरुलाई बजार संजालसँग लिंकेज बजार रणनीति तयारी	पटक	१	२५००००					२५००००
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**			**२००००**	**१२००००**	**२००००**	**१२००००**	**२००००**	**३०००००**
२.१	अग्नी नियन्त्रण तथा डढेलो नियन्त्रणका लागि सचेतना अभियान।	पटक	१०	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००	१०००००
२.२	वन डढेलो न्यूनीकरण र व्यवस्थापन गर्न गाउँपालिका स्तरको योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने।	पटक	२		१०००००		१०००००		२०००००
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**			**0**	**0**	**२५००००**	**०**	**०**	**२५००००**
३.१	जलस्रोत ऐन तथा कार्यविधि निर्माण	पटक	१			२५००००			२५००००

क्र. सं.	अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरण कार्यहरु	ईकाइ	परिमाण	कार्यान्वयन गरिने आर्थिक वर्ष अनुमानित लागत					जम्मा
				आ. व. २०८२/०८३	आ. व. २०८३/०८४	आ. व. २०८४/०८५	आ. व. २०८५/०८६	आ. व. २०८६/०८७	
४	**शहरी तथा ग्रामिण वसोवास**			**०**	**२०००००**	**०**	**०**	**०**	**२०००००**
४.१	भूउपयोगको नीति तर्जुमा।	पटक	१		२०००००				२०००००
५	**उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र**			**०**	**३०००००**	**३०००००**	**१५००००**	**०**	**७५००००**
५.१	वायोयन्जिनिरिग प्रविधी सम्वन्धि प्राविधिकहरुलाई तालिम।	पटक	२		१५००००		१५००००		३०००००
५.२	भूकम्प, बाढी तथा पहिरो जस्ता विपद् जोखिम प्रतिरोधी घर तथा पूर्वाधार निर्माणको निति बनाउने	पटक	2		१५००००	१०००००			२५००००
५.३	उत्थानशिल पूर्वाधारका लागि मर्मत सम्भार कार्य विधि तर्जुमा तथा कार्यान्वयन।	पटक	१			२०००००			२०००००
६	**पर्यटन, प्राकृतिक तथा सास्कृतीक सम्पदा**			**०**	**५००००**	**५००००**	**५००००**	**५००००**	**२०००००**
६.१	पर्यटनमा आधारित स्वरोजार कार्यक्रम (संकटासन्न महिला तथा घरधुरीहरु)	जना	५		५००००	५००००	५००००	५००००	२०००००
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**			**१०००००**	**१०००००**	**२०००००**	**१०००००**	**१०००००**	**६०००००**
७.१	पालिका स्तरिय फोहोर व्यवस्थापन कार्यविधी निर्माण	गोटा	१			१०००००			१०००००
७.२	सरसफाई सम्बन्धि जनचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	५०००००
८	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**			**९५००००**	**१०५००००**	**१२०००००**	**५५००००**	**४५००००**	**४२०००००**
८.१	वडा स्तरमा विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना, सुदृढिकरण तथा परिचालन।	पटक	४		२०००००	२०००००	२०००००	२०००००	८०००००
८.२	स्थानिय विपद् व्यवस्थापन समितिलाई तालिम तथा प्रविधि सहयोग।	पटक	५	१५००००	१५००००	१५००००	१५००००	१५००००	७५००००

क्र. सं.	अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरण कार्यहरु	ईकाइ	परिमाण	कार्यान्वयन गरिने आर्थिक वर्ष अनुमानित लागत					जम्मा
				आ. व. २०८२/०८३	आ. व. २०८३/०८४	आ. व. २०८४/०८५	आ. व. २०८५/०८६	आ. व. २०८६/०८७	
८.३	जलवायु परिवर्तन सम्वन्धि तालिम कार्यक्रम (कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधि)	पटक	२		१०००००		१०००००		२०००००
८.४	स्थानिय एफ.एम. मार्फत जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि जिङ्गल उत्पादन तथा प्रशारण।	पटक	१			१५००००			१५००००
८.५	प्रणालीको स्थापना, स्वचालित वर्षा मापन केन्द्र (Automatic Rain Gauge) स्थापना गर्न उपयुक्त स्थानको पहिचान, जडान र तारवार	पटक	१	२०००००					२०००००
८.६	(Automatic Rain Gauge) खरिद	गोटा	२	५०००००	५०००००				१००००००
८.७	(Automatic Rain Gauge) मर्मत सम्भार खर्च	पटक	५	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	५०००००
८.९	विपद् प्रभावितहरूका लागि सुरक्षित आवास (सेफ हाउस) को पहिचान, निर्माण तथा व्यवस्थापन।	गोटा	१			६०००००			६०००००
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**			**३०००००**	**४५००००**	**४०००००**	**४०००००**	**४०००००**	**१९५००००**
९.१	जलवायु परिवर्तन ईकाइ तथा महिला फोकल केन्द्र्र स्थापना	पटक	१		५००००				५००००
९.२	लापा कार्यान्वयनको समिक्षा।	पटक	४		१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	४०००००
९.३	जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण (CC/DRR) का दृष्टिले जोखिममा रहेका घरधुरीहरूको पहिचान गरी स्थानान्तरण तथा पुनर्स्थापनामा सहयोग गर्ने,	पटक	५	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००	२०००००	१००००००

क्र. सं.	अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरण कार्यहरु	ईकाइ	परिमाण	कार्यान्वयन गरिने आर्थिक वर्ष अनुमानित लागत					जम्मा
				आ. व. २०८२/०८३	आ. व. २०८३/०८४	आ. व. २०८४/०८५	आ. व. २०८५/०८६	आ. व. २०८६/०८७	
९.४	पुनस्थापित घरधुरीहरूका लागि आवश्यकता अनुसारको अफफार्म सीपमूलक तालिम प्रदान गर्ने।	पटक	५	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	५०००००
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**			**०**	**८००००**	**५८००००**	**८००००**	**८००००**	**८२००००**
१०.१	जलवायु परिवर्तन, कृषि, पर्यटन, साना उद्यम विषयमा अनुसन्धान गर्ने तथा थेसिस गर्ने विद्यार्थीहरुकालागी छात्रबृत्ति	गोटा	५		३००००	३००००	३००००	३००००	१२००००
१०.२	जलवायु अध्ययन केन्द्रको स्थापना।	गोटा	१			५०००००			५०००००
१०.३	विद्यालयम स्तरमा जलवायु परिवर्तन सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	गोटा	१०		५००००	५००००	५००००	५००००	२०००००
	जम्मा			**१८७००००**	**३८०००००**	**३१०००००**	**१७५००००**	**१२०००००**	**११७२००००**

तालिका १९: वडा नं १ को कार्यक्रम तथा बजेट

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
१	**कृषि तथा खाध्य सुरक्षा**				**१४६१००००**			**१६६५**		**३८४५**		**३३००**		**३३८०**		**२४२०**	**१४६१०**
१.१	बाली उपचार शिविर	स्थान	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.२	माटो परिक्षण	गोटा	२	२०००००	४०००००			०	१	२००		०		०	१	२००	४००
१.३	कृषक समूहहरुलाई समूह व्यवस्थापन तालीम	पटक	५	४०००	२००००		५	२०		०		०		०		०	२०
१.४	कृषक सम्मान कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.५	व्यवसायिक तरकारी खेति तालीम	पटक	५	५००००	२५००००		२	१००	२	१००	१	५०		०		०	२५०
१.६	गडौला मल उत्पादन तालीम	पटक	५	२००००	१०००००			०		०	२	४०	३	६०		०	१००
१.७	कम्पोष्ट मल वनाउने तालीम	पटक	५	२००००	१०००००			०	३	६०	२	४०		०		०	१००
१.८	विषादी प्रयोग सम्वन्धी कार्यक्रम	पटक	५	५०००	२५०००			०	५	२५		०		०		०	२५
१.९०	कृषक समूहमा लेखा व्यवस्थापन सम्वन्धी तालीम	पटक	५	५०००	२५०००		५	२५		०		०		०		०	२५
१.१०	बेसारको विउ वितरण	गोटा	५	१०००००	५०००००			०	२	२००	३	३००		०		०	५००
१.११	बहुउदेश्य नर्सरी स्थापना	पटक	१	५०००००	५०००००			०		०		०	१	५००		०	५००
१.१२	आप, लिची र कागतीका केरा बेलाउती विरुवा खरीद तथा वितरण	गोटा	१०००	१००	१०००००			०	१०००	१००		०		०		०	१००
१.१३	आई.पि.एम तालीम ५ वटा तरकारी बालीमा	स्थन	५	१०००००	५०००००			०	१	१००	२	२००	२	२००		०	५००
१.१४	कृषि औजार खरीद तथा वितरण	पटक	५	२०००००	१००००००		१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००
१.१५	व्यवसायिक बाखा पालन तालिम ५	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.१६	नश्ल सुधारको लागि बोका खरीद तथा वितरण	गोटा	२५	५००००	१२५००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१२५०

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
१.१७	डिपीङ ट्यांकीको निर्माण ५ वटा	गोटा	५	५००००	२५००००			०	२	१००	२	१००	१	५०		०	२५०
१.१८	डिजीटल तराजु, क्यारेट खरीद तथा वितरण	गोटा	५	२००००	१०००००			०	५	१००		०		०		०	१००
१.१९	कृषक समूह अध्ययन अवोलकन भ्रमण	पटक	१	२५००००	२५००००			०		०	१	२५०		०		०	२५०
१.२०	पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.२१	च्याउ खेति तालीम	पटक	१	५००००	५००००			०	१	५०		०		०		०	५०
१.२२	भकारो सुधार	गोटा	५०	२००००	१००००००			०	१५	३००	१५	३००	१५	३००	५	१००	१०००
१.२३	सुधारीएको खोर निर्माण	गोटा	२५	३००००	७५००००			०	१०	३००	१०	३००	५	१५०		०	७५०
१.२४	कृषक संजाल गठन तथा परिचालन	पटक	१	२००००	२००००			०	१	२०		०		०		०	२०
१.२५	घासको विउ तथा बेर्ना वितरण	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.२६	तरकारीको विउ खरीद तथा वितरण	समूह	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.२७	डालेघास बेर्ना वितरण	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.२८	मौरीपालन सम्वन्धी तालीम बाङ्गेशाल	समूह	२	१०००००	२०००००			०	१	१००	१	१००		०		०	२००
१.२९	माछा पालन सम्वन्धी झिलीवाङ्ग	गोटा	२	१०००००	२०००००			०		०		०	१	१००	१	१००	२००
१.३०	रैथाने बालीको विउ खरीद तथा वितरण (गहत, भिलीङ्ग, अर्सी, लटे, बेसार पिडालु)	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.३१	बाली तथा पशु विमा	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०
१.३२	कृषि सम्वन्धि नर्सरी नाईके तालीम र परिचालन	पटक	१	२००००	२००००			०	१	२०		०		०		०	२०
१.३३	तोरी, चना, मसुरो विउ बाङ्गेशालको तल्लो भाग	पटक	१	५०००००	५०००००			०	१	५००		०		०		०	५००
१.३४	पालिका स्तरीय न्यूनतम सर्मथन मुल्य निधारण तथा अनुदान	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
१.३५	तरकारी र अन्न बालीको बालीपात्रो निर्माण तथा टास	पटक	१	५००००	५००००			०	१	५०		०		०		०	५०
१.३६	उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०
१.३७	पकेट क्षेत्र पहिचान	पटक	१	१०००००	१०००००			०		०	१	१००		०		०	१००
१.३८	संकलन केन्द्र स्थापना	स्थान	१	१००००००	१००००००			०		०		०	०.५	५००	०.५	५००	१०००
१.३९	पोषण सुधार सम्वन्धी कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
१.४०	मकैको बजारीकरण	पटक	५	२००००	१०००००		१	२०	१	२०	१	२०	१	२०	१	२०	१००
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**				**८३७५०००**			**५४७५**		**९७५**		**८२५**		**६७५**		**४२५**	**८३७५**
२.१	वृक्षारोपण झिलीवाङ सा ब उ स	गोटा	१०००	४०	४००००				५००	२०	५००	२०		०		०	४०
२.२	वृक्षारोपण कालीवन सा ब उ स	गोटा	१०००	४०	४००००				५००	२०	५००	२०		०		०	४०
२.३	वृक्षारोपण खारखोली सा ब उ स	गोटा	१०००	४०	४००००				५००	२०	५००	२०		०		०	४०
२.४	वृक्षारोपण झक्रिदमार सा ब उ स	गोटा	१०००	४०	४००००				५००	२०	५००	२०		०		०	४०
२.५	वृक्षारोपण बसेनी दमार सा ब उ स	गोटा	१०००	४०	४००००				५००	२०	५००	२०		०		०	४०
२.६	वन व्यवस्थापन तालीम ५ वटै सा.व.उ.स.	पटक	१५	१००००	१५००००			०	५	५०	५	५०	५	५०		०	१५०
२.७	५ सा.व.उ.स वनको विधान संसोधन कार्ययोजना नविकरण	सा.व.उ.स.	५	१०००००	५०००००			०	१	१००	२	२००	२	२००		०	५००
२.८	अग्नी नियन्त्रण सामाग्री व्यस्थापन वडा स्तर	पटक	१	२०००००	२०००००			०	१	२००		०		०		०	२००
२.९	बसेनी दमार सा.व.उ.स.मा रिचार्ज पोखरी तथा सिँचाई विस्तार	पटक	१	३५०००००	३५०००००		१	३५००		०		०		०		०	३५००
२.१०	अग्नी नियन्त्रण दस्ता तयारी र तालीम सा.व.उ.स.	सा.व.उ.स.	५	१००००	५००००		५	५०		०		०		०		०	५०

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
२.११	जंगलमा पोखरी निर्माण (ठुलो दमार, भालुखोला, आटीटार, बोदनेखोला, कासखोली, झाक्रीपोखरा, कोलगाडे,कालढुंगा, सिम्ले,झिलिबाङ चिसपानी, सानो झाक्रीपोखरा ,पानीबाड्ने भन्दा माथी, बडीदमारे चौपारी नेर कालीवन चौपारी गरी जम्मा १५ वटा	गोटा	१५	१०००००	१५०००००		३	३००	३	३००	३	३००	३	३००	३	३००	१५००
२.१२	साउपोखरी, पल्ली टोला पोखरी मर्मत, चमारी खोला मर्मत,	गोटा	३	५००००	१५००००			०	२	१००	१	५०		०		०	१५०
२.१३	कम्पोष्ट मल वनाउने उद्यम स्थापना	पटक	१	१५०००००	१५०००००		१	१५००		०		०		०		०	१५००
२.१४	खयर संरक्षण	सा.व.उ.स.	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
२.१५	वनमा भएका स्याउला पतकर निकाल्ने	गोटा	२५	५०००	१२५०००		५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	१२५
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**				४८५००००			२००		२४५०		१६००		६००	०	०	४८५०
३.१	हंसपुर पाडाफाल्ने मुहान संरक्षण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००
३.२	कुडुले खानेपानी निर्माण,	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०
३.३	चमाली खोला मुहान संरक्षण,	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००
३.४	ज्यामुरे र जगल्टे मुहान मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००
३.५	झिलिबाङ पल्ला् बस्ति खा.पा निर्माण,	पटक	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००
३.६	साबिक २,३,४,५ को मुल लिफ्ट खा.पा मर्मत,	पटक	१	१५०००००	१५०००००				१	७५०	०.५	७५०					१५००
३.७	झिलीबाङ लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००
३.८	कालीवन लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००
३.९	तित्रीबाध लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००
३.१०	रासी राहुलटोल लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
३.११	विद्युतिय चुलो वितरण	पटक	५०	१००००	५०००००				५०	५००							५००
३.१२	मियाटोल लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००				१	३००							३००
३.१३	सिम्लेखोला कोलगाडे कुलो मर्मत	पटक	१	२०००००	२०००००		१	२००									२००
४	**शहरी तथा ग्रामीण वसोवास**				२००००००			५००		११००		४००		०		०	२०००
४.१	भल निकास	गोटा	२०	५००००	१००००००		१०	५००	१०	५००							१०००
४.२	बजार क्षेत्रमा नाली व्यवस्थापन		३	३०००००	९०००००				२	६००	१	३००					९००
४.३	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००
५	**उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र**				६२०००००			२५		१८२५		११००		२०००		१२५०	६२००
५.१	खारखोलीमा तारजाली ५/३ को १५ वटा तारजाली	गोटा	१५	५०००	७५०००				१	७५							७५
५.२	कोलगाडे जाने बाटो ५ तारजाली	गोटा	५	५०००	२५०००		१	२५									२५
५.३	सिम्ले ६० तारजाली	गोटा	६०	५०००	३०००००				१	१५०	०.५	१५०					३००
५.४	कुल ब धामी देखि बिनोद बादीको घरसम्म २०० पिस तारजाली	गोटा	२००	५०००	१००००००								१००	५००	१००	५००	१०००
५.५	सिम्ले खोला, बोदनेखोला, छहरेखोला २५० पिस	गोटा	२५०	५०००	१२५००००						५०	२५०	१००	५००	१००	५००	१२५०
५.६	जगल्टे खोला १० पिस तारजाली	गोटा	१०	५०००	५००००				१०	५०							५०
५.७	हडबडे खोला १०० पिस तारजाली	गोटा	१००	५०००	५०००००								५०	२५०	५०	२५०	५००
५.८	सोलार मर्मत भिलीबाङ,	गोटा	१	३५००००	३५००००				१	३५०							३५०
५.९	सोलार मर्मत कालीवन,	पटक	१	३५००००	३५००००						१	३५०					३५०
५.१०	सोलार मर्मत फोर्साबाङ,	गोटा	१	३५००००	३५००००				१	३५०							३५०

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
५.११	सोलार मर्मत खैराली टोल,	गोटा	१	३५0000	३५0000						१	३५०					३५०
५.१२	सोलार मर्मत प्युठानी टोल	गोटा	१	३५0000	३५0000				१	३५०							३५०
५.१३	सिचाइकालागी पानी तान्ने लिफ्टः तित्री बाध	गोटा	१	७५0000	७५0000								१	७५०			७५०
५.१४	खारखोली सा.ब अन्तरगत तल्लो कुलो मर्मत	गोटा	१	५00000	५00000				१	५००							५००
६	**पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा**				**१000000**			**०**		**०**		**०**		**५००**		**५००**	**१०००**
६.१	झाक्रि पोखरा पर्यटन प्रवद्धन साविक ३ न.	पटक	१	१000000	१000000								०.५	५००	०.५	५००	१०००
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**				**१५१६000**			**६६**		**८५०**		**५००**		**५०**		**५०**	**१५१६**
७.१	स्टेचर खरिद सबै वडाम ४ वटा	गोटा	४	४000	१६000		४	१६									१६
७.२	खानेपानी तथा सरसफई जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	१0000	५0000				५	५०							५०
७.३	पौष्टिक आहार वितरण तयारी तथा प्रयोगका विषयमा तालीम (स्थानीय खाना प्रवद्धन)	पटक	५	५0000	२५0000		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०
७.४	स्वास्थ्य इकाई निर्माण औलेनि, भिलीबाङ	गोटा	२	२00000	४00000				१	२००	१	२००					४००
७.५	स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	पटक	१	२५0000	२५0000						१	२५०					२५०
७.६	विपद् व्यवस्थापन समिति सदस्यहरुका लागी प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	१00000	१00000				१	१००							१००
७.७	खानेपानी परिक्षण	पटक	१	३00000	३00000				१	३००							३००
७.८	महिलाको आङ खस्ने समस्या विषयमा शिविर सञ्चालन	पटक	१	१५0000	१५0000				१	१५०							१५०
८	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**				**२१५0000**			**१००**		**१६०**		**३९०**		**५००**		**१०००**	**२१५०**
८.१	आपतकालीन संचालन केन्द्र स्थापना	स्थान	१	१000000	१000000								०.५	५००	०.५	५००	१०००

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३ परिमाण	आ. व. २०८२/०८३ बजेट (000)	आ. व. २०८३/०८४ परिमाण	आ. व. २०८३/०८४ बजेट (000)	आ. व. २०८४/०८५ परिमाण	आ. व. २०८४/०८५ बजेट (000)	आ. व. २०८५/०८६ परिमाण	आ. व. २०८५/०८६ बजेट (000)	आ. व. २०८६/०८७ परिमाण	आ. व. २०८६/०८७ बजेट (000)	अनुमानित लागत बजेट
८.२	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्ति निर्माण	जना	२	५००००	१०००००		२	१००									१००
८.३	वर्षा मापन केन्द्र स्थापना	स्थान	१	५०००००	५०००००										१	५००	५००
८.४	विपद् व्यवस्थापन सामाग्री वितरण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००
८.५	खोज तथा उद्धार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००
८.६	प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००
८.७	समूदाय स्तरमा सुरक्षित क्षेत्र पहिचान	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०
८.८	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	२००००	१०००००				३	६०	२	४०					१००
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**				**९८०००००**			**१९७५**		**२२५०**		**२०००**		**१७५०**		**१८२५**	**९८००**
९.१	स्थानीय सरकार र टोल विकास संस्थाहरुका सदस्यहरुकालागी सुशासन तालीम	पटक	९	१५००००	१३५००००		२	३००	२	३००	२	३००	१	१५०	२	३००	१३५०
९.२	लैंगिक विधि विश्लेषण तालीम	पटक	५	७५०००	३७५०००		१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	३७५
९.३	विधवा महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०
९.४	एकल महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	५३	२५०००	१३२५०००		१०	२५०	११	२७५	११	२७५	११	२७५	१०	२५०	१३२५
९.५	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी सहायक सामग्री वितरण	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०
९.६	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी क्षमता अनुसारको शिपमुलक तालिम	पटक	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०

सि. न.	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	प्रति ईकाई दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	
९.७	महिलाहरुलाई उद्घोषण तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
९.८	बालविवाह विरुद्ध हुने यौन दुव्र्यवहार, बालश्रम, बेचविखन जस्ता विषयमा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००
९.९	लैंगिक हिंसा विरुद्धको अभियान	पटक	४	१०००००	४०००००		१	१००	१	१००	१	१००		०	१	१००	४००
९.१०	अटो व्यवसाय सञ्चालन गर्न ईच्छुक महिला प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	जना	४	१५००००	६०००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०		०	६००
९.११	गरिब परिवारका लागि आयआर्जन कार्यक्रम	जना	३०	५००००	१५०००००		५	२५०	१०	५००	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१५००
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**				**११३००००**			**४०**		**६५०**		**०**		**२५०**		**१९०**	**११३०**
१०.१	वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालीम	पटक	२	१५००००	३०००००				१	१५०					१	१५०	३००
१०.२	वडा स्तरमा जलवायु बित्त तालीम	पटक	२	४००००	८००००		१	४०							१	४०	८०
१०.३	जलवायु परिवर्तनको असर र जोखिम न्यूनीकरण एवम् अनुकूलनका उपाय सम्बन्धि जलवायु परिवर्तन विद्यालय कार्यक्रम संचालन गर्ने।	गोटा	३	२५००००	७५००००		०	०	२	५००		०	१	२५०		०	७५०
	कुल जम्मा				**५१६३१०००**	**०**		**१००४६**		**१४१०५**		**१०११५**		**९७०५**		**७६६०**	**५१६३१**

तालिका २०: वडा न २ को कार्यक्रम तथा बजेट

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१	**कृषि तथा खाद्य सुरक्षा**				१२२८००००			३१२०		३०१०		२५२५		१९७५		१६५०	१२२८०	
१.१	कृषि समूह गठन	स्थान	५	५०००	२५०००		५	२५									२५	
१.२	कृषक समूहहरुलाई समूह व्यवस्थापन तालीम	गोटा	५	४०००	२००००		५	२०									२०	
१.३	बाली उपचार शिविर	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.४	माटो परिक्षण	पटक	२	२०००००	४०००००				१	२००					१	२००	४००	
१.५	व्यवसायिक तरकारी खेति तालीम	पटक	५	५००००	२५००००		२	१००	२	१००	१	५०					२५०	
१.६	कृषक सम्मान कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.७	भिरालो जग्गामा खेती प्रणाली प्रवर्द्वन	पटक	५	५००००	२५००००				२	१००	२	१००	१	५०			२५०	
१.८	कम्पोष्ट मल वनाउने तालीम तथा उद्यम स्थापना	पटक	१	१८०००००	१८०००००		१	१८००									१८००	
१.९	जैविक विषादी प्रयोग सम्वन्धी कार्यक्रम	पटक	५	५०००	२५०००				५	२५							२५	
१.१	कृषक समूहमा लेखा व्यवस्थापन सम्वन्धी तालीम	गोटा	५	५०००	२५०००		५	२५									२५	
१.११	कृषि सम्वन्धि नर्सरी नाईके तालीम र परिचालन	पटक	१	२००००	२००००				१	२०							२०	
१.१२	पालिका स्तरीय कृषक सञ्जाल गठन	गोटा	१	२००००	२००००				१	२०							२०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.१३	उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम	स्थन	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.१४	एभोगार्डो, लिची, आपँको वेर्ना वितरण	पटक	१५००	१५०	२२५०००				५००	७५	५००	७५	५००	७५			२२५	
१.१५	आई.पि.एम तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००				२	२००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.१६	बाखा पालन तालिम	गोटा	५	१०००००	५०००००				२	२००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.१७	नश्ल सुधारको लागि बोका खरीद तथा वितरण	गोटा	२५	५००००	१२५००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१२५०	
१.१८	उन्नत प्रविधी (मल्चीङ, टनेल, आदी)	गोटा	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.१९	कृषक समूह अध्ययन अवोलकन भ्रमण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
१.२	डिजीटल तराजु, क्यारेट खरीद तथा वितरण	पटक	५	२००००	१०००००				५	१००							१००	
१.२१	डिपीङ टयाकीको निर्माण	पटक	५	५००००	२५००००				२	१००	२	१००	१	५०			२५०	
१.२२	पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२३	कृषक संजाल गठन तथा परिचालन	पटक	१	२००००	२००००				१	२०							२०	
१.२४	घासको विउ तथा बेर्ना वितरण	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२५	तरकारीको विउ खरीद तथा वितरण	समूह	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.२६	सुधारीएको खोर निर्माण	गोटा	२५	३००००	७५००००				१०	३००	१०	३००	५	१५०			७५०	
	पकेट क्षेत्र पहिचान	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.२७	भकारो सुधार	गोटा	५०	२००००	१००००००				१५	३००	१५	३००	१५	३००	५	१००	१०००	
१.२८	डालेघास बेर्ना वितरण	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**				**१८४५०००**			**२५**		**१०९५**		**४७५**		**१७५**		**७५**	**१८४५**	
२.१	वृक्षारोपण गनाह सा.व.उ.स.	गोटा	५००	४०	२००००				१	२०							२०	
२.२	वृक्षारोपण चरीङ्गे सा.व.उ.स.	गोटा	५००	४०	२००००				१	२०							२०	
२.३	वृक्षारोपण ददेरी सा.व.उ.स.	गोटा	५००	४०	२००००				१	२०							२०	
२.४	वृक्षारोपण धुलेखार सा.व.उ.स.	गोटा	५००	४०	२००००				१	२०							२०	
२.५	वृक्षारोपण डोडणखोली सा.व.उ.स.	गोटा	५००	४०	२००००				१	२०							२०	
२.६	वृक्षारोपण बगाले सा.व.उ.स.	गोटा	५००	४०	२००००				१	२०							२०	
२.७	वन व्यवस्थापन तालीम	पटक	२०	१००००	२०००००				५	५०	५	५०	५	५०	५	५०	२००	
२.८	सा.व.उ.स. वनको विधान संसोधन कार्ययोजना नविकरण	पटक	५	१०००००	५०००००				२	२००	२	२००	१	१००			५००	
२.९	अग्नी नियन्त्रण सामाग्री व्यस्थापन	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
२.१	अग्नी नियन्त्रण दस्ता तयारी र तालीम	पटक	५	२००००	१०००००				५	१००							१००	
२.११	वनमा भएका स्याउला पतकर निकाल्ने	पटक	२५	५०००	१२५०००		५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	१२५	
२.१२	वन पैदावारमा आधारीत उद्यम स्थापनाः दुना टपरी	सा.व.उ.स.	१	६०००००	६०००००				१	६००							६००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**				**३३७५०००**			**०**		**१८२५**		**१२७५**		**२७५**		**०**	**३३७५**	
३.१	ददेरी खोला सिँचाई कुलो निर्माण	पटक	१	५०००००	५०००००				०.५	२५०	०.५	२५०					५००	
३.२	ददेरी वृहत खानेपानी मुहान संरक्षण जाली १०० थान	पटक	१००	५०००	५०००००				५०	२५०	५०	२५०					५००	
३.४	मुहान संरक्षण ददेरी खोला	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
३.५	मुहान संरक्षण भुताह खोला	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.६	कुवा संरक्षण गनाह खोला पुल नेर	पटक	१	२५००००	२५००००				०.५	१२५	०.५	१२५					२५०	
३.७	कुवा संरक्षण चिसापानी हिरासिङ्गको घर माथी	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
३.८	ढाँड खानेपानी ईनार संरक्षण	पटक	१	२०००००	२०००००								१	२००			२००	
३.९	दर्भान उपल्लो टोलको लिफ्ट सिँचाईको ईनार संरक्षणको लागि तार जाली १५ थान	पटक	१५	५०००	७५०००								१	७५			७५	
३.१	भोम्पाली १९ घरधुरीको लागि खानेपानी योजना	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
३.११	बेसारे पानी मोटरबाटो माथी खानेपानी मुल संरक्षण १९ घरधुरी	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
३.१२	वर्षा मापन केन्द्र स्थापना	स्थान	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
३.१३	विधुत्तीय चुलो ईन्डक्सन चुलो प्रवर्द्धन (महिला विशेष)	पटक	५०	१००००	५०००००				३०	३००	२०	२००					५००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
४	**शहरी तथा ग्रामीण वसोवास**				२३०००००			५००		९५०		४००		३५०		१००	२३००	
४.१	भल निकास	गोटा	२४	५००००	१२०००००		१०	५००	७	३५०			७	३५०			१२००	
४.२	बजार क्षेत्रमा नाली व्यवस्थापन		३	३०००००	९०००००				२	६००	१	३००					९००	
४.३	फोहर व्यवस्थापन	पटक	२	१०००००	२०००००						१	१००			१	१००	२००	
५	**उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र**				११११००००			२५		३७६५		३६३५		२९३५		७५०	११११०	
५.१	बाघखोर डिप बोरी	पटक	१	७५००००	७५००००				१	७५०							७५०	
५.२	ददेरी वृहत खानेपानी टंकी जाली १०० थान	गोटा	१००	५०००	५०००००						१००	५००					५००	
५.३	भुताह खोला शिर पोखरी निर्माण	गोटा	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
५.४	पोखरी निर्माण नारायणको घर माथी	गोटा	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.५	पोखरी निर्माण कुलदिपको बारीको ढीक	गोटा	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००	
५.६	पहिरो नियन्त्रण दमारे टोल १०० थान	गोटा	१००	५०००	५०००००								०.५	२५०	०.५	२५०	५००	
५.७	पहिरो नियन्त्रण ददेरी खोला ३० थान	गोटा	३०	५०००	१५००००						१	१५०					१५०	
५.८	पहिरो नियन्त्रण दरभाने खोला ३० थान	गोटा	३०	५०००	१५००००								१	१५०			१५०	
५.९	पहिरो नियन्त्रण चिसापानी एक्लाको घर पछाडी ३० थान	गोटा	३०	५०००	१५००००						१	१५०					१५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.१	गनाह खोला तटबन्धन ३०० जाली	गोटा	३००	५०००	१५०००००						१००	५००	१००	५००	१००	५००	१५००	
५.११	गनाह सिँचाई कुलोको बाध मर्मत	पटक	१	३६५०००	३६५०००				१	३६५							३६५	
५.१२	बुढीगैर सिँचाई कुलोको मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००				०.५	१५०	०.५	१५०					३००	
५.१३	चरीङ्गे पहिरो नियन्त्रण १५० जाली	गोटा	१५०	५०००	७५००००				१	७५०							७५०	
५.१४	राङभाङ खोला चेकड्याम ५० जाली	गोटा	५०	५०००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.१५	राङभाङ खोला कुलराज सुनारको घर छेउको पहिरो नियन्त्रण ५० जाली	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.१६	दर्भान खोला नजीकको खेत संरक्षणको लागि तटवन्धन १५० जाली	गोटा	१५०	५०००	७५००००						७५	३७५	७५	३७५			७५०	
५.१७	सुकाखोला तटवन्धन १०० जाली	गोटा	१००	५०००	५०००००						५०	२५०	५०	२५०			५००	
५.१८	बयरकट्टी सिँचाई कुलो मर्मत	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
५.१९	दर्भान पुलमुनी सिँचाई कुलो मर्मत	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.२	बगर कुलो मर्मत	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.२१	डईडगे सिँचाई कुलो मर्मत दर्भान	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.२२	मसुरे कुलो मर्मत	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.२३	दर्भान खानेपानी ट्यांकी संरक्षणको लागि तारजाली २० थान	गोटा	२०	५०००	१०००००						१	१००					१००	
५.२४	दर्भान उपल्लो टोलमा शुसीलको घर पछाडी पहिरो नियन्त्रण जाली २० वटा	गोटा	२०	५०००	१०००००				२०	१००							१००	
५.२५	ज्ञानु खनालको घर पछाडी ५ वटा जाली	गोटा	५	५०००	२५०००		१	२५									२५	
५.२६	दर्भान तल्लो टोलको लिफ्ट सिँचाई मर्मत तथा व्यवस्थापन	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
५.२७	बिशेदी सिँचाई पोखरी निर्माण भोम्पाली	गोटा	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.२८	मिठेआप लिफ्ट खानेपानी निर्माण १५ घरधुरी	गोटा	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
५.२९	बुधुममारे पक्की सिँचाई कुलो निर्माण	गोटा	१	४०००००	४०००००						१	४००					४००	
५.३	डिल वहादुर घर्तीको खेतमा तारजाली १२ थान १ घरधुरी	गोटा	१२	५०००	६००००								१	६०			६०	
५.३१	झविनास सोमैको खेतमा तारजाली १२ थान १ घरधुरी	पटक	१२	५०००	६००००						१	६०					६०	
५.३२	उपल्लो भुल्के सिँचाई पोखरी निर्माण (बिशेदी मुलको पानी) १७ घरधुरी	गोटा	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००	
६	**पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा**																	
६.१																	०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**				१६२४०००			१७४		७५०		४००		१५०		१५०	१६२४	
७.१	स्टेचर खरिद	गोटा	६	४०००	२४०००		६	२४									२४	
७.२	खानेपानी तथा सरसफाई जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	१००००	५००००				५	५०							५०	
७.३	पानी परिक्षण	पटक	१	३०००००	३०००००				१	३००							३००	
७.४	पौष्टिक आहार वितरण तयारी तथा प्रयोगका विषयमा तालीम (स्थानीय खाना प्रवद्धन)	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
७.५	स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
७.६	पोषण सुधार सम्वन्धीत कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
७.७	विपद् व्यवस्थापन समिति सदस्यहरुकालागी प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
७.८	महिलाको आङ खस्ने समस्या विषयमा शिविर सञ्चालन	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
८	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**				३००००००			०		२९०		२१९०		५२०		०	३०००	
८.१	गनाह विपद् सामाग्री भण्डारण गर्ने भवन निर्माण	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
८.२	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
८.३	विपद् व्यवस्थापन सामाग्री वितरण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
८.४	खोज तथा उद्धार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
८.५	आपतकालीन संचालन केन्द्र स्थापना	पटक	१	१००००० ०	१००००००						०.५	५००	०.५	५००			१०००	
८.६	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्ति निर्माण	जना	२	५००००	१०००००				२	१००							१००	
८.७	जलवायु अध्ययन केन्द्र स्थापना	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
८.८	खोज तथा उद्धार सामाग्रीको व्यवस्था	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
८.९	समूदाय स्तरमा सुरक्षित क्षेत्र पहिचान	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
८.१	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	२००००	१०००००				२	४०	२	४०	१	२०			१००	
८.११	विपद् पुर्व सूचना सम्प्रेषण गर्न डिजिटलाईजेसन विषयमा अभिमूखीकरण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**				**९२७५०००**			**१८७५**		**१८००**		**१९२५**		**१७२५**		**१९५०**	**९२७५**	
९.१	स्थानीय सरकार र टोल विकास संस्थाहरुका सदस्यहरुकालागी सुशासन तालीम	पटक	१०	१५००००	१५०००००		२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	१५००	
९.२	लैंगिक विधि विश्लेषण तालीम	पटक	५	७५०००	३७५०००		१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	३७५	
९.३	विधवा महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	४३	२५०००	१०७५०००		१०	२५०	१०	२५०	१३	३२५		०	१०	२५०	१०७५	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
९.४	एकल महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	४७	२५०००	११७५०००		१०	२५०	९	२२५	९	२२५	१०	२५०	९	२२५	११७५	
९.५	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी सहायक सामग्री वितरण	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	
९.६	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी क्षमता अनुसारको शिपमुलक तालिम	पटक	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
९.७	महिलाहरुलाई उद्धोषण तालीम	पटक	३	१०००००	३०००००			०	१	१००		०	१	१००	१	१००	३००	
९.८	बालविवाह विरुद्ध हुने यौन दुव्यवहार, बालश्रम, बेचविखन जस्ता विषयमा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.९	लैंगिक हिँसा विरुद्धको अभियान	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.१०	अटो व्यवसाय सञ्चालन गर्न ईच्छुक महिला प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	जना	४	१५००००	६०००००		१	१५०		०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	६००	
९.११	गरिब परिवारका लागि आयआर्जन कार्यक्रम	जना	२५	५००००	१२५००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१२५०	
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**				**११७००००**			**४०**		**६५०**		**४०**		**२५०**		**१९०**	**११७०**	
१०.१	वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालीम	पटक	२	१५००००	३०००००			०	१	१५०		०		०	१	१५०	३००	
१०.२	वडा स्तरमा जलवायु बित्त तालीम	पटक	३	४००००	१२००००		१	४०			१	४०	०	०	१	४०	१२०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर		V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१०.३	जलवायु परिवर्तनको असर र जोखिम न्यूनीकरण एवम् अनुकूलनका उपाय सम्बन्धि जलवायु परिवर्तन विद्यालय कार्यक्रम संचालन गर्ने।	गोटा	३	२५००००	७५००००				२	५००		०	१	२५०		०	७५०	
	कुल जम्मा				४५९७९०००			५७५९		१४१३५		१२८६५		८३५५		४८६५	४५९७९	

तालिका २१: वडा न ३ को कार्यक्रम तथा बजेट

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१	**कृषि तथा खाद्य सुरक्षा**				२३३३१०००			२०१८		३७२८		२७०८		१२९३७		१९४०	२३३३१	
१.१	कृषि समूह गठन तथा पुर्नगठन	स्थान	९	५०००	४५०००		२	१०	२	१०	२	१०	३	१५			४५	
१.२	समूह व्यवस्थापन तालिम	गोटा	९	४०००	३६०००		२	८	२	८	२	८	३	१२			३६	
१.३	मल विउ बिषादी खरिद	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.४	बाली उपचार शिबिर	पटक	२	२०००००	४०००००				१	२००					१	२००	४००	
१.५	माटो परिक्षण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
१.६	व्यवसायिक तरकारी तालिम	पटक	९	१०००००	९०००००		१	१००	४	४००	४	४००					९००	
१.७	कम्पोष्ट जैविक मल निर्माण	पटक	९	२००००	१८००००				२	४०	२	४०	३	६०	२	४०	१८०	
१.८	फलफूलको बिरुबा खरिद तथां बितरण (आँप, लिचि, कफि, अम्बा)	पटक	१०००	२००	२०००००				१	२००							२००	
१.९	कृषक संजाललाई क्रियाशिल बनाउने	पटक	१	२००००	२००००				१	२०							२०	
१.१०	आलु पकेट क्षेत्र निर्माण	गोटा	१	३०००००	३०००००				१	३००							३००	
१.११	अदुबा पकेट क्षेत्र निर्माण	पटक	१	४०००००	४०००००				०.५	२००	०.५	२००					४००	
१.१२	रैथाने बिउको संरक्षण गर्ने	गोटा	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
१.१३	संकलन केन्द्रको निर्माण	स्थन	१	१००००००	१००००००								१	१०००			१०००	
१.१४	तरकारी बिउको खरिद तथा बितरण	वर्ष	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.१५	कृषि संरचना निर्माण र प्रविधि हस्तान्तरणः टनेल, मल्चीङ्ग, प्लाष्टीक टनेल, थोपा सिँचाई आदि	वर्ष	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.१६	क्यारेट तराजु खरिद	गोटा	२	१०००००	२०००००				१	१००	१	१००					२००	
१.१७	कोल्ड स्टोर निर्माण	गोटा	१	१०००००००	१०००००००								१	१००००			१००००	
१.१८	उन्नत विउ खरिद तथा वितरण	वर्ष	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.१९	खोर भकारो सुधार	पटक	५०	३००००	१५०००००		१०	३००	१०	३००	१०	३००	१०	३००	१०	३००	१५००	
१.२०	उन्नत जातको नश्ल सुधार	गोटा	१८	५००००	९०००००		९	४५०	३	१५०	३	१५०	३	१५०			९००	
१.२१	भेटनरी औषधी खरिद	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२२	पशु बिमा	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२३	डिपिङ्ग टयांकी निर्माण तथा संचालन	पटक	९	५००००	४५००००		१	५०	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	४५०	
१.२४	पशु पालन तालिम	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२५	उन्नत जातको घास रोपण तथा वितरण	समूह	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.२६	पशु शिबिर सञ्चालन	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२७	कृषक पाठशाला	गोटा	९	१०००००	९०००००				२	२००	३	३००	२	२००	२	२००	९००	
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**				**११८५०००**			**५५**		**६००**		**३१०**		**१३५**		**८५**	**११८५**	
२.१	वृक्षारोपण थापाडाडा बृहत खानेपानी वरिपरि चावा सा.व.उ.स दह सजीकोट ठुला पधेरा	गोटा	१०००	४०	४००००				२	४०							४०	
२.२	सा.व.सउ.स.को कार्ययोजना संसोधन	गोटा	४	१०००००	४०००००				२	२००	२	२००					४००	
२.३	अग्नि रेखा नियन्त्रण निर्माण तथा तालिम	सा.व.उ.स.	९	२५०००	२२५०००		१	२५	२	५०	२	५०	३	७५	१	२५	२२५	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
२.४	अग्नि नियन्त्रण सामाग्री खरिद तथा वितरण	वडा	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
२.५	जथाभावि जंगल फडानी तथा निकासीमा नियन्त्रण	सा.व.उ.स.	९	१००००	९००००		१	१०	२	२०	२	२०	२	२०	१	२०	९०	
२.६	वनमा रहेका फलफूलको संरक्षण गर्ने जस्तैः हर्रो,वर्रो,आप, चिउरी , दालचिनी	सा.व.उ.स.	९	२००००	१८००००		१	२०	२	४०	२	४०	२	४०	२	४०	१८०	
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**				३६०००००			०		२२००		१०००		४००		०	३६००	
३.१	चावह खोला मुल संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२	पाडा फाल्ने पोखरी निर्माण हंसपुर	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
३.४	तारजाली बाङ्गे पनाह दामै २०० घन मिटर	गोटा	२००	५०००	१००००००				०.५	५००	०.५	५००					१०००	
३.५	सजिकोट वजाडी खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.६	कोटा पोखरा खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.७	वहरखोला दोमै लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००				१	३००							३००	
३.८	कबे नौघाट लिफ्ट सिचैंई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००	
३.९	धारापानी मुहान संरक्षण सजिकोट	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
३.१०	बाङ्गे लिफ्ट सिँचाई मर्मत	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
३.११	कमिरे चिडी पोखरी निर्माण हंसपुर	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
३.१२	वर्षा मापन केन्द्र स्थापना	स्थान	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३.१३	विधुत्तीय चुलो ईन्डक्सन चुलो प्रवर्द्धन (महिला विशेष)	पटक	५०	१००००	५०००००				३०	३००	२०	२००					५००	
४	**शहरी तथा ग्रामीण वसोवास**				२००००००			२५०		३५०		५५०		२५०		६००	२०००	
४.१	भल निकास	गोटा	२०	५००००	१००००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०		०	१०००	
४.२	बजार क्षेत्रमा नाली व्यवस्थापन		३	३०००००	९०००००						१	३००			२	६००	९००	
४.३	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५	**उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र**				४७१००००			०		५६०		१९००		७५०		१५००	४७१०	
५.१	ने.रा.मा.विमा रहेको टयांकी नजिक तारजाली ४० मिटर	गोटा	४०	५०००	२०००००				१	२००							२००	
५.२	सुजिनपुरमा सिचाइको बोरिङ्ग निर्माण	गोटा	१	७५००००	७५००००						१	७५०					७५०	
५.३	धुवाघाट सिचाँई कुलो ४०० मिटर निर्माण	पटक	१	५०००००	५०००००				०.५	२५०	०.५	२५०					५००	
५.४	केर सिँचाई कुलो निर्माण	पटक	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००	
५.५	पनाह २०० घन मिटर	गोटा	१००	५०००	५०००००								०.५	२५०	०.५	२५०	५००	
५.६	दोमै ५०० घन मिटर	गोटा	२५०	५०००	१२५००००										२५०	१२५०	१२५०	
५.७	बोक्रे आप मेसिनरी वाल निर्माण	पटक	१	४५००००	४५००००						१	४५०					४५०	
५.८	भ्यागुते सिँचाई कुलो मर्मत	गोटा	१	२०००००	२०००००								१	२००			२००	
५.९	दोमै बस्ती वगर माथि मेसिनरी वाल निर्माण	गोटा	१	४५००००	४५००००						१	४५०					४५०	
५.१०	दोमैमा सिँचाई पाईप खरिद ६३ mm को ५०० मिटर	गोटा	५००	२२०	११००००				१	११०							११०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
६	पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा				२४५००००			०		६५०		१३२५		३७५		१००	२४५०	
६.१	मगर भाषा तथा लिपि संरक्षण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
६.२	मारुनी तथा सोरठी संरक्षण	पटक	१	१५००००	१५००००								१	१५०			१५०	
६.३	खड्क महाराज मन्दिर संरक्षण हंसपुर	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.४	काका खोला मन्दिर संरक्षण सुजिनपुर सजिकोट	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
६.५	दोमै शिव मन्दिर संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
६.६	त्रिसुले गुफा संरक्षणः दोमै	पटक	१	२५००००	२५००००						०.५	१२५	०.५	१२५			२५०	
६.७	हुसेन मन्दिर संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.८	गुरुङ्ग डाडा पर्यटकिय स्थान संरक्षण	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
६.९	पालुकाथान मन्दिर संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.१०	बुढिदेवि मन्दिर संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
६.११	भुल्के चौपारी मर्मत डाडाटोल	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०	
६.१२	रामपोखरी चौपारी मर्मत सुजिनपुर	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
६.१३	जस्पुरे चौपारी निर्माण डाडाटोल	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.१४	कालिमाटी चौपारी निर्माण हंसपुर	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
६.१५	बुढिदेवि चौपारी निर्माण हंसपुर	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
६.१६	पालुकाथान चौपारी निर्माण पालुकाथान	पटक	१	१०००००	१०००००										१	१००	१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
६.१७	सित्तलपाटी चौपारी निर्माण सजिकोट	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
६.१८	छात्रावास चौपारी निर्माण धारापानी	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.१९	कटौजे चौपारी निर्माण कटौजे	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**				**२८९४०००**			**५९४**		**९५०**		**६५०**		**३५०**		**३५०**	**२८९४**	
७.१	स्वास्थ्य सम्वन्धि जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय बस्तीहरुमा	गोटा	९	४०००	३६०००		९	३६									३६	
७.२	स्वास्थ्य शिबिर सञ्चालन गर्ने	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
७.३	स्टेचार खरिद ५२ वटा प्रत्येक वस्तीमा	पटक	५२	४०००	२०८०००		५२	२०८									२०८	
७.४	मानव स्वास्थ्य सम्वन्धि औषधी खरिद तथा वितरण	वर्ष	५	२०००००	१००००००		१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	
७.५	फोहर व्यवस्थापन तथा पानी शुद्धिकरण	वर्ष	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
७.६	महिलाहरुको पाठेघर समस्या सम्वन्धि शिबिर सञ्चालन	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
७.७	पोषण सुधार सम्वन्धी कार्यक्रम	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
७.८	खानेपानी परिक्षण	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
७.९	रेफरल कोष स्थापना	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
७.१०	प्रयोगशाला उपकोष खरिद	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
८	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**				**२२५००००**			**०**		**२५०**		**१५००**		**५००**		**०**	**२२५०**	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
८.१	विपद् व्यवस्थापन सामाग्री वितरण	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
८.२	खोज तथा उद्धार तालीम	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
८.३	प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
८.४	खोज तथा उद्धार सामाग्रीको खरीद तथा वितरण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
८.५	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्ति निर्माण	जना	२	५००००	१०००००				२	१००							१००	
८.६	समूदाय स्तरमा सुरक्षित क्षेत्र पहिचान	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
८.७	आपतकालीन संचालन केन्द्र स्थापना	पटक	१	१००००००	१००००००						०.५	५००	०.५	५००			१०००	
८.८	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**				**९५२५०००**	**०**		**२२२५**		**१९७५**		**१७२५**		**१७२५**		**१८७५**	**९५२५**	
९.१	स्थानीय सरकार र टोल विकास संस्थाहरुका सदस्यहरुकालागी सुशासन तालीम	पटक	१०	१५००००	१५०००००		२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	१५००	
९.२	लैंगिक विधि विश्लेषण तालीम	पटक	५	७५०००	३७५०००		१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	३७५	
९.३	विधवा महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	३८	२५०००	९५००००		१०	२५०	८	२००		०	१०	२५०	१०	२५०	९५०	
९.४	एकल महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	४४	२५०००	११०००००		१०	२५०	१२	३००	१०	२५०		०	१२	३००	११००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
९.५	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी सहायक सामग्री वितरण	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	
९.६	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी क्षमता अनुसारको शिपमुलक तालिम	पटक	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
९.७	महिलाहरुलाई उद्घोषण तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.८	बालविवाह विरुद्ध हुने यौन दुव्र्यवहार, बालश्रम, बेचविखन जस्ता विषयमा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.९	लैंगिक हिँसा विरुद्धको अभियान	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.१०	अटो व्यवसाय सञ्चालन गर्न ईच्छुक महिला प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	जना	४	१५००००	६०००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०		०	६००	
९.११	गरिब परिवारका लागि आयआर्जन कार्यक्रम	जना	३०	५००००	१५०००००		१०	५००	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१५००	
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**				१३८००००			४००		५४०		०		४४०		०	१३८०	
१०.१	वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालीम	पटक	२	१५००००	३०००००		१	१५०		०		०	१	१५०		०	३००	
१०.२	वडा स्तरमा जलवायु बित्त तालीम	पटक	२	४००००	८००००			०	१	४०		०	१	४०		०	८०	
१०.३	जलवायु परिवर्तनको असर र जोखिम न्यूनीकरण एवम् अनुकूलनका उपाय सम्बन्धि जलवायु परिवर्तन विद्यालय कार्यक्रम संचालन गर्ने।	गोटा	४	२५००००	१००००००		१	२५०	२	५००		०	१	२५०		०	१०००	
	कुल जम्मा				५३३२५०००			५५४२		११८०३		११६६८		१७८६२		६४५०	५३३२५	

तालिका २२: वडा नं ४ को कार्यक्रम तथा बजेट

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१	**कृषि तथा खाद्य सुरक्षा**				२५४०८०००			२६५८		७४५०		७७००		४४२५		३१७५	२५४०८	
१.१	माटो परिक्षण	स्थान	२	२०००००	४०००००				१	२००					१	२००	४००	
१.२	कृषक समूह गठन	गोटा	६	४०००	२४०००		६	२४									२४	
१.३	कृषक समूह व्यवस्थापन तालीम	पटक	६	४०००	२४०००		६	२४									२४	
१.४	महिलाहरुको लागि तरकारी खेती तालिम् उन्नत जातको तरकारी अन्न विउ वितरण	पटक	६	१००००	६००००		६	६०									६०	
१.५	फलफूलको बेर्ना वितरण	सख्या	१०००	२००	२०००००				१	२००							२००	
१.६	जैबिक बिषादी बनाउने तालिम	पटक	६	२००००	१२००००				६	१२०							१२०	
१.७	झोल मल बनाउने तालिम	पटक	६	५०००	३००००				६	३०							३०	
१.८	बाली उपचार शिविर	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.९	कृषि यान्त्रिकरण वितरणः हाते ट्याक्टर घाँस काट्ने मेसीन धान काट्ने मेसीन मकै छडाउने मेसीन मिल	वर्ष	५	५०००००	२५०००००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	
१.१०	कृषि संरचना निर्माण र प्रविधि हस्तान्तरणः टनेल मल्चीङ प्लस्टीक थोपा सिँचाई स्पिङ्कल सिँचाई	वर्ष	५	२०००००	१००००००		१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	
१.११	तरकारी संकलन डिपो स्थापना	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
१.१२	हाठ बजार संचालन र व्यवस्थापन	वर्ष	५	५०००००	२५०००००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	
१.१३	भिरालो जग्गामा खेती प्रविधी	पटक	५	१०००००	५०००००				२	२००	३	३००					५००	
१.१४	कृषक पाठसाला संचालन	गोटा	६	१०००००	६०००००				२	२००	२	२००	२	२००			६००	
१.१६	उन्नत जातको बोका बितरण	गोटा	१८	५००००	९०००००				९	४५०	९	४५०					९००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.१७	पशु स्वास्थ्य शिविर	स्थान	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.१८	भुई घाँस विउ वितरण	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.१९	डालेघास वितरण	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२०	पशूपालन तालीम	गोटा	६	१०००००	६०००००				२	२००	२	२००	२	२००			६००	
१.२१	भकारो सुधार	घरधुरी	१००	२००००	२००००००						५०	१०००	५०	१०००			२०००	
१.२२	सुधारीएको बाखाको खोर निर्माण	घरधुरी	१००	३००००	३००००००				५०	१५००	५०	१५००					३०००	
१.२३	घाँस काट्ने च्यप कटर	पटक	५०	१५०००	७५००००								२५	३७५	२५	३७५	७५०	
१.२४	डीपीङ ट्याङ्की निर्माण	समूह	७	५००००	३५००००				२	१००	२	१००	२	१००	१	५०	३५०	
१.२५	एएच् भ्यक्सीन	वर्ष	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
१.२६	डेरी स्थापना	पटक	१	४०००००	४०००००						१	४००					४००	
१.२७	खसी बोका बजारिकरण	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२८	पशु विमा	वर्ष	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
१.२९	कृषकहरुको लागि अध्ययन अवोलकन भ्रमण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
१.३०	कृषक सम्मान कार्यक्रम	वर्ष	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
१.३१	अदुवा बेसार विउ वितरण	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.३२	माहुरीको घार वितरण	पटक	१००	१००००	१००००००				५०	५००	५०	५००					१०००	
१.३३	अदुवा बेसारको लागि सोलार ड्रायर	पटक	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
१.३४	न्युनतम सर्मथन मुल्यको लागि कृषकलाई अनुदान	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.३५	अदुवाको सुठो निर्माणको लागि सोलार ड्रायर	पटक	१	७०००००	७०००००				१	७००							७००	
१.३६	उत्पादनमा आधारीत अनुदान (दुध, तरकारी, मह, अदुवा)	वर्ष	५	५०००००	२५०००००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**				४४५००००			५००		१५००		१२००		८००		४५०	४४५०	
२.१	वृक्षारोपण	गोटा	५०००	४०	२०००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०			२००	
२.२	सा.व.उ.स.मा वन व्यवस्थापन	पटक	२५	१००००	२५००००		५	५०	५	५०	५	५०	५	५०	५	५०	२५०	
२.३	मिचाह प्रजाती व्यवस्थापन र कम्पोष्ट मल तयारी	पटक	५	२०००००	१००००००		१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	
२.४	अग्नी रेखा निर्माण सा.व.उ.स.	पटक	२५	२००००	५०००००		५	१००	५	१००	५	१००	५	१००	५	१००	५००	
२.५	टिमुर र दालचीनी संरक्षण व्यवस्थापन	पटक	१	१००००००	१००००००				०.५	५००	०.५	५००					१०००	
२.६	वनमा आधारीत उद्यम स्थापना (साल थाकल टिमुर)	गोटा	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
२.७	अग्नी नियन्त्रण सामाग्री खरीद	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
२.८	सा.व.उ.स.विधान संसोधन तथा कार्ययोजना नविकरण	सा.व.	५	१०००००	५०००००						२	२००	३	३००			५००	
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**				३३०००००			१५०		१४००		९५०		८००		०	३३००	
३.१	वारा खानेपनी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२	डिङ्गलाङ्ग खोला खानेपानी मुहान संरक्षण इन्टेक निर्माण र घेरावार	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
३.३	सिवलघार खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
३.४	गुरुङ्ग पधेरा खानेपानी मुहान संरक्षण	गोटा	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
३.६	डाङ्गसिङ्ग खानेपानी मुहान संरक्षण	गोटा	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.७	खल्टुपानी खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
३.८	रैनेपानी खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
३.९	कमेरी गैरा खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००		१	१००									१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३.१	डयाङ्गखोला खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.११	धनकोट पधेरा खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
३.१२	छत्तीवनदमार खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
३.१३	आपखोला खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.१४	तारके खोला खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
३.१५	वर्षा मापन केन्द्र स्थापना	स्थान	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
३.१६	महिला लक्षित विद्युतिय ईन्डक्सन चुलो वितरण	पटक	१५०	१००००	१५०००००				५०	५००	५०	५००	५०	५००			१५००	
४	**शहरी तथा ग्रामीण वसोवास**				२६५००००			६००		८५०		५५०		६५०		०	२६५०	
४.१	भल निकास	गोटा	२५	५००००	१२५००००		१०	५००	५	२५०	५	२५०	५	२५०	०	०	१२५०	
४.२	बजार क्षेत्रमा नाली व्यवस्थापन		४	३०००००	१२०००००				२	६००	१	३००	१	३००			१२००	
४.३	फोहर व्यवस्थापन	पटक	२	१०००००	२०००००		१	१००					१	१००			२००	
५	उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र				८१०००००			०		२६००		४०००		१५००		०	८१००	
५.१	छतीवन दमार सिंचाई कुलो निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.२	छतीवन दमार सोलार लिफ्ट सिंचाई योजना	पटक	१	१००००००	१००००००				१	१०००							१०००	
५.३	अम्मरे सिंचाई पोखरी	गोटा	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.४	मान्द्रे पोखरी निर्माण	गोटा	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.५	कुडुले सिँचाई कुलो निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.६	सिरवारी सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.७	धनकोटे सिँचाई पोखरी निर्माण	गोटा	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.८	केउरीपानी सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.९	वंगारी सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.१०	काभ्रे सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.११	हापुरखोला सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.१२	वंगारी रिचार्ज पोखरी निर्माण	गोटा	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.१३	हापुरबेसी सिँचाई कुलो निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.१४	उपल्लो दमार सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.१५	जुकेपानी पंक्की ढुड निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.१६	स्वाहा खोला पक्की कुलो निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.१७	उपल्लो बडुाँडा जसपुर बाटो पहिरोमा ग्याविल जाली	गोटा	१००	५०००	५०००००						१	५००					५००	
५.१८	किउरेपानी जाने बाटो पना पहिरो ग्याविल जाली	गोटा	१००	५०००	५०००००				०.५	२५०	०.५	२५०					५००	
५.१९	एक्लेवार ग्याविल जाली	पटक	५०	५०००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.२०	उपल्लो बडुाँडा देखी डाङ्गसिङ्ग मन्द्रे जाने बाटोमा ग्याविल जाली	पटक	२००	५०००	१००००००						०.५	५००	०.५	५००			१०००	
५.२१	बडुाँडा वैके तालपानि वैके ग्याविल जानी	पटक	१००	५०००	५०००००								१	५००			५००	
५.२२	खहरे खोला छत्तिवलदमार जाने बाटोमा तारजाली निर्माण	पटक	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.२३	गडी ढाप होप पाईप	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.२४	अधेरी खोला तारजाली र वाध निर्माण	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
५.२५	बडुाँडा होपपाईपा जाली	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.२६	बडुाँडा वेसी गाउँबाटोमा ग्याविन जाली	गोटा	५०	५०००	२५००००				१	२५०							२५०	
६	**पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा**				**८००००००**			**०**		**७५०**		**२७५०**		**३२५०**		**१२५०**	**८०००**	
६.१	गढीलेख संरक्षण	पटक	१	१५०००००	१५०००००				०.५	७५०	०.५	७५०					१५००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
६.२	होम स्टे प्रवद्धन (गुरुङ्ग गाउ, धनकोट मगर वस्ती)	पटक	१	२५०००००	२५०००००								०.५	१२५०	०.५	१२५०	२५००	
६.३	गढी दरवारको पुर्वाधार विकास	पटक	१	३००००००	३००००००						०.५	१५००	०.५	१५००			३०००	
६.४	रानी कुवा संरक्षण	पटक	१	१००००००	१००००००						०.५	५००	०.५	५००			१०००	
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**				**३७८००००**			**५५०**		**१०८०**		**८५०**		**५५०**		**७५०**	**३७८०**	
७.१	स्वास्थ्या विमा	पटक	५	५०००००	२५०००००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	
७.२	खानेपानी परिक्षण	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
७.३	पोषण सुधार सम्वन्धी कार्यक्रम	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
७.४	स्वास्थ्य शिविर	पटक	२	२०००००	४०००००				१	२००					१	२००	४००	
७.५	प्राथमिक उपचार तालिम तथा सामाग्री	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
७.६	मनोवैज्ञानिक परामर्स दाता	जना	९	२००००	१८००००				९	१८०							१८०	
८.०	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**				**३८८५०००**			**९०**		**४७०**		**१३२५**		**१५००**		**५००**	**३८८५**	
८.१	विपत व्यवस्थापन तालिम तथा सामाग्री विवरण	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
८.२	आश्रया घर निर्माण	गोटा	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
८.३	अस्थाई संरचना निर्माण तथा तयारी	पटक	१	१००००००	१००००००								०.५	५००	०.५	५००	१०००	
८.४	खाद्य स्टोर निर्माण	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
८.५	खोज तथा उद्धार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
८.६	प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	७५०००	७५०००						१	७५					७५	
८.७	समूदाय स्तरमा सुरक्षित क्षेत्र पहिचान	पटक	१	२००००	२००००				१	२०							२०	
८.८	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	९	१००००	९००००		१	९०									९०	
८.९	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्ति निर्माण	जना	२	५००००	१०००००				२	१००							१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
८.१०	आपतकालीन संचालन केन्द्र स्थापना	पटक	१	१००००००	१००००००						०.५	५००	०.५	५००			१०००	
८.११	विपद् पुर्व सूचना सम्प्रेषण गर्न डिजिटलाईजेसन विषयमा अभिमूखीकरण	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०	
८.१२	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	२०००००	२०००००				०.५	१००	०.५	१००					२००	
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**				**९८५००००**			**१९७५**		**२४२५**		**१७५०**		**१७२५**		**१९७५**	**९८५०**	
९.१	स्थानीय सरकार र टोल विकास संस्थाहरुका सदस्यहरुकालागी सुशासन तालीम	पटक	१०	१५००००	१५०००००		२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	१५००	
९.२	लैंगिक विधि विश्लेषण तालीम	पटक	५	७५०००	३७५०००		१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	३७५	
९.३	विधवा महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	४०	२५०००	१००००००		१०	२५०	१०	२५०		०	१०	२५०	१०	२५०	१०००	
९.४	एकल महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	४३	२५०००	१०७५०००		१०	२५०	१२	३००	११	२७५		०	१०	२५०	१०७५	
९.५	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी सहायक सामग्री वितरण	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	
९.६	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी क्षमता अनुसारको शीपमुलक तालिम	पटक	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
९.७	महिलाहरुलाई उद्धोषण तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.८	बालविवाह विरुद्ध र यसमा हुने यौन दुर्व्यवहार, बालश्रम, बेचविखन जस्ता विषयमा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.९	लैंगिक हिँसा विरुद्धको अभियान	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.१०	अटो व्यवसाय सञ्चालन गर्न ईच्छुक महिला प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	जना	६	१५००००	९०००००		१	१५०	२	३००	१	१५०	१	१५०	१	१५०	९००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
९.११	गरिब परिवारका लागि आयआर्जन कार्यक्रम	जना	३०	५००००	१५०००००		५	२५०	१०	५००	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१५००	
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**				२०७००००			६५०		२९०		४४०		२५०		४४०	२०७०	
१०.१	वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालीम	पटक	३	१५००००	४५००००		१	१५०		०	१	१५०		०	१	१५०	४५०	
१०.२	वडा स्तरमा जलवायु बित्त तालीम	पटक	३	४००००	१२००००			०	१	४०	१	४०	०	०	१	४०	१२०	
१०.३	जलवायु परिवर्तनको असर र जोखिम न्यूनीकरण एवम् अनुकूलनका उपाय सम्बन्धि जलवायु परिवर्तन विद्यालय कार्यक्रम संचालन गर्ने।	गोटा	६	२५००००	१५०००००		२	५००	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१५००	
	कुल जम्मा				७१४९३०००			७१७३		१८८१५		२१५१५		१५४५०		८५४०	७१४९३	

तालिका २३: वडा नं ५ को कार्यक्रम तथा बजेट

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१	**कृषि तथा खाद्य सुरक्षा**				१८७४००००			२०२०		५०६०		४९४०		४३२०		२४००	१८७४०	
१.१	कृषि समूह गठन	स्थान	५	५०००	२५०००		५	२५									२५	
१.२	समूह व्यवस्थापन तालीम	गोटा	५	४०००	२००००		५	२०									२०	
१.३	बाली उपचार शिविर	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.४	माटो परिक्षण	पटक	२	२०००००	४०००००				१	२००					१	२००	४००	
१.५	व्यवसायिक तरकारी खेति तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	२	२००	२	२००					५००	
१.६	कृषक सम्मान कार्यक्रम	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
१.७	भिरालो जग्गामा खेती प्रणाली प्रवर्द्वन	पटक	५	१०००००	५०००००				२	२००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.८	कृषक समूहमा लेखा व्यवस्थापन तालीम	गोटा	५	५०००	२५०००		५	२५									२५	
१.९	बेसार विक्रीकालागी बजारीकरण प्रवद्धन	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
१.१०	करेसाबारी प्रवद्धन कार्यक्रम	गोटा	५	१०००००	५०००००				२	२००	२	२००	१	१००			५००	
१.११	आकासे पानी संकलन	स्थन	१	१००००००	१००००००								१	१०००			१०००	
१.१२	पशु विमा	वर्ष	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.१३	कृषि विमा	वर्ष	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.१४	बाखापालन तालीम	गोटा	२	१०००००	२०००००				१	१००	१	१००					२००	
१.१५	अध्ययन अवलोकन भ्रमण	गोटा	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
१.१६	कृषक सञ्जाल गठन	वर्ष	१	२००००	२००००				१	२०							२०	
१.१७	बाखाको खोर सुधार	पटक	५०	३००००	१५०००००		१०	३००	१०	३००	१०	३००	१०	३००	१०	३००	१५००	
१.१८	आई पी एम तालीम	गोटा	५	५००००	२५००००				२	१००	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.१९	पशुपालन सेवा प्रवाहकालागी स्थानीय स्रोत व्यक्ति तालीम, परिचालन	वर्ष	१	३०००००	३०००००		१	३००									३००	
१.२०	उन्नत कृषि प्रविधि प्रवद्धन	गोटा	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.२१	जुठेल्नोको पानी व्यवस्थापन	घरधुरी	४०	५०००	२०००००				२०	१००	२०	१००					२००	
१.२२	डिजिटल तराजु	गोटा	५	२००००	१०००००				५	१००							१००	
१.२३	बजार व्यवस्थापन समिति गठन तथा क्षमता विकास तालीम	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
१.२४	भकारो सुधार	गोटा	१००	२००००	२००००००				५०	१०००	५०	१०००					२०००	
१.२५	नक्ष सुधार ब्याड बोका वितरण	गोटा	१५	५००००	७५००००				५	२५०	१०	५००					७५०	
१.२६	डिपिङ्ग ट्यांकी निर्माण	गोटा	९	५००००	४५००००				२	१००	२	१००	२	१००	३	१५०	४५०	
१.२७	कम्पोष्ट मल बनाउने तालीम	पटक	५	२००००	१०००००				२	४०	२	४०	१	२०			१००	
१.२८	पशु स्वास्थ्य शिविर	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२९	उन्नत जातको तरकारी बीउ वितरण	वर्ष	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
१.३०	महिलाहरुको लागी च्याउ खेती तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
१.३१	तरकारी संकलन केन्द्र डिपो निर्माण	गोटा	२	१०००००	२०००००						१	१००	१	१००			२००	
१.३२	मसला उद्यम स्थापना	पटक	१	३०००००	३०००००										१	३००	३००	
१.३३	सोलार ड्रायर र ग्राईण्डर	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
१.३४	बजार व्यवस्थापन सामाग्री व्यवस्थापन	पटक	२	१५००००	३०००००						१	१५०	१	१५०			३००	
१.३५	कृषि सम्वन्धि नर्सरी नाईके तालीम र परिचालन	जना	१	१५००००	१५००००										१	१५०	१५०	
१.३६	उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.३७	डाले घाँस प्रवद्धन	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.३८	ग्रामीण पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता तलीम तथा परिचालन (महिला विशेष)	जना	२	१०००००	२०००००				२	२००							२००	
१.३९	भुई घाँसको बीउ वितरण	वर्ष	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.४०	वडाको लागी माईक्रोस्कोप खरिद	गोटा	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
१.४१	पशु पोष्टमार्टम टेबल खरिद	गोटा	१	२००००	२००००		१	२०									२०	
१.४२	वडाको लागी पशु प्राविधिककालागी फ्रिज खरिद	गोटा	१	३००००	३००००		१	३०									३०	
१.४३	पशुपंक्षी पालन तालीम	पटक	३	१०००००	३०००००				१	१००	१	१००	१	१००			३००	
१.४४	मिनी टेक्टर खरिद	गोटा	९	१०००००	९०००००				३	३००	३	३००	३	३००			९००	
१.४५	घाँस काट्ने औजार पशुपालक कृषककालागी	गोटा	५०	५०००	२५००००						५०	२५०					२५०	
१.४६	फलफूलका विरुवा वितरण ड्रागन फल, आप	गोटा	२०००	२००	४०००००				१०००	२००	१०००	२००					४००	
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**				**७४५००००**			**११२५**		**१९०५**		**२३०५**		**१८९०**		**२२५**	**७४५०**	
२.१	वृक्षारोपण सा.व.उ.स.मा	विरुवा सख्या	५०००	४०	२०००००				५०००	२००							२००	
२.२	वृक्षरोपण निजी खरबारीमा	विरुवा सख्या	५०००	४०	२०००००						५०००	२००					२००	
२.३	सा.व.उ.स.को वन कार्ययोजना नविकरण	गोटा	५	१०००००	५०००००				२	२००	२	२००	१	१००			५००	
२.४	सा.व.उ.स. वनको विधान संसोधन कार्ययोजना नविकरण	सा.व.उ.स.	५	२५०००	१२५०००				२	५०	२	५०	१	२५			१२५	
२.५	वन समितिका सदस्यहरुलाई क्षमता विकास तालीम	सा.व.उ.स.	५	२००००	१०००००				२	४०	२	४०	१	२०			१००	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
२.६	अग्नी नियन्त्रण दस्ता तयारी र तालीम	सा.व.उ.स.	५	२००००	१०००००				२	४०	२	४०	१	२०			१००	
२.७	अग्नी नियन्त्रण सामाग्री व्यस्थापन	वडा	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
२.८	वनमा भएका स्याउला पतकर निकाल्ने	वर्ष	२५	५०००	१२५०००		५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	१२५	
२.९	वन व्यवस्थापन तालीम	सा.व.उ.स.	२५	२००००	५०००००		५	१००	५	१००	५	१००	५	१००	५	१००	५००	
२.१०	उद्यम थाकलबाट सामाग्री निर्माण कार्य	स्थान	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
२.११	मह र अदुवाको क्याण्डी उत्पादन	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
२.१२	मौरीपालन व्यवसायिहरुको लागि घार वितरण	गोटा	२००	१००००	२००००००		५०	५००	५०	५००	५०	५००	५०	५००			२०००	
२.१३	पतकर व्यवस्थापन बाट प्रांगारिक मल उद्यम	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
२.१४	प्लाष्टिकका सामाग्री प्रतिवन्ध कार्यक्रम	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
२.१५	चिउरीको कोल व्यवस्थापन	गोटा	५	१०००००	५०००००				२	२००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
२.१६	फर्निचर व्यवसाय संचालन	स्थान	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
२.२२	बायोईन्जिनियरीङ योजना	पटक	१	१००००००	१००००००		०.५	५००	०.५	५००							१०००	
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**				६६६००००			७६०		३०५०		२२५०		३५०		२५०	६६६०	
३.१	भित्रीखोला खा. पा. मर्मत मुहान संरक्षणः घेराबार, वृक्षारोपण, तारजाली	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
३.२	झेरौटी मुहान संरक्षण तथा सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
३.३	डुम्रेखोला खेतमा सिँचाई पोखरी निर्माण तथा मुहान संरक्षण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
३.४	कुसुमे सिँचाईपोखरी निर्माण तथा मुहान संरक्षण	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
३.५	भासीकुटी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३.६	गुरुं पधेरा पोखरी निर्माण तथा मुहान संरक्षण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
३.७	दहपोखरा पोखरी निर्माण, टंकी निर्माण तथा मुहान संरक्षण	पटक	१	२५००००	२५००००										१	२५०	२५०	
३.८	विधुत्तीय चुलो ईन्डक्सन चुलो प्रवद्धन (महिला विशेष)	घरधुरी	५०	१००००	५०००००		५०	५००									५००	
३.९	पतेनापानी, दुम्रीखर्क, सुईकेपानी, भतुवापानी मुहान संरक्षण टंकी निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
३.१०	भित्रीखोला लुकलुके खानेपानी निर्माण र मुहान संरक्षण योजना	पटक	१	१००००००	१००००००						१	१०००					१०००	
३.११	बरालटोलमा करमपानी मुहान संरक्षण र पोखरी मर्मत योजना	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
३.१२	करमपानी मुहान संरक्षण तथा मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.१३	नयाँबारी मुहान संरक्षण योजना	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.१४	दिम्लापानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.१५	नेभारे खानेपानी निर्माण र मुहान संरक्षण योजना	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
३.१६	धबेर मुहान संरक्षण तथा सिँचाईपोखरी मर्मत योजना	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
३.१७	सुकाखोला खानेपानी मुहान संरक्षण तथा मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.१८	डाँडाबारी खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.१९	बाहुनडाँडा खानेपानी मर्मत तथा मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३.२०	सरगैरा खानेपानी मर्मत तथा मूल संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
३.२१	पाल्लोखोला खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२२	बिलौनीघार खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
३.२३	गरुलपानी मुहान संरक्षण तथा मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२४	सौतीखोला दोभान लिफ्ट खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
३.२५	प्यालीमाटी पधेरा मुहान संरक्षण तथा मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२६	कुथुर्के खानेपानी मुहान संरक्षण तथा मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२७	राङबांङ्ग रिचार्ज पोखरी	पटक	१	८००००	८००००		१	८०									८०	
३.२८	बिरिंकोट रिचार्ज पोखरी निर्माण	पटक	१	८००००	८००००		१	८०									८०	
३.२९	सौराकाट रिचार्ज पोखरी निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००		१	१००									१००	
३.३०	कैयनखोला खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.३१	भित्रीखोला बाघखोर खानेपानी मुहान संरक्षण तथा मर्मत	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
३.३२	बरापानी खापा मूल संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.३३	भिरगाउँ खापा मूल संरक्षण तथा टंकी संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.३४	डालाबारी खापा मुहान संरक्षण तथा टंकीमर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.३५	उपल्लो हात्तिखाल मुहान संरक्षण तथा पाईप मर्मत	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३.३६	वर्षा मापन केन्द्र स्थापना	पटक	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
३.३७	दैते खापा मूल संरक्षण तथा टंकी निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
४	**शहरी तथा ग्रामीण वसोवास**				**१८०००००**			**२५०**		**५५०**		**६५०**		**३५०**		**०**	**१८००**	
४.१	भल निकास	गोटा	२०	५००००	१००००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०			१०००	
४.२	बजार क्षेत्रमा नाली व्यवस्थापन		२	३०००००	६०००००				१	३००	१	३००					६००	
४.३	फोहर व्यवस्थापन	पटक	२	१०००००	२०००००						१	१००	१	१००			२००	
५	**उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र**				**२०९२५०००**			**०**		**३४२५**		**५३५०**		**६०००**		**६१५०**	**२०९२५**	
५.१	बुढीखोला सिँचाई कुलो मर्मत	गोटा	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.२	लुकलुके सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	४२५०००	४२५०००				१	४२५							४२५	
५.३	भगवती मन्दिरमा खानेपानी टंकी निर्माण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.४	तल्लो बिरिङकोट खानेपानी रिजर्भ टंकी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.५	बाछीडाडामा खानेपानी टंकी मर्मत तथा सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.६	जस्पुर पोखरी	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.७	हात्तिखाल खापा मर्मत	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.८	रांङबांङ्ग लिफ्ट सिँचाई योजना निर्माण	पटक	१	१००००००	१००००००						१	१०००					१०००	
५.९	बुढोपधेरा कुवा निर्माण सिमेन्ट प्रयोग गरी	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.१०	उपल्लो बाघखोर खानेपानी योजना	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.११	भर्लेनी खानेपानी योजना	पटक	१	५०००००	५०००००										१	५००	५००	
५.१२	उपल्लोतार्के खानेपानी योजना	पटक	१	२५००००	२५००००				१	२५०							२५०	
५.१३	चिउरीखोला रातोडाँडा खापा मर्मत योजना	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.१४	पाखापानी खापा योजना	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.१५	सिमलपानी लिफ्ट खापा योजना	पटक	१	१००००००	१००००००										१	१०००	१०००	
५.१६	थापाडाँडा सिँचाई पाईप च्याम्बर निर्माण योजना	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.१७	जस्पुर, छबिसे बाघखोर, भैंसीपधेरा सिँचाई पोखरी निर्माण	गोटा	४	१५००००	६०००००						२	३००	२	३००			६००	
५.१८	कुन्टे खानेपानी पधेरा निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.१९	भित्रेखोला छबिसे खानेपानी योजना	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
५.२०	भित्रेखोला पुरानोखेत खानेपानी योजना	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.२१	अदुवाबारी खानेपानी टंकी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.२२	सौराकोट पाकुरी पधेरा खानेपानी मर्मत	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.२३	सरगैरा सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
५.२४	गडैपाटा सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
५.२५	ठुलोपधेरा टंकी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००								१	२००			२००	
५.२६	दबीचौर खानेपानी कुवा मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.२७	कुथुर्के सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.२८	ऐसेलरगैरा खानेपानी टंकी निर्माण र सिँचाई पोखरीनिर्माण योजना	पटक	१	४०००००	४०००००										१	४००	४००	
५.२९	बाहुनडाँडा सिँचाई पोखरी	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.३०	जलुके सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
५.३१	जस्पुर सिँचाई पोखरी मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.३२	जलुके खानेपानी टंकी निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
५.३३	पाखापानी सिँचाई पोखरी तारबार योजना	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.३४	आले खानेपानी पधेरा निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.३५	नुनथली लिफ्ट सिँचाई योजना	पटक	१	७५००००	७५००००										१	७५०	७५०	
५.३६	ढेलेखोला बाराकुट सिँचाई	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.३७	बाघखुरिया सिँचाई कुलो मर्मत	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
५.३८	धनकोट बुढीचौर मोटरबाटो जाली निर्माण १००	गोटा	१००	५०००	५०००००								१	५००			५००	
५.३९	जस्पुर, साराकोट, प्यालीमाटी मोटरबाटो जाली र निर्माण १०० गोटा	गोटा	१००	५०००	५०००००										१	५००	५००	
५.४०	भित्रीखोलाकुलो छबिसे सिँचाई कुलो योजना	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
५.४१	कुखुराफुले गुरुंखेत सिँचाई कुलो योजना	पटक	१	३०००००	३०००००								१	३००			३००	
५.४२	कालीआँप गुरुंखेत सिँचाई कुलो योजना	पटक	१	२०००००	२०००००								१	२००			२००	
५.४३	कुखुराफुले पातीघाट सिँचाईकुलो योजना	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
५.४४	बाघखोर सिँचाई कुलो निर्माण योजना	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.४५	फापरडाँडा सिँचाई पाईप खरिद योजना	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.४६	तल्लो तार्के पहिरो रोकथाम योजना	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
५.४७	बड्डाँडा पुठाखोला बायोईन्जिनियरीङ योजना	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
५.४८	छबिसे सिँचाई पाइप योजना	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.४९	अम्मरज्योती प्राविजाने बाटोमा पहिरो नियन्त्रण तारजाली ५०	गोटा	५०	५०००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.५०	सिबलाल घर्तिको घरदेखि लिल सुनारको घरसम्म पहिरो रोकथाम तारजाली ५०	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.५१	रत्नेरांबां देखी जस्पुर जाने बाटोमा तारजाली, नाली, ह्यूमपाईप पहिरो नियन्त्रण	पटक	१	१००००००	१००००००										१	१०००	१०००	
५.५२	गैराटोल पक्की सिँढी निर्माण, भल नियन्त्रणकालगी	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.५३	मन्दिर क्षेडादेखी करमबास मोटरबाटोमा तारजाली र ह्यूमपाईप	पटक	१	५०००००	५०००००										१	५००	५००	
५.५४	भारसिकुटी देखी हुलाकी बैदाली सम्म जाली ह्यूमपाईप	पटक	१	५०००००	५०००००										१	५००	५००	
५.५५	उपल्लो रांङबांङ जाली र ह्यूमपाईप निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.५६	मन्दिरछेडा देखी ढड्यानसम्म तारजाली ५०	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.५७	भूटुके देखी बुढोखोलासम्म तारजाली, पहिरो नियन्त्रण	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.५८	पिंडादेखी तील बहादुर परियारको घरमाथि खोल्सो सम्म तारजाली	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.५९	भुटुके गुरुंटोल तारजाली पहिरो नियन्त्रणकालागी	गोटा	५०	५०००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.६०	लुकलुके धरापे पहिरो नियन्त्रणकालगी तारजाली	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.६१	लुकलुके पहिरो नियन्त्रण कालागी तारजाली र वृक्षारोपण (ईन्द्र बहादुर र धन ब कोलीको घर नजिक)	पटक	२५	५०००	१२५०००						१	१२५					१२५	
५.६२	बँकोट लुकलुके चोक निर तारजाली पहिरो नियन्त्रण	गोटा	२५	५०००	१२५०००						१	१२५					१२५	
५.६३	पुठाखोला तटबन्धन गविनजाली निर्माण (खेतहरु संरक्षण गर्न)	गोटा	५०	५०००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.६४	जस्पुर पुठाखोला पहिरो नियन्त्रण तारजाली	गोटा	५०	५०००	२५००००								५०	२५०			२५०	
५.६५	आश्रयस्थल पहिचान तथा निर्माण	पटक	१	५०००००	५०००००										१	५००	५००	
५.६६	पाखापानी क्षेत्रमा बर्षैपिच्छे पहिरोको प्रभावपरी बस्ति स्थानान्तरण गर्नुपर्ने	पटक	१	१००००००	१००००००								०.५	५००	०.५	५००	१०००	
५.६७	तल्लो हात्तिखाल नाला निर्माण (पहिरो रोकथामकालागी)	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.६८	काभ्रेघा पहिरो नियन्त्रणकालागी तारजाली ५०	गोटा	५०	५०००	२५००००						५०	२५०					२५०	
५.६९	खोपकेन्द्र भवन निर्माण (सौराकोट, बिरिकोट, पाखापानी,)	पटक	३	१५००००	४५००००				२	३००	१	१५०					४५०	
६	**पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा**				**२३३००००**			**०**		**३००**		**८५०**		**११८०**		**०**	**२३३०**	
६.१	मगर भाषा संरक्षण योजना	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
६.२	मगर होमस्टे स्थापना प्रवर्द्वन	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
६.३	भगवती मन्दिर निर्माण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
६.४	मन्दिरक्षेडामा प्रतिक्षालय निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
६.५	हुलाकी बैदारी चौपारी संरक्षण तथा निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
६.६	क्षेडापोखरी चौपारी मर्मत संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
६.७	मनुवा पनी चौपारी निर्माण	पटक	१	८००००	८००००								१	८०			८०	
६.८	काभ्रेघा पहिरो नियन्त्रणकालागी तारजाली ५०	गोटा	५०	५०००	२५००००						५०	२५०					२५०	
६.९	भत्वापानी चौपारी मर्मत संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
६.१०	लुकलुके चौपारी मर्मत तथा संरक्षण	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.११	पुठादरवार मन्दिर मर्मत तथा संरक्षण (पानी टंकी मर्मत, बिजुली)	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
६.१२	सिद्धलेक पर्यटकीय स्थल पुर्वाधार निर्माण (सिँढी निर्माण, मन्दिर निर्माण)	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**				**१४१५०००**			**९०**		**८२५**		**३००**		**०**		**२००**	**१४१५**	
७.१	स्टेचर खरिद सबै वडामा २ वटा	गोटा	१८	५०००	९००००		१८	९०									९०	
७.२	खानेपानी तथा सरसफई जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	२५०००	१२५०००				१	१२५							१२५	
७.३	खानेपानी परिक्षण	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
७.४	स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	पटक	२	२०००००	४०००००				१	२००					१	२००	४००	
७.५	विपद् व्यवस्थापन समिति सदस्यहरुकालागी प्राथमिक उपचार तालीम	वर्ष	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
७.६	विपद् व्यवस्थापन सामाग्री वितरण	वर्ष	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
७.७	महिलाको आङ खस्ने समस्या विषयमा शिविर सञ्चालन	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
७.८	पौष्टिक आहार वितरण तयारी तथा प्रयोगका विषयमा तालीम (स्थानीय खाना प्रवद्धन)	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
७.९	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
८	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**				३६५००००			३०००		२००		४५०		०		०	३६५०	
८.१	खोज तथा उद्धार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
८.२	प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
८.३	खोज तथा उद्धार सामाग्री को व्यवस्था	पटक	१	१५००००	१५००००						१	१५०					१५०	
८.४	समूदाय स्तरमा सुरक्षित क्षेत्र पहिचान	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
८.५	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
८.६	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्ति निर्माण	जना	२	५००००	१०००००				२	१००							१००	
८.७	आपतकालीन संचालन केन्द्र स्थापना	पटक	१	३००००००	३००००००		१	३०००									३०००	
८.८	विपद् पुर्व सूचना सम्प्रेषण गर्न डिजिटलाईजेसन विषयमा अभिमूखीकरण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**				८१७५०००			१५७५		१९५०		१४७५		१७२५		१४५०	८१७५	
९.१	स्थानीय सरकार र टोल विकास संस्थाहरुका सदस्यहरुकालागी सुशासन तालीम	पटक	१०	१५००००	१५०००००		२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	१५००	
९.२	लैंगिक विधि विश्लेषण तालीम	पटक	५	७५०००	३७५०००		१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	३७५	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
९.३	विधवा महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	२०	२५०००	५०००००			०	१०	२५०		०	१०	२५०		०	५००	
९.४	एकल महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	१९	२५०००	४७५०००		१०	२५०	९	२२५		०		०		०	४७५	
९.५	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी सहायक सामग्री वितरण	जना	४५	२५०००	११२५०००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	५	१२५	११२५	
९.६	अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुकालागी क्षमता अनुसारको शीपमुलक तालिम	पटक	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
९.७	महिलाहरुलाई उद्घोषण तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.८	बालविवाह विरुद्ध र यसमा यौन दुव्र्यवहार, बालश्रम, बेचविखन जस्ता विषयमा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.९	लैंगिक हिंसा विरुद्धको अभियान	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.१०	अटो व्यवसाय सञ्चालन गर्न ईच्छुक महिला प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	जना	३	१५००००	४५००००			०	१	१५०	१	१५०	१	१५०		०	४५०	
९.११	गरिब परिवारका लागि आयआर्जन कार्यक्रम	जना	३०	५००००	१५०००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१०	५००	१५००	
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**				**१५७००००**			**४००**		**५४०**		**१९०**		**४००**		**४०**	**१५७०**	
१०.१	वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालीम	पटक	३	१५००००	४५००००		१	१५०		०	१	१५०	१	१५०		०	४५०	

सि न	क्रियाकलाप	ईकाई	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१०.२	वडा स्तरमा जलवायु बित्त तालीम	पटक	३	४००००	१२००००			०	१	४०	१	४०	०	०	१	४०	१२०	
१०.३	जलवायु परिवर्तनको असर र जोखिम न्यूनीकरण एवम् अनुकूलनका उपाय सम्बन्धि जलवायु परिवर्तन विद्यालय कार्यक्रम संचालन गर्ने।	गोटा	४	२५००००	१००००००		१	२५०	२	५००		०	१	२५०		०	१०००	
	कुल जम्मा				७२७१५०००			९२२०		१७८०५		१८७६०		१६२१५		१०७१५	७२७१५	

तालिका २४: वडा नं ६ को बजेट तथा कार्यक्रम

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१	**कृषि तथा खाद्य सुरक्षा**				९०६००००			१२७०		२६१०		२१००		१८८०		१२००	९०६०	
१.१	कृषि समूह गठन	स्थान	५	५०००	२५०००		५	२५									२५	
१.२	समूह व्यवस्थापन तालीम	गोटा	५	४०००	२००००		५	२०									२०	
१.३	बाली उपचार शिविर	पटक	४	१०००००	४०००००				१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	४००	
१.४	माटो परिक्षण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
१.५	व्यवसायिक तरकारी खेति तालीम	पटक	५	५००००	२५००००		२	१००	२	१००	१	५०					२५०	
१.६	कृषक सम्मान कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.७	भिरालो जग्गामा खेती प्रणाली प्रवर्द्धन	पटक	५	५००००	२५००००				२	१००	२	१००	१	५०			२५०	
१.८	कम्पोष्ट मल वनाउने तालीम	पटक	५	२००००	१०००००				३	६०	२	४०					१००	
१.९	जैविक विषदी प्रयोग सम्वन्धी कार्यक्रम	पटक	५	५०००	२५०००				५	२५							२५	
१.१०	कृषक समूहमा लेखा व्यवस्थापन सम्वन्धी तालीम	पटक	५	५०००	२५०००		५	२५									२५	
१.११	सुरक्षित विषादी प्रयोग सम्वन्धी तालीम	गोटा	५	५०००	२५०००				५	२५							२५	
१.१२	अदुवा बेसारको विउ वितरण	पटक	५	१०००००	५०००००				२	२००	३	३००					५००	
१.१३	सुन्तला जातको विरुवा खरिद तथा वितरण	गोटा	१०००	१००	१०००००				१	१००							१००	
१.१४	आप, किवी, दाते आखर, लिची, अलैची को वेर्ना वितरण	गोटा	१०००	२००	२०००००				०.५	१००	०.५	१००					२००	
१.१५	जुठेल्नाको पानी संकलन	गोटा	५०	३०००	१५००००				२०	६०	२०	६०	१०	३०			१५०	
१.१६	आई.पि.एम तालीम	स्थान	५	१०००००	५०००००				२	२००	२	२००	१	१००			५००	
१.१७	बाखा पालन तालिम	समूह	५	५००००	२५००००				१	५०	२	१००	२	१००			२५०	
१.१८	नश्ल सुधारको लागि बोका खरीद तथा वितरण	गोटा	१५	५००००	७५००००		२	१००	५	२५०	५	२५०	३	१५०			७५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
१.१९	उन्नत प्रविधी (मल्चीङ, टनेल, आदी)	समूह	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२०	कृषक समूह अध्ययन अवोलकन भ्रमण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
१.२१	डिजीटल तराजु, क्यारेट खरीद तथा वितरण	समूह	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२२	डिपीङ ट्यांकीको निर्माण	गोटा	६	५००००	३०००००				२	१००	२	१००	१	५०	१	५०	३००	
१.२३	पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.२४	च्याउ खेति तालीम	पटक	१	५००००	५००००										१	५०	५०	
१.२५	कृषक संजाल गठन तथा परिचालन	पटक	१	१००००	१००००				१	१०							१०	
१.२६	हाईटेक टनेल निर्माण	गोटा	१	२०००००	२०००००										१	२००	२००	
१.२७	पोलिहाउस निर्माण	गोटा	१	१०००००	१०००००										१	१००	१००	
१.२८	घासको विउ तथा बेर्ना वितरण	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
१.२९	तरकारीको विउ खरीद तथा वितरण	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
१.३०	डालेघास बेर्ना वितरण	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
१.३१	पशु स्वास्थ्यको लागि माईक्रोस्कोप खरीद	पटक	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
१.३२	मौरीपालन सम्वन्धी तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
१.३३	मसला उद्यम स्थापना	पटक	१	२५००००	२५००००		१	२५०									२५०	
१.३४	सोलार ड्रायर र ग्राईण्डर	पटक	१	५०००००	५०००००								१	५००			५००	
१.३५	कृषि सम्वन्धि नर्सरी नाईके तालीम र परिचालन	पटक	१	३००००	३००००				१	३०							३०	
१.३६	उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
२	**वन तथा जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण**				**२४२५०००**			**३७५**		**६७५**		**५७५**		**५२५**		**२७५**	**२४२५**	
२.१	वृक्षारोपण सबै सा.व.उ.स.को खाली स्थान	गोटा	५०००	४०	२०००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०			२००	
२.२	वन व्यवस्थापन तालीम	पटक	१५	१००००	१५००००		५	५०	५	५०	५	५०					१५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
२.३	सा.व.उ.स. वनको विधान संसोधन कार्ययोजना नविकरण	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
२.४	अग्नी नियन्त्रण सामाग्री व्यस्थापन	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
२.५	अग्नी नियन्त्रण दस्ता तयारी र तालीम	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
२.६	टिमुर रोपण	गोटा	१०००	१००	१०००००				१	१००							१००	
२.७	जंगलमा पोखरी निर्माण (सरुमारानि लेख, लाहुरे पोखरा, गाईखुट्टे, लसुने भिरको लेख, नुनथला)	गोटा	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
२.८	वनमा भएका स्याउला पतकर निकाल्ने	गोटा	२५	५०००	१२५०००		५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	५	२५	१२५	
२.९	चिउरी पेल्ने कोल निर्माण गोढ्धारा, पाङकोट कोल निर्माण, कुटीचौर कोल निर्माण, बसेरी कोल निर्माण,	गोटा	४	१०००००	४०००००						२	२००	२	२००			४००	
२.१०	बुढीचौर कोल मर्मत,पाङवाङ कोल मर्मत,भिगृखोला मुख्य टोल मर्मत,किमीचौर मर्मत, सिम्ले मर्मत	गोटा	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
३	**जलस्रोत तथा उर्जा**				६३७००००			२००		२२००		११७०		१३००		१५००	६३७०	
३.१	बुढीचौर पधेराखोला खानेपानी मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
३.२	घोप्टेचौर खानेपानी मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
३.३	जुकेपानी चप्ली लिफ्ट खानेपानी	पटक	१	१५०००००	१५०००००										१	१५००	१५००	
३.४	कालो गुरगुरे खानेपानी मर्मत	गोटा	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
३.६	तल्लो घोप्टेचौर खानेपानीको GI पाईप खरीद	गोटा	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
३.७	पाङकोट ठुलो खोला चापतिर रिजर्व पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
३.८	निग्रेली पाङकोट लिफ्ट सिँचाई आयोजना	पटक	१	१२०००००	१२०००००								१	१२००			१२००	

सि न	क्रियाकलापहरु	इकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
३.९	चिसापानी मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
३.१०	ठुलोखोला मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
३.११	अखले धाइरि खपटे मुल संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०	
३.१२	किमीचौर तिनकुने भिरकुना देखी दह सम्म पाईप खरीद	पटक	२०००	१६०	३२००००						२०००	३२०					३२०	
३.१३	मोतिपुर डुम्रीखोला खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
३.१४	ठाडीखोला कुवा मर्मत	पटक	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
३.१५	ठुलो डुम्रीखोला बाध संरक्षण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
३.१६	पधेराखोला मुल संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
३.१७	पुठाखोला मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
३.१८	तल्लो पुठाखोला मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
३.१९	सिम्लेखोला मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००		१	५०									५०	
३.२०	आमडाँडा खानेपानी मुहान संरक्षण	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
३.२१	अदुवाको सुठो निर्माणको लागि सोलार ड्रायर	पटक	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
३.२२	वर्षा मापन केन्द्र स्थापना	पटक	१	५०००००	५०००००				१	५००							५००	
३.२३	विधुत्तीय चुलो ईन्डक्सन चुलो प्रवर्धनः महिला विशेष	घरधुरी	१००	१००००	१००००००				५०	५००	५०	५००					१०००	
४	**शहरी तथा ग्रामीण वसोवास**				**२२०००००**			**५००**		**५५०**		**५५०**		**३५०**		**२५०**	**२२००**	
४.१	भल निकास	गोटा	३०	५००००	१५०००००		१०	५००	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१५००	
४.२	बजार क्षेत्रमा नाली व्यवस्थापन		२	३०००००	६०००००				१	३००	१	३००					६००	
४.३	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५	**उद्योग यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार क्षेत्र**				**१४९१५०००**			**१३५**		**३००५**		**४०००**		**२६७५**		**५१००**	**१४९१५**	
५.१	गोद्धधारा लातजाली २०० वटा	गोटा	२००	५०००	१००००००				५०	२००	५०	२००	५०	२००	१००	४००	१०००	
५.२	किमीचौर तल्लो गाउ तारजाली ४०० वटा	गोटा	४००	५०००	२००००००				१००	४००	१००	४००	१००	४००	२००	८००	२०००	
५.३	बान्द्रेखोला गाउ तारजाली ४०० वटा	गोटा	४००	५०००	२००००००				१००	४००	१००	४००	१००	४००	२००	८००	२०००	
५.४	जुकेपानी तल्लो गाउतारजाली १०० वटा	गोटा	१००	५०००	५०००००						५०	२५०	५०	२५०			५००	
५.५	बुढीचौर नेवारेखोला तारजाली ५० वटा	गोटा	५०	५०००	२५००००				२५	१२५	२५	१२५					२५०	
५.६	पधेराखोला तारजाली २०० वटा	गोटा	२००	५०००	१००००००				५०	२००	५०	२००	५०	२००	१००	४००	१०००	
५.७	पिपलडाडा जाने बाटो तारजाली १०० वटा	गोटा	१००	५०००	५०००००						५०	२५०	५०	२५०			५००	
५.८	स्कुल खरेन तारजाली ६०	गोटा	६०	५०००	३०००००				६०	३००							३००	
५.९	मोतिपुर स्कुलमुनी मेसीनरी वाल .	पटक	१	५०००००	५०००००						१	५००					५००	
५.१०	आपखोला पहिरोको लागि रोकथामको लागि तारजाली (३ को जाली ४ पिस र २ को जाली ६ पिस	गोटा	१०	५०००	५००००		१०	५०									५०	
५.११	करीन डाडा पहिरो रोकथाम ३ को जाली ५ पिस र २ को जाली ४ पिस	गोटा	९	५०००	४५०००		९	४५									४५	
५.१२	कुटीचौर फाटखेत तार जाली ३ वटा	गोटा	३	५०००	१५०००		३	१५									१५	
५.१३	कुटीचौर खोला तारजाली २ वटा	गोटा	२	५०००	१००००		२	१०									१०	
५.१४	धैरेनीखोला तारजाली ३ वटा	गोटा	३	५०००	१५०००		३	१५									१५	
५.१५	पाङकोट तारजाली विसुन सुकाउने डाडा २.५ मीटर ४० वटा	गोटा	४०	५०००	२०००००				४०	२००							२००	
५.१६	कुटीचौर झाक्रीखोला खानेपानी मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.१७	भुतेनीखोलाखानेपानी ट्यांकी निर्माण तथा पाईप खरीद	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.१८	कुटिचौर पोखरीको लागि पाईप खरीद	पटक	१	७५०००	७५०००				१	७५							७५	
५.१९	मुख्यटोल खानेपानी ट्यांकी निर्माण तथा पाईप खरीद	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.२०	उपल्लोखुट्टी खानेपानी ट्यांकी निर्माण तथा पाईप खरीद	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.२१	पाखापानी खानेपानी ट्यांकी निर्माण तथा पाईप खरीद	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
५.२२	रातामाटा खानेपानी पाईप खरीद	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
५.२३	मोतिपुर सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२५००००	२५००००								१	२५०			२५०	
५.२४	मोतिपुर लिफ्ट खानेपानि लाईन मर्मत	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.२५	राजीर खोला कुलो मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
५.२६	उपल्लो राजीर गाउ सिसचाई कुलो निर्माण	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
५.२७	बार्जागाउ लिफ्ट सिँचाई निर्माण	पटक	१	१००००००	१००००००										१	१०००	१०००	
५.२८	टुनिखोला सिँचाई कुलो निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.२९	बागेखोला सिँचाई कुलो मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
५.३०	गोरासेती टंकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.३१	गोद्धधारा पाईप खरीद	पटक	१	७५०००	७५०००				१	७५							७५	
५.३२	सरुमारानी मावि खानेपानी ट्यांकी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.३३	लसुनेभिर देखि सरुमारानी पाईप खरीद	पटक	१	७५०००	७५०००						१	७५					७५	
५.३४	गोद्धधारा देखी तल्लो किमीचौर पाईप खरीद	पटक	१	७५०००	७५०००								१	७५			७५	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
५.३५	बान्द्रेखोला टयाकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.३६	उधा गोद्धधारा टंकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.३७	जेकेपानी टंकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.३८	पाङकोट लिफ्ट खानेपानी ट्यांकी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.३९	बेसरी सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००						१	२००					२००	
५.४०	पाङवाङ बेदीखोला खानेपानी ईन्टेक ट्यांकी मर्मत २ वटा र २०० मिटर पाईप खरीद	पटक	१	२०००००	२०००००				१	२००							२००	
५.४१	बेदिखोला सिँचाई कुलो मर्मत	पटक	१	१०००००	१०००००								१	१००			१००	
५.४२	पाङवाङ सिँचाई ट्यांकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.४३	रिठेखोला सिँचाई कुलो मर्मत	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०	
५.४४	रिठेखोला खानेपानि मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.४५	सिम्ले सिँचाई पोखरी निर्माण	पटक	१	२०००००	२०००००										१	२००	२००	
५.४६	सिम्ले ट्यांकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.४७	साधनखोला कुलो मर्मत	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०	
५.४८	कटीन छेडा टंकी मर्मत	पटक	१	५००००	५००००				१	५०							५०	
५.४९	निग्रेली पुरानो पधेरा लिफ्ट सिँचाई आयोजना	पटक	१	१५०००००	१५०००००										१	१५००	१५००	
५.५०	पाङवाङ नुनथला सिँचाई कुलो मुनी तारजाली ६ पिस	पटक	६	५०००	३००००				१	३०							३०	
६	**पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदा**				**४३०५०००**			**३०**		**२५०**		**६५०**		**१९७५**		**१४००**	**४३०५**	
६.१	कुसुण्डाहरुको भाषा संरक्षण योजना	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
६.२	किमीचौर दह संरक्षण	पटक	१	१००००००	१००००००						०.५	५००	०.५	५००			१०००	
६.३	मारुनी नाच संरक्षणको लागि तालीम संचालन	पटक	१	७५०००	७५०००								१	७५			७५	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
६.४	कुटिचौर ओक्टीनी चौपारी मर्मत	पटक	१	३००००	३००००		१	३०									३०	
६.५	गोढारा चौपारी निर्माण	पटक	१	७५०००	७५०००						१	७५					७५	
६.६	बुढीचौर स्कुल चौपारी निर्माण	पटक	१	७५०००	७५०००								१	७५			७५	
६.७	कामीछेडा चौपारी निर्माण	पटक	१	७५०००	७५०००										१	७५	७५	
६.८	पाङकोट चौपारी निर्माण	पटक	१	७५०००	७५०००								१	७५			७५	
६.९	भिगृखोला बगैचा चौपारी निर्माण	पटक	१	७५०००	७५०००										१	७५	७५	
६.१०	सरुमारानि लेख संरक्षण भवन, सिडी मन्दीर निर्माण	पटक	१	१००००००	१००००००								०.५	५००	०.५	५००	१०००	
६.११	उक्लीचौर चौपारी निर्माण	पटक	१	७५०००	७५०००						१	७५					७५	
६.१२	पञ्चेबाजा वजाउने तालीम वडा स्तर	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	
६.१३	सरुमारानि लेख भ्यूटार निर्माण	पटक	१	१५०००००	१५०००००								०.५	७५०	०.५	७५०	१५००	
७	**स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई**				**१७८००००**			**९०**		**६९०**		**९००**		**५०**		**५०**	**१७८०**	
७.१	स्टेचर खरिद सबै वस्तीमा	गोटा	२०	४०००	८००००		१०	४०	१०	४०							८०	
७.२	खानेपानी तथा सरसफई जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	१००००	५००००				५	५०							५०	
७.३	पौष्टिक आहार वितरण तयारी तथा प्रयोगका विषयमा तालीम (स्थानीय खाना प्रवद्धन)	पटक	५	५००००	२५००००		१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
७.४	खानेपानी परिक्षण	पटक	१	३०००००	३०००००						१	३००					३००	
७.५	खोप केन्द्र स्थापना पाङकोट, सिम्ले, मोतिपुर, भिगृखोला	गोटा	४	१५००००	६०००००				२	३००	२	३००					६००	
७.६	स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	पटक	१	२५००००	२५००००						१	२५०					२५०	
७.७	विपद् व्यवस्थापन समिति सदस्यहरुकालागी प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	१०००००	१०००००				१	१००							१००	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
७.८	महिलाको आङ खस्ने समस्या विषयमा शिविर सञ्चालन	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
८	**विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन**				**४८६००००**			**४०९०**		**३७०**		**४००**		**०**		**०**	**४८६०**	
८.१	खोज तथा उद्धार तालीम	पटक	१	७५०००	७५०००						१	७५					७५	
८.२	प्राथमिक उपचार तालीम	पटक	१	७५०००	७५०००						१	७५					७५	
८.३	खोज तथा उद्धार सामाग्री को व्यवस्था	पटक	१	१०००००	१०००००						१	१००					१००	
८.४	जलवायु तथा विपद् क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्ति निर्माण	जना	२	५००००	१०००००				२	१००							१००	
८.५	समूदाय स्तरमा सुरक्षित क्षेत्र पहिचान	पटक	१	२००००	२००००				१	२०							२०	
८.६	आपतकालीन संचालन केन्द्र स्थापना	पटक	१	४००००००	४००००००		१	४०००									४०००	
८.७	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	९	१००००	९००००		१	९०									९०	
८.८	विपद् पुर्व सूचना सम्प्रेषण गर्न डिजिटलाईजेसन विषयमा अभिमूखीकरण	पटक	१	५००००	५००००						१	५०					५०	
८.९	फोहर व्यवस्थापन	पटक	१	२०००००	२०००००				०.५	१००	०.५	१००					२००	
८.१०	विपद् व्यवस्थापन सामाग्री वितरण	पटक	१	१५००००	१५००००				१	१५०							१५०	
९	**लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन**				**९६२५०००**			**१७२५**		**२२२५**		**२१२५**		**१९७५**		**१५७५**	**९६२५**	
९.१	स्थानीय सरकार र टोल विकास संस्थाहरुका सदस्यहरुकालागी सुशासन तालीम	पटक	१०	१५००००	१५०००००		२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	२	३००	१५००	
९.२	लैंगिक विधि विश्लेषण तालीम	पटक	५	७५०००	३७५०००		१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	१	७५	३७५	
९.३	विधवा महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	४६	२५०००	११५००००			०	२०	५००	१६	४००	१०	२५०		०	११५०	

सि न	क्रियाकलापहरु	ईकाइ	परिमाण	दर	जम्मा	V3, V4	आ. व. २०८२/०८३		आ. व. २०८३/०८४		आ. व. २०८४/०८५		आ. व. २०८५/०८६		आ. व. २०८६/०८७		अनुमानित लागत बजेट	जिम्मेवारी
							परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)	परिमाण	बजेट (000)		
९.४	एकल महिलाहरुको रुचि र आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	
९.५	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुकालागी सहायक सामग्री वितरण	जना	५०	२५०००	१२५००००		१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	
९.६	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुकालागी क्षमता अनुसारको शीपमुलक तालिम	पटक	५	१५००००	७५००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	
९.७	महिलाहरुलाई उद्धोषण तालीम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.८	बालविवाह विरुद्ध र यसमा हुने यौन दुव्र्यवहार, बालश्रम, बेचविखन जस्ता विषयमा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.९	लैंगिक हिँसा विरुद्धको अभियान	पटक	५	१०००००	५०००००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
९.१०	अटो व्यवसाय सञ्चालन गर्न ईच्छुक महिला प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	जना	४	१५००००	६०००००		१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०		०	६००	
९.११	गरिब परिवारका लागि आयआर्जन कार्यक्रम	जना	२५	५००००	१२५००००		५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१२५०	
१०	**क्षमता अभिवृद्धी, अनुसन्धान र सचेतना**				**११३००००**			**०**		**६५०**		**४०**		**२५०**		**१९०**	**११३०**	
१०.१	वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तालीम	पटक	२	१५००००	३०००००			०	१	१५०		०		०	१	१५०	३००	
१०.२	वडा स्तरमा जलवायु बित्त तालीम	पटक	२	४००००	८००००					०	१	४०		०	१	४०	८०	
१०.३	जलवायु परिवर्तनको असर र जोखिम न्यूनीकरण एवम् अनुकूलनका उपाय सम्बन्धि जलवायु परिवर्तन विद्यालय कार्यक्रम संचालन गर्ने।	गोटा	३	२५००००	७५००००			०	२	५००		०	१	२५०		०	७५०	
	कुल जम्मा				**५६६७००००**			**८४१५**		**१३२२५**		**१२५१०**		**१०९८०**		**११५४०**	**५६६७०**	

४.४ स्थानीय तहको बार्षिक योजना प्रकृयामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा बिपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरुको समायोजन

सर्वप्रथम स्थानीय सरकारको नेर्ततवमा सहभागीतामूलक पद्धतीवाट तर्जुमा भएको यस अनुकूलन योजनालाई कार्यपालिकाको वैठकमा छलफल गरि अनुमोदनका लागि गाउँ सभामा पेश गरि कार्यान्वयनका लागि स्वीकृत गरिने छ। अब क्रमश यस योजनालाई स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रकृयाका ७ चरणहरुः १) संघ तथा प्रदेशबाट वित्तीय हस्तान्तरणको खाका र मार्गदर्शन प्राप्ती, २) श्रोत अनुमान र कूल बजेट सीमा निर्धारण, ३) बस्ती र टोल स्तरबाट योजना छनौट, ४) वडा स्तरीय योजना प्राथमिकिकरण, ५) एकिकृत बजेट तथा कार्यक्रम तर्जूमा, ६) गाउँ र नगर कार्यपालिकाको बैठकबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती गरि सभामा पेश गर्ने र ७) गाउँरनगर सभाको बैठकमा बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृतिका चरणहरु मध्ये चरण नं. ३ बाट शुरु भई पछिका चरणहरुमा समायोजन गरी यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनालाई अनुमोदन गराई मुल प्रवाहीकरण गरिने छ।

यस कार्ययोजनाका जलवायु परिवर्तन तथा बिपद जोखिम व्यवस्थापन सँग सम्वन्धित संवेदनशील विषयगत क्षेत्रहरुः कृषि तथा खाद्य सुरक्षा; वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण; जलश्रोत तथा उर्जा; स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाई; स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी बस्ती; जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनिकरण तथा बिपद् जोखिम व्यवस्थापन; उद्योग यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार; पर्यटन एवम् प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा; लैंगिक समानता तथा समाजिक समाबेशिता, जीविकोपार्जन र सुशासन; र जनचेतना अभिबृद्धी तथा क्षमता बिकास अन्तर्गतका कार्यहरु; स्थानीय तहको क्षेत्रगत विकास १) आर्थिक विकास, २) सामाजिक विकास, ३) पूर्वाधार विकास, ४) वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र ५) संस्थागत विकास तथा सेवाप्रवाह क्षेत्रहरुमा एकिकृत एवं समायोजन गर्न सकिने छ।

४.५ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन

जलवायु संकटासन्न समुदायको सक्रिय सहभगितामा पहिचान तथा छनौट भएको तथा स्थानीय तहको वार्षिक कार्यक्रममा मूलप्रवाहीकरण भएको अनुकूलन कार्यको कार्यान्वयनले जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण तथा अनुकूलन क्षमता बढाइ जलवायु उत्थानशील बनाउन मद्दत गर्दछ। यसका लागी स्थानीय तहमा भएका संस्थागत संरचनाहरु नै अनुकूलन कार्यका प्रमुख कार्यान्वयन कर्ता हुन्। यस लापा खाकामा उल्लेखित भए बमोजिमका उद्देश्य प्राप्त गर्न स्थानीय तहसँग भएको श्रोत पर्याप्त नहुन सक्छ। यस्तो अवस्थामा स्थानीय तहले संघीय तथा प्रदेशसँग स्रोत प्राप्तिका लागि समन्वय गर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी नै निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारहरुको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग तथा सहकार्य प्राप्त गरिनेछ।

४.६ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको अनूगमन तथा मुल्यांकन

स्थानीय अनुकूलन योजनाको स्थानीय सरकारको वार्षिक योजनामा समायोजन पश्चात सफल कार्यान्वयनहरुवाट प्राप्त हुने नतिजा तथा उपलब्धीहरुलाई वार्षिक रुपमा कार्यपालिका वैठकमा समिक्षा गर्दै दस्तावेज तयार गरिने छ। यस समिक्षावाट क्रमश लापालाई परिमार्जन गर्न र जीवन्त दस्तावेज बनाउनका लागि सहयोग पुग्ने छ। कार्यान्वय पश्चात प्राप्त हुने उपेक्षित उपलव्धीहरुको सूचक तयार गरि लाई तल प्रस्तुत गरिएको छ.

सन्दर्भ सामाग्री

- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०६७ र २०७६
- राष्ट्रिय अनुकूलन कार्ययोजना (नापा) २०६७
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना संरचना २०६७
- परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना संरचना २०७६
- राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन, २०८२
- गाउँपालिका बेवसाईट गाउँपालिका, बड्डाँडा , प्यूठान २०७८
- विपद् पुर्व तयारी र प्रतिकार्य योजना, सरुमारानी २०८२
- विश्व बैकको https://climateknowledgeportal.worldbank
- DHM, 2024. Climate change scenarios of Nepal for National Adaptation Plan (NAP) Formulation Process in Nepal. Department of Hydrology and Meteorology, Ministry of Population and Environment, Kathmandu

अनुसुचीहरु

अनुसुची १: स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमा तथा सश्लेषण गोष्ठीका सहभागीहरु

क स	नाम	पद	आवद्ध सस्था	लिङ्ग	जातजाती
१	झग बहादुर विश्वकर्मा	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा	पुरुष	दलित
२	बसन्ता खड्का	उपाध्यक्ष	सरुमारानी गा पा	महिला	बा। क्षे
३	त्रिविक्रम खड्का	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
४	महिमत हलिम हलुवाई	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गा पा	पुरुष	मुस्लिम
५	आशा वि क	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गा पा	महिला	दलित
६	यनुका शाहु	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गा पा	महिला	
७	चन्द्रिमा थापा	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गा पा	महिला	जनजाती
८	कल्पना वि क	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गा पा	महिला	दलित
९	पुर्ख सिङ सुनार	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गा पा	पुरुष	दलित
१०	लक्ष्मण आचार्य	प्रशासन प्रमुख	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
११	चिन्त बहादुर सोमै मगर	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा वडा नं ४	पुरुष	जनजाती
१२	हार बहादुर घर्ति	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा वडा नं १	पुरुष	जनजाती
१३	भानुभक्त भुषाल	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा वडा नं २	पुरुष	बा। क्षे
१४	भिम बहादुर मर्साङ्गी	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा वडा नं ३	पुरुष	जनजाती
१५	लक्ष्मी पल्ली	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा वडा नं ४	महिला	जनजाती
१६	तिल बहादुर बुढा	अध्यक्ष	सरुमारानी गा पा वडा नं ६	पुरुष	जनजाती
१७	शम्भुराज आचार्य	आर्थिक प्रशासन प्रमुख	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
१८	लालमरु रोकाया	प्राविधिक सहायक शिक्षा	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
१९	क्षितिज कुमार गिरी	वन प्राविधिक	सरुमारानी गा पा	पुरुष	अन्य
२०	शिव न्यौपाने	सूचना अधिकृत	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
२१	केशव गिरी	पशु शाखा प्रमुख	सरुमारानी गा पा	पुरुष	अन्य
२२	इश्वर जि सी	कृषि विकास शाखा प्रमुख	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
२३	केशव दुर्लामी	सव ईन्जिनियर	सरुमारानी गा पा	पुरुष	दलित
२४	शान्तराज आचार्य	सचिवालय सदस्य	सरुमारानी गा पा	पुरुष	बा। क्षे
२५	अन्जु भाट	म बा तथा ज्ये ना शाखा	सरुमारानी गा पा	महिला	जनजाती

क्र स	नाम	पद	आवद्ध सस्था	लिङ्ग	जातजाती
२६	सृजना तिमल्सिना	मनोपरामर्शकर्ता	सरुमारानी गा पा	महिला	बा। क्षे
२७	कुमारी सोमै	खा. पा. स हे	सरुमारानी गा पा	महिला	जनजाती
२८	बिनुजा शर्मा	जनस्वास्थय	सरुमारानी गा पा	महिला	बा। क्षे
२९	राजेन्द्र बहादुर सोमै मगर	वन अधिकृत	बाङ्गेसाल सब डिभिजन	पुरुष	जनजाती
३०	रिमा पुन मगर	नगर प्रहरि जवान	सरुमारानी गा पा	महिला	जनजाती
३१	शरद पोखेल	शिक्षक जनता मा वि	बड्डाँडा	पुरुष	बा। क्षे
३२	सिता घर्ती मगर	जस्पुर स्वा व	जस्पुर	महिला	जनजाती
३३	सविना पुन मगर	अध्यक्ष	छविसे सा व उ स	महिला	जनजाती
३४	सम्झना राना	अध्यक्ष	वेल्डाडा कृषक समूह	महिला	जनजाती
३५	विपना रेग्मी	कोषाध्यक्ष	देउती थान सा ब उ स	महिला	बा। क्षे
३६	अमृता पल्ली	सदस्य	वेल्डाडा कृषक समूह	महिला	जनजाती
३७	सविता अर्याल	सदस्य	ढाड खोली कृषक	महिला	बा। क्षे
३८	सम्झना घर्ती मगर	सदस्य	जस्पुर छविसे कृषक समूह	महिला	जनजाती
३९	गणेश पुन	सदस्य	बुडिचौर सा ब उ स	पुरुष	जनजाती
४०	धुर्वराज श्रेष्ठ	अध्यक्ष	धुलेखार सा ब उ स	पुरुष	जनजाती
४१	जितमान मिया	अध्यक्ष	बसिनदमार सा ब उ स	पुरुष	मुस्लिम
४२	निशान कुँवर	STO (Health)	SAMARTHA Project	पुरुष	बा। क्षे
४३	विनोद सुनार	DRTO	PIN	पुरुष	जनजाती
४४	गोपाल सिहं जि सी	DRM Officer	CSRC	पुरुष	बा। क्षे
४५	वेदराज शर्मा पाण्डे	परियोजना संयोजक	हेफर	पुरुष	बा। क्षे
४६	लोक बहादुर भाट	परियोजना अधिकृत	नेवा	पुरुष	जनजाती
४७	शंकर भट्ट	परियोजना ब्यवस्थापक	PEEDA/LOCAP	पुरुष	बा। क्षे
४८	उषा ठकुरी	जलवायु परिवर्तन अधिकृत	PEEDA/LOCAP	महिला	बा। क्षे
४९	मोहन सुवेदी	फिल्ड संयोजक	PEEDA/LOCAP	पुरुष	बा। क्षे
५०	समिर पौडेल	कृषि प्राविधिक	PEEDA/LOCAP	पुरुष	बा। क्षे
५१	हिरा थापा	फिल्ड सहजकर्ता	PEEDA/LOCAP	महिला	जनजाती

क स	नाम	पद	आवद्ध संस्था	लिङ्ग	जातजाती
५२	संगिता राना	फिल्ड सहजकर्ता	PEEDA/LOCAP	महिला	जनजाती
५३	उमेश थारु	वैध्य	सरुमारानी गा पा	पुरुष	जनजाती
५४	निमिसरा म्रसाई मगर			महिला	जनजाती

अनुसुची २: पहिरो जोखिमको ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	प्रभावित जग्गाः रोपनी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०७९	कालीवनमा गएको पहिरोको कारण विर वहादुर नेपालीको घर जोखिममा रहेको	१		जाली लगाएको	१
२०७९	दिपक घर्तीमगर घर चर्कीएको	५		जाली लगाएको	२
२०७९	रत्नेमा ओम खत्रीको बारी खसेका कारण बाटो वन्द भएको	१		केहि नगरेको	२
२०७९	दर्भानमा पहिरोका कारण घरमा क्षती पुर्याएको	६		बासको प्रयोग गरी पुन घर निर्माण गरेको	२
२०७८	दर्भानमा शुसिला भुषाल र शिव रिजालको घरहरुको नजीकमा ४०० मिटर पहिरो गएको	१५		जालीको प्रयोग गरी रोकथाम गरेको	२
२०६५	दर्भानमा बारी खोलेर पहिरो घर सम्म आएको			वृक्षारोपण गरेको	२
२०८०	दर्भानमा उपल्लो टोलमा शुसिला भुषालको घर देखि सरस्वती खनालको घरसम्म ४०० मिटर पहिरो गएको	१५	०.७९	केहि नगरेको	२
२०७९	चरिङ्गे बुढीगैरामा पहिरोले घरपरिवार विस्तापित गरेको	५		पालिका जिल्ला समन्वय र रेडक्रश बाट राहत पाएको	२
२०८१	चुकाहमा घवरिपरि पहिरो गएर हाल भाडामा वसेको	५		अन्यन्त्र गोठ निर्माण गरेको	२
२०६५	बुढीपोखरीमा माथीबाट पहिरो आएर सिँचाई कुलो बगाएको	६१		प्रदेशसरकार, पालिका जलाधार, र व्यक्तिगत रकम उठाई कुलो निर्माण गरेको	२
२०६५	भिरकुटेमा गोठ वगाएको साथै घरमा क्षति पुर्याएको	३		घर सारेको	२
२०६९	मिठीआपमा घरको ढोका देखी ५ मिटर दुरीमा पहिरो गएको	१		वडावाट जाली माग गरी नियन्त्रण गरेको	२
२०७९	मिठिआपमा खेती योग्य जमिन वगाएको	२		बगर वनेको	२

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	प्रभावित जग्गाः रोपनी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०८१	मिठिआपमा खानेपानी ट्यांकी पुरेको जाली वगाएको	१४		पुरिएको टयाँकी श्रमदान गरी सफा गर्ने पुन पानी खानको लागी योग्य बनाएको	२
२०८०	दोमहिमा पक्की पुलको नजिक रिखीराम सोमै र बोम वहादुर थापाको बारीमा बर्षेनी पहिरो जाने गरेको र टिमाराम रेश्मीको पहिरोले घर पुर्ने सम्भावना भएको	२		केहि गर्न नसकेको	३
२०८०	हंसपुर प्रतिक्षालयको १०० मिटर सिँचाई कुलो भत्काएको	८		काम चलाउ कुलो बनाएर सिचाँई गर्दै आएको	३
२०६२	हंसपुर प्रतिक्षालयको बिगत २० बर्ष अगाडि डिहि पहिरोले गर्दा निरन्तर जाने गरेको	२५		पहिले खेती गर्दै आएको खेत बारी हाल बाझो रहेको खेती गर्न नसक्ने अवस्था	३
२०७८	सुजिनपुरको सल्लेरी पोखरा डाडा चिहान डाडाको क्षेत्रमा प्रत्येक वर्ष जमिन भासिदै गई रहेकोले घरहरु जोखीममा रहेको	४०		बस्ती अन्यत्र सार्नु पर्ने देखिए पनि कुनै पनि व्यवस्था हुन नसकेको	३
२०७८	सुजिनपुरको चाभा, भुमेथान डाडा नजिक बर्षेनी जमिन भासिदै गएको	४०		केहि गर्न नसकिएको	३
२०८०	सुजिनपुरको २ घर जोखीममा रहेको; टिकाराम राना र सम्भु राना	२			३
२०७९	चाबा पालुकाथानमा १७ रोपनी खेतीयोग्य जमिन क्षति गरेको; भक्त वहादुर राना, खड्क वहादुर राना राम वहादुर राना	३	१७	केहि नगरेको	३
२०८२	हंसपुर दर्गा भगवती मन्दिरमा १० मिटर बारि पहिरोले लगेको	१		केहि नगरेको	३
२०८०	उदिन ढुङ्गाको खाने पानीको मुहान बगाएको	०		ठुलो पधेरी पुन निर्माण गरेको	३
२०८१	उदिन ढुङ्गाको बेदुराम पाण्डे, धनिराम सुनार, नुम वहादुर सुनारको ३ रोपनी बारि पहिरोले बगाएको	३	३	वृक्षारोपण, घाँस रोपण, र जालीको प्रयोग गरेको	३
२०७९	उदिन ढुङ्गाको टाकुरामा १ रोपनी बारी बगाएको	१	१		३
२०७८	उदिन ढुङ्गाकव देउती स्थान सा.व.उ.स. बुढीखोल पालुकाथान बतासे डाँडामा पहिरो गएको				३
२०८२	ढाबाको पहिरोले १ रोपनी खेत पुरेको	१	१	केहि नगरेको	३

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	प्रभावित जग्गाः रोपनी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०८२	ढाबाको पहिरोले ५ मिटर बारी बगाएको	१			३
२०८१	उपल्लो बड्डाँडाको डाङ्गसिङ्ग डाडा जसपुर जाने मोटरको पहिरोले सम्पुण बस्ती जोखिममा र एकलेवर वस्तीमा पहिरो जग्गा जमिन जोखीममम भएको	५		ग्याविल जालि भएको तर पुर्ण नभएको जालीको प्रयोग गरेको	४
२०८२	डाङ्गसिङ्ग मान्द्रेको जुकेपानी मा पहिरो	४			४
२०८०	बड्डाँडा वजारको वंगारी टोलमा निरन्तर झरी परे पछि घरमा असर पर्ने गरेको	२		पहिरोमा विरुमा लगाएको	४
२०८१	बड्डाँडा वजारको वंगारी टोलमा पहिरोले घर गोठमा पहिरो खसेको हुनाले ठुलो पानी पर्दा घर भित्र सुत्न नमिल्ने गरेको	२		माटो फाली सुरक्षित रहेको काठपात हटाएको	४
२०७९	धानकोटको जंगलको पहिरोले भिंगृखोला र धनकोट वडामा जाने बाटो बगाएको			श्रमदान गरी गोरेटो बाटो निर्माण गरेको	४
२०७६	धनकोटको छतिन टोलको खरवारी ५० मिर बगाएको	१	०.०९८३		४
२०५५	वैके टोलमा १० रोपनी खेत वगाएको	३	१०	खेतीको लागी योग्य नभएको	४
२०६३	तालपानी वैके टोलको डाडा पसलको घर धुरी विस्तापित भएको	४			४
२०७९	तालपानी वैके टोलको गहते खानी पानीको मुहान पुरेका	५			४
२०७०	तालपानी वैके टोलको रिपाहा पहिरोले १२ रोपनी खेत बगाएको	१	१२		४
२०७९	तालपानी वैके टोलको २ रोपनी खेत वगाएको, ६ मिटर सिँचाई कुलो क्षति गरेको, वैके वस्तीमा जाने बाटो पुरेका कुलो १० रोपनी खेत ११ रोपनी बारी जोखीममा रहेको	४	२	सिँचाई कुलो मर्मत जनश्रमदान गरेको बाटो सुधार गरेको	४
२०७६	तालपानी वैके टोलको दिङ्गलाङ्ग खोला मुाहानमा वर्षा याममा पानी ठुलो परे पछि मुहान पुरिने र पनी नआउने भएको	१५		वृक्षारोपाण गरेको	४
२०७९	तालपानी वैके टोलको घर क्षति भएको र ५ रोपनी जग्गा खेती गर्न छोडेको	६	५	घर सरेको	४
२०७८, ०७९	राङबाङमा घर, बारी, र खेत पहिरोले पुरेको, खेतियोग्य जग्गामा पानी उम्रेको	२८		नभएको	५
२०७५	बुढीचौरमा गरुलपानी मूलमा पहिरोका कारण मुहान पुरिएको कारण मुहान सुकेको	४६		छेकबार र संरक्षण	५

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	प्रभावित जग्गाः रोपनी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०७८, ७९	लुकलुके पहिरोले बारी खेत पुरेको, बगाएको, खेतमा बारीमा पानी उम्रीएको	३०			५
२०७८	विरंगकोट र लुकलुकेमा खेत बारी आफै फुट्ने, हाल पानी बर्षामा देखिने गरेको	३०			५
२०७९	जस्पुर क्लस्टरको तल्लो तारिके भन्ने स्थानमा बारी तथा खेत भासिएको, ४८ रोपनी जग्गा भासिएको	४	४८		५
२०८१	जस्पुर क्लस्टरको फापरडाँडा मा पहिरो गई घर र खेत बगाएको	१	३	घरबास सरी अन्य स्थानमा बसाई सरेको	५
२०८१	जस्पुर क्लस्टरको खेत र सिँचाई कुलो बगाएको र २ घर र ४ रोपनी बगाएको	२	४	खेती योग्यबारी भीरमा परिण भएको	५
२०७९	जस्पुर क्लस्टरको कुखुराफुले कुलो पहिरोले क्षती गरेको	१०	४५	घरको खेत बाँजो हुन गएको र अन्य घरधुरीहरुले पाईपको प्रयोग गरि सिँचाई गर्दै आएको	५
२०८२	जस्पुर क्लस्टरको पहिरोले फापरडाँडामा कुलोको क्षती गरेको साथै खानेपानीको पाईप क्षती गरेको	५			५
२०८९	जस्पुर क्लस्टरको टारीखेत भासिएको	१			५
२०७९	पाखापानी क्लस्टरको पाखापानी बस्तिमा जमिन चिरा परेको, जमिन तलमाथि भएको	१२		बँसको प्रयोग गरी घर बनाएको	५
३०७६	पाखापानी क्लस्टरको राम्चेमा घर भत्किएको	१			५
२०७९	पहिरोले १ वडा कार्यालय र ३ घर पुरेको	४		नँया जग्गा खरीद गरि घर बनाएको	६
२०६७	किमीचौरमा ३ घरधुरी पहिरोले पुरेको	३		सा.व.उ.स. ले काठ एिको स्थानियहरुले घर बनाउनको लागि श्रमदान गरेको लगानीमा घर बनाएको	६
२०७६	बागेखोला राजिरे खोलाकुलो पुरेको ३० रोपनी खेति योग्य जमीन बाझो रहेको	७	३०	केही नगरेको	६
२०७३	पाङवाङमा २ वटा खानेपानी ट्याँकी वगाएको र २०० मी पाईसमेत बगाएको	१४७		खोलाको पानी खाएको	६
२०७९	असारेमा सिँचाई कुलो बगाएको खोलाले खेत बगाएको ८० रोपनी खेत क्षती भएको	२०	८०	जनश्रमवाट कुलो निर्माण गरी सिँचाई गरेको।	६

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	प्रभावित जग्गाः रोपनी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०८१	पाङवाङमा ३० रोपनी धानखेति गर्ने खेत पुरेको	५	३०	केहि नगरेको	६
२०६७	पाङकोटमा १७ रोपनी खेति योग्य जमीन लगेको	७	१७	केहि नगरेको	६
२०८०	भिगृखोलामा पहिरोको कारण पुठखोलामा १५० मीटर खानेपानि पाईप बगाएको	२८		खोलाको पानी खाएको	६
२०८०	भिगृखोलामा पहिरोको कारण ट्याँकी र १०० मीटर पाईप वगाएको	७०		बासँको ढुग्रा जाडी पानी ल्याएको	६
२०७७	किमीचौरमा जग्गा फाटी खेतियोग्य जमीन क्षती पुराएको	४		सो जग्गामा धान वालीको खेति नगरेको	६
२०८२	रुट्टेडाडाँमा वर्षातको कारण पहिरो गई जग्गा फाटेको	१४		केहि नगरेको	६
२०७९	जस्पुर क्लस्टरको टारीके स्थानमा जग्गा भाँसिएको, खेत रोप्न छोडेको, बसोवास गरिहेका घरधुरीहरु विस्थापित हुने अवस्थामा रहेको	४			५
२०७९	जस्पुर क्लस्टरको रातो खर्कमा ५ घरको खेत पहिरोले चिरा परेको र बाँझो रहेको,	५			५
२०७९	जस्पुर क्लस्टरको आलेपधेरामा खेत चिरिएको खेतमा प्रभाव परेको	२			५

अनुसुची ३: बाढि जोखिमको एतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	प्रभावित जग्गाः रोपनी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०६०	आटीटार बोदने खोलाले १०० रोपनी खेत कटान गरेको	१४	१००	केहि नगरिएको	१
२०५७	झिलीवाङमा रासी नदीले ५० रोपनी खेत बगाएको	१०	५०	हाल निरन्तर खोला बगिरहेको	१
२०७५	कालीवनमा रासी नदीले १ घर बगाउदा भाडाकुडा र अन्नपात सबै बगाएको	१		हाल घर अन्यत्र वनाएको छ भने पहिले घर भएको ठाउमा खेति गर्दै आएको	१
२०७०	झाक्रीदमारको सिम्ले खोलाले ५० रोपनी खेत कटान गरेको, हाल खोला गहिरो गरी बगेको हुदा खेति योग्य जमीनमा ढुङ्गा भई खेति नगरेको	२५	५०	केहि नगरिएको निरन्तर खोला बगिरहेको	१

२०६५	ढाडमा वेर्ना योग्य ६० रोपनी जमिन कटान भएको	६४	६०	वृक्षारोपण गरेको	२
२०६५	मैदानमा दर्भान खोलाले सिँचाई कुलो बगाएको	१५		पाईप लगाएर सिँचाई गरेको	२
२०६९	रत्नेमा अविरल वर्षाको कारण गंगा बहादुर गुरुङको घर भत्किएको	१		घर पुर्ननिर्माण गरि छानो परिवर्तन गरेको	२
२०७९	रत्नेमा रत्ने मसुरे सिँचाई कुलोमा डोड बगाएको	०		पाईप बाट पानी ल्याएको	२
२०८१	दरभान खोलाको बाढीले १८ रोपनी खेत बगाएको	४	१८	हाल पुन खेत रोप्ने गरेको	२
२०७८	दर्भान खोलाको बाढीले ७० रोपनी खेत काटेको	५०	७०	डोजरले बेला बेलामा माटो फालेको र जालीको प्रयोग गरेको	२
२०७५	दर्भानखोलाले १५ रोपनी खेत कटान गरेको र १५ मिटरको छागो खसाएको	२०	१५	केहि नगरेको	२
२०६२	बाघखोर वस्तीमा घरहरु बगाएकोः २ जना मान्छे, १५ वटा वाख्रा, र २ हल गोरु बगाएको	३		अन्नयत्र सरी घर निर्माण गरी बसेको	२
२०६२	गहना खोला घरमा पसेको २० वटा कुखुरा बगाएको	१		बर्षाको समयमा अरुको घरमा बस्ने गरेको	२
२०७९	ढाड खोला घरमा पसेर भाडा, ४५ कुखुरा, र अन्न वाली बगाएको	२		घरमै बस्दै आएको	२
२०८०	गहना खोलाले खेत कटान गरेको, बर्षेनी खेतमा पस्न्ने र रोपाई बगाउने गरेको	१२		केहि गर्न नसकिएको	२
२०७८	गहना खोलाले मान्छे बगाएको	२		केहि गर्न नसकिएको	२
२०७६	बुढी खोला र स्वाहा खोलाले १ रोपनी खेती योग्य जमिन बगाएको	१	१	जालीको प्रयोग गरेको	२
२०७९	काविवन (जगल्टे) ४०-४५ रोपवन जग्गा कटान भएको।		४५	तटबन्ध गररएको	१
२०७९	गेन्चेन कुलो खेत कटान			ग्यावक्न वनमावण, कुलो पुननिर्माण	२
२०७९	चुकाहा, ५ घर अधिकांश क्षति, कुलो बाँध पुरेको	५		पालिका र प्रदेशबाट सहयोग भएको प्रदेश बाट २० लाख पालिका बाट ६४००० सहयोग	२

				भएको। हाल कुलो मर्मत गरि प्रयोग गरेको	
२०७९	बुवढघरा ६ रोपनी भेल बाढी पसेको, कुलो पुरेको, गोठ शौचालय पुरेको		६		२
२०७९	भुर्कुटे, ३ घर चर्केको	३		उद्योग बावणज्य संघ तथा लायन्स क्लब र पालिका बाट खाद्यान्य सहयोग	२
२०७९	अदुवाबारी, खेती योग्या जिमन नष्ट र कुलो बगाएको				२
२०७९	जोवगढुङ्गा, बाँध बगाएको, कुलो बगाएको			बाँध मर्मत गरीइएको	२
२०७५	दोमहिमा खेत बारी कटान गरेको	४		घर अन्यत्र पाङरेघाटमा सारेको	३
२०७८	चाबा पालुका थानको विद्यालयवाट घर फर्कने क्रममा अन्जली राना बालिकाको खोलाले वगाएर मृत्यु भएको	१			३
२०७९	ढावको बुढिखोलाको असरवाट १ रोपनी खेत भत्किएको	१	१	वृक्षारोपण	३
२०७०	पनाहमा ४५ रोपनी खेत बारी वगाएको	१६	४५		३
२०८०	पनाहमा २ घर धुरी जोखीमा, बाढी बढेमा १५ घर धुरीको खेत बारी बगाउने अवस्था रहेको	१७			३
२०७९	बड्डाँडा वजारको दिङ्गलाग खोलाले इन्टेक पुरेको तार जाली वगाएको	१७६			४
२०७५	सिरवारी को रागखोला बाढीको प्रकोपहापुर दमार वस्ती र स्वास्थ्यको भवन जोखिममा रहेको	५		ग्याविन जाली निर्माण गरेको	४
२०७५	सिरवारी को माडी नदि बारीमा पस्ने गरेको र वाली नष्ट गरेको	४	२५	वृक्षारोपाण गरेको	४
२०७९	धनकोटको बुढी खोला र जसपुर खोलाले ५० रोपनी खेत बगाएको	१२	५०	खेत बगर वनाएको खेती गर्न योग्य नभएको	४
२०७५	तालपानी वैके टोलको तालपानी खोला र माडी खोलाले ५ रोपनी खेत बगाएको	१	५	खेत बगर वनाएको खेती गर्न योग्य नभएको	४
२०८१	तालपानी वैके टोलको अधेरी खोला र माडी खोलाले २५० मिटर कुलोमा क्षति गरी १.५ रोपनी खेत बगाएको	१	१.५	अन्य कुलो प्रयोग गरेको	४

२०६६	बुढीचौरको खेत बगाएको, खेत बाझो भएको	२	१०	केही प्रयास नभएको	५
२०७५	बुढीचौरको कुलो बगाएको				५
२०७९	विरंगकोट र लुकलुकेको पुटाखोला खेत बगाएको		४		५
२०७९	पाखापानी क्लस्टरको खेतियोग्य जमिनमा बाढी गोलधारा बस्तिमा	९४			५
२०७९ देखी निरन्तर	पाखापानी क्लस्टरको पुढाखोलामा बाढी आई १०० रोपनी बढी खेत बगाएको	३५	१००	उपाय नभएको	५
२०६९	आरुगैरा घुरकेचौर जोडने झोलङ्गे पुल जोखिममा रहेको			केहि नगरेको वडा तथा पालिकावाट बजेट विनीयोजन नभएको	६
२०८२	भिगृखोलामा बाढीको कारण सिम्लेखोलाले ५० मिटर खानेपानी पाईप बगाएको	१		केहि नगरेको	६

अनुसुची ४: पानीको मुहान सुक्ने ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०७०	खडेरीको कारण बुढीचौरमा हिउदे गहुवाली नभित्राएको	१२	केहि नगरेको	६
२०७७	बाङ्गेशालमा खानेपानी कुवाहरु सुक्दै गएको	१३९	नया कुवा खनी पानीको परिपुर्ती गरेको	१
२०७०	चैत बैशाखमा जेमुरेको पानी घट्दै गएको	०	केहि नगरिएको	१
२०७३	खारखोली हरबरे खोलाको मुहान सुक्दा सिँचाई कुलोको पानी सानो भई सिँचाईमा समस्या भएको	०	केहि नगरिएको	१
२०५९	झिलीवाङमा पाडा पाल्ने मुहान सुक्दै गएको	१३८	मुहान संरक्षण गरिएको	१
२०७४	आटीटारको छहरे खोला मुल सुकेको कारण हाल सिँचाई गर्न नपाएको	१०		१
२०७५	बिच ढाडामा वर्षेनी भल पसेको	६४	जाली लगाएको	२
२०६४	खोलाले ढाडमा ईनार खोलेको र सुकेको	६४	वृक्षरोपण गरिएको	२
२०७८	ददेरीमा ३ वटा मुहान सुकेको; पधेरो, फर्नीचर पधेरो, र स्कुलनेरको पधेरो	४९	लिफ्ट गरी खानीपानी खाने गरेको	२
२०६०	करमवासमा पानीको मुहान सुक्दै गएको	१०५	मुहान संरक्षण तथा सरसफाई गर्ने गरेको	२

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०७३	मिठेआपमा खानेपानी मुहान सुकी खानेपानीको अभाव भएको	०	जालीको प्रयोग गरेको	२
२०७२	चाबा पालुकाथानको लसुनवारीमा खानेपानी मुहान सुकेको	९	दह र चाबा खोलावाट ल्याई खाने गरेको	३
२०६०	सिरवारी को वराहगेल खानेपानी मुल सुकेको	४५	पानीको मुहान वरपर दारवार सरसफाई गरेको	४
२०६६ देखी	धनकोटको खाने पानीको मुहान सुकेको पानी सानो आउने गरेको	४५	वृक्षारोपण गरी कुवा मर्मत गरेको ढुम्री खोलाको पानी एक घर एक धाराको लागी पहल गरेको	४
२०७२	तालपानी वैके टोलको पोखरी खाला तल्लो मुहान सुकेको कारण खाने पानीको अभाव भएको	४		४
२०६७, ०६८	राङबाङको झेरोटी मुहान सुकेको, चिवाङ पानी मुहान सुकेको		वैकल्पिक रुपमा अर्को भित्रीखोला खानेपानी मुहान बाट पानी प्रयोग गर्ने गरिएको तर त्यस मुहानमा समेत पानीको बहाव कम कम भएको	५
२०७६	भत्तपानी मूल सुकेको (विरंगकोट र लुकलुके)	२५		५
२०७६	देलोपानी मुहान सुकेको (विरंगकोट र लुकलुके)	६		५
२०७६	सुकेपानी मुहान सुक्दै गाएको (विरंगकोट र लुकलुके)	५	वडाबाट बजेट ल्याएर टंकी बनाएको तर पनि सुकेको	५
२०७६	औलेपानी मुहान सुक्दै गाएको (विरंगकोट र लुकलुके)			५
२०७६	डुम्री खर्क सुकेको (विरंगकोट र लुकलुके)			५
२०७५	बुढोखोला सुकेको (विरंगकोट र लुकलुके)	१०		५
२०७६ देखी हालसम्म	पोखराक्षेडा मुहान सुकेको (जस्पुर क्लस्टर)	२	अर्को मुहानबाट आएको तर सो मुहान पनि सुक्दै गएको	५
२०७६ देखी हालसम्म	चैसिपधेरा मूल सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	६	संरक्षण वन जंगल काट्न बन्द, र गाई बस्तु चर्न रोक लगाईएको	५
२०७६ देखी हालसम्म	धबेर खानेपानी सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	१३	चरिचरण रोकिएको, वृक्षारोपण गरिएको	५
२०७६ देखी हालसम्म	कुन्टेपानी मुहान सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	४	बाँसघारी भएको	५

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०७६ देखी	भालुखुर्या मुहान सुकेको (जस्पुर क्लस्टर)	२	टंकी वनएको एलए फ पी मा	५
२०७५	वडा तथा स्वास्थ्य चौकीमा खानेपानीको समस्या भएको (जस्पुर क्लस्टर)			५
२०७५	भर्लेनी खनेडाँडा मुहान सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	१३	चरिचरण बन्द अरु नभएको, माथिबाट बाटो खनेको कारण हुन सक्ने बुझाई	५
२०७८	भित्रीखोला मुहान सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	८०		५
२०७८	कैन खोला मुहान सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	२९	केही नभएको	५
२०७४	भित्रीखोला दोस्रो सुक्दै गएको (जस्पुर क्लस्टर)	६०	केही नगरेको	५
२०७५	जस्पुर मुहान सुकेको (पाखापानी क्लस्टर)	५		५
२०७६	ठुलो पधेरा सुक्दै गएको (पाखापानी क्लस्टर)	२७		५

अनुसुची ५: आगलागि जोखिमको ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०६०	झिलीवाङमा ३० घरधुरीमा आगोलागि भई घर जलेको, ६० वटा बाखा, ३० भैसी र २५० वटा कुखुरा मरेको	३०	समुदायले निभाउने प्रयास गरेको र घरहरु पुर्ननिर्माण गरेको, सा.व.उ.स. बाट काठ दिएको	१
२०६८	कालीवनको जगल्टे भन्ने ठाउमा आगलागि भई ३ घर जलेको	३	जिल्ला वनले टिन दिएको, सा.व.उ.स.ले काठ उपलव्ध गराएको, रेडक्रश बाट राहत उपलव्ध गराएको	१
२०८०	खारखोली वनमा आगोलागि भएको	०	समूहका उपभोक्ताले निभाएको	१
२०८२	बसेनीदमार सा.व.उ.स.मा आगोलागि भएको	०	समूह, वडा कार्यालय, पालिका , वन कार्यालय, प्रहरी कार्यालय वाट आई आगो नियन्त्रणमा ल्याएको	१
२०७८	ददेरीमा नुम बहादुर कुमालको घरमा आगलागि भएको	१	अन्यत्रै घर बनाएको सा.वउ.स. ले काठ उपलव्ध गराएको, उपभोक्ताले चन्दा उठाई टिन लगाएको	२
२०७७	मैदानमा डल्ला कुमालको घर जलेको	१	साव.उ.सवा काठ सहयोग गरेको र गाउले सबै मिली बनाएको	२
२०६८	मैदानमा १ घर जलेको	१	अन्त्यै घर बनाएको	२
२०७७	दोमहि सामुदायिक वन नष्ट भएको	०	सबै घर धुरी मिलेर अग्नी रेखा निर्माण गरी स्याउलाले निभएको	३
२०७२	उपल्लो बड्डाँडामा मानविय क्षति २ वटा वच्चाको मृत्यु भएको	३	पुन निर्माण गरेको	४

साल	प्रकोपको असर	प्रभावित घरधुरी	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०६५ र ६६	डाङ्गसिङ्ग मान्द्रेमा घर गोठ जलेको	०	पुन निर्माण गरेको	४
२०७१	डाङ्गसिङ्ग मान्द्रेमा घर गोठ जलेको	१	पुन निर्माण गरेको	४
२०६२	डाङ्गसिङ्ग मान्द्रेमा घर गोठमा आगो लागी भएको	१४	पुन निर्माण गरेको	४
२०७७	सिरवारी मा आगलागिमा १ जना बालकको मृत्यु भएको	१		४
२०५९ र २०८१	तालपानी वैके टोल वनमा आगलागी ले १ जना घाईते भएको	१		४
२०६६	राङबाङको वनमा लागेको डढेलो नजिकैको घर र गोठमा लाग्न गई भैसी र बाखा जलेको	१२	वृक्षारोपण गरिएको र अग्नी रेखा निर्माण गरिएको	५
२०८०	बुढिचौर १ भैंसी, १० बाखा, २ गोरु मरेको	२	गाउँले मिलेर निभाएको अन्य गाउँमा सर्न नपाएको	५
२०७५ देखी	विरंगकोट र लुकलुकेको वनमा भएका बोटविरुवा नष्ट हुने गरेको	०	गाउँले मिलेर आगो निभाउने प्रयास गरिएको जनचेतनामूलक, रेडियोबाट सूचना	५
२०७९	जस्पुर क्लस्टरमा ३५ वर्ष पछाडी आगो लागेको	०		५
२०६७	बुढीचौरमा १ जना मानीस जलेको ६ वटा घरगोठ जलेको जसमा भैसी १, गोरु १, गाई जलेको	६	स्थानीयले आगो निभाउने प्रयास गरेको	६
२०७९	किमीचौरमा ५ वटा घर ५ गोठ जलेको	५	सा.वउ.स. ले काठ उपलव्ध गराएको र पुनिर्माण गरेको	६
२०७३	पाङवाङमा ३ घर जलेको १ गोठ, २ गाई, र ४ बाखा मरेको	५	साव.उ.सले काठ उपलव्ध गराएको, रेडक्रश र पालिकाले सहयोग गरेको	६
२०७३	पाङकोटमा ३ घर, १ गोठ जली ७ वटा बाखा मरेको	३	निभाउने प्रयास गरेको र जनश्रमदान बाट घर बनाएको	६
२०७७	मोतिपुरमा २०० मिटर पाईप जलेर नष्ट भएको	३१	स्वलगानीमा पाईप खरीद गरेको	६
२०७५	भिगृखोलामा ५घर र ५ गोठ जलेको जसमा १५ वटा बाखा, गाई, र गोरु मरेको	५	स्थानिय बासी तथा प्रहरी वाट निभाउने कोसीस गरेको	६
२०७३	ठाडीओडारमा ५ घर र गोठ जलेको जसमा पशु चौपाया नामक १ जना मानीसको मत्यु भएको	५	स्थानिय बासीबाट निभाउने कोसीस गरेको	६

अनुसुची ६: मानव रोगको एतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०६१	आटीटारमा झाडा पखालाले १ जना वालीकाको मृत्यु भएको	स्वास्थ्य चौकी बाट आई उपचार गरेको, जिल्ला स्वास्थ्य बाट उपचार गरेको	१
२०७९	रत्नेमा ४ जनालाई डेङ्गु रोगको प्रकोप भएको	बुटवल गै उपचार गरेको	२
२०८१	ढाडमा २ जनालाई डेङ्गु रोग भएको	बुटवल गई उपचार गरेको	२
२०८१	हंसपुर दुर्गा भगवती मन्दिरमा १ जनालाई डेङ्गुको प्रमाणित भएको		३
२०७९	हंसपुर दुर्गा भगवती मन्दिरमा १ जनालाई डेङ्गु प्रमाणित भएको		३
२०८०	हंसपुर दर्गा भगवती मन्दिरमा १ जनालाई स्क्रव टाइफाईट प्रमाणित भएको		३
२०८०	उदिन ढुङ्गामा २ जनालाई डेङ्गु प्रमाणित भएको		३
२०८०	पनाहमा १ जना डेङ्गुको रोगवाट मृत्यु भएको		३
२०७९	उपल्लो बङ्गाँडा माडेङ्गुले १३ वर्षको बालिकाको मृत्यु भएको		४
२०७८ देखी हालसम्म	राङबाङमा झुसिल्कीरा बढेको जसले मानिसमा रोग, हात सुन्निने, चिलाउने, दुख्ने समस्या देखिएको	किरा नियन्त्रणकालागी केही नगरिएको, केही व्यक्तिले हातमा सामान्य पञ्जा लगाई वनमा बाम गर्दा समेत कीराको प्रभाव परेको	५
२०७३	बुढीचौरमा ज्वरो आउने, कासो लाग्ने जस्ता समस्या देखिएको		५
२०७७	बुढीचौरमा मच्छरको प्रकोप कारण डेंङ्गुको सम्भावना भएको	झुलको प्रयोग गर्ने गरेको	५
२०७८	विरंगकोट र लुकलुकेमा ७ जनालाई डेंङ्गु रोग लागेको	औषधी उपचार, सरसफाई, झुलको प्रयोग गरेको	५
२०८२	जस्पुर क्लस्टरमा डेंङ्गु रोगका कारण १ जना व्यक्ति प्रभावित भई उपचार गर्न जाँदा मृत्यु भएको		५

अनुसुची ७: कृषिमा रोगकिरा प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०७८	बाङ्गेशालमा धानको गाज काट्ने गवारो किराको प्रकोप बढेको, धान वालीमा पात रातो हुने गरेकोले ३ हेक्टर जमिनमा असर परेको	पालिका एग्रोभेटबाट विषादी लिई नियन्त्रणमा लिने कोसीस गरेको	१
२०५८	झिलीवाङ बस्तीमा फौजी किराले धान, मकै, तोरी, र अडर वालीमा क्षती गरेको	एग्रोभेट तथा पालिकाबाट विषादी ल्याई घटाउने प्रयास गरेको	१
२०७९	झाक्रीदमारमा सलह फौजी किराको प्रकोपले ६० प्रतिशत मकै उत्पादनमा कमी आएको	घरेलु उपाय अपनाएको	१
२०७८	ददेरीमा वाली नाली नष्ट भएको	विषादीको प्रयोग गरेको	२
२०७७	मकै वालीलाई फौजि किराले बढि क्षति गरेको	पालिका तथा एग्रोभेट सँग औषधी लिई छरेको र आगो लगाउने कार्य गरेको	२
२०७८	धानवाली, मकै, र तरकारी वाली फौजी किराले नष्ट गरेको	बिषदीको प्रयोग गरेको	२
२०७६	हंसपुर प्रतिक्षालय नजिक सलह र फौजी किराले वाली नष्ट गरेको	थाल ठटाउने, आगो लगाउने, र औषधीको प्रयोग गर्ने गरेको	३
२०७६	सुजिनपुरमा सलह किराले मकै वालीमा क्षती गरेको	थाल ठटाउने र आगो बाल्ने गरेको	३
२०७८	चाबा पालुकाथान वडा नं. ३ सबै स्थानमा सलह किराले मकै लगायत तरकारी वालीहरु नष्ट गरेको	पालिकावाट विषादी वितरण तथा एग्रोभेटबाट पनि विषादी लिई प्रयोग गर्ने गरेको	३
२०८२	ढाबामा रातो गबारो किराका कारण डढुबा रोगले धानमा क्षति गरेको	विषादीको प्रयोग गरेको	३
२०७७	चाबा पालुकाथान वडा नं. ३ सबै स्थानमा सलहले मकै वाली नष्ट भएको	आगो बाल्ने र टिन ठटाउने जस्ता कार्य गरिएको	३
२०७७। ०७८	सिरवारीमा फौजी किराको प्रकोपले मकै वालीमा असर परेको	एग्रोभेटबाट विषादी किनेर प्रयोग गरेको	४
२०७६	धनकोटमा फौजी किराको आक्रमण आलु र मकै लगाएका वाली नष्ट गरेको	पालिका र एग्रोभेटबाट विषादी लिएर छर्ने गरेको र किरा टिपेर जलाउने गरेको	४
२०७७	तालपानी वैके टोलमा सलह किरा मकै वालीमा क्षति	भाडा बजाउने र आगो बाल्ने गरेको	४
२०७६ देखि	तालपानी वैके टोलमा फौजी किराले मकैको गुवो खाई क्षति गरेको	विषादी प्रयोग तथा किरा टिपेर मार्ने गरेको	४
२०७७, ०७८	राङबाङमा फौजी किराले मकै वाली अधिकांस क्षति भएको, वनमा रुख, घाँस क्षति गरेको	मानिसले हल्ला गरी भगाएको, केहीले विषादीको प्रयोग गरेको	५
२०७२ देखि	बुढीचौरमा धान मकैमा किराको कारण उत्पादनमा घटेको, घाँसको पात नै खाएको		५
२०८०	बुढीचौरमा फलफूलमा रोग कागती, अनार, र अमिलो सानै देखि विषादीको प्रयोग गरी बचाउनु परेको, फल खस्ने गरेको		५

२०७४	जस्पुर क्लस्टरमा मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी मा विभिन्न रोग कीराको प्रकोप बढेको	विषादी प्रयोग गर्ने गरेको	५
२०७८	किमीचौरमा मकैमा फौजी किराको प्रकोप बढेको	केहि नगरेको	६
२०७७	पाङवाङमा मकैवालीमा क्षति भएको	केहि नगरेको	६
२०७७	पाङकोटमा मकै वालीमा फौजि किराको प्रकोप भई मकै वालीमा क्षती भएको	केही मात्रामा विषादीको प्रयोग गरेको	६
२०७५	मोतिपुरमा धानवालीमा किराको प्रकोप भएको	पालिका तथा एग्रोभेटवाट विषादी ल्याई छर्ने गरेको	६
२०७९	मोतिपुरमा मकैवालीमा फौजी किराको प्रकोप बाट प्रभावित भएको	पालिका तथा एग्रोभेटवाट विषादी ल्याई छर्ने गरेको	६

अनुसुची ८: पशु रोगको ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०५६	आटीटार खोरेत र पि.पि.आर वाट ३०० बाखा मरेको	घरेलु उपचारका साथै भेटनरी बाट उपचार गरेको	१
२०७९	कालीवन वस्तीमा लम्फीस्कीनले २ भैसी र ३ गाई मरेको	केहि नगरिएको	१
२०८२	झिलीवाङमा लोकल कुखुरामा रोग आई गाउभरीका ७०० कुखुरा मरेको	घरेलु उपचार गरेको तर रोग नियन्त्रण नभएको	१
२०८०	झाक्रीदमारमा पशु चौपाको लम्फीस्कीन PPR ले १०० बाखा मरेको	घरेलु उपचार गरेको सो नभएपछि भेटनरी बाट औषधी किनी ल्याएको	१
२०८०	ददेरी लम्फीस्कीन वाट २० गाई, ४ भैसी, र २० बाखा एएच् र आहरा व्यवस्थापन, बाहिरवाट खरिद गरेका बाखा मरेको	जिल्ला पशु कार्यालय, र पालिका बाट प्राविधीक हरुबाट ईन्जेक्सन लगाउने कार्य गरेको	२
२०८२	ददेरीमा कुखुराहरुको मृत्यु	घरेलु उपचार गरेको	२
२०७९	दोमहिमा लम्फी स्किन रोग देखा परेको	धेरै क्षति नभएको	३
२०८०	दोमहिमा PPR रोगवाट बाखाको मरेको तथा २० वटा बाखा बिरामी भएको	PPR Vaccine को प्रयोग र सरसफाईमा ध्यान दिएको	३
२०८०	हंसपुर दुर्गा भगवती मन्दिर नजिक ४५ वटा बाखा मरेको	एग्रोभेटबाट ल्याएर औषधीको प्रयोग गरेको	३
२०८१	सजिकोटमा बालिका रेश्मी पार्वता रेश्मीको र कृष्णा रेश्मीको घरमा ८ बाखा २ भैसीको सिगान छोडेर मृत्यु भएको	गाउपालिकासँग समन्वय गरेको तथा एग्रोभेट बाट ल्याएर औषधी उपचार गरेको	३
२०८०	उदिन ढुङ्गामा लम्फी स्किन रोगले ३ भैसी मरेको		३

२०८२	ढावामा पशुमा पेट फुल्ने रोग; ५ बाखा, १ भैसी, र १ गोरु मरेको	औषधीको प्रयोग गरेको	३
२०८२	ढावामा लम्फी स्किन रोगले १ गोरु मरेको		३
२०८२	उपल्लो बड्डाँडामा १८ बाखा मरेको	गाउँपालिकाको पशु शाखावाट सेवा परामर्श एग्रोभेट बाट औषधी लिई उपचार गरेको	४
२०८०	डाङ्गसिङ्ग मान्द्रेमा लम्फी स्कीनले ३० वटा वाखा, गाई, र ५ वटा गोरु मरेको	गाउपालिका सँग समन्वय तथा एग्रोभेट बाट औषधी लिई उपचार गरेको	४
२०९२	बड्डाँडा वजारमा पशु चौपायाको १ गाई, २ गोरु, र १५ वटा बाखा मरेको	उपचार गर्न नसक्दा एक्कासी मृत्यु भएको	४
२०८०	धनकोटमा लम्फी स्कीन वडामा रहेको गाई गोरुलाई असर	पालीकाबाट औषधी लिई उपचार गरेको	४
२०७८	राङबाङमा लम्फीस्किनले पशुहरुमा रोग लागेको	गाउँपालिका तथा अन्य एग्रोभेटबाट पशुहरुलाई खोप लगाईएको	५
२०७७, ०७८	विरंगकोट र लुकलुकेमा लमफीस्किन रोगबाट ३० वटा गाई र ५० वटा बाखा मरेको	खोप, औषधीको प्रयोग तथा सरसफाईमा ध्यान दिएको	५
२०७८	विरंगकोट र लुकलुकेमा लम्फिीस्किीन रोगले ६ भैसी मरेको,		५
२०७६	जस्पुर क्लस्टरमा गाई भैसिमा फोका उठ्ने; ९ गोरु, ५ गाई, १ भैंसी मरेको	औषधी खुवाएको र विषादी लगाएको	५
२०७७, ०७८	जस्पुर क्लस्टरमा बाखाका महामारीले १७ माउ बाखा मरेको	पालिकाबाट प्राविधिक आई उपचार गरिएको	५
२०८० देखी	जस्पुर क्लस्टरमा गाई र भैसीको छालामा खटिरा देखिने गरेको		५
२०७९	पाखापानी क्लस्टरमा गाई भैंसीमा फोका उठ्ने गरेको; ९ गोरु, ५ गाई , र १भैसी मरेको	औषधी खुवाएको लगाएको	५
२०७८	पशुमा लम्फीस्कीनको प्रकोप बढेको	केहि नगरेको	६
२०७९	पाङवाङमा खोरेत र लम्फस्कीनको कारण ४५ वटा र गाई १०५ वटा बाखा मरेको	केहि नगरेको	६
२०८०	मोतिपुमा लम्फस्कीन वाट १२ वटा गाई मरेको	औषधीको प्रयोग गरेता पनि बचाउन नसकेको	६
२०७९	पाङकोटमा लम्फस्कीन बाट २४ वटा गाई मरेको	केहि नगरेको	६

अनुसुची ९: हावाहुरी ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोपको असर	बच्नको लागि गरिएको प्रयास	वडा
२०८२	१ घरको छाना उडाएको	पालिकाबाट टिन प्राप्त गरेको	२
२०८०	सुजिनपुरमा घरको छाना उडाएको	पुन आफै निर्माण गरेको	३
२०८२	३ घर चाबा र ५ घर पालुकाथानमा घरको छाना उडाएको	पालिकावाट टिन उपलब्ध भएको साथै आफै पुन निर्माण गरेको	३
२०८१	चाबा पालुकाथानामा खुम वहादर गाहाको गोठको छानो उडाएको	पुन निर्माण गरेको	३
२०८२	सजिवनमा बिसामी मिंयाँ, रेमलाल मिधुन, केशर वहादुर घर्ति, र टेक बहादुर घर्तिको घरको छाना उडाएको	पुन निर्माण गरी टिन प्रयोग गरेको	३
२०६३। ६४	उपल्लो बड्डाँडामा खरको छानो उठाएको	टिनको छानो पुन निर्माण गरेको	४
२०६१	बड्डाँडा वजारमा घरको टिनको छानो उडाएको	पुन निर्माण गरेको	४
२०८२	तालपानी वैंके टोलमा टायल उडाएको	पुन निर्माण गरेको	४
२०८१	पाखापानी क्लस्टरमा छाना उडाएको		५
२०८२	पाखापानी क्लस्टरमा टाएलको छानो उडाएको		५